

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Ajuntament d'Inca

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Ajuntament d'Inca

Ajuntament d'Inca

Centre
de Professorat
Inca

G CONSELLERIA
O EDUCACIÓ
I I UNIVERSITAT
B DIRECCIÓ GENERAL
/ FORMACIÓ
PROFESSIONAL
I FORMACIÓ
PROFESSORAT

**Consell de
Mallorca**

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

Amb la col·laboració de: XIMBELLÍ Centre d'Estudis Locals d'Inca

Comissió Científica:

Dr. Joan Estrany Bertos

Sr. Miquel Pieras Villalonga

Dra. M. Magdalena Payeras Capellà

Sr. Santiago Cortès Forteza

Sr. Gabriel Pieras Salom

Dr. Francesc Lladó Rotger

Sra. Magdalena Sastre Morro

Edició: Ajuntament d'Inca

Assessorament lingüístic: Servei Municipal de Normalització Lingüística de l'Ajuntament d'Inca

Disseny i impressió: dcp3

Dipòsit Legal: PM 183-2017

ISBN: PM

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Índex

Anàlisi territorial del poblament recent a les Illes Balears (2000–2015)	7
Dra. Joana Maria Petrus Bey	
Estudi del fons del museu del calçat i de la pell.	43
Documentació de la col·lecció d'eines per a la fabricació de calçat	
Sandra A. Rebassa Gelabert, Esperança Rosselló Hernández, Catalina Ginard Esteva	
L'escultura urbana d'Inca,	61
una revisió a partir del catàleg municipal de patrimoni	
Bernat J. Mateu-Morro, Antoni Miquel Maura Antich i Catalina Mayol Salas	
Casa Rosselló,	81
Una nissaga de pintors fotògrafs	
Mercè Capellà Negre, Marina Frau Maestre i Bernat J. Mateu-Morro	
Bartomeu Oliver i Martí	95
(Felanitx, 19/6/1894 – Palma, 24/5/1988)	
Antoni Mir i Marquès i Joan Parets i Serra	
El protagonisme d'Inca en el delme del vi	121
del Capítol de la Seu (1400–1420)	
Maria del Camí Dols Martorell	
El paper de fra Marià Payeras davant dels reptes de 1821 a Califòrnia:	153
secularització i independència	
M. Magdalena Payeras Capellà	
Commemoració del 6e centenari de la mort de Ramon Llull a Inca	173
Damià Pons	

Diari d'un viatge per França i Itàlia l'any 1921	183
Àngela Beltran Cortès, Santiago Cortès i Forteza	
La història d'Inca contada als infants	191
per Joan Capó Valls de Padrinas Miquel Jaume i Campaner, Francesc Lladó i Rotger	
Gabriel Torrens Llompart,	211
de la carrera militar a la sublevació. Aina Ferrer Torrens	
Preveres inquers ordenats en el segle XX	229
Mn. Pere Fiol i Tornila, Mn. Joan Parets i Serra	
Estadística escolar curs 1924-25.	249
El cas concret de les escoles d'Inca. Antoni Aulí Ginard, Joan Cánovas Salvá i Joan Pons Julià i Jaume Soler Capó	
El Colegio de Inca. 1884-1900	261
Gabriel Pieras Salom	
Cançons acostumades dins la família	287
des Molinet de Can Tiró – Inca Joan Llabrés Estrany	
Toros a Inca els anys 1957 i 1958	311
Llorenç Payeras Capellà	

Anàlisi territorial del poblament recent a les Illes Balears (2000-2015)

Joana M. Petrus Bey

Departament de Geografia. Universitat de les Illes Balears. Adreça electrònica: joana.petrus@uib.es

Paraules clau: Illes Balears, poblament concentrat, poblament dispers, població disseminada, entitat de població, nomenclàtor.

Resum. *Aquest treball analitza l'evolució del poblament a les Illes Balears entre 2000 i 2015. Partint de la informació subministrada pel Nomenclàtor s'aprofundeix en els canvis registrats en les formes de poblament, la distribució de la població disseminada i els patrons d'assentaments dels nuclis. S'explora a través de l'anàlisi espacial d'agrupaments la relació dels nuclis de poblament amb altres variables. Es conclou que l'anàlisi del poblament pot ajudar a comprendre les relacions que mantenen els habitants amb el territori i que l'Administració pública pugui planificar millor les seves actuacions en matèria d'ordenació territorial, essent més eficient i garantint l'equitat espacial.*

Keywords: Balearic Islands, concentrated settlement, dispersed settlement, scattered population, entity population, nomenclator.

Abstract. *This paper examines the evolution of population in the Balearic Islands between 2000 and 2015. Based on the information provided by the Nomenclature deepened recorded changes in the methods of population, population distribution and patterns of scattered settlements cores. Explored through spatial analysis of the relationship of groups with other centers of population variables. It concluded that the analysis of population can help to understand their relations with the inhabitants of the region and that the public can better plan their actions in spatial planning to be more efficient and ensuring equity space.*

1. INTRODUCCIÓ

La dada més antiga que probablement es ve arrellegant sobre el territori és el recompte d'efectius demogràfics, la *població*, a través dels censos. Tradicionalment el principal subministrador de dades relacionades amb atributs de la població ha sigut l'Estat, ja que ha sigut també la unitat politicoadministrativa que ha tengut necessitat de conèixer els recursos del territori que administrava i la població susceptible de pagar tributs que hi residia. A Espanya especialment, hi ha una llarga tradició en l'elaboració de censos, que de fet ja s'utilitzaven durant els regnes de taifes, entre els segles XI i XIII, per determinar els tributs que havien de pagar els cristians, musulmans i jueus, perquè la finalitat d'aquests comptatge de la població i també dels primers censos considerats *primitius*, que es remunten als segles XV i XVI, no era el coneixement de la població, sinó un recompte de recursos humans i materials per obtenir llistes de veïns amb obligacions tributàries (el que al Cens de 1528 s'anomenen "*vecinos pecheros*")^[1].¹ La relació entre recompte de població i el pagament de tributs és una constant durant el segle XVIII (per finançar la Guerra de Successió, Cens de Campoflorido de 1712 o per avaluar la riquesa dels pobles, Cadastre del Marquès de la Ensenada 1753, que donarà lloc al "Cens i Veïnatge d'Ensenada" considerat el darrer dels censos *primitius*). És a partir de la segona meitat del Set-cents que s'inicien els censos *moderns*,² que perduren fins a l'actualitat. La diferència principal amb el primitiu és que el cens modern es fa sense cap finalitat prèvia, pel pur interès de conèixer dades de la població en si mateixa. Una altra "novetat" és que s'hi inclouen ja tots els habitants i la informació s'obté de forma directa de les persones censades. Des de 1900, els censos es fan a Espanya cada 10 anys, malgrat que des de 1981 i seguint la tendència internacional es comencen a elaborar els anys acabats en 1.

Les dades del Cens proporcionen una foto fixa del moment censal prefixat i pel seu disseny pot incloure tot tipus de variables. Per la seva banda, l'estudi de la població s'ha vengut complementant amb les dades del Padró municipal d'habitants, que és un altre instrument estadístic elaborat pels ajuntaments i que s'anava actualitzant cada 5 cinc anys fins a 1996. El 1996 s'aprovà una nova llei³ que modificà la Llei reguladora de les bases del règim local, que suprimí les renovacions quinquennals per introduir importants canvis, com la revisió contínua del Padró. Així, des de 1998 es registren a l'INE les dades obtingudes dels padrons municipals a 1 de gener de cada any, la qual cosa ha donat lloc al "padró continu". A més, com que des de 2001 el Cens fa servir les dades del Padró de cada municipi per emplenar part de la informació censal, podem dir que l'estadística demogràfica del segle XXI ja no conté duplicitats i que, en els anys en què Padró i Cens se simultaniegen, els dos recomptes coincideixen al detall. Amb aquestes dades del censos i dels padrons elaboram l'estadística d'evolució de la població que tots coneixem, la que ens permet veure l'evolució de la població per municipis, per illes, etc.

Igualment, les dades censals i padronals ens permeten cartografiar els resultats per municipis, de

1 No estaven subjectes a obligacions tributàries ni l'Església ni els ordes militars, tampoc els pobres. Dones i nins pagaven la meitat. Els pobles duïen un registre dels veïns que havien de pagar i de les quantitats. A més d'aquest Cens de 1528, al segle XVI se n'elaboraren dos més: l'anomenat Cens dels bisbes (1587) i el Cens dels milions (1591), que va obligar a tributar a tota la població tret de l'orde dels franciscans, per poder recuperar l'Estat després de la derrota de l'Armada Invencible (Felip II).

2 Els censos "moderns" són el Cens d'Aranda (1768), el Cens de Floridablanca (1787), el Cens de Godoy (1797) i els censos del segle XIX: 1857, 1860, 1877, 1887.

3 Llei 4/1996, de 10 de gener, per la qual es modifica la Llei reguladora de les bases del règim local.

manera que es poden elaborar els mapes de coropletes amb els quals tots estam tan familiaritzats. Veim doncs que, prenent com a base els límits administratius dels municipis, podem representar qualsevol variable que tinguem desagregada a nivell municipal, o que puguem obtenir per combinació d'altres. Podem representar així la població, la densitat, el nombre de places turístiques i un llarg etcètera, perquè prendre com a base els límits municipals per representar-hi variables és quelcom molt senzill.

Els mapes de coropletes amb els quals estam familiaritzats permeten doncs la representació de fenòmens discrets associats a unitats espacials predeterminades. S'assumeix, indirectament, que dins cada unitat el fenomen es manté constant i que només varia entre unitats, com ara els municipis. Igualment, s'assumeix que les fronteres entre unitats espacials no tenen cap valor associat i que funcionen només com a separació d'unitats administratives de les quals es disposen les dades. D'aquesta forma, representam dades com la població total que resideix a una unitat administrativa (un municipi, una província, un estat) com si veritablement la variable es distribuís de forma homogènia dins la unitat i com si res del que succeeix a una unitat guardàs relació amb el que succeeix a les unitats properes. No obstant això, en el cas de la població, sabem molt bé que les persones no ocupen el territori de forma contínua ni homogènia dins les unitats administratives en què les consideram ubicades per facilitar-ne el seu recompte estadístic.

En realitat, la població ocupa el territori de forma discontinua, fragmentada, ignorant sovint els límits administratius que els ens jurídics superposen sobre el territori. Al procés i forma final que adopten els assentaments humans sobre el territori l'anomenam *poblament*, i és sens dubte un dels fenòmens més essencials i significatius en la vida d'una comunitat humana, atès que determina el moment en què es comença a escriure la història d'una comunitat com una nova entitat. Aprofundir en el coneixement de la distribució de la població a escala inframunicipal pot ajudar-nos a comprendre millor les relacions dels habitants amb el seu territori, la seva mobilitat, els canvis de residència i tot un seguit de transformacions sociodemogràfiques que s'estan produint mentre des de l'Administració es continuen considerant els habitants com una dada fixa que s'explica exclusivament en el marc administratiu dels municipis.

2. POBLAMENT I RELACIONS TERRITORIALS A BALEARS

L'actual poblament de les Illes Balears respon com gairebé totes les distribucions humanes contemporànies a un procés històric, que en el cas de Balears ha estat estudiat fragmentàriament i amb una evident preferència cap a l'origen del poblament primitiu i dels períodes que suposaren un canvi dràstic en l'ocupació territorial de l'arxipèlag (període talaiòtic, islàmic, conquesta catalana, etc.). Disposam, si més no, de magnífics estudis monogràfics en relació amb el poblament de Mallorca, com ara, sense afany d'exhaustivitat, els treballs d'Alomar Esteve [2], Rosselló Bordoy [3], Mas Fornés [4] Marimón Ribas [5] o Rullan Salamanca [6], [7] i Artigues [8], [9] per a Mallorca; i en menor mesura per a Menorca, Eivissa i Formentera,⁴ que han permès relacionar el poblament històric amb múltiples factors de caràcter físic (topografia, accessibilitat a recursos hídrics, qualitat agrícola del sòl, proximitat a la costa, a altres nuclis, etc.) o de caràcter econòmic i politicoadministratiu (tinença de la terra, relacions de propietat,

4 Serveixen de referència per a Menorca els treballs de Gómez Bellard [10], Casasnovas Camps [11] i [12], C.Mas [13], Seguí i Bru de Sales [14]; per a Eivissa, els de Vallès Costa [15], Vilà Valentí [16], i per a Formentera, el treball recent i imprescindible de Prats Ramon [17].

i a partir de la revolució industrial: avanç de la urbanització, proximitat a infraestructures de transport i, més recentment, l'urbanisme i l'especulació immobiliària). Nogensmenys, cal cridar l'atenció sobre el fet que no s'ha aprofitat al meu judici suficientment una font estadística de gran interès per analitzar el poblament dels territoris insulars en l'edat contemporània i que permet, sobretot, superar el marc administratiu del municipi i analitzar la distribució real del poblament, que és el Nomenclàtor. Reivindicar la necessitat de fer servir la informació que proporciona el Nomenclàtor no vol dir que haguem d'eliminar la referència al municipi, en absolut; tanmateix haurem de tornar a ell vulguem o no perquè és el marc municipal el que actualment té la clau de l'urbanisme, condicionat –això sí– per les competències en matèria d'ordenació territorial dels consells insulars, subjectes a directrius, o legislació estatal i comunitària. Posar en valor la informació que ens proporciona el Nomenclàtor significa poder aprofundir en les formes d'ocupació residencial i assajar la construcció de noves categoritzacions i agrupaments espacials. L'anàlisi de les formes de poblament ens permetria, per exemple, assajar la delimitació d'àrees homogènies que permetin a l'Administració pública distribuir de forma socialment equitativa les càrregues impositives i compensar els desavantatges ocasionats per les inevitablement desiguals rendes de localització.

Pensem que, si més no, aquest és el sentit que la Unió Europea (UE) ha donat a la creació de les NUTS (*Nomenclature of Territorial Units for Statistics*), una forma de regionalitzar el territori de la UE en tres nivells que guarden entre si una distribució harmònica, atès que persegueix definir regions europees equiparables, adaptades a les divisions administratives pròpies de cada estat membre i basades en la població total resident.⁵ Podria la nostra CA, o la nostra illa (a través del corresponent Consell Insular), intentar elaborar àrees homogènies a fi de fer-les servir per a la presa de decisions com ara la dotació de nous serveis i equipaments; la mobilitat; les restriccions o no al creixement; la decisió de seguir convertint sòl rústic en urbanitzable o, al contrari, la de consolidar els nuclis existents, etc.? Pensam que l'anàlisi de la distribució del poblament dins el territori insular podria aportar llum a aquesta altra forma de considerar la població dins els municipis, per part de l'Administració pública, de tal manera que per a determinades prestacions de serveis i equipaments, o política urbanística i fiscal, es prenguessin com a marc territorial de referència aquestes àrees homogènies. El que proposam nosaltres aquí és un mer assaig.

3. EL NOMENCLÀTOR COM A FONT D'INFORMACIÓ DEL POBLAMENT

Com ja hem dit, consideram que la font idònia per apropar-nos a la distribució real de la població sobre el territori és el *Nomenclàtor de Pueblos, villas y ciudades de España*, que es va fer per primera vegada el 1857 i que s'ha continuat elaborant per part de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) els anys censals; recull no només la població, sinó també la tipologia d'habitatge i la forma d'aquest, per la qual cosa podem considerar-lo preludi del que des de 1991 seria el *Cens de població i habitatge d'Espanya*, que s'elabora simultàniament al Padró d'habitants des de 1996.

Hem de tenir en compte que Espanya es troba dividida administrativament en comunitats

5 NUTS 1: regions socioeconòmiques majors, entre 7 i 3 milions d'habitants (98); NUTS 2: regions bàsiques per a l'aplicació de les polítiques regionals, entre 3 milions i 800.000 habitants (276) i NUTS 3: petites regions per diagnòstics específics, entre 800.000 i 150.000 habitants (1.342). Les Illes Balears pertanyen a la NUTS 2 ES53 i donen lloc a les següents NUTS 3: Eivissa-Formentera (ES531), Mallorca (ES532), Menorca (ES533).

autònomes, províncies, municipis, però també en altres entitats locals d'àmbit territorial inferior al municipi, la delimitació, denominació, organització i competències de les quals es descriuen i regulen en la legislació de règim local. El propi INE reconeix que:

“des d'un punt de vista estadístic, aquesta divisió [administrativa] és insuficient per conèixer de quina forma s'assenta la població en els municipis, i ha de descendir a una subdivisió dels mateixos, que no posseeix caràcter oficial, però sí gran tradició: les entitats col·lectives i singulars de població, així com els nuclis i disseminats d'aquestes últimes”.

El Nomenclàtor distingeix en un primer nivell dins cada municipi les entitats singulars i les entitats col·lectives.⁶ Dins de cada entitat, la població pot trobar-se formant o no un o diversos nuclis. La població d'una entitat que no es troba dins un nucli es considera *disseminada*.

L'INE considera que nucli de població és el “conjunt d'almenys 10 edificacions, que estan formant carrers, places i altres vies urbanes. Per excepció, el nombre d'edificacions podrà ser inferior a 10, sempre que la població (...) superi els 50 habitants.”

Per la seva banda, es consideren també dins del nucli,

“aquelles edificacions que, estant aïllades, disten menys de 200 metres dels límits exteriors de l'esmentat conjunt, si bé en la determinació d'aquesta distància s'han d'excloure els terrenys ocupats per instal·lacions industrials o comercials, parcs, jardins, zones esportives, cementiris, aparcaments i altres, així com els canals o rius que puguin ser creuats per ponts. (...). Les edificacions o habitatges d'una entitat singular de població que no puguin ser incloses en el concepte de nucli es consideren disseminat”.

Cada una d'aquestes circumscripcions territorials (entitats col·lectives, singulars o nuclis) ocupen una extensió territorial que la font recull com a “superfície” en km², segons amidament realitzat per l'Institut Geogràfic Nacional (IGN). Igualment, el Nomenclàtor proporciona la distància en quilòmetres a la qual es troba cada entitat singular del nucli que constitueix la capital municipal, mentre que la distància del nucli que és capital municipal s'estableix en relació amb el nucli que és la capital de la Comunitat Autònoma.

Una de les dades fonamentals que proporciona el Nomenclàtor són els habitants que resideixen a cada entitat de població (ja sigui en nucli o en disseminat). La divisió tradicional entre població de fet i de dret ha caigut en desús, a partir de l'aprovació de la nova normativa que suprimeix la distinció de presents, absents i transeünts que va ser aplicada per darrera vegada al Cens de 1991. Atès que des del 1996 Cens i Padró municipal comparteixen dades, les xifres de població que proporciona el Nomenclàtor són les disponibles segons les revisions dels padrons municipals d'habitants, amb referència a l'1 de gener de cada any. En la nova nomenclatura que adoptà el Cens de població i habitatge des del 2001, la població que apareix al Nomenclàtor és la població resident.⁷

⁶ Les entitats col·lectives són agrupacions d'entitats singulars (parròquies, germandats, consells, diputacions i altres) i tenen gran tradició a determinades comunitats autònomes, però no n'existeix cap a Balears.

⁷ El Cens de 2001 modificà la tradicional divisió entre població de dret i fet per passar a considerar tota la població com a vinculada a un determinat punt del territori. La vinculació més ferma que es considera és la de residència, la qual cosa permet definir com a població resident en un determinat àmbit geogràfic aquelles persones que en la data de referència tenen establerta la seva residència habitual en aquest àmbit. No obstant això, el Cens contempla des de 2001 altres tipus de vinculació de la població, com

El Nomenclàtor lliga així la població resident a una determinada entitat de població, que pot definir-se com “*qualsevol àrea habitable del terme municipal, habitada o excepcionalment deshabitada, clarament diferenciada dins del mateix i que és coneguda per una denominació específica que la identifica sense possibilitat de confusió*”. És en aquest punt de relacionar la població resident amb una determinada àrea habitable⁸ que hi juga un paper clau la toponímia i, per consegüent, la geografia, que ens permet identificar una determinada extensió territorial amb un nom concret. No podem perdre de vista que una àrea habitable es considerarà diferenciada d'una altra quan les edificacions i habitatges que li pertanyen poden ser identificats sobre el terreny i es coneixen amb una denominació distinta de la resta. D'aquesta forma, els antics llogarets tradicionals, les colònies d'estiueig, però també les modernes urbanitzacions i zones turístiques i residencials de temporades, tenen caràcter d'entitats singulars de població, per més que estiguin deshabitades o només estiguin habitades en certs períodes de l'any.

Finalment, cal tenir present que cap habitatge pot pertànyer simultàniament a dos o més entitats singulars, que un municipi pot constar d'una o diverses entitats singulars de població i que, si en un municipi no existeixen àrees habitables clarament diferenciades, el municipi en el seu conjunt serà considerat d'entitat única.

Per identificar de forma indubtable cada entitat i nucli de població s'estableix un codi format per onze dígits. Els dos primers dígits identifiquen la província (07 al cas de Balears), els tres dígits següents identifiquen el municipi dins la província (015 Ciutadella, per exemple); les posicions sisena i setena identifiquen l'entitat col·lectiva, que en el cas de Balears, com que no n'existeix cap, sempre són 00; els dígits que ocupen la posició vuitena i novena identifiquen l'entitat singular dins la col·lectiva (si existeix) o dins el municipi (09 Tres Alqueries, seguint amb l'exemple); finalment, els dígits dècim i onzè identifiquen el nucli de població o el disseminat, i es reserven sempre els dígits 99 per a aquest últim (04 Torre del Ram, a Ciutadella, serien els dos darrers dígits que identificaria aquest nucli com 07015000904; per la seva banda, la població en disseminat de l'entitat Tres Alqueries tendria el codi 07015000999).

La numeració dels codis de les entitats es varen assignar per ordre alfabètic dins cada municipi en el Cens de població de 1981, i així s'ha mantingut fins ara. A les noves entitats se'ls ha assignat un codi correlatiu a l'últim existent, mentre que els codis de les entitats que han desaparegut des de 1981 no han estat reutilitzats, tret que una entitat existent després de 1981 hagi reaparegut, cas en el qual ha tornat a tenir el codi que tenia en el moment de la baixa.

Finalment, malgrat que ho veurem més extensament en l'apartat 5, cal tenir present que la distinció entre *nucli* i *disseminat* que fa el Nomenclàtor adquireix el seu significat a l'escala d'hàbitat, mentre que a escala de poblament la distinció entre *concentrat* i *dispers* fa referència a la disposició en exclusiva dels “nuclis” sobre el territori, de manera que la dispersió augmenta a mesura que creix el nombre de nuclis i que es concentra més població fora del nucli principal o capçalera municipal.⁹ Finalment cal assenyalar que l'INE considera un nucli estadísticament

és la vinculació per treball, per estudi i per segona residència. Això permet que una persona abandoni la seva residència habitual segons el Padró per motius de feina, estudis o oci, vacances, visites a amics o parents, negocis, tractament mèdic o pelegrinatge religiós.

⁸ La consideració d'*habitable* l'obté un lloc que hi té construïts habitatges, tant si estan habitats com deshabitats.

⁹ L'INE ve considerant habitualment rurals els nuclis als quals viuen menys de 2.000 habitants, tot i que

rural quan té menys de 2.000 habitants a la seva capçalera, la qual cosa no té per què coincidir amb la qualificació urbanística del sòl sobre el qual es troba assentat.

4. EVOLUCIÓ RECENT DEL POBLAMENT A LES ILLES BALEARS

Per a aquest treball hem analitzat el Nomenclàtor de 2000 i de 2015 per al conjunt de les Illes Balears. Si prenem com a referència el nombre de nuclis existents a 1900, que ens ve detallat al Cens d'aquest any, veim que al 1900 hi havia a Balears un total de 411 nuclis, enfront dels 421 existents el 2015, xifra que indica un increment de només 10 nuclis en més d'un segle (taula 1). No obstant això, el canvi significatiu no s'ha produït en el nombre de nuclis, sinó en la seva extensió i en la seva població. Així, els 411 nuclis de 1900 ocupaven una superfície d'1,2 km² i albergaven 311.649 persones, mentre que els 421 nuclis de 2015 ocupen 270 km² i són poblats per 1.104.479 habitants,¹⁰ un increment superior al 200 % en el període.

	Nº de municipis	Nº de nuclis	Superfície km ²	Població	Mitjana hab./nucli	Mitjana nuclis (km ²)
1900	61	411	1,2	311.649	758	0,0029
2015	67	421	270	1.104.479	2.623	0,6413

Taula 1. Comparativa entre el Nomenclàtor de 1900 i de 2015. Illes Balears. Font: INE

Així doncs, malgrat que el nombre de nuclis gairebé s'ha mantingut invariable, s'ha incrementat molt la població resident a l'arxipèlag, cosa que ha fet créixer necessàriament la mitjana d'habitant per nucli, a pesar que no pot ignorar-se el notable augment de la superfície que ocupen aquests nuclis.

4.1. Augment de les poblacions insulars en nucli i disseminat entre 2000 i 2015

Si observem el total de població que viu actualment a cada illa distingint entre la que viu a nucli i la que viu en disseminat, el primer que ens crida l'atenció és el desigual tipus de poblament que caracteritza les Pitiüses de la resta del conjunt balear. En efecte, mentre a Mallorca i Menorca la població viu de forma aclaparadora en nuclis (94 % enfront del 6 % que viu en dispers), Eivissa i Formentera ofereixen una distribució força distinta, amb un major pes relatiu de la població dispersa. Com podem veure a la taula 2, l'any 2000 el 23,4 % de la població residia a Eivissa de forma disseminada i a Formentera aquest tipus de poblament arribava al 65 %. L'any 2015, atès que s'ha produït un major creixement de la població als nuclis que al disseminat, la diferència entre ambdós tipus de poblament ha tendit a reduir-se. Així, Eivissa registrava el 2015 un 82,3 % de la població en nucli i un 17,7 % en disseminat, i Formentera gairebé igualava els valors (42,5 % nucli i 57,5 % en disseminat).

aquesta xifra varia segons els estudis.

¹⁰Cal observar que el nucli inclou tant la població que viu en una entitat com en disseminat dins aquell.

	Població 2000			Població 2015		
	Total	En nucli	En disseminat	Total	En nucli	En disseminat
Mallorca	677.014	641.461	35.553	859.289	804.601	54.688
Menorca	72.716	68.222	4.494	92.348	86.658	5.690
Eivissa	89.611	68.601	21.010	140.964	116.045	24.919
Formentera	6.289	2.170	4.119	11.878	5.045	6.833
Balears	845.630	780.454	65.176	1.104.479	1.012.349	92.130
	Pes relatiu 2000			Pes relatiu 2015		
	Total	En nucli	En disseminat	Total	En nucli	En disseminat
Mallorca	100,0	94,7	5,3	100,0	93,6	6,4
Menorca	100,0	93,8	6,2	100,0	93,8	6,2
Eivissa	100,0	76,6	23,4	100,0	82,3	17,7
Formentera	100,0	34,5	65,5	100,0	42,5	57,5
Balears	100,0	92,3	7,7	100,0	91,7	8,3
	Variació absoluta 2015/2000			Variació relativa 2015/2000		
	Total	En nucli	En disseminat	Total	En nucli	En disseminat
Mallorca	182.275	163.140	19.135	26,9	25,4	53,8
Menorca	19.632	18.436	1.196	27,0	27,0	26,6
Eivissa	51.353	47.444	3.909	57,3	69,2	18,6
Formentera	5.589	2.875	2.714	88,9	132,5	65,9
Balears	258.849	231.895	26.954	30,6	29,7	41,4

Taula 2. Població de cada illa segons tipus de poblament de 2000 i 2015
(valors absoluts, relatius i variació). Nomenclàtor 2000 i 2015

Com es pot veure a la figura 1, des d'un punt de vista de dinàmica demogràfica, en aquests quinze anys la població ha augmentat a Balears un 30,6 %, però han estat Eivissa i Formentera les illes que major augment relatiu de població han experimentat (el 57,3 % Eivissa i un 88,9 % Formentera). Aquest important creixement relatiu de la població a les Pitiüses s'ha concentrat clarament en els nuclis ja consolidats, mentre que ha estat comparativament menor en l'habitat dispers. La població en nucli ha crescut a Eivissa un 69,2 % i en disseminat un 18,6 %, però ha estat Formentera, sense cap mena de dubte, l'illa que més ha augmentat en termes relatius la seva població. L'increment de 5.589 nous habitants entre 2000 i 2015 (una mitjana d'1,02 nous hab./dia) s'ha distribuït a raó de 2.875 en nuclis i 2.714 en disseminat. Ha representat un augment del 132,5 % de la població en nuclis, enfront d'un 65,9 % d'increment de la població residint en disseminat.

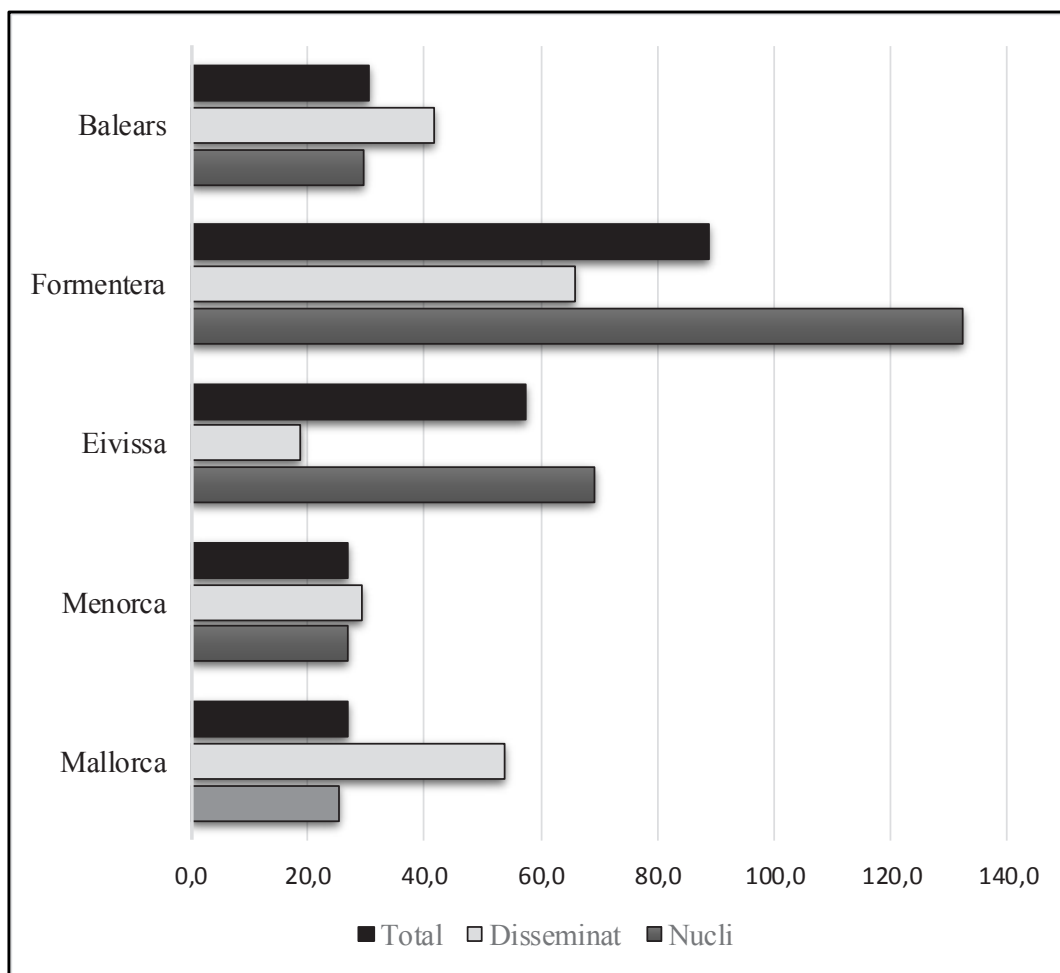

Figura 1. Augment relatiu de les poblacions insulars en nucli i en disseminat entre 2000 i 2015

Òbviament, atès el desigual volum demogràfic de les Illes, Mallorca, que ja comptava amb 677.014 habitants l'any 2000, és la que n'ha registrat un major augment en termes absoluts: 188.275 habitants, cosa que suposa un increment de 34,3 persones diàries (de mitjana) al llarg dels 5.475 dies del període 2000-2015. En termes relatius, el major increment a Mallorca l'ha registrat la població disseminada, que ha augmentat un 53,8 % enfront del 25,4 % de l'augment experimentat als nuclis. Menorca, per la seva banda, és l'illa on l'augment de població s'ha distribuït de forma més regular, de manera que tant la població que viu dins nuclis com en disseminat ha crescut entorn d'un 27 %, malgrat que en valors absoluts la població disseminada només ha augmentat en 1.196 persones, fins a suposar 5.690 habitants el 2015, la xifra més baixa de Balears.

4.2. Variacions en la distribució municipal del poblament disseminat entre 2000 i 2015

A la taula 3 presentam per al 2000 i 2015 el total de població resident a cada municipi i la seva distribució en nucli i en disseminat; el pes que representa la població que viu en disseminat sobre la població total (% PD); el nombre d'entitats i de nuclis existents a cada municipi; i el creixement percentual que ha registrat la població resident en nucli i en disseminat. Els municipis estan agrupats segons hagin crescut per sobre o per davall de la mitjana de l'arxipèlag en cadascuna de les dues modalitats de poblament. En valors absoluts, podem veure

que el 2015 vivien a Balears 92.130 persones en disseminat (un 8,3 % del total). Si ordenam els municipis d'acord amb els valors absoluts d'aquesta variable, òbviament, per la seva grandària demogràfica, Palma és el municipi amb una major població disseminada (10.268). Les posicions immediatament següents corresponen en la seva totalitat a Pitiüses: Santa Eulàlia des Riu (8.747), Sant Josep de sa Talaia (7.593), Formentera (6.833), Sant Joan de Labritja (4.279) i Sant Antoni de Portmany (4.073), no debades la població que viu en disseminat representa a l'illa d'Eivissa el 17,7 % del total, malgrat que alguns dels seus municipis superen àmpliament aquest pes,¹¹ que ha de considerar-se extraordinàriament alt en el conjunt balear, ja que duplica la mitjana. A continuació, en les posicions de la sisena a la desena apareixen els municipis de Mallorca amb major població (Sóller, 3.452 hab. en disseminat; Manacor, 3.149 hab.; Llucmajor, 2.761 hab.; Marratxí, 2.490 hab.; Felanitx, 2.279 hab.; i Inca, 2.229 hab.).¹² Hem d'esperar a la dotzena posició per trobar el primer municipi de Menorca amb un nombre més alt de població disseminada, Ciutadella, amb 2.035 habitants, i és també Menorca l'illa que té el municipi en menor població disseminada (es Migjorn Gran, amb 32 persones el 2015). A la banda baixa de la jerarquia, hi apareixen sis municipis on la població disseminada s'ha reduït: Estellencs, que han sofert una pèrdua de població absoluta tant en nucli com en disseminat (de 357 a 336),¹³ i altres cinc que han reduït la seva població disseminada a pesar d'haver augmentat la seva població total: Valldemossa (de 243 a 235, -3,3 %), Puigpunyent (de 68 a 60, -11,8 %), es Migjorn Gran (de 38 a 32, -15,8 %), es Mercadal (de 189 a 178, -5,8 %) i Eivissa, l'únic on la variació pot considerar-se significativa (de 408 a 227, 44,4 %).¹⁴

En termes relatius, són dotze els municipis on la població disseminada representa més d'un 25 % sobre la població total: Sant Joan de Labritja (72,9 %), Escorca (58,1 %), Formentera (57,5 %), Sencelles (48,9 %), Estellencs (41,7 %), Costitx (41,3 %), Lloret de Vistalegre (35,9 %), Santa Eugènia (35,7 %), Algaida (35 %), Fornalutx (31,7 %), Sant Josep de sa Talaia (29,6 %), Deià (27,6 %), Búger (26,1 %) i Sóller (25,3). Per contra, són cinc municipis als quals la població disseminada no supera el 3 % del total. En primer lloc, Palma, on la població disseminada, malgrat ser la més alta de Balears, no representa en termes relatius més que un 2,6 % dels seus 400.578 hab.; la segueix Ferreries, amb el mateix percentatge (117 residents a Cala Galdana, enfront dels 4.454 residents al nucli); es Migjorn Gran, amb 1.429 habitants, només 32 dels quals (un 2,2 %) viu en disseminat; i uns altres dos municipis, Calvià i Eivissa, on la població disseminada no arriba ni a un 1 % del total. En el cas d'Eivissa, fonamentalment perquè el propi nucli "Eivissa" s'ha estès fins a deixar poques opcions de viure en disseminat i, en el cas de Calvià, per haver-se consolidat dins el municipi un total de 18 nuclis entorn dels quals es concentra el 99 % de la població.

Així, en el període estudiat i en un context general de creixement de la població a gairebé tots els municipis, la població disseminada ha crescut a Balears, de mitjana, un 41,6 % i la població resident a nuclis, un 29,1 %. Si classificam ara els municipis d'acord amb el seu comportament

11 La població disseminada representa a Sant Joan de Labritja el 72,9 %. A Formentera, considerada aquí separatament, la població disseminada representa el 57,5.

12 De fet, dels municipis de Mallorca amb més població, només Calvià no figura entre els que tenen major població resident en disseminat. Explicarem aquest cas especial en analitzar el pes de la població disseminada sobre el total.

13 Escorca també ha perdut població (de 318 a 236), però només en nucli (-47 %, de 189 habitants a 99).

14 Les variacions en el poblament d'Eivissa, igual que en el conjunt de les Pitiüses, requeriria una anàlisi més profunda que ultrapassa les possibilitats d'aquest treball.

respecte del que han estat aquestes dues mitjana de creixement de l'arxipèlag, tant en nucli com en disseminat, obtindrem quatre conjunts (taula 3).

Cada conjunt agrupa els municipis segons hagin variat el creixement de la seva població en nucli o en disseminat per sobre o per sota de la mitjana de l'arxipèlag en les quatre combinacions possibles (+,+; -,+; -,-; i +,-). Considerarem ara un eix cartesià amb origen en els valors de creixement mitjà en nucli (29,1) i en disseminat (41,6), representant a l'eix d'abscisses la variable $x = \text{creixement en nucli}$ i a l'eix d'ordenades la variable $y = \text{creixement en disseminat}$. D'aquesta forma, a cada quadrant podrem situar, respectivament: *Quadrant I, els municipis que han vist créixer la població disseminada i en nucli per damunt la mitjana; Quadrant II, els municipis que han vist créixer la població disseminada per damunt la mitjana, mentre la població a nucli es mantenia per davall; Quadrant III, els municipis que s'han situat per davall de la mitjana de creixement tant de la població en nucli com en disseminat; i Quadrant IV, els municipis que han vist créixer per sobre de la mitjana la seva població en nuclis, però no així en disseminat.*

El primer que podem observar (figura 2) és que entre 2000 i 2015 hi ha hagut una variabilitat molt més grossa del creixement de la població dispersa (de 44 % d'Eivissa a +1.069,2 % de Santanyí)¹⁵ que de la concentrada (de -46 % d'Escorca a +132,5 % de Formentera); segonament, que el conjunt de municipis situats al Quadrant I (creixement superior a la mitjana en ambdós tipus de poblament) són un total de 13. 11 es localitzen a Mallorca, al llarg de l'eix Palma-Alcúdia (Santa Maria, Consell, Binissalem, Inca, Mancor i Alcúdia) i en els municipis costaners de Lluçmajor, ses Salines, Capdepera i Santa Margalida. A Menorca, el municipi amb major creixement registrat en ambdós tipus de poblament ha estat Sant Lluís (70,4 % d'increment del poblament en el conjunt dels seus 17 nuclis i 77,4 % poblament dispers) i a les Pitiüses, Formentera, que és el conjunt insular que més ha augmentat la seva població resident tant als set nuclis existents (132,5 %) com a l'hàbitat dispers (65,9 %). En conjunt, aquests 13 municipis representen el 14 % de la població balear el 2015 (157.669 habitants).

¹⁵S'ha eliminat el valor de Santanyí (20,2 %; 1.069,2 %) de la figura 2 per tal que la resta de valors poguessin ser representats més clarament a l'eix d'ordenades. Obviament, Santanyí se situaria al Quadrant II (-x+y).

XVII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS D'INCA

	Població any 2000						Població any 2015						Creixement 2015-2000		
	Total	En nucli (PN)	En disseminat (PD)	%PD /total	Nº d'entitats	Nº de nuclis	Total	En nucli (PN)	En disseminat (PD)	%PD/ total	Nº d'entitats	Nº de nuclis	En nucli	En disseminat	
Quadrant I. Superior en nucli i en disseminat (>29,7>41,6)	Binissalem	5.193	4.647	546	10,5	2	2	7.850	6.641	1.209	15,4	2	2	42,9	121,4
	Capdepera	8.008	7.762	246	3,1	11	11	11.420	10.911	509	4,5	11	16	40,6	106,9
	Santa Margalida	7.943	7.725	218	2,7	3	3	11.672	11.232	440	3,8	3	3	45,4	101,8
	Algaida	3.753	2.704	1049	28,0	3	3	5.410	3.516	1.894	35,0	3	3	30,0	80,6
	Sant Lluís	4.395	3.948	447	10,2	14	14	7.521	6.728	793	10,5	15	17	70,4	77,4
	Llucmajor	23.723	22.159	1564	6,6	12	15	34.618	31.857	2.761	8,0	14	17	43,8	76,5
	Salines (ses)	3.528	3.284	244	6,9	2	2	5.018	4.594	424	8,4	2	2	39,9	73,8
	Formentera	6.289	2.170	4119	65,5	9	7	11.878	5.045	6.833	57,5	9	7	132,5	65,9
	Inca	22.402	21.095	1307	5,8	1	1	30.651	28.422	2.229	7,3	1	1	34,7	70,5
	Mancor	914	839	75	8,2	1	1	1.321	1.197	124	9,4	1	1	42,7	65,3
	Consell	2.327	2.020	307	13,2	1	1	3.862	3.357	505	13,1	1	1	66,2	64,5
	Alcúdia	12.152	11.594	558	4,6	6	5	19.763	18.924	839	4,2	6	5	63,2	50,4
	Santa Maria	4.740	3.824	916	19,3	1	1	6.685	5.375	1.310	19,6	1	1	40,6	43,0
Total	105.367	93.771	11596	11,0	66	66	157.669	137.799	19.870	12,6	69	76	47,0	71,4	
Quadrant II. Superior a la mitjana en disseminat, pero no en nucli (<29,7>41,6)	Santanyí	8.957	8.905	52	0,6	11	11	11.316	10.708	608	5,4	11	12	20,2	1069,2
	Sant Joan	1.686	1.562	124	7,4	1	1	2.035	1.701	334	16,4	1	1	8,9	169,4
	Ariany	790	744	46	5,8	1	1	871	749	122	14,0	1	1	0,7	165,2
	Bunyola	4.745	4.173	572	12,1	4	5	6.706	5.214	1.492	22,2	4	6	24,9	160,8
	Montuïri	2.317	2.074	243	10,5	1	1	2.850	2.223	627	22,0	1	1	7,2	158,0
	Llubi	1.909	1.803	106	5,6	1	1	2.176	1.923	253	11,6	1	1	6,7	138,7
	Selva	2.983	2.651	332	11,1	4	4	3.890	3.102	788	20,3	4	4	17,0	137,3
	Muro	6.340	6.157	183	2,9	2	2	6.723	6.325	398	5,9	2	2	2,7	117,5
	Lloseta	4.630	4.349	281	6,1	1	1	5.639	5.035	604	10,7	1	1	15,8	114,9
	Sineu	2.724	2.516	208	7,6	1	1	3.612	3.171	441	12,2	1	1	26,0	112,0
	Artà	6.140	5.772	368	6,0	6	6	7.381	6.665	716	9,7	6	6	15,5	94,6
	Búger	932	786	146	15,7	1	1	1.022	755	267	26,1	1	1	-3,9	82,9
	Sencelles	2.125	1.300	825	38,8	6	6	3.082	1.575	1.507	48,9	6	6	21,2	82,7
	Pobla (sa)	10.347	10.052	295	2,9	1	1	12.694	12.171	523	4,1	1	1	21,1	77,3
	Costitx	903	622	281	31,1	1	1	1.205	707	498	41,3	1	1	13,7	77,2
	Manacor	30.923	29.144	1779	5,8	8	11	40.170	37.021	3.149	7,8	8	11	27,0	77,0
	Alaró	4.032	3.588	444	11,0	1	1	5.275	4.497	778	14,7	1	1	25,3	75,2
	Sant Llorenç C.	6.211	5.573	638	10,3	6	6	8.146	7.079	1.067	13,1	6	6	27,0	67,2
	Santa Eugènia	1.228	876	352	28,7	4	1	1.638	1.054	584	35,7	4	1	20,3	65,9
	Lloret de Vistalegre	933	665	268	28,7	1	1	1.233	790	443	35,9	1	1	18,8	65,3
	Maria	1.819	1.741	78	4,3	1	1	2.113	1.987	126	6,0	1	1	14,1	61,5
Campanet	2.346	2.129	217	9,2	2	2	2.524	2.189	335	13,3	2	2	2,8	54,4	
Alaior	7.390	6.905	485	6,6	8	8	8.997	8.258	739	8,2	8	8	19,6	52,4	
Palma	333.925	326.942	6983	2,1	17	34	400.578	390.310	10.268	2,6	17	34	19,4	47,0	
Petra	2.260	2.397	203	7,8	1	1	2.816	2.518	298	10,6	1	1	5,0	46,8	
Total	448.935	433.426	15509	3,6	91	109	544.692	517.727	26.965	5,2	91	111	19,4	73,9	
Quadrant III. Inferior a la mitjana en nucli i en disseminat (<29,7>41,6)	Son Servera	9.562	9.144	418	4,4	5	5	11.449	10.866	583	5,1	5	5	18,8	39,5
	Porreres	4.283	3.876	407	9,5	1	1	5.267	4.725	542	10,3	1	1	21,9	33,2
	Banvalbufar	520	453	67	12,9	3	3	548	459	89	16,2	3	3	1,3	32,8
	Maó	23.189	22.178	1011	4,4	17	14	28.006	26.671	1.335	4,8	11	16	20,3	32,0
	Pollença	14.358	12.837	1521	10,6	9	10	16.115	14.140	1.975	12,3	10	10	10,2	29,8
	Esporles	3.993	3.174	819	20,5	2	2	4.922	3.868	1.054	21,4	2	2	21,9	28,7
	Andratx	8.655	7.778	877	10,1	5	5	11.093	10.017	1.076	9,7	5	5	28,8	22,7
	Sóller	11.521	8.662	2859	24,8	5	5	13.648	10.196	3.452	25,3	5	5	17,7	20,7
	Ciutadella	22.925	21.232	1693	7,4	11	15	29.098	27.063	2.035	7,0	11	15	27,5	20,2
	Fornalutx	627	438	189	30,1	1	1	703	480	223	31,7	1	1	9,6	18,0
	Deià	652	486	166	25,5	6	6	713	518	195	27,3	6	6	6,6	17,5
	Ferreries	4.061	3.961	100	2,5	2	2	4.571	4.454	117	2,6	2	3	12,4	17,0
	Felanitx	15.238	13.181	2057	13,5	11	7	17.412	15.133	2.279	13,1	11	7	14,8	10,8
	Vilafranca	2.366	2.243	123	5,2	1	1	2.913	2.779	134	4,6	1	1	23,9	8,9
	Castell (es)	6.504	6.065	439	6,7	3	5	7.635	7.174	461	6,0	8	11	18,3	5,0
	Valldemossa	1.670	1.427	243	14,6	6	6	2.005	1.770	235	11,7	6	6	24,0	-3,3
	Estellencs	357	207	150	42,0	1	1	336	196	140	41,7	1	1	-5,3	-6,7
	Escorca	318	189	129	40,6	3	3	236	99	137	58,1	3	3	-47,6	6,2
Migjorn Gran (es)	1.148	1.110	38	3,3	1	2	1.429	1.397	32	2,2	1	2	25,9	-15,8	
Total	123.292	110.863	12429	10,1	88	89	147.006	131.988	15.018	10,2	93	103	19,1	20,8	
Quadrant IV. Superior a la mitjana en nucli pero no en disseminat (<29,7>41,6)	Calvià	37.419	37.125	294	0,8	18	18	50.328	49.929	399	0,8	18	18	34,5	35,7
	St. Joan de Labritja	4.194	1.037	3157	75,3	7	7	5.872	1.593	4.279	72,9	7	7	53,6	35,5
	Campos	7.074	6.177	897	12,7	7	7	9.892	8.737	1.155	11,7	7	7	41,4	28,8
	St. Josep de sa Talaia	14.428	8.234	6194	42,9	5	8	25.674	18.081	7.593	29,6	5	8	119,6	22,6
	Sta. Eulària des Riu	21.991	14.714	7277	33,1	5	47	35.812	27.065	8.747	24,4	5	47	83,9	20,2
	Marratxí	20.924	18.709	2215	10,6	5	5	35.726	33.236	2.490	7,0	5	19	77,6	12,4
	St. Antoni de Portmany	15.775	11.801	3974	25,2	5	4	23.631	19.558	4.073	17,2	5	8	65,7	2,5
	Mercadal (es)	3.104	2.915	189	6,1	8	13	5.091	4.913	178	3,5	8	13	68,5	-5,8
	Puigpunyent	1.249	1.181	68	5,4	3	3	2.018	1.958	60	3,0	3	3	65,8	-11,8
	Eivissa	33.223	32.815	408	1,2	1	1	49.975	49.748	227	0,5	1	1	51,6	-44,4
Total	168.036	142.486	25550	15,2	69	118	255.112	224.835	30.277	11,9	64	131	57,8	18,5	
Total Balears	845.630	780.546	65.084	7,7	314	382	1.104.479	1.012.349	92.130	8,3	317	421	29,7	41,6	

Taula 3. Poblament municipal en els anys 2000 i 2015.
Tipologia de municipis segons el seu creixement

Al Quadrant II, allà on se situen els vint-i-cinc municipis que han registrat un creixement superior a la mitjana en la població disseminada i un augment relativament baix (inferior al 29 %) de la població a nucli, no trobam cap municipi pitiús i només un de Menorca, en concret Alaior, que ha incrementat la seva població disseminada un 52,4 %, enfront d'un increment del 19 % de la població resident al conjunt dels vuit nuclis que té el municipi. Els vint-i-quatre municipis restants, tots a Mallorca, conformen una extensa àrea de creixement del disseminat al voltant d'Inca i dels municipis de l'eix Palma-Alcúdia que integraven el grup anterior. En efecte, com es pot veure a la figura 3 Binissalem, Lloseta, Selva, per la banda nord-oest, i Llubí, Muro, Santa Margalida, Sineu, Sant Joan, Ariany i Montuïri, per la franja NE-SW, configuren una àrea de creixement de la població disseminada que connecta a la vegada amb la primera corona metropolitana de Palma. Sembla advertir-se una tendència a l'augment de la població disseminada als municipis que conformen el tradicional corredor Palma-Alcúdia, dins el qual Inca crea alhora la seva pròpia àrea d'influència abastant els seus municipis limítrofs.

Aquest segon conjunt de municipis concentren 544.692 habitants, un 59,3 % de la població de Mallorca (un 49,3 % de Balears) distribuïts en 111 nuclis.¹⁶ No obstant això, el creixement dels residents a nuclis ha oscil·lat entre el 27 % de Manacor i Sant Llorenç des Cardassar a una lleugera pèrdua de població al nucli de Búger (-3,9 %). En canvi, sí ha crescut fortament la població que viu en disseminat, superant el 100 % en alguns casos, com ara Santanyí, Sant Joan, Ariany, Bunyola, Montuïri, Llubí, Selva, Muro, Lloseta, Sineu i Artà.

Al Quadrant III es troben els 19 municipis on el creixement demogràfic dels darrers quinze anys ha estat inferior a la mitjana del creixement de les Illes, tant pel que fa a la població que viu en nucli com a la que viu disseminada. Demogràficament, aporten al conjunt balear un 13 % de la població, per la qual cosa no determinen la tendència demogràfica de l'arxipèlag. En aquest grup trobam cinc dels vuit municipis de Menorca (Maó, Ciutadella, Ferreries, es Castell i es Migjorn Gran) i cap municipi pitiús. Pel que fa a Mallorca, com es pot veure a la figura 3, una part important dels municipis es localitzen a la serra de Tramuntana (Pollença, Escorca, Deià, Sóller, Banyalbufar, Fornalutx, Valldemossa, Estellencs, Esporles i Andratx); a la zona de Llevant, Felanitx i Son Servera són els més importants, juntament amb Vilafranca i Porreres. Recordem que estar situat en aquest Quadrant III no significa que existeixin pèrdues demogràfiques o dinàmiques regressives,¹⁷ de fet, la mitjana de creixement de població està entorn d'un 20 %, la població ha crescut per davall de la mitjana de l'arxipèlag i, per tant, el creixement ha estat molt més alt a altres municipis.

¹⁶A Mallorca, només Palma ja té 34 nuclis, seguit per Manacor, i Santanyí amb 11 i 12 nuclis respectivament; Bunyola, Artà, Sencelles i Sant Llorenç, amb 6 nuclis cadascun i la resta de municipis, un de sol. Alaior, en aquest grup també, té 8 nuclis.

¹⁷Com hem dit, només Escorca i Estellencs perden població en termes absoluts.

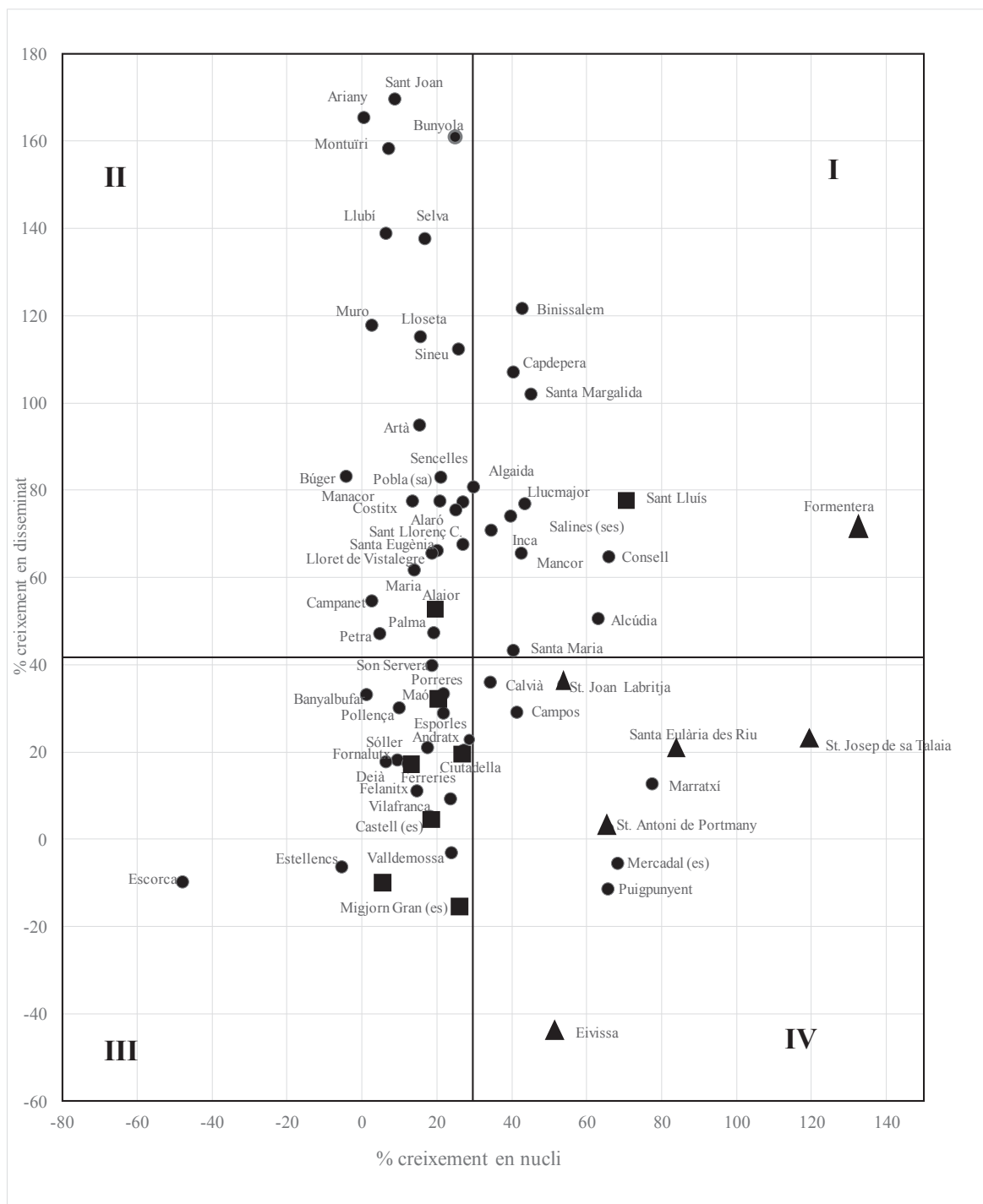

Figura 2. Distribució dels municipis segons distància a la mitjana de creixement de la població en nucli i en dispers

Finalment, en el *Quadrant IV* es localitzen un reduït nombre de municipis, només deu, que han augmentat la seva població resident a nuclis per damunt la mitjana, mentre que el creixement de la població disseminada ho ha fet per davall. En aquest quadrant es troben els cinc municipis d'Eivissa; només un de Menorca, es Mercadal; i quatre municipis de Mallorca situats clarament dins l'àrea d'influència més immediata de la ciutat de Palma: Marratxí, que ha registrat el creixement en nucli més alt de Mallorca (77,6 %); Puigpunyent, amb un creixement en nucli del 65,8 %; Calvià, amb un 34,5; i Campos amb un 41,4 %.

No ens pot sorprendre que els majors creixements de la població en nucli es registrin al conjunt de municipis que tenen un nombre més alt de nuclis. En concret, aquests 10 municipis del Quadrant IV sumen 131 nuclis, dels quals el 54 % es troben a l'illa d'Eivissa.¹⁸ A Menorca, es Mercadal, sense superar el nombre de nuclis de Sant Lluís, Maó o Ciutadella (que tenen respectivament 17, 16 i 15 nuclis), és un municipi que així mateix compta 13 nuclis (repartits en 8 entitats) i que han passat, conjuntament, de 2.915 habitants el 2000 a 4.913 el 2015. Pel que fa a Mallorca, es troben en aquest quadrant dos dels municipis que després de Palma tenen un major nombre de nuclis: Marratxí, amb 19, i Calvià, amb 18.¹⁹ Sembla doncs clara la relació entre nombre de nuclis i major creixement en nucli.

No obstant això, hi ha excepcions. Així, per exemple, si observam els municipis de Calvià i d'Eivissa, veurem que ambdós tenen una població total i en nucli molt similar (50.328 total i 49.929 en nucli a Calvià, i 49.975 total i 49.748 en nucli a Eivissa), tot ocupant el segon i el tercer lloc de la jerarquia demogràfica després de Palma. Malgrat aquesta similitud, la distribució del poblament concentrat és diametralment oposada: mentre a Eivissa tota la població resideix a un sol nucli (Eivissa-vila), amb una densitat de 6.834 hab./km², a Calvià es distribueix entre 18 nuclis, dels quals superen els quatre mil habitants: Santa Ponça (10.940), Palmanova (6.558), Son Ferrer (5.886) i Magaluf (4.279). Un altre cas extrem de fragmentació polinuclear és el municipi de Santa Eulàlia del Riu (Eivissa), que té el nombre més alt de nuclis de l'arxipèlag, 47; en ells, la població varia des de nuclis amb un sol resident empadronat, com Punta Martinet, a nuclis com Santa Eulàlia (capçalera municipal) que superen els nou mil (9.540 hab.), passant per Nostra Senyora de Jesús (2.749), Puig d'en Valls (2.616) o Siesta (2.160), tots ells dins el mateix municipi.

¹⁸D'entre els cinc municipis eivissencs, destaca Santa Eulàlia del Riu, que té 47 nuclis en cinc entitats de població.

¹⁹Palma, amb 34 nuclis, és el municipi amb major nombre de nuclis de Mallorca. Després d'Eivissa i Calvià, els altres dos municipis que superen els 15 nuclis (Llucmajor amb 17 i Capdepera amb 16) es troben al Quadrant I, que engloba els municipis on la població ha crescut per sobre de la mitjana tant a nucli com en disseminat.

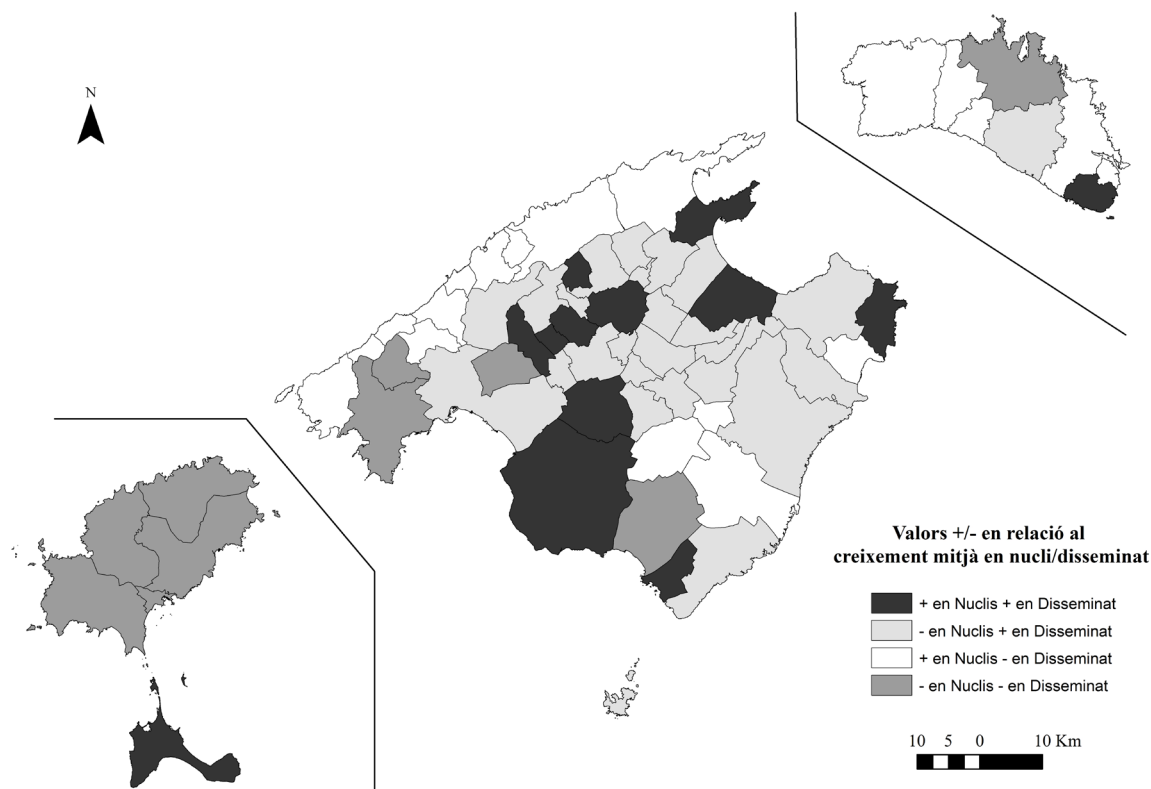

Figura 3. Distribució municipal de les variacions en el creixement de la població en nucli i en disseminat (2000-2015)

La distribució del poblament al llarg d'aquests quinze anys sembla posar de manifest que el creixement de la població segueix un model que passa per quatre estadis de durada variable. En un primer moment, el creixement demogràfic es produeix al nucli o nuclis més importants dels municipis, que inclou habitualment el nucli capçalera; en una segona onada, es produeix una difusió del poblament fora dels nuclis i, subseqüentment, es registra un augment de la població disseminada; en un tercer moment, quan la població disseminada aconsegueix volum suficient com per formar noves concentracions, el nombre de nuclis augmenta i es torna a produir un increment de la població concentrada; finalment, en una quarta fase, si la població continua creixent, es produeix novament un fenomen de densificació dels nuclis preexistents, que aniran jerarquitzant-se internament dins el municipi. El període 2000-2015 permet analitzar una seqüència d'aquest procés. L'any 2000, que hem adoptat com a inicial, el fenomen de difusió en disseminat ja s'havia produït a bona part dels municipis més dinàmics i als que quedaven dins la seva àrea d'influència. Així, el disseminat de Palma, Calvià, Lluçmajor o Marratxí ja havia donat lloc a una concentració suficient com per configurar dins Palma i a l'entorn de la seva primera corona metropolitana un conjunt de municipis polinuclears. En efecte, no només Palma tenia ja l'any 2000 34 nuclis, sinó que també s'havien creat nuclis progressivament densificats als municipis dels voltants: Calvià, amb 18 nuclis; Marratxí, amb 19 nuclis; Lluçmajor, amb 17 nuclis, etc. Evidentment, la superfície municipal disponible, així com l'estructura prèvia de la propietat rural (més o manco fragmentada), estan en la base del procés, primer, de disseminació del poblament i, posteriorment, de la seva concentració i transformació en nuclis molts d'ells ja de naturalesa urbana. Així, els pocs municipis als quals

la població *només* augmenta significativament als nuclis poden interpretar-se com municipis que es troben ja amb un poblament disseminat prou desenvolupat, que està donant lloc a un procés de concentració demogràfica polinuclear que en molts casos adopten sobre el territori una forma conurbada.

Els 131 nuclis que es troben als municipis del Quadrant IV reuneixen un total de 224.935 persones (21,2 % de la població balear), dins el qual es troba el 100 % de l'illa d'Eivissa, on les opcions de créixer en disseminat ja són reduïdes i on l'evolució futura no pot portar més que a una densificació progressiva dels 71 nuclis existents. Entenem que a Mallorca el fenomen està encara en una fase prèvia, atès que el conjunt demogràfic més important es troba al Quadrant II (creixement del disseminat més que dels nuclis), que aglutina un total de 509.409 habitants (un 59 % de la població de l'illa); no obstant això, és probable que els 24 municipis de Mallorca que es troben en aquest quadrant continuïn augmentant la seva població, com a conseqüència de l'expansió dels nuclis econòmicament i demogràficament més actius, molts d'ells ubicats a la zona costanera. Si es possibilita la progressiva densificació al disseminat, la fase següent serà l'aparició de nous nuclis i d'estructures polinuclears formant una malla urbana a l'interior de l'illa. Deixant de banda les conseqüències de cap manera menors sobre l'espai rural tradicional o sobre la conservació ambiental, un dels principals problemes d'aquests tipus d'estructures de poblament és l'augment progressiu de les dificultats per satisfer les demandes de la població, entre d'elles la de mobilitat, com ja s'ha manifestat de forma evident a l'illa d'Eivissa.²⁰ Les concentracions demogràfiques que donen lloc a l'aparició de nuclis cada cop més densificats a zones anteriorment rurals i caracteritzades per un poblament dispers, provoquen un augment dels nodes de connexió necessaris per garantir la mobilitat de les persones residents. Això, que podria interpretar-se com una dada positiva, en la mesura que augmenta l'augment de nòduls a una xarxa permet augmentar la connectivitat, es tradueix *de facto* en un augment de la congestió, perquè facilita la demanda de transports en nòduls que no disposen de connexió amb la xarxa principal i propicia l'aparició d'una xarxa capil·lar que acaba concentrant nous fluxos sobre les vies tradicionals a llarga distància. Aquest és un fenomen a considerar en la planificació territorial de Mallorca i de Menorca, vista especialment la dimensió que ha adquirit a l'illa pitiüsa el problema de la mobilitat per carretera, molt difícil de solucionar sense intervencions en el planejament urbanístic, que és el que permet l'augment residencial als nuclis i la transformació del poblament dispers en concentrat.

Finalment, a Menorca la distribució del poblament situa l'illa en un context de contenció del creixement de la població disseminada respecte del conjunt balear. Cinc dels seus vuit municipis es troben al Quadrant III (creixement del poblament en nucli i en disseminat inferior a la mitjana) i la resta, un a cadascun dels altres quadrants. Sant Lluís, al Quadrant I, és el municipi on més ha crescut la població en nucli i disseminada. Als seus 17 nuclis, la població ha augmentat un 70,4 %, mentre que el disseminat ho ha fet un 77,4 %, aquestes dades situen Sant Lluís en la mateixa dinàmica en què es troben els municipis de Mallorca afectats per la influència expansiva de Palma; Sant Lluís registra un progressiu augment de nuclis i increment del disseminat en la conurbació formada per Maó-es Castell-Sant Lluís. Al Quadrant II, només es troba Alaior, el municipi on el poblament en disseminat ha crescut molt més que el poblament en nucli (52,4 % enfront del 19,6 %) entre 2000 i 2015. Finalment, Mercadal, amb 13 nuclis, és el municipi on més ha crescut el poblament concentrat (68,5 %),

²⁰El Consell Insular ha proposat posar en funcionament un ferri que transporti passatgers entre Eivissa- Vila i Santa Eulàlia, atesa la congestió constant de la carretera que uneix els dos municipis.

mentre la població en disseminat fins i tot es reduïa un -5,8 %. L'eix Fornells-Cala en Porter dibuixa dins l'illa l'àrea que més ha crescut comparativament sobre la població preexistent, malgrat que òbviament els valors absoluts han estat majors als dos municipis capçalera: Maó, que ha augmentat 4.817 persones, i Ciutadella, que ha incrementat 6.173 residents (en un 90 % a nuclis).²¹ En el conjunt de Menorca, que compta amb 85 nuclis, només les vuit capçaleres municipals i els nuclis de Cala en Porter (1.018) i Cales Piques (1.052) superen els mil habitants, tot i que entre 2000 i 2015 han crescut un conjunt de nuclis que superen ja els 500 habitants: Cala Blanca (924); Caleta de Santandria (550); Los Delfines (673); Sant Climent (537); Fornells (606); S'Algar (513); Binibèquer Nou (550); Trebalúger (522); Son Vilar (741) i Sant Anna (661).

4.3. Densitat de població en nucli i en disseminat

Habitualment el càlcul de la densitat de població resulta del quocient entre la població d'un municipi i la superfície d'aquest, la qual cosa no deixa d'oferir una dada grollera que fa concebre els canvis de densitat intermunicipal com ruptures de classe d'acord amb els intervals que prèviament haguem establert. No obstant això, com que el Nomenclàtor facilita de cada nucli la superfície que ocupa i la població que hi viu, podem calcular la densitat de població d'una forma bastant més precisa, distingint entre la densitat de població que viu en nuclis i la que viu fora d'ells. Aquest darrer indicador (densitat de població que viu fora cap nucli) és en realitat una mesura de la que viu en disseminat i que pot ser interpretada com un indicador de pressió demogràfica sobre el sòl rústic.

En efecte, el Nomenclàtor, atès que possibilita conèixer la distribució de la població a l'interior de cada municipi, permet distingir entre la densitat de població existent dins els nuclis i fora d'ells. Si la població d'una entitat es troba concentrada a un o diversos nuclis, parlem com hem vist de *poblament concentrat* (monocèntric o policèntric), mentre que, si la població de l'entitat no arriba a formar nucli, o una part de dita població no es troba dins cap dels nuclis existents, parlarem de *poblament dispers* i considerarem aquesta població *disseminada*. Com que coneixem l'extensió de cada municipi i també la que ocupen els nuclis,²² la diferència entre ambdues quantitats ens donarà l'extensió municipal sobre la qual es troba dispersa la població que viu en disseminat, i podrem calcular-ne la densitat. A la taula 4 es presenten per a cada municipi de les Illes Balears: la superfície municipal (km²) ocupada per nucli i no-nucli, la densitat de població que viu concentrada i la que viu dispersa el 2000 i el 2015 (hab./km²).

²¹ En valors absoluts també, el nombre més alt de població en disseminat el té Ciutadella (2.035), seguit per Maó (1.335).

²² La superfície de cada nucli, la facilita l'Institut Geogràfic Nacional (IGN).

Municipi	Superfície en km ²			Densitat 2000		Densitat 2015		Municipi	Superfície en km ²			Densitat 2000		Densitat 2015	
	Total	Nuclis	No-nuclis	Nucli disseminat	Nucli disseminat	Total	Nuclis		No-nuclis	Nucli disseminat	Nucli disseminat	Total	Nuclis	No-nuclis	Nucli disseminat
001 Alaró	45,7	1,7	44,0	2.170,4	10,1	2.720,2	17,7	036 Marratxí	54,2	5,5	48,7	3.428,6	45,5	6.090,9	51,1
002 Alaior	109,7	4,2	105,5	1.644,0	4,6	1.966,2	7,0	037 Mercadal (es)	138,0	4,7	133,3	617,9	1,4	1.041,4	1,3
003 Alcúdia	59,9	7,0	53,0	1.667,7	10,5	2.722,1	15,8	038 Montuiri	41,1	1,4	39,6	1.435,0	6,1	1.538,1	15,8
004 Algaida	89,7	2,4	87,3	1.103,9	12,0	1.435,4	21,7	039 Muro	58,6	3,6	54,9	1.689,4	3,3	1.735,5	7,2
005 Andratx	81,4	3,0	78,4	2.627,8	11,2	3.384,3	13,7	040 Palma de Mallorca	208,6	43,5	165,1	7.518,4	42,3	8.975,7	62,2
006 Artà	139,7	2,8	136,9	2.052,6	2,7	2.370,2	5,2	041 Petra	70,0	1,1	68,8	2.114,7	2,9	2.221,5	4,3
007 Banyalbufar	18,0	0,8	17,2	568,3	3,9	575,8	5,2	042 Pollença	151,1	5,4	145,7	2.361,0	10,4	2.600,7	13,6
008 Binissalem	29,7	1,7	28,1	2.768,9	19,5	3.957,0	43,1	043 Porreres	86,8	1,2	85,7	3.331,2	4,8	4.060,9	6,3
009 Búger	8,3	0,3	7,9	2.250,1	18,4	2.161,4	33,7	044 Pobla (sa)	48,5	2,4	46,2	4.266,1	6,4	5.165,4	11,3
010 Bunyola	84,6	2,9	81,7	1.415,1	7,0	1.768,1	18,3	045 Puigpunyent	42,3	1,5	40,8	787,4	1,7	1.305,5	1,5
011 Calvià	144,9	21,7	123,2	1.711,8	2,4	2.302,2	3,2	046 Sant Antoni de Portmany	126,7	2,5	124,2	4.700,7	32,0	7.790,5	32,8
012 Campanet	34,6	0,9	33,7	2.246,0	6,4	2.309,3	9,9	047 Sencelles	52,8	1,6	51,3	836,0	16,1	1.012,9	29,4
013 Campos	149,5	4,6	144,8	1.329,0	6,2	1.879,9	8,0	048 Sant Josep de sa Talaia	158,9	10,3	148,6	801,2	41,7	1.759,3	51,1
014 Capdepera	54,9	6,0	48,9	1.302,0	5,0	1.830,2	10,4	049 Sant Joan	38,5	1,2	37,3	1.265,0	3,3	1.377,6	9,0
015 Ciutadella	186,0	10,6	175,4	1.995,5	9,7	2.543,5	11,6	050 Sant Joan de Labritja	121,5	1,4	120,2	755,9	26,3	1.161,2	35,6
016 Consell	13,7	1,0	12,7	2.038,0	24,2	3.386,9	39,8	051 Sant Llorenç des Cardassar	82,0	4,3	77,6	1.282,7	8,2	1.629,3	13,7
017 Costitx	15,4	0,3	15,1	2.067,8	18,7	2.350,4	33,1	052 Sant Lluís	34,7	6,4	28,3	619,4	15,8	1.055,5	28,0
018 Deià	15,1	0,5	14,6	917,7	11,4	978,1	13,4	053 Santa Eugènia	20,2	0,5	19,7	1.798,0	17,8	2.163,4	29,6
019 Escorca	139,1	0,3	138,8	596,5	0,9	312,4	1,0	054 Santa Eulària des Riu	153,5	12,8	140,8	1.152,3	51,7	2.119,6	62,1
020 Esporles	35,3	0,9	34,4	3.597,0	23,8	4.383,5	30,7	055 Santa Margalida	86,5	4,3	82,1	1.778,3	2,7	2.585,6	5,4
021 Estel·lenes	13,4	0,1	13,3	1.575,1	11,3	1.491,4	10,6	056 Santa Maria del Camí	37,6	1,6	36,0	2.337,3	25,5	3.285,3	36,4
022 Felanitx	169,6	6,4	163,2	2.065,2	12,6	2.371,1	14,0	057 Santanyí	124,4	9,4	115,0	944,1	0,5	1.135,2	5,3
023 Ferreries	66,0	1,2	64,9	3.421,4	1,5	3.847,2	1,8	058 Selva	48,7	1,1	47,6	2.461,9	7,0	2.880,7	16,5
024 Formentera	82,5	2,2	80,4	1.008,3	51,2	2.344,1	85,0	059 Salines (ses)	39,0	2,5	36,5	1.315,0	6,7	1.839,5	11,6
025 Fornalutx	19,5	0,4	19,1	1.023,1	9,9	1.121,2	11,7	060 Sineu	47,7	1,2	46,5	2.087,0	4,5	2.630,3	9,5
026 Eivissa	11,2	7,3	3,9	4.508,0	104,6	6.834,2	58,2	061 Sóller	42,7	4,8	37,9	1.807,7	75,4	2.127,8	91,0
027 Inca	58,3	3,7	54,6	5.708,3	23,9	7.691,0	40,8	062 Son Servera	42,5	4,0	38,6	2.293,1	10,8	1.725,0	15,1
028 Lloret de Vistalegre	17,4	0,4	17,0	1.626,4	15,7	1.932,1	26,0	063 Valldemossa	42,8	1,0	41,8	1.418,3	5,8	1.759,2	5,6
029 Lloseta	12,1	1,0	11,1	4.295,2	25,4	4.972,7	54,5	064 Castell (es)	11,6	1,8	9,7	3.294,3	45,1	3.896,6	47,4
030 Llubi	34,9	0,7	34,1	2.417,2	3,1	2.578,1	7,4	065 Vilafranca de Bonany	23,9	0,9	23,0	2.416,3	5,3	2.993,7	5,8
031 Llucmajor	327,0	9,7	317,4	2.296,2	4,9	3.301,2	8,7	901 Ariany	23,1	0,5	22,6	1.419,1	2,0	1.428,6	5,4
032 Maó	117,4	6,6	110,8	3.365,6	9,1	4.047,4	12,1	902 Migjorn Gran (es)	31,4	0,9	30,5	1.197,9	1,2	1.507,6	1,1
033 Manacor	260,0	12,8	247,1	2.270,1	7,2	2.883,6	12,7	Total	4.984,7	273,5	4.714,6	2.853,7	13,8	3.701,2	19,5

Taula 4. Densitat de població municipal en nucli i en disseminat als municipis de Balears (2000 i 2015)

Si atenem la densitat que presenta al 2015 la població disseminada per municipi (taula 4), observem que la mitjana de Balears és relativament baixa, uns 19,5 habitants per km². Per sobre d'aquesta mitjana es troben 23 dels 67 municipis de Balears: tots els municipis d'Eivissa i Formentera, dos municipis de Menorca (es Castell i Sant Lluís) i 15 municipis de Mallorca (Sóller, Palma, Lloseta, Marratxí, Binissalem, Inca, Consell, Santa Maria del Camí, Búger Costitx, Esporles, Santa Eugènia, Sencelles, Lloret de Vistalegre i Algaida, per ordre de densitat). Com es veu, l'alta densitat de població en disseminat és un fet característic de les Pitiüses, amb densitats que oscil·len entre els 85 hab./km² de Formentera i els 31,3 hab./km² d'Eivissa. Per la seva banda, la densitat en disseminat és un fenomen poc rellevant a Menorca, tret dels municipis dels voltants de Maó, on destaquen, com hem dit, Sant Lluís (28 hab./km²) i es Castell (47,4 hab./km²) per la seva reduïda superfície municipal.²³ Finalment, a Mallorca, la densitat de la població disseminada presenta valors superiors a la mitjana de Palma i els municipis dels seus voltants, estenent-se fins a Búger cap al nord-est resseguint la carretera Palma-Alcúdia; fins a Lloret (en direcció Sineu) i fins a Sóller, en direcció nord. Sóller és, de fet, el municipi que presenta una densitat de població en disseminat més alta de Balears, 91 hab./km², en consonància amb la tradicional existència d'hortals entre la vila i el port (carreteres Ma-11 i Ma-10).

²³En valors absoluts, la població que viu en disseminat a Sant Lluís (793) i es Castell (461) no supera conjuntament les 1.300 persones.

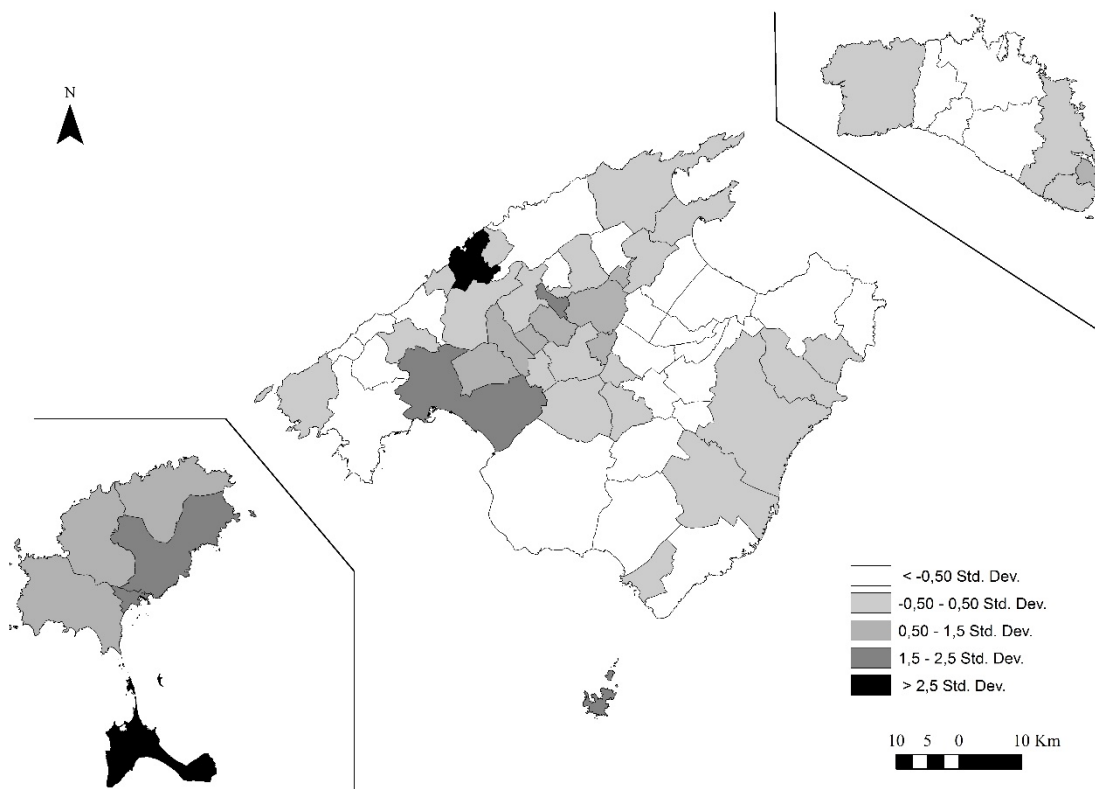

Figura 4. Distribució municipal de la densitat de població en disseminat 2015 (desviacions respecte de la mitjana de Balears 19,5 km²)

Si observem la figura 4, on es troba representada la desviació respecte de la densitat mitjana (19,5 hab./km²) que presenta la població disseminada de cada municipi, podem veure que la mitjana de l'arxipèlag té una distribució territorial molt desigual i presenta fortes desviacions respecte del valor estadístic mitjà. Menorca és l'illa amb més baixa densitat de població disseminada, amb 8,6 hab./km² enfront dels 85 hab./km² de Formentera o el 46,4 hab./km² d'Eivissa; entremig se situa Mallorca, amb una mitjana d'11,6 hab./km². A nivell municipal, a Menorca es desvien de la mitjana amb valors inferiors a 0,5 (Std. Dev.) Maó i Ciutadella, i amb desviacions més altes de la mitjana Ferreries, es Migjorn Gran, es Mercadal i Alaior. A Mallorca, la densitat de població disseminada se situa per davall de la mitjana (-0,5 desviació típica) a tots els municipis de l'illa, tret de Sóller i els municipis del Raiguer, i se situa relativament entorn de la mitjana la densitat de població en disseminat d'Andratx, Esporles, Bunyola, Alaró, Selva, sa Pobla, Alcúdia, Pollença, Santa Eugènia, Sencelles, ses Salines, Felanitx, Manacor, Sant Llorenç i Son Servera. A Pitiüses, com hem vist, tots els municipis dupliquen o tripliquen els valors mitjans, de manera que registren la densitat en disseminat més alta de l'arxipèlag.

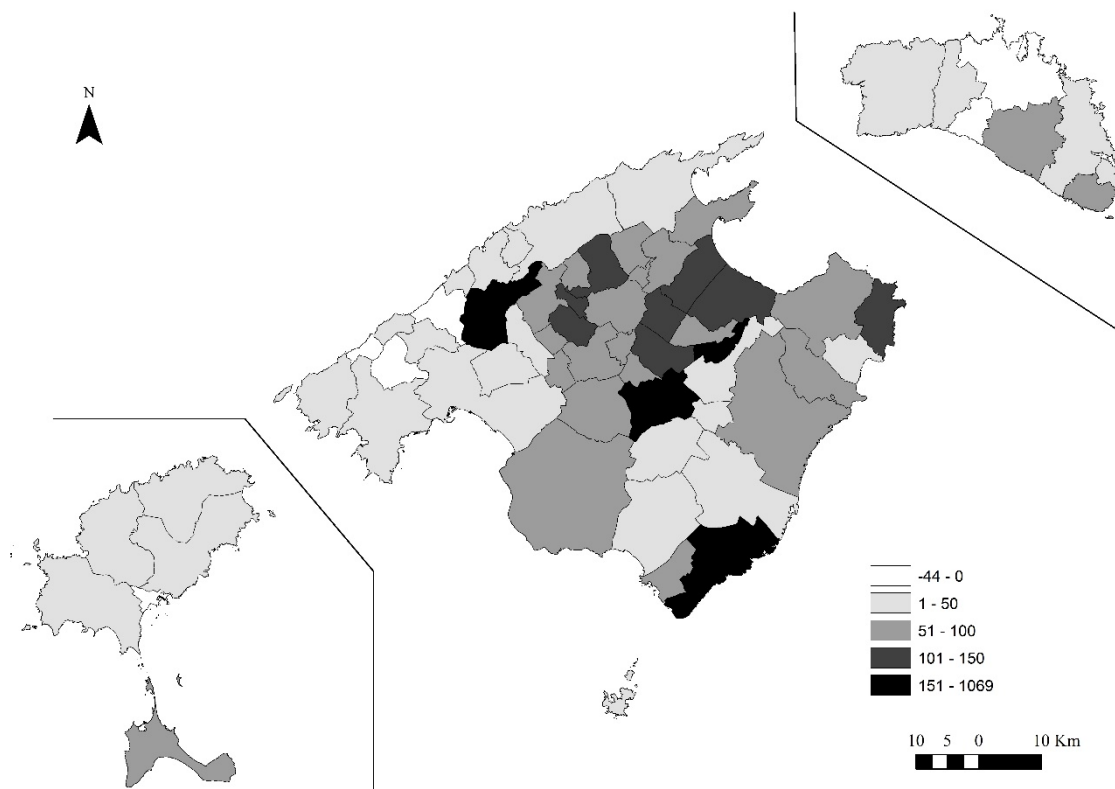

Figura 5. Creixement relatiu de la població disseminada entre 2000 i 2015.
Nomenclàtor 2000 i 2015 (%)

Per la seva banda, si expressam la diferència entre la població disseminada del 2000 i del 2015 com a percentatge respecte la població que ja residia en disseminat l'any 2000, obtindrem els increments de població que s'han produït en cada municipi. En conjunt, a Balears la població disseminada ha augmentat en 28.046 persones, que representen un increment mitjà del 41,6 %. El 70 % d'aquest increment, pel seu major pes relatiu dins el conjunt de l'arxipèlag, s'ha registrat a Mallorca (figura 5), on la població disseminada ha crescut un 53,9 % entre 2000 i 2015. Els màxims creixements relatius s'han registrat a Santanyí, Algaida, Ariany i Bunyola, (entre un 100 % i 150 %), seguits per un conjunt molt ampli de municipis que s'estenen al llarg de dos eixos entre Lluçmajor i Alcúdia, i entre ses Salines i Artà (creixements d'entre el 51 % i el 100 %). En sentit contrari, analitzant quins municipis han reduït la seva població disseminada, trobam Eivissa (-44 %), on el creixement s'ha registrat principalment al seu nucli; Estellencs (-6,7 %), Puigpunyent (-11,8 %), Valldemossa (-3,3 %), a Mallorca; i es Mercadal (-11,8 %) i es Migjorn Gran (-25,8 %), a Menorca.

Així doncs, veim que els creixements més alts de la població disseminada s'han produït a Formentera i a una quinzena de municipis de Mallorca. En valors absoluts, novament pel seu enorme pes dins el conjunt demogràfic de l'illa, el major creixement de població disseminada l'ha registrat Palma, que ha augmentat en 3.285 la seva població disseminada (fins a situar-se en 10.268 el 2015, un 56,6 % de tota la població disseminada de Mallorca).

5. EXPLORANT EL PATRÓ D'ASSENTAMENTS DELS NUCLIS

Hem vist que el Nomenclàtor ens proporciona informació de la localització precisa de la població a dos tipologies d'assentaments: en nucli i en disseminat, i de la població que resideix a cadascuna d'elles. No obstant això, sabem que d'acord amb l'INE viure en nucli significa únicament habitar un conjunt d'almanco 10 cases que hagin adoptat entre si una morfologia de carrers, places i altres vies urbanes, de manera que la *concentració* aquí de la població es refereix a una escala d'hàbitat,²⁴ sense que la distinció nucli/disseminat ens permeti conèixer quina és la disposició dels nuclis entre si, és a dir, sense considerar la distribució dels assentaments sobre l'espai. Els termes *concentració* o *dispersió* adquireixen un significat distint segons parlem a escala d'hàbitat o a escala de poblament [18]. Observi's que a escala de poblament podríem trobar edificacions disperses (hàbitat dispers) dins estructures de poblament aglomerades o, inversament, nuclis (hàbitat concentrat) dins un patró de poblament aleatori (o regular). A escala de poblament, en sentit estricte, només podem localitzar els nuclis, atès que la població disseminada, tot i formar part d'una entitat, no pot ubicar-se amb precisió sobre el territori.²⁵ L'anàlisi de la distribució espacial dels nuclis permet esbrinar si la forma que adopten espacialment és aglomerada,²⁶ regular o aleatòria.

5.1. Anàlisi mitjana del veí més proper

Les eines d'anàlisi espacial com ara l'ANNS (*Average Nearest Neighbor Summary*), que calcula la distància mitjana de cada nucli al nucli veí més proper, permeten esbrinar si els assentaments (nuclis) segueixen cap mena de patró espacial que pugui donar lloc a parlar d'un *model* de poblament. L'ANNS permet distingir tres tipus d'estructures de poblament (figura 6): aglomerades (*clustered*), quan la distància entre els nuclis és molt petita entre un nombre alt de nuclis i molt grossa entre aquest grup i un altre; aleatòries (*random*), si els nuclis estan molt separats i les distàncies entre ells no segueixen cap patró reconeixible; i finalment, regulars/disperses (*regular*), si els nuclis estan molt separats entre ells, però la distància de separació és similar.

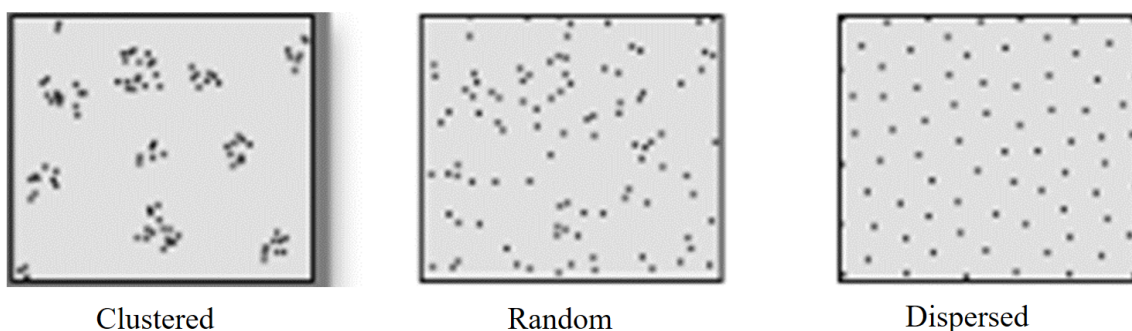

Figura 6. Tipologies de poblament

²⁴Organització de les cases i habitatges d'un nucli entre si i en relació amb altres espais dels quals poden distingir-se.

²⁵Val a dir que ni l'IGM, ni l'INE, ni cap altre organisme subministra els límits territorials de les entitats.

²⁶Alguns autors l'anomenen *alveolar*.

L'anàlisi ANNS s'expressa com la relació entre la distància mitjana esperada i la distància mitjana observada. La distància esperada és la distància mitjana que hi hauria d'haver entre veïns en una distribució hipotètica aleatòria. Si l'índex és menor que 1, el patró es troba aglomerat (formant un clúster); si, al contrari, la tendència és cap a la dispersió, l'índex serà major que 1.

Com la majoria de les proves estadístiques, l'ANNS comença establint una hipòtesi nul·la. Normalment, quan feim servir eines d'anàlisi espacial per trobar patrons, la hipòtesi nul·la sol ser que existeix una aleatorietat espacial completa (*Complet Spatial Random-CSR*). En aplicar l'eina, habitualment el procés retorna una puntuació z i una puntuació p , que seran les que ens diran si podem rebutjar o no la hipòtesi nul·la, és a dir, si es pot afirmar que la hipòtesi que la distribució és aleatòria és falsa i, per tant, existeix un patró. La puntuació p és una probabilitat, perquè en realitat existeix la probabilitat que la distribució espacial observada sigui fruit de l'atzar i s'hagi creat un patró a partir d'un procés aleatori. No obstant això, quan el valor p és molt petit, ha d'interpretar-se com que és molt poc probable que el patró espacial que s'observa sigui fruit d'un procés aleatori, per tant, podrà rebutjar-se la hipòtesi nul·la. La puntuació z és una desviació estàndard. Un resultat $z = +2,5$ indica que el resultat són desviacions estàndards de 2,5. La puntuació p i la puntuació z s'associen a una distribució estadística normal gaussiana, de manera que els valors p molt petits s'associen a puntuacions z molt altes (positives) o molt baixes (negatives). Quan s'executa una anàlisi de patró i s'obtenen valors p petits i una puntuació z molt alta/baixa, pot afirmar-se que és molt poc probable que el patró espacial observat sigui aleatori representat per la hipòtesi nul·la (*CSR*).

L'aplicació d'aquesta anàlisi als nuclis de cadascuna de les illes de les Balears ens ha donat, per a un nivell de confiança del 99 %, el següents resultats. Mallorca, $p = 0,00005$ i $z = -4,55$; Menorca, $p = 0,000000$ i $z = 5,4953$; i Pitiüses, $p = 0,1469$ i $z = +-1,450505$. D'acord amb l'anteriorment explicat, pot rebutjar-se la hipòtesi nul·la per a Mallorca i Menorca, cosa que equival a dir que existeix un patró regular en la distribució dels assentaments, mentre que en el cas d'Eivissa no pot rebutjar-se la hipòtesi nul·la i, en conseqüència, hem de concloure que la disposició dels nuclis de poblament adopta a Pitiüses una disposició aleatòria.

Que el tipus de poblament a Mallorca i Menorca resulti "dispers" significa que el conjunt d'edificacions –suficientment concentrades a nivell d'hàbitat com per parlar de *nuclis*– adopten sobre el terreny una disposició no aglomerada, per tant, regular, la qual cosa equival a considerar que la distància mitjana que separa cada nucli del seu veí més proper és estadísticament similar entre tots ells.²⁷ Per la seva banda, el fet que a les Pitiüses l'anàlisi reveli l'existència d'un poblament aleatori no deixa de ser una confirmació del que hem vist anteriorment en analitzar el pes de la població disseminada al conjunt pitiús. En efecte, si a Mallorca i Menorca el pes de la població disseminada representa entorn d'un 6 % sobre el total de cada illa, a Eivissa, com hem vist, se situa al voltant del 18 % i a Formentera, en el 58 %. Aquest alt volum de població residint en disseminat facilita que els augments demogràfics es tradueixin en la formació de nuclis, que alhora es distribueixen sobre el territori de forma aleatòria, sense seguir un patró de distribució regular ni aglomerat. En el període analitzat (2000-2015), la població disseminada s'ha reduït en termes relatius tant a Eivissa (de 23 % a 18 %) com a Formentera (66 % a 58 %), mentre que el nombre de nuclis augmentava a Eivissa, passant de 67 a 71.

²⁷Recordem que estem parlant de nuclis. El terme *dispers* no fa referència aquí al tipus d'hàbitat fora nucli que el Nomenclàtor considera disseminat.

5.2. Localització del centre mitjà ponderat de cada municipi

Un altre dels indicadors que resulta d'interès per analitzar el tipus de poblament és determinar per a cada municipi, i atenent el patró d'assentaments dels nuclis sobre el territori, on es localitza, hipotèticament, el centre ponderat de cada un. Igualment, considerant el conjunt de nuclis de cada illa, pot determinar-se on se situaria el centre ponderat de l'illa.

Per calcular el centre ponderat de cada municipi s'utilitza un algoritme iteratiu que cerca dins ells el punt (x,y) que resulta ser el més proper en distància euclidiana a tots els nuclis considerats, assignant a cada nucli un pes equivalent a la seva població. Els resultats d'aquest exercici es poden veure a la figura 7.

Els centres ponderats de població poden o no coincidir amb la capçalera municipal. Si coincideixen, significa que no hi ha cap altre nucli dins el municipi que tenguí un pes suficientment significatiu com per desplaçar el centre ponderat a una posició intermèdia.

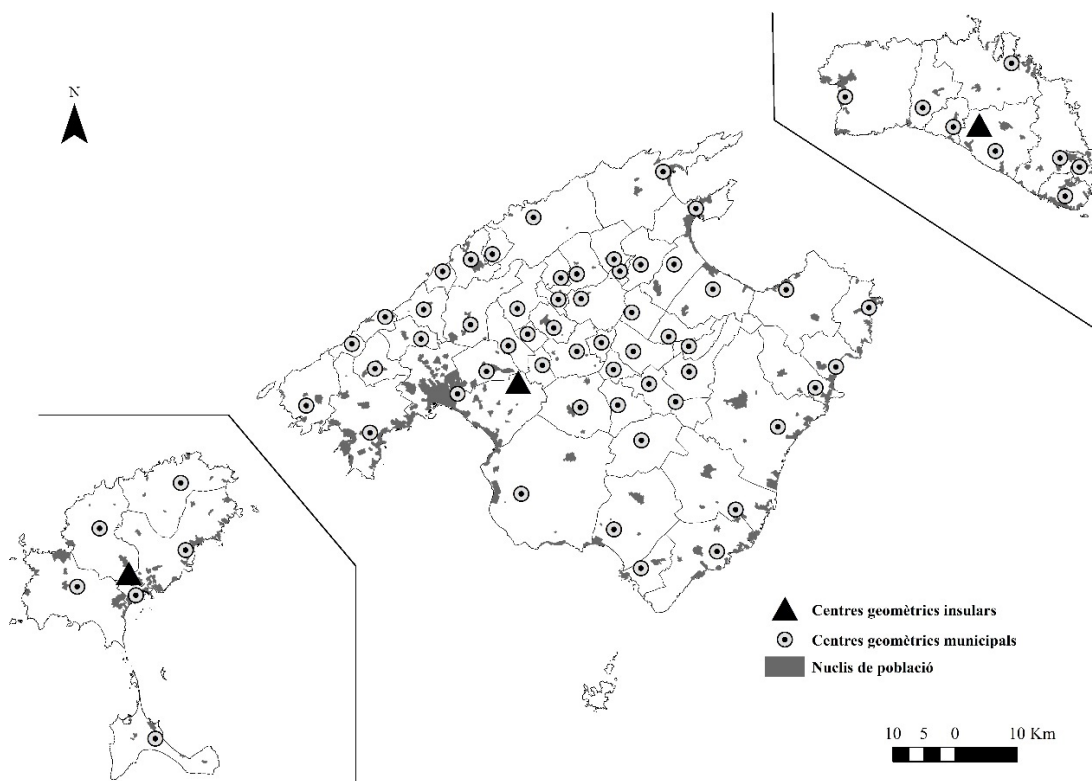

Figura 7. Localització dels centres ponderats a cada municipi i illa, segon població resident als nuclis. 2015

És el que succeeix en el cas dels municipis de la costa nord de Mallorca i de l'interior, als quals el centre ponderat se situa gairebé damunt del nucli capçalera (serra de Tramuntana, corredor Marratxí-Búger i municipis interiors del Pla); és també el cas de Ciutadella (Menorca), i el d'Eivissa (vila) i Santa Eulàlia del Riu. Per contra, si el centre ponderat es troba desplaçat i situat entre un grup de nuclis, significa que l'estructura del poblament del municipi presenta dos o més nuclis amb suficient població com perquè el centre de gravetat es trobi desplaçat fins a un punt

d'equilibri determinat pel pes equipotencial de la població. El desplaçament es fa força evident a tots els municipis del litoral de Migjorn, Llevant i badies del nord-est de Mallorca, començant per Lluçmajor i vorejant el litoral fins a Alcúdia. El mateix pot observar-se a Menorca, on possiblement el cas més evident sigui es Mercadal, que localitza el seu centre ponderat molt més a prop de s'Arenal des Castell que de la capçalera comarcal; aquest fet es repeteix en el cas de tots els municipis que es troben entre Maó i Ciutadella: així, Alaior situa el seu centre ponderat a mig camí entre Alaior-nucli i Cala en Porter; es Migjorn Gran, igualment entre el nucli principal i el nucli de Sant Tomàs, i Ferreries, a mig camí entre el nucli principal i Cala Galdana. Finalment, a Eivissa es comprova igualment que tres dels cinc municipis els centres ponderats no es troben situats sobre les capçaleres municipals, però, en comptes que el desplaçament sigui cap a la costa, s'adverteix un lleuger desplaçament del centre ponderat cap a l'interior, i es reafirma així la idea d'una estructura de poblament aleatòria. Val la pena observar que el centre ponderat de Sant Antoni de Portmany, per exemple, es troba situat en un punt entremig de la capçalera municipal i els nuclis propers (Santa Agnès, Sant Mateu, Sant Rafel, etc). Al cas de Formentera, el centre ponderat es localitza a prop de Sant Ferran, entre aquest, es Pujols i el nucli de Sant Francesc.

Finalment, considerant de forma simultània la totalitat dels nuclis de cada illa, podem veure que el centre ponderat insular es localitza clarament a prop de les capitals en el cas de Mallorca i Eivissa.²⁸ Així, el centre potencial de Mallorca (considerant la població que viu a cada nucli) es localitza a Palma, en un punt aproximadament entre es Pont d'Inca, sa Casa Blanca i Algaida. A Eivissa, el centre ponderat insular s'ubica entre Vila i Sant Rafel, aproximadament sobre el polígon industrial. Només a Menorca, atenent l'estructura demogràficament bicèfala, on els nuclis de Maó (24.482) i de Ciutadella (21.594),²⁹ a cada extrem de l'illa, ja sumen el 50 % de la població total, el centre ponderat insular s'ubica al terme d'Alaior, entre el nucli principal d'Alaior i el des Migjorn Gran.

Des del punt de vista dels nuclis habitats, determinar on se situa el centre mitjà ponderat no esdevé un simple exercici acadèmic. Ans al contrari, pot resultar un instrument extraordinàriament útil per a la gestió i planificació dels equipaments i serveis que les administracions públiques proporcionen als ciutadans. Resulta força habitual que els municipis i la resta d'administracions públiques que presten serveis sobre el territori concentrin de forma quasi exclusiva la seva oferta d'infraestructures i equipaments en la capçalera municipal. Així, des d'escoles fins a punts d'atenció mèdica passant per oficines municipals, comissaries de policia i aturades de serveis de transport públic, l'Administració considera la capçalera administrativa com el lloc òptim des del qual proporcionar els seus serveis i equipaments. Aquesta no és una mala decisió espacial si el gruix de la població del municipi viu en el nucli principal, però què succeeix quan la població no es troba aclaparadorament concentrada en un sol nucli? Clarament, si l'Administració pública manté com a nucli central d'actuacions el nucli capçalera, es produirà un evident desequilibri entre les ofertes de serveis i les demandes dels ciutadans. És obvi que l'existència d'un alt nombre de nuclis dins un municipi (i dins una illa pel que fa als consells insulars) fa molt més complexa la gestió dels serveis públics i la planificació pública, però ignorar la realitat tampoc no contribueix a resoldre el problema. Alhora, la no-consideració d'aquest patró de distribució espacial de la població no permet optimitzar la prestació de serveis, resulta ineficient des d'un punt de vista econòmic i mancat d'equitat pel que fa al dret que assisteix els ciutadans de poder gaudir en igualtat de condicions de les infraestructures, els equipaments i els serveis que proporcionen els

²⁸En el cas de Formentera, el centre ponderat del municipi coincideix amb el de l'illa.

²⁹Les xifres de població corresponen al 2015 i només al nuclis capçalera dels municipis.

poders públics. No pot sorprendre que molts dels tradicionals intents de segregació d'entitats dins un municipi restin clarament emparats en l'existència d'una mena d'injustícia espacial a l'hora de distribuir de forma equitativa els serveis i equipaments públics. Podem veure, com a exemple, on s'ubica el centre ponderat de Manacor, molt més proper al Port de Manacor que al seu nucli capçalera; igualment, el cas des Mercadal, molt més proper a l'entorn de Fornells-Addaia que no del nucli principal. Els dos casos serveixen d'exemple per il·lustrar alguns dels intents de segregació municipal que periòdicament es plantegen.

A Balears, l'augment del nombre de nuclis costaners i la seva progressiva densificació poblacional, que creix encara més durant els mesos d'estiu, hauria d'obligar l'Administració pública a planificar els equipaments i serveis partint de la realitat del poblament i de les característiques específiques de la població que viu a cadascun dels nuclis. Per altra banda, les distintes escales de l'Administració, fent ús dels instruments d'ordenació del territori de que disposen, haurien de contemplar els efectes que les actuacions urbanístiques tendran sobre el poblament i les conseqüències sobre les demandes ciutadanes que es derivaran d'ell.

6. RELACIONANT LES UNITATS DE POBLAMENT AMB ALTRES VARIABLES. ASSAIG PER A MALLORCA³⁰

Sabem que els humans, quan intentam d'explicar el món que ens envolta, tendim de forma natural a organitzar, agrupar, diferenciar i catalogar tot allò que veim i la informació de que disposam. Però habitualment, quan disposam de més informació de la que podem manejar mentalment de forma natural, o bé no la feim servir o bé establim classificacions que no prenen en consideració de forma adequada totes les variables que volem considerar. Per ajudar-nos en la tasca, existeixen actualment eines que permeten manejar simultàniament i de forma correcta moltes més variables de les que cap de nosaltres podria utilitzar de forma natural, de manera que el que necessitam fer per comprendre el món (classificar, agrupar, diferenciar) ho podem fer aplicant aquestes tècniques. Quan el problema al qual ens enfrontam és de naturalesa espacial, l'estadística espacial ens dóna suport per analitzar la realitat territorial i obtenir respostes adequades, i permet el maneig simultani de multitud de variables que consideram relacionades.

Una d'aquestes tècniques d'anàlisi útils per enfrontar-nos a la tasca de relacionar les unitats espacials de poblament amb la resta d'elements que també hi ha al territori és l'anàlisi d'agrupament espacial (*Grouping Analysis*) [19]. Aquesta permet trobar agrupaments naturals entre variables que prèviament haurem definit. Aplicat al cas de les unitats poblacionals (els nuclis de població, dels quals coneixem la seva ubicació exacta i el seu valor en nombre d'habitants), l'anàlisi d'agrupament espacial ens permetrà fer visible com es formen grups d'unitats (*clústers*) i es fan visibles estructures que d'altra manera romandrien ocultes, talment com l'estadística algebraica fa amb l'anàlisi en components principals.³¹ La tècnica és senzilla. Establim les unitats espacials que volem saber com s'agrupen a partir del pes que tenen en cada una d'elles determinades variables i definim, inicialment, el nombre d'agrupaments que volem que se'ns generi. ArcGis dóna la possibilitat d'acceptar que ens suggereixi de forma

³⁰D'aquest assaig és coautor el Dr. Maurici Ruiz Pérez, que ha fet aportacions substancials al marc teòric i tècnic que s'aplica.

³¹En l'estadística espacial, els *factors* serien els agrupaments creats.

automatitzada quin és el nombre òptim de grups que ens convindrà fer per aconseguir el millor agrupament possible. És obvi que el millor serà aquell que garanteixi que s'agrupin les unitats que tenen entre si més similituds i, alhora, generi grups que siguin entre ells el més distints possibles (cercant reduir a zero la comunalitat). Gràficament, la tècnica de l'anàlisi de l'agrupament espacial pretén que d'un conjunt inicial d'unitats (figura 8) se'ns reveli una estructura d'agrupament subjacent que es permeti copsar una realitat complexa que no resulta evident de forma natural. Però, de què dependrà que determinades unitats espacials s'assemblin i, per tant, s'agrupin, o no? Doncs del conjunt d'atributs que haguem especificat prèviament.

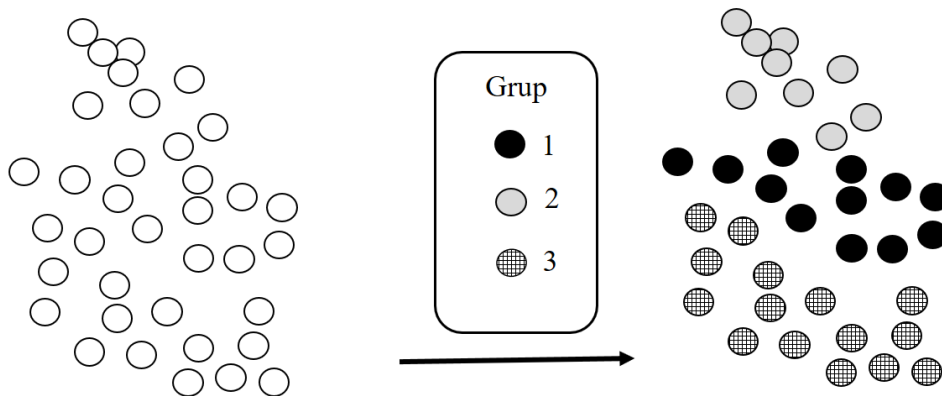

Figura 8. Esquema de l'aplicació de l'anàlisi espacial d'agrupaments

És obvi que en aquest punt es troba una de les qüestions cabdals del dit tipus d'anàlisi: la selecció de variables. No ens podem estendre aquí en aquesta qüestió, però sí dir que en cap cas la selecció pot ser atzarosa, sinó que ha d'estar justificada, de manera que la selecció formi part d'una hipòtesi de treball que doni sentit a la cerca d'agrupaments.

En aquest treball i només a tall d'exemple per explorar-ne les possibilitats, hem fet un petit assaig per veure què passaria si deixàssim d'analitzar la població com una variable de distribució homogènia dins un municipi i passàssim a considerar-la com el que és, una unitat de poblament, espacialment desagregada dins cada municipi i illa. La idea seria explorar si els distints nuclis de poblament, que inicialment no tenen més diferència que la quantitat d'habitants que hi resideixen, poden agrupar-se d'una altra forma que vagi més enllà de la pertinença o no a un municipi.

6.1. Selecció de variables i resultat de l'anàlisi d'agrupaments

Per fer aquest assaig, hem escollit com a unitats els 258 nuclis de poblament de Mallorca i, com a atributs o variables, hem considerat, en primer lloc, la població del nucli, i unes altres quatre variables que a continuació explicarem. En primer lloc, sembla evident que variables de naturalesa física, com ara la topografia (altitud, pendent), la distància a la mar i fins i tot la distància a Palma, atesa la forta atracció que exerceix la capital sobre infinitat d'aspectes que afecten el territori insular, podria influir en la disposició i volum demogràfic dels nuclis. Nogensmenys, no sembla suficient reduir l'eventual agrupament de nuclis de població a variables exclusivament topològiques, de manera que hem explorat unes altres

dues variables que semblen també importants. En primer lloc, hem partit del supòsit que els habitants dels nuclis gaudeixen de forma desigual dels recursos del territori depenent de quin sigui l'entorn més proper que els envolta; també que aquest desigual gaudi de l'entorn pot ajudar a explicar per què hi ha nuclis amb més població que d'altres. Establert el supòsit, hem considerat que dos dels elements clau que ens permeten caracteritzar els entorns dels nuclis de poblament són, d'una banda, la superfície natural (protegida o no) que cada habitant té al seu entorn i, de l'altra, la superfície agrícola.

Per tal de fixar aquest *voltants* del nucli, hem establert àrees d'influència de 5 km entorn de cadascun d'ells. Dins aquest perímetre i per tal de conèixer quina superfície agrícola i quina superfície natural té cada nucli de poblament, hem delimitat una àrea de 5 km a la rodona entorn del centroide de cada nucli. Per a la superfície agrícola hem fet servir la cartografia d'usos de sòl *Corine Land Cover* (2012), subministrada per l'Agència Europea del Medi Ambient.³² La seva llegenda, atesa l'escala d'elaboració, tot i que sembla complexa, pot simplificar-se a quatre grans ítems: superfícies artificials (urbanes, indústries, àrees verdes artificials); superfícies agrícoles (que inclou terres conreables, amb cultius permanents o no, reguiu, pastures, superfícies naturals (boscos, espais de vegetació mixta, herbàcia, glaceres perpètuas, espais oberts amb vegetació o sense) i, finalment, zones humides i marines.

D'aquesta capa d'informació hem calculat quants de quilòmetres quadrats de superfície natural i de superfície agrícola té cada nucli dins un radi de 5 km. De fet, aquest radi determina una àrea d'influència de 78,5 km² entorn del centroide geomètric de cada nucli.

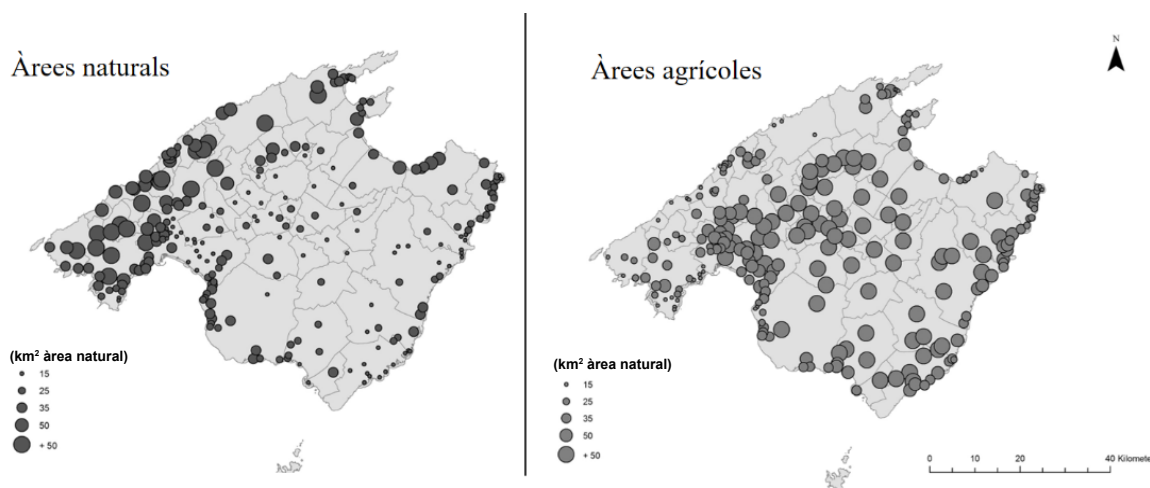

Figura 9. Superfície natural i agrícola al voltant de cada nucli de poblament (en km²)

El resultat de la distribució d'aquestes dues variables pot veure's a la figura 9. En elles, el diàmetre dels cercles és proporcional al nombre de quilòmetres quadrats de superfície natural o de superfície agrícola que té cada nucli. Observem que aquests mapes no ens informen de

³²Des de 1995 l'Agència Europea del Medi Ambient ve elaborant la cartografia d'usos de sòl coneguda com *Corine Land Cover*, amb l'objectiu d'obtenir una base de dades europea d'ocupació del sòl, que resulti útil per a l'anàlisi territorial i la gestió de polítiques europees, com la Política Agrària Comunitària.

quants quilòmetres quadrats de superfície natural o agrícola té cada municipi, sinó de la part de la superfície de natural o agrícola que està al *voltant* d'un nucli (5 m a la rodona).

Com es pot veure, la superfície d'àrees naturals existents al voltants dels nuclis afavoreix clarament els nuclis ubicats en la serra de Tramuntana, especialment en la part occidental, que és la que presenta una relació nuclis/superfície natural més alta, i es manté un redol entorn dels nuclis ubicats a Lluç, Pollença i Formentor. A la resta de l'illa, la relació nucli/superfície natural disponible es va reduint cap a l'interior i cap a la costa, i augmenta lleugerament la relació a certs punts de la costa meridional i oriental, com ara es Trenc, Mondragó, Cala Mesquida i es Comú de Muro. Per poder interpretar correctament el mapa hem de tenir present que s'està representant la superfície d'àrea natural disponible per als habitants de cada nucli, de manera que, si a una zona no hi ha cap nucli de poblament, no hi apareixerà cap cercle, la qual cosa, emperò, no vol dir que no pugui existir una àrea natural; simplement, vol dir que, si existeix l'àrea natural, no té pressió humana ni cap nucli habitat està aprofitant l'avantatge locatiu que suposaria tenir una àrea natural al voltant.

Pel que fa la segona variable, la relació nucli/superfície agrícola ofereix una distribució força diferent. La superfície agrícola que cada nucli té en un voltant de 5 km és superior a 50 km² en els municipis del Pla, el Raiguer i alguns nuclis dels municipis de Llevant. No hem d'oblidar que, dins la superfície agrícola, s'inclouen tot tipus de cultius, per tant, també les vinyes que són abundoses a la zona del Raiguer, Petra, Felanitx, etc. Així mateix, identificam al mapa l'existència de nuclis ubicats en entorns clarament agrícoles, com els existents als nuclis de Son Ferriol, sa Casa Blanca, s'Aranjassa, Sant Jordi, etc.

Un cop elegides les variables, disposam, per a cada nucli, de cinc dades: distància geomètrica més curta a Palma; distància geomètrica més curta a la costa; quilòmetres quadrats de superfície natural en un radi de 5 km; i quilòmetres quadrats de superfície agrícola en un radi de 5 km.

No hem de pensar que aquesta eina d'anàlisi espacial ens donarà classificacions definitives. El més sensat és utilitzar-la amb finalitat exploratòria. I això és el que hem intentat fer amb els 258 nuclis de poblament a Mallorca. Òbviament, quan més alt és el nombre d'unitats que volem agrupar i més nombroses les variables o atributs que volem considerar, més complexa es fa l'anàlisi. Hem de pensar que els grups resultants són de diferents mides i densitats, que les dades d'atributs que podem considerar abasten una varietat de rangs o d'unitats de mesura molt àmplia; per tant, el més adequat és pensar en Anàlisi Espacial d'Agrupament com una eina d'*exploració* que pot ajudar a obtenir més informació sobre estructures subjacents a les dades.

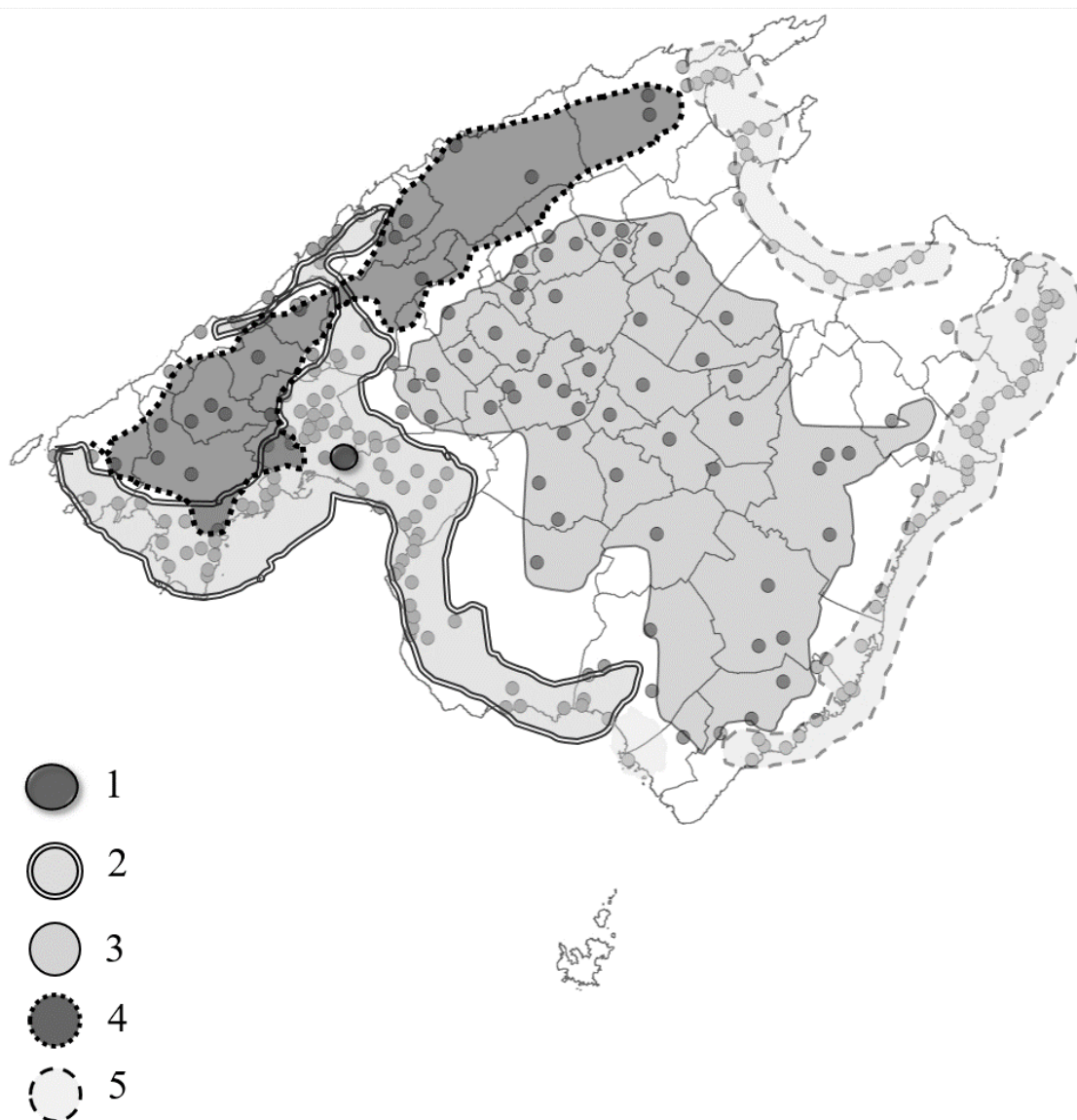

Figura 10. Resultat de l'Anàlisi Espacial d'Agrupament amb 5 grups.

El primer resultat que hem obtingut amb aquestes quatre variables és un clúster de cinc agrupaments que ofereixen una divisió clara entre Palma (1), el litoral de Palma (2), el Pla (3), la Serra (4) i la costa; una divisió que, a cop d'ull, ens resulta familiar (figura 10). No obstant això, l'eina d'anàlisi espacial d'agrupament esdevé veritablement útil quan explora solucions no intuïtives, és a dir, quan aconseguix que les dades ens revelin relacions entre les variables que hi són, però que no veim perquè no són evidents.

Fent servir l'opció que hem comentat abans, d'acceptar que el propi programa ArcGis ens determini quin és el nombre òptim d'agrupaments per aconseguir maximitzar la variància entre ells, obtenim que per les variables introduïdes el nombre òptim d'agrupaments és 9. Aplicant, doncs, novament l'anàlisi espacial d'agrupaments preestablint la generació de 9 grups, obtenim un nou resultat que es pot veure a la figura 11.

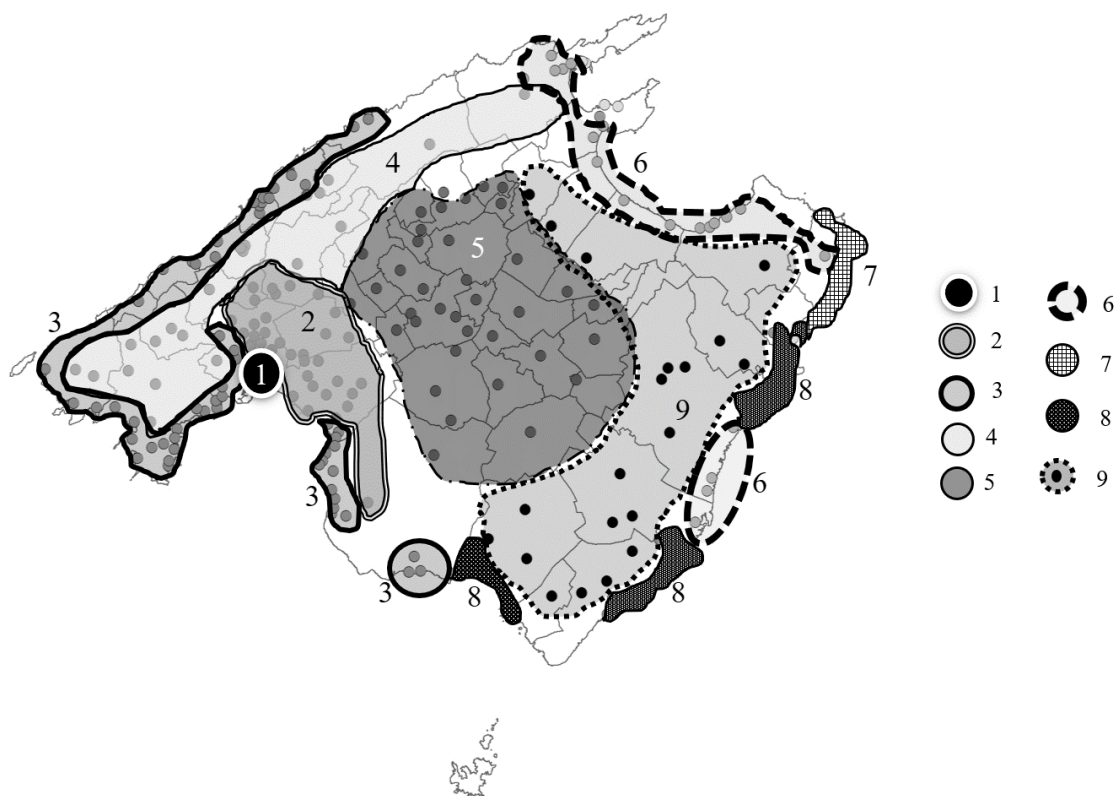

Figura 11. Agrupaments òptims dels nuclis considerant les variables població, distància a Palma, distància a la costa, superfície agrícola i superfície natural

Juntament amb la cartografia de punts resultant, l'anàlisi espacial d'agrupaments ens dona una sèrie de dades estadístiques que ens permet comprovar com, efectivament, per les variables introduïdes, els agrupaments que s'han establert aconsegueixen maximitzar la variància de cada agrupament.³³ El coeficient de determinació (R^2) que han obtingut les variables amb les quals hem operat han estat: Població, $R^2 = 0,96663$; proximitat a Palma, $R^2 = 0,8800$; proximitat a la costa, $R^2 = 0,8775$; superfície agrícola, $0,8342$; i superfície natural, $R^2 = 0,7383$. Per regla general, sabem que quant major sigui R^2 millor serà l'ajust del model resultant a les dades amb les quals hem treballat. Òbviament, els agrupaments no són més que una resposta a una sèrie de dades considerades; la introducció de noves variables, la modificació de les unitats considerades o qualsevol altre canvi modificarà previsiblement els resultats. Els 9 agrupaments generats representen una combinació de les variables considerades, que, succintament, poden resumir-se en:

1. Agrupament Palma: és tan alta la població dels nuclis centrals del municipi que per si mateixos configuren un grup; en ell, la població, la distància a la costa i la distància a Palma (redundant) obtenen els màxims valors, per la qual cosa el baix pes de les superfícies agrícola i natural no modifiquen l'agrupament.

³³ Val a dir que perquè es determini automàticament el nombre òptim de grups és necessari activar l'opció NO_SPATIAL_CONSTRAINT, que significa que les unitats (nuclis) no han d'estar necessàriament a prop les unes de les altres en l'espai per poder formar part del mateix grup.

2. Agrupament format per nuclis que tenen en comú una població mitjana alta; alta proximitat a la costa i a Palma; pes mitjà de la superfície agrícola i pes molt baix de la superfície natural. Com es veu, es troben en ell els nuclis tradicionalment més rurals de Palma, com ara Sant Jordi, s'Aranjassa, Son Ferriol i, per la zona nord, Esporles, part de Bunyola i Marratxí.³⁴
3. Agrupament format pels nuclis que tenen una població mitjanament alta, alta proximitat a Palma, màxima proximitat a la costa, mitjana superfície agrícola i natural. L'agrupament 3 afecta els nuclis costaners de la serra de Tramuntana fins a sa Calobra i en direcció a Palma engloba els nuclis costaners d'Andratx, Calvià i Cala Major fins a Son Vida; pertanyen també a aquest agrupament els nuclis de s'Arenal de Llucmajor i urbanitzacions costaneres del dit municipi.
4. Agrupament format per nuclis ubicats a l'interior de la serra de Tramuntana. Es caracteritzen per una baixa població, alta superfície natural, baixa superfície agrícola, mitjana proximitat a la costa i mitjanament lluny de Palma.
5. Agrupament format per nuclis ubicats a l'interior de l'illa, coincidint gairebé amb la comarca del Pla, malgrat que s'inclouen els nuclis d'alguns dels municipis del Raiguer i de la serra com Santa Maria, Alaró, Mancor, Selva o Campanet. Es caracteritzen per tenir una població mitjana, trobar-se molt lluny de la costa i a mitjana distància de Palma, per tenir una molt alta superfície agrícola i una baixa superfície natural.
6. Agrupament format per dos conjunts de nuclis, situats tots ells molt lluny de Palma, molt propers a la costa, que tenen una mitjana superfície agrícola i molt alta superfície natural. En aquest agrupament trobam, d'una banda, els nuclis situats en el tram de costa que va des de Portocolom a Cala Mendia, i de l'altra, els nuclis costaners des de Capdepera fins a Cala Sant Vicenç. Les zones des Comú de Muro i part de l'Albufera d'Alcúdia permeten que bona part del conjunt de nuclis tenguin una superfície relativament alta d'àrees naturals dins un radi de 5 km.
7. Agrupament format per un petit conjunt de nuclis que se situen al llarg de la costa de Son Servera i Capdepera (des de Cales de Mallorca fins a Cala Mesquida). Es caracteritzen per tenir escassa població, trobar-se molt a prop de la costa, molt lluny de Palma i per tenir als seus voltants una baixa superfície agrícola i mitjanament alta superfície natural, probablement afavorida per la proximitat al Parc Natural de Llevant.
8. Agrupament format per nuclis localitzats a tres trams del litoral sud i de migjorn que es caracteritzen per tenir una població mitjanament alta, trobar-se molt a prop de la costa, relativament allunyats de Palma i amb baixa superfície natural. En concret, es troben dins aquest agrupament un conjunt de nuclis entre sa Ràpita i Colònia de Sant Jordi; un segon entre Cala Llobards i Cala Figuera; i un tercer entre Port de Manacor i Cala Millor.

³⁴S'observa la necessitat de revisar la inclusió dels nuclis de sa Calobra i Cala Tuent en l'agrupament 2, atès que no sembla coherent que la variable "proximitat a Palma" obtengui un valor alt, tot i que la distància s'ha mesurat de forma geomètrica i no en temps.

9. Agrupament format per un conjunt de nuclis de mitjana població, allunyats de la costa i de Palma, amb molt baixa superfície natural disponible als seus voltants, però en canvi amb molt alta superfície agrícola. El conjunt abasta els nuclis capçalera dels municipis del Migjorn i del Llevant de l'illa (Campos, ses Salines, Santanyí, Felanitx, Manacor, Sant Llorenç, Artà, Maria, Santa Margalida, Muro i sa Pobla). Aquest agrupament coincideix gairebé amb l'agrupament 5, del qual es distingeix per tenir nuclis amb un major volum demogràfic i trobar-se més allunyats de Palma.

L'exercici realitzat prova que és possible començar a treballar les unitats poblacionals considerant-les en relació amb altres variables que es fan servir per a la planificació territorial, ja sigui de caire urbanístic com mediambiental. Una anàlisi que consideri, per exemple, altres variables, com ara la superfície artificial que té als seus voltants cada nucli, la població dels nuclis ponderada en funció que hi hagi o no en ells habitatges secundaris o buits, pot ajudar a afinar aquesta taxonomia dels nuclis de poblament i convertir-se en una eina útil per a la planificació.

En aquests tipus d'anàlisi per agrupaments, les variables que hem fet servir ja no són atributs dels municipis, sinó dels nuclis, de manera que una mateixa superfície municipal pot pertànyer a agrupaments distints. Així, cada nucli aporta els seus propis atributs al conjunt, d'aquesta forma les decisions que les administracions públiques (consells insulars i ajuntaments) prenen en el disseny de les seves polítiques podrien deixar de ser homogènies per a tots els municipis, per tal que s'atenguessin millor les necessitats de cada veí del municipi en funció de les característiques del nucli al qual viu.

7. CONCLUSIONS

El present assaig ha pretès exclusivament mostrar la utilitat de l'anàlisi de les unitats de poblament juntament amb altres tipus de dades, per poder fer una aproximació més real a l'activitat humana en el territori. No té, per tant, caràcter concloent o definitiu i podrà ser millorat i completat amb altres estudis; no gensmenys, analitza la dinàmica del poblament en els primers quinze anys del segle i proposa línies per a futures recerques.

Aquesta primera aproximació al poblament recent de les Illes Balears ens ha permès comprovar, en primer lloc, que el Nomenclàtor és una font rica en informació que cal explotar, ja que permet aprofundir en la distribució territorial de la població. L'estudi del poblament recent pot facilitar la presa de decisions en matèria de planificació urbanística, mediambiental i d'infraestructures, i no pot ser ignorat si volem donar resposta a problemes cada cop més preocupants com són els de la mobilitat de la població o l'ús residencial del territori.

L'anàlisi de les dades de poblament facilitades pel Nomenclàtor de 2000 i 2015 per a les entitats de població de les Illes Balears ha permès comprovar l'efecte que aquest període de creixement demogràfic està provocant sobre el patró tradicional d'assentaments de cada illa. Així, a Mallorca, el creixement demogràfic ha afectat el territori de forma diferenciada, augmentant la població dels nuclis en aquells municipis on prèviament ja s'havia produït un increment de l'hàbitat dispers i propiciant el creixement del poblament disseminat en aquells municipis als quals fins ara només havia crescut la capçalera municipal. La consolidació de l'eix Palma-Alcúdia, l'extensió de la primera corona metropolitana entorn de Palma i

l'aparició d'una segona a l'entorn d'Inca, com a capital d'una comarca interior que comprèn cada cop més municipis del Pla, indiquen un procés d'estructuració dels nuclis de població que abasta el conjunt insular, atès que només queden fora d'aquesta dinàmica els municipis demogràficament més petits de la serra de Tramuntana. A Menorca, el creixement demogràfic s'ha concentrat fonamentalment en els nuclis existents, sense que la presència de població resident en disseminat resulti significativa. Tot i així, es comencen a perfilar nuclis secundaris distints als de capçalera que densifiquen la trama de poblament, especialment a l'entorn de Sant Lluís – es Castell i del litoral més proper a Ciutadella. En termes percentuals sobre la població existent a l'any 2000, l'àrea de més fort creixement del poblament en nucli s'ha produït a l'eix Fornells-Cala en Porter, englobant així els municipis des Mercadal i Alaior.

A Eivissa i Formentera, el creixement de la població entre 2000 i 2015 s'ha traduït en una disminució del pes de la població disseminada sobre el total, cosa que significa que està augmentat la població dels nuclis. No obstant això, com que el nombre de nuclis preexistents ja era extraordinàriament alt, atès el poblament històric pitiús, l'augment de població resident que s'està produint està donant lloc a un patró força distint al de Mallorca i Menorca. En el cas d'Eivissa, i probablement en breu el de Formentera, si no existeix en breu una planificació que controli quins són els nuclis que han de créixer, continuaran densificant-se els nuclis existents de forma aleatòria. El resultat no pot ser altre que la impossibilitat de l'Administració pública de donar resposta a les necessitats dels ciutadans, perquè no hi ha política pública que pugui resultar eficient i ni garantir l'equitat sense poder-se dibuixar un horitzó a mitjà i llarg termini. Potser actualment el fet més evident siguin els greus problemes de mobilitat que afecten la població resident, però la política de transport, una de les que més clarament estructura i vertebrada el territori, no pot resultar eficient sense un control previ de les causes que motiven les demandes de mobilitat, que, òbviament, tenen a veure amb les possibilitats de residir de forma disseminada o en nuclis densificats de forma espacialment aleatòria.

Al conjunt de l'arxipèlag, l'estudi de la distribució real del poblament, que com hem vist ha tendit en els darrers quinze anys a densificar la població als nuclis costaners existents i a l'aparició de nous nuclis en l'interior, hauria de ser considerat un element clau en la planificació territorial; igualment, caldrà no perdre de vista el progressiu augment de la població disseminada, i les conseqüències que se'n deriven, en la mesura que un volum molt alt de població dispersa dificulta l'aparició de patrons d'assentaments i, en conseqüència, impossibiliten una estructuració d'infraestructures, serveis i equipaments adequats per donar cobertura a la població resident en condicions d'equitat.

Atès que cada nucli de poblament aporta al conjunt els seus propis atributs, moltes de les decisions de les administracions públiques en matèria de política territorial i fins i tot fiscal podrien deixar de ser homogèniament aplicades al municipis, i fins i tot podrien desvincular-se del marc municipal i passar a identificar-se noves agrupacions d'assentaments que, sense obviar les entitats locals, poguessin donar resposta molt més eficient i equitativa a les demandes de serveis i equipaments dels residents.

8. REFERÈNCIES

- M. Artola, *La hacienda del Antiguo Régimen*, Alianza Editorial, Madrid (1982).
- G. Alomar, *Mallorca. Urbanismo regional en la Edad Media: las "Ordinacions" de Jaime II (1300) en el Reino de Mallorca*, Ed. Gustavo Gili, Barcelona (1976).

- G. Rosselló Bordoy, *La cultura talayòtica en Mallorca*, Ed. Cort, Palma (1983).
- A. Mas Fornés, “El procés repoblador a Mallorca durant la primer a meitat del segle XIV. Una aportació al seu estudi”, *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, Mallorca (1994), p. 167-168, 169.
- P. Marimón Ribas, “Demografia i poblament de les Illes Balears a l’antiguitat”, *Mayurqa* (2009-2010), vol. 33:193-205.
- O. Rullan, *La construcció territorial de Mallorca*, Ed. Moll, “Monografies Científiques”, núm. 7, Palma (2002), p. 435.
- O. Rullan, “El horizonte del crecimiento posible según los planes urbanísticos y territoriales de las islas Baleares (España)”, *Revista de Geografía. Norte Grande*, núm. 38 (2007c), p. 63-77. http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-34022007000200004&lng=pt&nrm=, consultat el maig de 2017.
- A. A. Artigues i O. Rullan, “Nuevo modelo de producción residencial y territorio urbano disperso (Mallorca, 1998-2006)”, *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. XI, núm. 245 (10), Universidad de Barcelona, Barcelona (1 d’agost de 2007), <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-24510.htm>
- A. A. Artigues et al., “Los SIGs y el suelo no urbanizable. Análisis del poblamiento disperso en Mallorca”, *V Coloquio de Geografía Cuantitativa*, Universidad de Zaragoza, Saragossa (1992), p. 9-45.
- C. Gómez Bellard, E. Dies Cusi i V. Marí i Costa, “La evolución de los patrones de asentamiento en el noreste de Ibiza”, *SAGVNTVM Extra*, vol. 10, *Tres paisajes ibicencos: un estudio arqueológico* (2011), pp. 97-119.
- **M. A. Casanovas Camps, J. S. Gornés Hachero, J. M. Gual Cerdó, A. López Pons i T. Vidal Bendito, “Dels inicis del poblament a l’època talaiòtica”, *Enciclopèdia de Menorca*, vol. IX, *Obra Cultural de Menorca* (2001), pp. 299.**
- **M. A. Casanovas Camps, *Historia de Menorca*, Ed. Moll, Palma (2005), pp. 552.**
- C. Mas, M. Cau, J. Gurt i M. Sales, “El poblamiento rural de Menorca durante la Antigüedad tardía: primera aproximación”, *Revista de Menorca*, núm. 90 (2007), pp.177-215.
- M. E. Seguí i Bru de Sales, *Evolució del poblament a Ciutadella de Menorca (1860 - 2013). La revolució turística, treball de fi de grau*, Repositori Universitat de Lleida (2014).
- R. Vallés Costa, “El poblamiento de Ibiza y Formentera”, *Saitabi Revista de la Facultad de Geografía e Historia*, núm. 23, Universidad de Valencia, València (1973), pp. 1-14.
- J. Vilà Valentí, “Ibiza y Formentera, islas de la sal”, **Estudios Geográficos, Madrid**. 14.52. (1953): 363.
- V. Prats Ramon, “Evolución del poblamiento disperso en Formentera entre 1956 y 2002”, *CIUDAD Y TERRITORIO Estudios Territoriales*, XLI (160), (2009), pp.303-327.
- J. C. Sánchez Pardo, “Territorio y poblamiento en Galicia entre la antigüedad y la plena Edad Media: tesis doctoral”, Santiago de Compostela: Universidade. Servizo de Publicacións e Intercambio Científico (2008).
- D. O’Sullivan i D. Unwin, *Geographic Information Analysis*, Wiley Editor, 2nd Edition, London.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Estudi del fons del Museu del Calçat i de la Pell. Documentació de la col·lecció d'eines per a la fabricació de calçat

Sandra A. Rebassa Gelabert,¹ Esperança Rosselló Hernández,²
Catalina Ginard Esteva³

1 Historiadora de l'art, gestora de patrimoni cultural i museòloga, sandra.rebassa@gmail.com

2 Historiadora de l'art, gestora cultural i auxiliar de biblioteca, erossello.h@gmail.com

3 Historiadora de l'art, gestora cultural i educadora de museu, catiginard@gmail.com

Paraules clau: calçat, museu, documentació, gestió de col·leccions, museologia, Mallorca.

Resum. *El fons que custodia el Museu del Calçat i de la Pell es caracteritza per la seva heterogeneïtat, atès que no només es tracta de béns mobles industrials –maquinària–, sinó que també compta amb una col·lecció tèxtil, un fons documental o un fons preindustrial.*

La seva precipitada obertura i la manca d'un projecte definit han causat una gestió del seu fons un tant complexa. En aquest sentit, volent assentar unes bases fermes en la gestió, prosseguir amb la documentació i catalogació de les seves col·leccions i augmentar el coneixement sobre el vocabulari i estris, l'article pretén difondre la col·lecció d'eines manuals utilitzades per a la producció de calçat.

Keywords: footwear, museum, documentation, collection management, museology, Mallorca.

Abstract. *The Footwear and Leather Museum keeps different collections characterized by its heterogeneity: pre-industrial and industrial heritage, textile collection and archive resources. Its hasty opening and the lack of a defined project caused a complex management from their beginnings. In this sense, it is intended to stabilize the management bases and continue with increasing the collection knowledge. This paper tries to spread knowledge about the footwear tools collection that were used in the manual production. Basing the documentation in a previous investigation, it will be recover an specific and scientific vocabulary also the function they used to have.*

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Justificació i objectius

El fons custodiat al Museu del Calçat i de la Pell és significativament heterogeni si es té en compte la classificació per criteris tipològics. En aquest sentit es pot diferenciar la col·lecció de patrimoni (estricteament) industrial, de patrimoni bibliogràfic i documental, patrimoni fotogràfic¹, patrimoni tèxtil i/o patrimoni preindustrial.

FONS DEL MUSEU DEL CALÇAT I DE LA PELL				
Industrial	Bibliogràfic i documental	Fotogràfic	Tèxtil	Preindustrial
Maquinària	Llibres	Analògic	Indumentària	Eines
	Arxiu històric empresarial	Digital		Mobiliari

Taula 1. Classificació del fons patrimonial del Museu del Calçat i de la Pell

La necessitat d'enriquir i generar coneixement envers el fons del Museu ens ha portat a la consideració de realitzar un estudi dedicat a una col·lecció, fins ara, relegada: el fons preindustrial, o més conegut com la col·lecció d'eines per a la fabricació de calçat. Així doncs, es pretén actualitzar les fitxes de registre, així com crear de nou les fitxes de catàleg, fins ara inexistents. La creació d'aquestes fitxes de catàleg donarà un nou impuls al fons preindustrial de la institució i propiciarà la recerca històrica al seu voltant. Una recerca que és bàsica per al coneixement profund de la col·lecció i que serà complementada amb una vessant filològica, la qual pretén recuperar i normalitzar un vocabulari específic, tot seguint el testimoni començat per Santiago Cortès². Per tal d'obtenir un coneixement global del fenomen, es complementarà la recerca de fonts escrites i fonts orals, amb la doble intenció de vincular la comunitat amb el Museu del Calçat i de la Pell.

1.2. Les eines i l'ofici de sabater

Les eines utilitzades per a la fabricació de calçat són diverses i totes tenen una clara funció dins el taller i en el procés d'elaboració d'una sabata.

L'ofici de sabater, segons apunten alguns historiadors, és un dels més antics. Es calcula que va néixer fa uns 15.000 anys, i una de les representacions més antigues de l'ofici data de fa 4.000 anys la trobem en un fresc egipci³. Si ens centrem en el cas específic del municipi d'Inca, trobem que en temps dels sarraïns ja existia la Germandat de Sabaters, i fou tal el seu desenvolupament

¹ Ans que la Llei 12/1998 de patrimoni històric de les Illes Balears no contempla una definició individual per al patrimoni fotogràfic, que queda integrat dins el patrimoni documental.

² Cortès i Forteza, S. (2008): "Projecte per a la realització d'un diccionari vocabulari i de la sabata", IX Jornades d'Estudis Locals, Ajuntament d'Inca.

³ <http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pd> [Consulta: 14/12/2016]

que en el segle XV se separà de la de ciutat de Palma. És important destacar que l'any 1458,⁴ reunits en assemblea, es va tractar el tema d'elaborar unes ordenances que reguessin millor la vida laboral dels mestres, fadrins i mossos, que era la manera d'organitzar-se jeràrquicament dins un taller. Les tasques a les quals es dedicaven cada un passaren a definir-se i concretar-se molt més. El mestre es dedicava a les feines més delicades i amb més responsabilitat –de la sola tallaven les plantilles, els *forts*, les puntes fortes i les vires. En canvi, els mossos feien fils, picaven soles, posaven cera, banyaven els materials, estiraven les plantilles, entres altres. El seu mossatge durava quatre anys, i en el cas dels fadrins, quatre anys més. Aquest sistema gremial va durar fins a l'arribada del procés d'industrialització.

La detallada i propera descripció de l'interior d'un taller de sabater que fa el mestre Llorenç Terrassa Lliteres (més conegut com Llorenç “Nonga”) faciliti la comprensió de la seva distribució i ambient, així com relata i enumera les eines més cabdals per desenvolupar l'ofici: en el taller d'un sabater trobem dos objectes mobiliaris necessaris per al bon funcionament –ja que els sabaters treballaven asseguts: una *banquilla* (taula) i una cadira baixeta que facilitava moviments de cos i braços de l'artesà. I per tal de desenvolupar el seu ofici, un seguit d'eines.

“– Quines eines havia de tenir un Sabater?

- Moltetes, moltetes...! Dins es caixó de cada obrer sempre hi havia d'haver: cutxilla, alenes, esquiol, punxó de cosir i de foradar, planxetes, ferros de totes ses mides, peu de ferro i tres martells, un d'aficar tatxes, martell pla per assentar i redó p'és francs. També havien de tenir diferents estanaies: d'entatxar, d'arrabassar, de tair i planes.”⁵

2. METODOLOGIA

La col·lecció d'eines esdevé un patrimoni representant de diferents discursos, amb una vessant multifocal lligada a la història industrial, però no només a aquesta, sinó també a l'artesania, a la cultura popular i, per tant, al patrimoni intangible. Aquest fet no és anodí, ja que influeix directament en el procés de conceptualització i de catalogació dels béns objecte del present article. En aquest sentit, els processos esmentats formen part d'un primer procés de reflexió i recerca degudament justificats, posteriorment d'estandardització i normalització de les dades.

2.1. Estàndards i models de dades

Quan parlem de seguir unes normes i estàndards de descripció fem referència a la base essencial per gestionar i confeccionar la documentació de l'objecte d'estudi, de cabdal necessitat per aconseguir una òptima qualitat en la tasca. L'aplicació dels estàndards de descripció determina un resultat coherent i unificat, garanteix la qualitat i veracitat de les dades, permet la representació unívoca de l'objecte, així com també en facilita la recuperació, tant per a la difusió com per a ulteriors investigacions. En el cas concret de la catalogació museística no existeix, encara, un manual unitari de documentació –tal com sí s'utilitza en l'àmbit de la biblioteconomia–, tot

4 Llabrés Ramis, J.; Vallespir Soler, J.; (1986): “Sabaters”, *Els nostres arts i oficis d'antany*, volum II, “Estudis monogràfics del Museu Arqueològic la Porciúncula”, Palma de Mallorca, p. 102.

5 Llabrés Ramis, J.; Vallespir Soler, J.; (1986): “Sabaters”, *Els nostres arts i oficis d'antany*, volum II, “Estudis monogràfics del Museu Arqueològic la Porciúncula”, Palma de Mallorca, pp. 113 – 114.

i que alguns manuals existents a escala europea s'han establert i posicionat com a referents.⁶ En el cas del patrimoni industrial, la tasca és encara més complexa si es té en compte que els manuals de normes i estàndards s'han desenvolupat molt més en l'àmbit del patrimoni artístic. Així i tot, diferenciem a nivell europeu una institució que vetlla pel desenvolupament normatiu d'aquesta disciplina més concretament aplicada a la indústria i la tecnologia: l'ICCD, Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione.⁷ Es tracta de l'institut que coordina la investigació per a la definició de les normes de catalogació dels diferents tipus de béns culturals que pertanyen a les àrees de protecció del Ministeri de Cultura italià. Han desenvolupat unes normes de catalogació amb l'objectiu de proveir d'una sèrie d'eines terminològiques específiques, un conjunt de normes i directrius del mètode a seguir, per registrar les dades dels objectes d'acord amb criteris uniformes i compartits en l'àmbit nacional. Interessa particularment l'elaboració de mètodes de catalogació i manuals, així com l'elaboració de diccionaris de termes per a les diverses disciplines (desenvolupant el camp de la indústria, la tecnologia i l'antropologia, respecte a l'interès dels objectes que ens ocupen). Tot i això, la qüestió a debatre és la implementació de les normes esmentades a escala nacional que ens correspon, la qual cosa ocasiona una barrera cultural i idiomàtica important,⁸ així com la inexistència de manuals d'estructura de dades i estàndards en l'àmbit estatal en matèria de catalogació museística.

2.2. Museu del Calçat i de la Pell: catalogació experimental

Per a la gestió informatitzada de les col·leccions, els museus públics adscrits a la Xarxa de Museus del Consell Insular de Mallorca disposen del programari MuseumPlus.⁹ Aquest és un programari de gestió museogràfica complet que permet que les institucions museístiques puguin gestionar altres tasques que li són pròpies, a més de la documentació dels objectes (restauracions, préstecs, exposicions, activitats, adreces, fototeca, etc.). L'ús d'un programari de gestió de dades facilita:

- Les tasques de control i gestió de la col·lecció.
- La sistematització en la descripció dels objectes.
- La creació d'un catàleg unificat de tots els museus.

El MuseumPlus és l'eina principal dels museus per a la documentació i catalogació del patrimoni, però, els criteris per documentar els objectes s'han d'establir, no vénen predeterminats pel programa, i és en aquest moment quan cal tenir en compte els manuals i criteris d'estandardització, i normes de documentació comentades en el punt anterior.

En aquest sentit, les fitxes que es desenvolupen en el present article deriven del model i els camps definits del programari MuseumPlus, amb la intenció d'adaptar i seguir, des de l'inici, el format establert pel Consell Insular de Mallorca. La fitxa programada al MuseumPlus compta amb una gran quantitat de camps d'informació a definir, per obtenir així una documentació completa de l'objecte.

⁶ Alguns dels exemples més reconeguts i representatius són: l'Spectrum, l'ICCD o el CIDOC.

⁷ <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it/473/standard-catalografici> [Consulta: 02/12/2016]

⁸ No ens referim a una qüestió de diferència lingüística pel que fa al coneixement, sinó a la problemàtica i reflexió que ocasiona en relació amb traduccions i realitats culturals, que podria provocar una diversificació de les normes i del lèxic normalitzat.

⁹ <http://www.zetcom.com/es/productos/museumplus/> [Consulta: 02/12/2016]

Les fitxes que presentem a l'article no compten amb la totalitat d'aquests camps,¹⁰ sinó que s'han seleccionat els més rellevants i de major interès. Els àmbits i camps a informar són els següents:

1. Dades administratives

Entenem per dades administratives les que permeten identificar i ubicar la peça. Els camps que s'inclouen dins aquest àmbit són els següents:

- *Núm. d'inventari*: és un camp únic que permet la identificació i el control de la peça. Tota la documentació generada en relació amb la peça ha de fer referència a aquest número d'inventari per permetre'n una relació. Es tracta d'un número permanent que no pot ser canviat. És recomanable que sigui un camp numèric (tot i que també es pot utilitzar una combinació alfanumèrica).
- *Ubicació actual*: indica l'emplaçament actual de l'objecte, la qual cosa facilita la seva localització, per a qualsevol tipus d'actuació sobre el bé.
- *Forma d'adquisició*: és un camp de text que detalla quina ha estat la forma d'ingrés de l'objecte: préstec, cessió, dipòsit, dació, donació, compra, etc.
- *Data d'adquisició*: data en què la peça va entrar a formar part del fons de la institució que la custodia en l'actualitat.
- *Procedència*: detallar l'últim propietari,¹¹ així com la seva procedència en l'àmbit de municipi i/o d'institució.

2. Identificació de l'objecte

- *Nom*: indica el nom oficial, científic i normalitzat de l'ítem. Detalla si es tracta d'un objecte únic o d'un conjunt d'objectes.
- *Altres denominacions*: detalla altres denominacions d'aquest objecte, interessants per al seu coneixement i catalogació, així com les traduccions o formes de caire popular.
- *Classificació*: és important establir una classificació general que permeti indexar les col·leccions i objectes de la institució en funció de les característiques que comparteixen. Les classificacions que contemplem són les següents:
 - Naturalesa de l'objecte: eina
 - Tipologia de bé: preindustrial
- *Autor/fabricant*: camp de text en el qual s'identifica qui ha realitzat o fabricat l'objecte. En cas que l'objecte hagi patit modificacions, aquestes s'han de registrar, fent-ne constar l'autor o autors. Si es coneix el nom del dissenyador de l'objecte, pot aparèixer en aquest camp, juntament amb el nom de la marca.
- *Datació*: data de creació o fabricació de l'objecte que ens correspon.
- *Tècnica/material*: tècnica utilitzada per a la fabricació de l'objecte i els seus materials compositius.
- *Dimensions*: detalla les mesures de l'objecte, a nivell tridimensional. En cas de perfils irregulars, la mesura indicada és sempre la dels extrems de l'objecte. És important establir un criteri de mesura abans de documentar i aplicar-lo a tots els béns (mm, cm, metres, etc.).

¹⁰ Es tracta d'una quantitat de camps que per una qüestió d'extensió era inviable exposar en la seva totalitat.

¹¹ Els detalls o especificitats de procedència històrica es detallaran a l'apartat de la història de l'objecte.

- *Inscripcions/marques*: s'identifiquen i/o es transcriuen les inscripcions de l'objecte. Poden ser plaques, relleus o incisions sobre el mateix objecte.
- *Descripció i funció*: es tracta d'un camp en el qual s'ha d'incloure no només la descripció física de l'eina, sinó la seva funció i/o funcionament. Aquest fet implica recuperar, en molts dels casos, un vocabulari específic, popular i/o científic, que també s'ha de detallar.

3. CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ¹²

- *Estat de conservació*: es tracta d'un camp desplegable, en el qual s'ha de seleccionar l'opció més aproximada.
- *Especificitats/observacions*: aquest camp de text lliure permet una explicació més acurada de l'estat de conservació actual.
- *Alteracions*: cal definir si l'objecte ha patit alteracions i/o modificacions al llarg de la seva història.
- *Restauracions*: es detallen les intervencions de restauració realitzades sobre l'objecte al llarg de la seva història amb l'objectiu de consolidar-ne el seu estat per garantir-ne la preservació.

4. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

Es tracta de qualsevol tipus d'informació gràfica que pugui ajudar a descriure la història de la peça: fotografies actuals, fotografies històriques, imatges de catàleg, il·lustracions i qualsevol document gràfic associat a l'objecte catalogat.

5. DOCUMENTALISTA

Camp de text que permet identificar el documentalista que ha realitzat la fitxa original i/o realitzat les següents modificacions.

La fitxa és una eina de feina i estudi científic, que s'ha d'emplenar amb la màxima concreció i detalls possibles per tal de tenir un coneixement global de l'objecte. En aquest sentit, el Museu del Calçat i de la Pell –per la seva temàtica– posa en pràctica una recerca a partir de fonts escrites i fonts orals, per tal de recollir així la tradició oral relacionada amb l'ofici de sabater, obtenir un coneixement global i interdisciplinari de l'objecte i el fenomen, i a la vegada vincular la comunitat amb la pròpia institució. La catalogació és un procés en el qual, davant la manca de dades directes, la interpretació de l'objecte ha de ser aportada per la formació científica, la capacitat investigadora i la pràctica del catalogador.

¹² L'apartat de conservació i restauració, és important complementar-lo amb documentació gràfica per facilitar la documentació de les intervencions.

3. FITXES: EXEMPLES

MUSEU DEL CALÇAT I DE LA PELL, INCA

Avinguda del General Luque, 223,
07300 Inca, Illes Balears

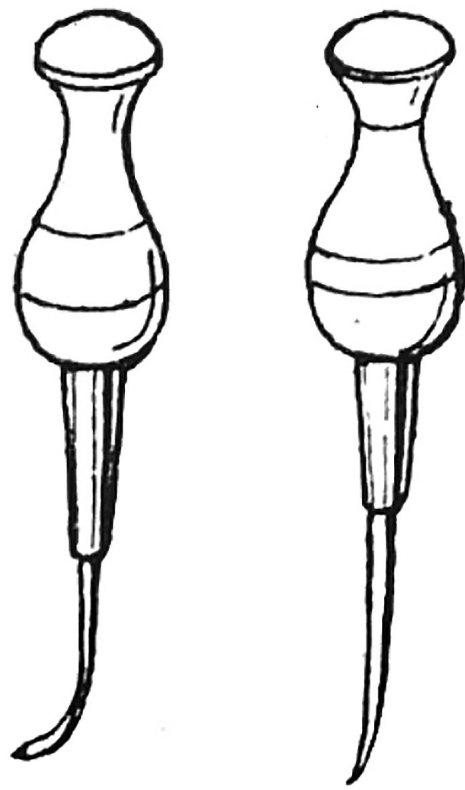
DADES ADMINISTRATIVES

Núm. d'inventari	E444
Ubicació actual	Exposició permanent
Forma d'adquisició	Dipòsit
Data d'adquisició	11/02/2011
Procedència	Miquel Canyellas Gual, Inca

IDENTIFICACIÓ DE L'OBJECTE

Nom	Alena
Altres denominacions	Punxó <i>Cast.: lezna, lesna, alesna</i>
Classificació	Eina Manual Preindustrial
Autor/fabricant	
Datació	
Tècnica/material	Ferro fus / Ferro i fusta
Inscripcions/marques	
Descripció i funció	Eina consistent en un ferro prim amb punxa d'acer i mànec de fusta, per fer a la sola o pell els folrats per on s'ha de passar el fil de cosir. Una vegada passat el fil, ja es podia traure l'alena. La varietat d'alenes presenten una tipologia formada per un conjunt de punxonets d'aplicacions funcionals diferents que van de major a menor; alguna d'aquestes alenes és adaptada pel sabater per cosir la pell de mitja carn, nom amb què es coneix el teixit més prim.
Bibliografia i fonts	<ol style="list-style-type: none"> 1. http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pdf p. 373 [data de consulta: 12-12-16] 2. http://dcvb.iec.cat/results.asp [data de consulta: 12-12-16] 3. http://dlc.iec.cat/results.asp [data de consulta: 12-12-16]

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

MUSEU DEL CALÇAT I DE LA PELL, INCA

Avinguda del General Luque, 223,
07300 Inca, Illes Balears

DADES ADMINISTRATIVES

Núm. d'inventari	E355
Ubicació actual	Exposició permanent
Forma d'adquisició	Dipòsit
Data d'adquisició	11/02/2011
Procedència	Miquel Canyellas Gual, Inca

IDENTIFICACIÓ DE L'OBJECTE

Nom	Esbravador
Altres denominacions	<i>Cast.: desbravador</i>
Classificació	Eina Manual Preindustrial
Autor/fabricant	
Datació	
Tècnica/material	Ferro fus / Ferro
Inscripcions/marques	
Descripció i funció	Ferramenta de sabater proveïda d'un mànec, que està formada per una peça d'acer corbada que acaba en tall que s'utilitza per traure el perfil o retallar el sobrant de la sola de la sabata en el punt d'unió amb el cuir. Es feia rodar l'esbravador per la part del perfil de la sola –que entrava en contacte amb el cuir– i que tenia una distància d'un centímetre, més o menys.
Bibliografia i fonts	<ol style="list-style-type: none"> 1. http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pdf p. 372 [data de consulta:12-12-16] 2. http://dcvb.iec.cat/results.asp [data de consulta: 12-12-16]

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

MUSEU DEL CALÇAT I DE LA PELL, INCA

Avinguda del General Luque, 223,
07300 Inca, Illes Balears

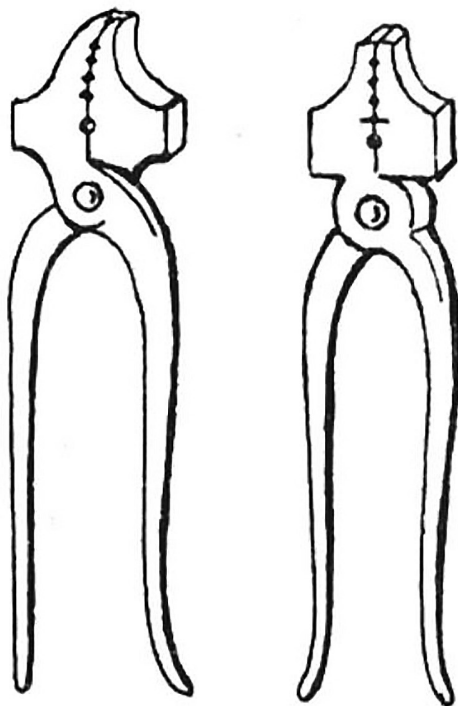
DADES ADMINISTRATIVES

Núm. d'inventari	Sense número de registre
Ubicació actual	Exposició permanent
Forma d'adquisició	Dipòsit
Data d'adquisició	11/02/2011
Procedència	Miquel Canyellas Gual, Inca

IDENTIFICACIÓ DE L'OBJECTE

Nom	Estenalles d'entatxar
Altres denominacions	<i>Cast.: tenazas de montar</i>
Classificació	Eina Manual Preindustrial
Autor/fabricant	
Datació	
Tècnica/material	Ferro fus / Ferro
Inscripcions/marques	
Descripció i funció	Estri de ferro format per dues fulles amb ranures que tenen una doble funció: amb les mandíbules de les tenalles el sabater estira i tensa la pell de la sabata, mentre que per fixar-la utilitza la superfície quadrada del lateral a l'hora de clavar els claus.
Bibliografia i fonts	1. http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pdf p. 375 [data de consulta: 14/12/2016]

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

MUSEU DEL CALÇAT I DE LA PELL, INCA

Avinguda del General Luque, 223,
07300 Inca, Illes Balears

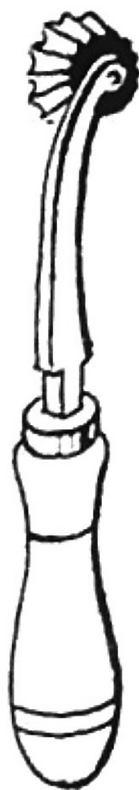
DADES ADMINISTRATIVES

Núm. d'inventari	E362
Ubicació actual	Exposició permanent
Forma d'adquisició	Dipòsit
Data d'adquisició	11/02/2011
Procedència	Miquel Canyellas Gual, Inca

IDENTIFICACIÓ DE L'OBJECTE

Nom	Rodeta de marcar punt
Altres denominacions	Rodeta d'adornar Rodeta de picar punts <i>Cast.: rueda dentada, ruleta</i>
Classificació	Eina Manual Preindustrial
Autor/fabricant	
Datació	
Tècnica/material	Ferro fus / Ferro i fusta
Inscripcions/marques	
Descripció i funció	Eina consistent en una rodeta de ferro armada de punts situada a l'extrem d'un mànec de fusta que serveix per marcar els punts figurats de la sabata abans de perforar la vira i la sola, així com per gravar motius decoratius a la pell. Abans de començar l'adornament, el sabater escalfava la rodeta amb una espècie de cresol, i en agafar la temperatura adequada es feia rodar per sobre la vira. Els brodats d'adornament de la pala requerien d'una elaboració molt costosa que solia fer-se també amb l'escarificador.
Bibliografia i fonts	1. http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pdf p. 370 [data de consulta: 14/12/2016]

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

MUSEU DEL CALÇAT I DE LA PELL, INCA

Avinguda del General Luque, 223,
07300 Inca, Illes Balears

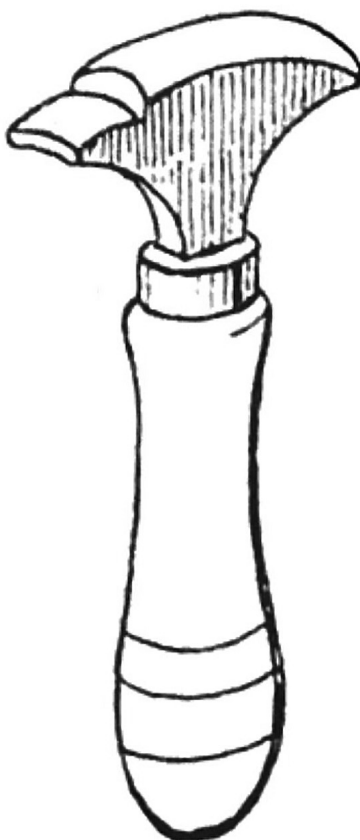
DADES ADMINISTRATIVES

Núm. d'inventari	E361
Ubicació actual	Exposició permanent
Forma d'adquisició	Dipòsit
Data d'adquisició	11/02/2011
Procedència	Miquel Canyellas Gual, Inca

IDENTIFICACIÓ DE L'OBJECTE

Nom	Planxeta
Altres denominacions	<i>Cast.: hierro de lujar</i>
Classificació	Eina Manual Preindustrial
Autor/fabricant	
Datació	
Tècnica/material	Ferro fus / Ferro i fusta
Inscripcions/marques	
Descripció i funció	Escampador format per una peça de ferro completament llisa que acaba en un cap de ferro en forma triangular amb els costats laterals corbats de forma còncava i el superior de forma convexa amb un mos a l'extrem, que s'uneix a un mànec de fusta tornejada que serveix d'agafador. S'empra per allisar i brunyir la pell o sola de la sabata encerada, a la fi de donar llustre i forma a la pell sense haver de tallar el patró quan ja està feta la sabata.
Bibliografia i fonts	1. http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pdf p. 370 [data de consulta: 5/12/2016]

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

5. CONCLUSIONS

Es fa palès que la conjuntura d'uns anys enrere ha portat els béns patrimonials industrials, grans oblidats, a un procés de patrimonialització rellevant. Malgrat que la situació els hagi afavorit, la tasca per a la seva total conservació patrimonial –implicant això recerca, catalogació, conservació i difusió– és encara ingent. En aquest sentit, és important la primera part del procés de patrimonialització, que ocupa la recerca i la catalogació, la qual cosa permetrà un coneixement profund d'aquests i afavorirà la seva difusió i reaprofitament social. Per tal de portar a terme aquestes tasques de la manera més correcta, seguint així el model d'altres tipologies patrimonials, es fa necessària la catalogació a través d'unes normes d'estandardització i un vocabulari normalitzat, que en el cas del patrimoni que ens afecta no sempre és clar, a causa de la manca d'estudis previs. Si acotem a la realitat autonòmica i local, la situació és específicament complexa i compta amb unes exigències rellevants. El Museu del Calçat i de la Pell és l'únic Museu amb un fons industrial a Mallorca, la qual cosa suposa la inexistència d'un *thesaurus* específic en el programari MuseumPlus. Aquest fet, juntament amb la situació en què es troben les normes d'estandardització i vocabularis normalitzats a nivell industrial, comporta la major exigència i a la vegada repte, la qual cosa fa que el Museu del Calçat i de la Pell es converteixi en la institució de referència quant a la creació d'un manual de documentació, que serviria així com a model de referència per facilitar una posterior aplicació.

6. REFERÈNCIES

6.1. Webgrafia

- 1 CIDOC (1994): *Ficha técnica para la documentación en museos*, ICOM. [Consulta: 12/12/2016] <http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Guidelines/CIDOC_Factsheet1_spa.pdf>
- 2 Folia, M.; Giralt, O. (2012): *La normalización de contenidos en la documentación de las colecciones de los objetos patrimoniales municipales*, *Textos universitarios de biblioteconomía i documentació*, núm. 29, Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona. [Consulta: 24/11/2016] <<http://bid.ub.edu/29/fofia2.htm>>
- 3 Illes Balears. Llei 12/1998, de 21 de desembre de 1998, de Patrimoni Històric de les Illes Balears. *Bulletí Oficial de les Illes Balears*, 29 de desembre de 1998, núm. 165, pp. 19765–19779 <<http://boib.caib.es/pdf/1998165/mp19765.pdf>>
- 4 *Manual de registro y de documentación de Bienes Culturales*. [Consulta: 01/12/2016] <http://www.aatespanol.cl/taa/publico/ftp/archivo/MANUAL_WEB.pdf>
- 5 Quaderns Alaqua: *L'ofici del sabater. Una aproximació a l'artesanía del calçat en Alaquàs al llarg del segon terç de segle XX*. [Consulta: 01/12/2016]. <<http://quaderns.alaquas.org/ficheros/Q20082808TARIN.pdf>>
- 6 Ramos Fajardo, C. (s.d.): *Técnicas documentales aplicadas en Museología*, Universidad Complutense de Granada [Consulta: 12/12/2016]. http://www.sernageomin.cl/Museo_Geologico/documentos/Cramos.pdf

6.2. Bibliografia

- 1 Alberti, C. (1997): “Ruta de la pell i altres artesanies”, *El Día del Mundo*, Palma de Mallorca.

- 2 Alcover, A. M. (2005): *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries...* Moll, Palma de Mallorca.
- 3 Barceló Crespí, M. (1996): “Gerres, sabaters i tintorers a Inca baixmedieval”, *III Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament d'Inca.
- 4 Cortès i Forteza, S. (2008): “Projecte per a la realització d'un diccionari vocabulari i de la sabata”, *IX Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament d'Inca.
- 5 Cortès i Forteza, S.; Beltran Cortès, A. (2013): “Bibliografia per a la història del calçat a Inca”, *XIV Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament d'Inca.
- 6 Llabrés Ramis, J.; Vallespir Soler, J.; (1986): *Els nostres arts i oficis d'antany*, Palma de Mallorca.

L'escultura urbana d'Inca, una revisió a partir del catàleg municipal de patrimoni

Bernat J. Mateu-Morro,¹ Antoni Miquel Maura Antich²
i Catalina Mayol Salas³

1 Graduat en Història de l'Art, bj.mateumorro@gmail.com

2 Estudiant del Grau d'Història de l'Art, tonimiquel.mauraantich@gmail.com

3 Estudiant del Grau d'Història de l'Art, catimayol89@gmail.com

Paraules clau: patrimoni cultural, Catàleg municipal de patrimoni, escultura, relleu, art urbà, Inca.

Resum. *Inca compta amb un nombre significatiu d'obres artístiques que es troben integrades dins la xarxa urbana de la ciutat. En aquest sentit, cal destacar la importància de l'escultura, tant per la quantitat d'exemples conservats com per la seva diversitat tipològica. A pesar de l'interès, aquest patrimoni no ha estat encara objecte de cap anàlisi rigorosa i sols unes poques escultures han estat estudiades.*

Amb aquesta comunicació es pretén oferir una visió conjunta dels elements escultòrics urbans d'Inca. L'estudi se centrarà en les obres recollides pel Catàleg municipal de patrimoni, avaluant el contingut i el grau d'aplicació d'aquesta figura de protecció en relació amb els béns seleccionats.

Keywords: Cultural Heritage, Municipal Heritage Catalog, Sculpture, Relief, Urban Art, Inca.

Abstract. *Inca has a significant number of art pieces that are integrated into the urban city network. In this way, we must detach the importance of the sculpture, both the amount of preserved examples, as their typological diversity. Despite the interest, this heritage has not been studied yet by any rigorous analysis and only a few sculptures have been studied.*

This communication is intended to provide an overall view of the Inca urban sculptures. The study will focus on the works collected by the municipal heritage catalog, evaluate the content and level of application of this figure in relation to the protection of selected assets.

1. INTRODUCCIÓ

L'escultura és sense cap dubte una de les produccions artístiques més destacades, la qual s'ha desenvolupat des d'antic i ha tengut un paper rellevant en la configuració urbana de les ciutats. Si bé és veritat que l'escultura juga un paper com un element artístic i urbanístic, que contribueix a la configuració de l'espai urbà, aquest fet es desenvolupa especialment en grans ciutats. Així podem veure com en el cas d'Inca el que anomenam escultura urbana es va consolidant al tombant del segle XIX al XX, coincidint amb la declaració de ciutat el 1900.

Inca conserva a la seva trama urbana un seguit d'exemples escultòrics, diversos pel que fa a la seva tipologia, cronologia, temàtica, etc. A banda de tots els exemples conservats fins al segle XX, a les darreres dècades del segle XXI l'escultura urbana ha experimentat un creixement quantitatiu notable, per la qual cosa podem dir que es tracta d'un tipus d'art que es va consolidant. Fins i tot durant els darrers anys s'han organitzat exposicions temporals d'escultura als nostres carrers.

Malgrat l'interès o la singularitat de les obres escultòriques, aquestes no són gaire conegudes per part de la ciutadania inquera, com tampoc han rebut gaire atenció pel que fa a l'àmbit acadèmic, on trobem una falta d'estudis previs sobre el tema. Per tot plegat, considerem que aquestes són motivacions suficients i vàlides per aproximar-nos a l'estudi de l'escultura urbana d'Inca i l'anàlisi de la seva gestió.

1.1. Objectius

Per a la realització del present treball es proposen els següents objectius:

- Conèixer el conjunt escultòric d'Inca.
La falta d'estudis que abordin aquest tema d'una forma rigorosa ha fet que l'escultura urbana d'Inca no hagi estat reivindicada fins als nostres dies. En alguns casos presenta un grau de desconeixement tan alt que passa desapercibuda fins i tot per als propis inquers que sovint transcorren pel seu davant. Amb aquesta comunicació es pretén posar en valor els exemples conservats al nucli d'Inca, tenint en compte l'interès del conjunt.
- Avaluar la realitat escultòrica recollida pel Catàleg municipal de patrimoni.¹
Sols les obres que es troben incloses a dit Catàleg estan protegides a nivell municipal, per tant és clau conèixer quines hi estan recollides i quines n'han estat excloses. Sobre la selecció feta pel Catàleg, s'intentarà avaluar el seu nivell d'adequació a la realitat local i si cal una revisió o ampliació d'aquesta.
- Analitzar el grau d'aplicació del Catàleg municipal de patrimoni.
El Catàleg és un instrument regulador de la ciutat a nivell urbanístic i patrimonial. En aquest cas es pretén reflexionar sobre la seva necessitat i l'oportunitat de la seva aplicació, per tal de conèixer si s'estan aplicant com cal les directrius que aquest marca i si aquestes resulten útils per a una bona gestió i difusió dels béns en qüestió.

¹ Es tracta del *Catàleg d'elements d'interès artístic, històric, ambiental i patrimoni arquitectònic d'Inca*, així i tot de forma comuna se l'anomena Catàleg municipal de patrimoni. Per aquest motiu, i per tal de facilitar la lectura de la comunicació, hem optat per anomenar-lo d'aquesta manera.

- Evitar futures pèrdues patrimonials.

El desconeixement, la falta de previsió o la ignorància han donat lloc a algunes pèrdues patrimonial ocorregudes a Inca en el camp escultòric, especialment al llarg del segle XX, com per exemple la retirada del monument al pare Serra, que estava situat al davant del convent de Sant Francesc. En altres casos les pèrdues no han estat tan dràstiques i han suposat supressions o canvis d'alguns elements originaris de les escultures. Entenem que cal una reflexió en aquest sentit i que un fet d'aquestes característiques no pot repetir-se.

Figura 1. Relleu al treball, F. Sitjar

1.2. Fonts i metodologia

A l'hora d'enfrontar-nos a la realització de la present comunicació férem del treball de camp el punt de partida, el qual llavors combinàrem i completàrem amb la informació obtinguda a través de fonts documentals i bibliogràfiques. A continuació ho presentem amb més detall.

En primer lloc duguérem a terme el treball de camp pròpiament dit, en aquesta fase inicial de la recerca tinguérem les obres escultòriques com l'única font de treball. Dita tasca consistí en la realització d'un itinerari per la ciutat que va implicar la visita física a cada una de les peces escultòriques que a dia d'avui es troben integrades en la trama urbana d'Inca. Amb la visita s'anava realitzat de cada peça un primer examen organolèptic.

Aquesta aproximació a les obres a través de l'examen organolèptic ens va aportar unes primeres dades sobre la realitat que presenten. Ens referim a la quantitat d'exemples conservats, a la seva localització, senyalització, estat de conservació, propietat, etc. Tot plegat ens va permetre elaborar una classificació tipològica, cronològica i estilística.

Alhora que realitzàrem la visita a les obres, anàvem elaborant de cada una d'elles una fitxa en la qual recollíem tota la informació que l'obra en si ens aportava. Per tal d'organitzar d'una forma útil la informació recollida en les fitxes, es va elaborar a partir d'aquestes una base de dades. A tall d'exemple vegeu la figura 1.

Títol	<i>Silenci</i>
Autor	Antoni Llopart 'Garreta' (1965).
Cronologia	2006 (creació). 2010 (inauguració).
Tipologia	Exempta
Mesures	3.60 x 1 m.
Material	Ferro, pedra.
Localització	Avinguda dels Reis Catòlics.
Estil o corrent	Contemporani
Tema o iconografia	Víctimes de la Guerra Civil.
Promoció	Pública, Ajuntament d'Inca.
Estat de conservació	Regular. Els laterals de la peça es troben en estat de putrefacció. La placa informativa presenta un desgast que fa impossible la lectura de part de la informació.
Observacions	Originalment la peça comptava amb un curs d'aigua que actualment funciona de manera intermitent. Aquesta intermitència afecta negativament la seva conservació.

Bibliografia

Cal destacar que mentre realitzàvem el treball de camp ens trobàrem al davant d'obres que, per al cas que ens ocupa, no presenten cap tipus d'interès artístic, històric o devocional a destacar, per la qual cosa foren excloses de l'estudi aquí presentat.

Tota la informació aportada pel treball de camp no resultava suficient per abordar l'estudi proposat. En el nostre cas es requeria de la consulta del Catàleg municipal de patrimoni com una font documental imprescindible per a l'anàlisi de les peces seleccionades, per ser aquest l'instrument que marca les directrius per a la regulació i protecció d'aquests béns a Inca.²

² Alguns també es troben protegits com a bé d'interès cultural, reben un grau de protecció major. Vegeu el punt 3.1. d'aquesta comunicació.

Per dur a terme la consulta del Catàleg, cal destacar que aquest es troba digitalitzat i accessible des de la pàgina web de l'Ajuntament inquer, fet que ha facilitat i agilitat la consulta i el desenvolupament del treball. Del Catàleg, revisarem totes les fitxes específiques de béns escultòrics, alhora també es revisaren aquelles fitxes d'elements arquitectònics que incorporen elements escultòrics.

Revisat el Catàleg coneguèrem quants dels casos prèviament documentats en el treball de camp es trobaven protegits i quin grau s'atorga a cada un d'ells. En aquest sentit observarem com aquest no recull la realitat del patrimoni escultòric urbà d'Inca. Al mateix temps vam constatar que no es tracta d'un instrument plenament útil perquè presenta incongruències, buits o errors en algunes de les fitxes consultades.

Finalment férem ús de les fonts bibliogràfiques per a la realització del treball. Es tracta d'un tema que ha generat pocs estudis al respecte i, per tant, la informació publicada sobre l'escultura inquera és escassa i es troba dispersa en diferents publicacions. A pesar de la dificultat que implicava la seva recerca i consulta, la bibliografia va aconseguir aportar dades no recollides abans que completaren la informació fins al moment obtinguda.

1.3. Estat de la qüestió

En el cas de les Illes Balears l'escultura ha estat un art al qual la historiografia no ha prestat gaire atenció, els principals estudis dels quals disposem se centren en obres d'escultura moble o retaulística, i deixen una mica de banda l'escultura urbana. A pesar del nombre reduït d'estudis al respecte, hi ha un seguit d'obres que cal anomenar en relació amb el tema aquí tractat i que serviran per situar el nostre treball.

Les obres generals i de referència en aquest sentit són poques i més aviat recents. Així cal citar en primer lloc la de Rafael Perelló *Escultores contemporáneos en Mallorca*.³ Això no obstant, les publicacions més importants en aquest sentit són *L'escultura a les Balears en el s. XX*⁴ i *Escultures de Palma*⁵, ambdós de Maria Magdalena Brotons, especialment el darrer és el que aborda el tema d'una forma més àmplia i amb major profunditat. En els darrers anys és notable el treball d'Antònia Juan pel que fa a l'escultura medieval, en particular aquella elaborada amb pedra i de caràcter arquitectònic. Veiem, per tant, que en aquest primer grup d'obres de referència la informació que aporten per a l'estudi de l'escultura urbana d'Inca és gairebé nul·la.

Hi ha altres obres sobre temes diversos de les Balears o bé de Mallorca que sí incorporen algunes notes sobre l'escultura inquera. Alhora ja no es tracta de simples referències, sinó que aporten dades de caràcter històric o artístic, si bé dins el conjunt d'aquestes Inca no hi té gaire protagonisme. En aquest sentit podem anomenar obres com la *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura de les Balears*⁶, a pesar de tenir una visió generalista inclou dades biogràfiques i

3 PERELLÓ PARADELO, Rafael. *Escultores contemporáneos en Mallorca*, Impremta Mossèn Alcover, Palma, 1973.

4 BROTONS CAPÓ, Maria Magdalena. *L'escultura a les Balears en el s. XX*, Documenta Balear, Palma, 2001.

5 BROTONS CAPÓ, Maria Magdalena. *Escultures de Palma*, El Far, Palma, 2000.

6 DIVERSOS AUTORS. *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura de les Balears*, Promomallorca, Palma, 1996.

artístiques sobre alguns escultors que es documenten treballant a Inca. Podem destacar altres obres com *Creus de terme de Mallorca*⁷ de Néstor Carda, on l'autor aporta unes poques dades històriques sobre el conjunt de les creus de terme d'Inca, o bé *El Modernisme a Mallorca*⁸ de Tomàs Vibot, on es descriuen alguns edificis d'aquest corrent que es troben a Inca. Malgrat que aquestes publicacions prestin més atenció a l'escultura urbana d'Inca, segueixen sense aprofundir-hi i presenten solament mencions aïllades d'algunes obres en concret.

Pel que fa a obres específiques sobre l'estudi de l'escultura inquera en l'espai urbà, tampoc tenim estudis que abordin aquesta qüestió. Així i tot, cal esmentar el treball de Maria del Mar Llompart i Maria del Mar Martínez⁹ dedicat a l'estudi de la iconografia funerària del Cementeri d'Inca, i també alguns petits articles publicats als programes de les festes patronals i del Dijous Bo, els quals aporten informació sobre alguna escultura en concret, com la sèrie *Abstracció*¹⁰ o el *Monument a Antoni Fluxà*.¹¹ Altres publicacions sobre temes inquers també recullen l'escultura urbana, en aquest sentit el treball més destacat és el de Pere Rayó *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*.¹² L'obra de Rayó és a dia d'avui la que reuneix un major nombre d'exemples escultòrics de caràcter urbà, acompanyant-los de descripcions i dades de caràcter històric. En menor mesura també hem de destacar els treballs de Margalida Escanellas¹³ i Pere Joan Llabrés,¹⁴ els quals, a pesar de centrar-se en l'arquitectura religiosa d'Inca, aporten dades sobre algunes de les escultures disposades en els seus portals.

Finalment cal anomenar un darrer grup d'obres de caràcter divulgatiu en les quals l'escultura d'Inca és present. Trobem obres més àmplies com la *Guia patrimonial del Raiguer*¹⁵ o la *Guia dels pobles de Mallorca*,¹⁶ i d'altres només del municipi com *Inca per veure*.¹⁷ En elles es proposen diferents elements i punts de la ciutat per visitar, entre els quals l'escultura hi té un cert protagonisme. A banda d'aquestes obres podem citar-ne d'altres que tenen una altra visió i interès, com són *Inca viva*¹⁸ i *Harmonia de sons i balls*,¹⁹ ambdues de Nadal Crespí. Aquests

7 CARDA, Néstor. *Les creus de terme a Mallorca*, Norma Editorial, Palma, 2012.

8 VIBOT RAILAKARI, Tomàs. *El modernisme a Mallorca, guia per a una descoberta*, El Gall Editor, Pollença, 2014.

9 LLOMPART MORRO, Maria del Mar, i MARTÍNEZ SANS, Maria del Mar. "La iconografia funerària en el cementeri d'Inca" a *XIV Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament, Inca, 2013.

10 s/a. "Una escultura d'Antoni Mandilego per recordar els que lluitaren amb la Pataforma Pro Hospital", a *Dijous Bo*, Ajuntament, Inca, 2007.

11 . PIERAS SALOM, Gabriel. "L'any 1952 el gremi de sabaters i la ciutat d'Inca aixecaren un monument a mestre Antoni Fluxà Figuerola" a *Programa de festes patronals*, Ajuntament, Inca, 2011.

12 RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, Ajuntament, Inca, 1993.

13 ESCANELLAS BONAFÉ, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca i als seus voltants*, Ajuntament, Inca, 1991

14 LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. *Sant Domingo d'Inca*, Parròquia de Sant Domingo, Inca, 1987.

15 ORDINAS MARCÉ, Gabriel (coord.). *Guia patrimonial del Raiguer*, Mancomunitat des Raiguer, Binissalem, 2007.

16 FULLANA PUIGSERVER, Pere i TUR, Margalida (coord.). *Guia dels pobles de Mallorca: Inca*, Hora Nova, Palma, 1999.

17 DIVERSOS AUTORS. *Inca per veure*, Ajuntament, Inca, 2008.

18 CRESPI BESTARD, Nadal. *Inca viva*, Ajuntament, Inca, 2007.

19 CRESPI BESTARD, Nadal. *Harmonia de sons i balls*, Ajuntament, Inca, 2011.

dos darrers exemples són bàsicament reculls fotogràfics de la ciutat que intenten mostrar els seus espais més emblemàtics, no ens aporten cap dada respecte de l'escultura, però sí que hi presenten alguns exemples com elements identitaris de la ciutat.

A tall de conclusió d'aquest apartat podem afirmar que l'escultura urbana d'Inca no ha rebut fins al moment l'atenció que reclama. Cal encara una obra monogràfica que abordi a fons el tema i que pugui recollir tota la informació que ha aparegut fins avui i que es troba dispersa. També caldria que es corregissin les desigualtats que hi ha entre unes obres més documentades que sovint apareixen i d'altres que són pràcticament desconegudes o bé descartades. Al mateix temps també s'hauria de reivindicar l'escultura que es troba integrada en arquitectures, a la qual la bibliografia no presta gaire atenció, i sols s'hi refereix com un element arquitectònic més, en ocasions reduint-lo a un simple element decoratiu i negant-li el caràcter artístic que li pertoca.

2. L'ESCULTURA URBANA D'INCA

L'escultura de la qual parlarem aquí respon a una sèrie de criteris que explicarem a continuació. El primer criteri a tenir en compte és que ha de ser escultura que es trobi en l'àmbit urbà, visible des del carrer i en l'espai públic. Per tant, queden excloses aquelles mostres escultòriques fora del nucli urbà (rotondes d'accés, possessions, zones rurals, etc.), també les escultures del Cementeri.

El segon criteri és que parlarem exclusivament d'escultures que s'hagin conservat a dia d'avui. Partint d'aquests criteris farem un repàs per cronologies, materials, tipologies, temàtiques, etc.

2.1. Cronologia

En primer lloc, començarem per una divisió cronològica. Segons l'etapa històrica podrem observar un seguit de característiques comunes que aglutinen la producció escultòrica de cada període.

Tenim a Inca una sèrie d'escultures del segle XVII i anteriors que responen a les mateixes característiques. Les peces conservades són encàrrecs eclesiàstics a un artista local o regional. Ens referim, per exemple, a la *Sirena* que trobem al carrer homònim adossada a l'església de Santa Maria la Major. També en la mateixa categoria podem incloure les escultures del portal lateral de la dita església.

Figura 2. Sirena. Autor desconegut.

Al segle XVIII segueixen les aportacions a la nostra escultura urbana local. Conservem tota una sèrie d'obres d'aquesta època. Entre elles la Verge de la capelleta del carrer de la Campana. Si bé aquesta no es trobava a la fornícula actual, l'escultura data d'aquest segle. El mateix podem dir de la capelleta de la Mare de Déu del carrer de la Pau. A més, entre d'altres aportacions s'acaba l'obra del convent de St. Domingo (1730)²⁰ i es reconstrueix una nova església al monestir de St. Bartomeu (1702)²¹.

Al segle XIX apareixen canvis substancials en l'escultura urbana inquera. Les creus de terme van ser substituïdes per noves creus, ja que l'estat de conservació d'aquestes era molt deficient. És important esmentar que les creus anteriors eren de pedra i les noves, en la seva majoria, foren realitzades en ferro forjat. La promoció de les noves creus restarà en mans de particulars, si bé la seva intenció segueix essent devocional. S'observa com l'església n'ha deixat de ser la principal promotora, Aquest és l'inici d'un canvi de promotors de l'escultura urbana cap a l'àmbit d'allò públic. Així i tot es mantenen aportacions religioses durant tot el segle, per exemple, la capelleta de Sant Sebastià, al carrer homònim.

A finals d'aquest segle hem d'esmentar els relleus que apareixen a les façanes, tant d'edificis

²⁰ AAM, Catàleg municipal de patrimoni, INC-C005. p. 214-223.

²¹ AAM, Catàleg municipal de patrimoni, INC-C009. p. 238-251.

privats com públics. Amb l'arribada del modernisme català a les Illes, Inca fou un dels nuclis on s'estaven desenvolupant els valors d'urbanitat –ferrocarril, indústria, etc.–, com a tal va ser un dels municipis on aquest més arrelà. Tot i que les aportacions són més aviat moderades i moltes vegades de caire decoratiu, en aquest segle en trobem un gran exemple a la façana del Club Ciclopedista d'Inca.

L'urbanisme a la nostra ciutat fins ben entrat el segle XX estava conformat per cases de tipus popular exceptuant els conjunts religiosos, que és on es conserven els exemples d'obra escultòrica que han arribat als nostres dies.

Ja en el segle XX se segueix la tendència de final del segle anterior, però amb més força. Així doncs, s'estén l'estil modernista a les façanes. Els relleus ornamentals assoleixen una acceptació bastant àmplia en edificis i construccions privades. Com a exemple podem esmentar Can Janer (1926) a plaça d'Espanya, que disposa d'uns relleus amb la data de construcció que coronen la façana, entre d'altres elements ornamentals. També Can Ramis (1923), que a la façana integra el relleu modernista més significatiu de la nostra ciutat.

Al mateix temps l'escultura urbana inquera, seguint la tònica de tot l'Estat espanyol i influenciada sobretot per Catalunya, comença a mutar cap a un major pes del monument de promoció pública. Aquest canvi coincideix amb un auge del monument en tot el territori nacional.

Figura 3. Monument a Antoni Fluxà

En aquest segle es fa la passa definitiva cap a la promoció pública. La titularitat de l'església com a promotora principal d'escultura en l'espai urbà queda eclipsada per les promocions privades i institucionals.

Pel que fa a l'escultura exempta hem de pensar en els monuments més reconeguts del nostre municipi, atès que pertanyen a aquest segle, per exemple el *Monument a Antoni Fluxà* (1952). Va ser creat per l'arquitecte Lluís Fuster i els escultors Joan Borrell Nicolau i Horacio de Eguía. Aquest originalment era l'eix central de la zona de respecte que es materialitzava en forma de jardinet al seu voltat.

Una altra aportació important, aquesta de caire públic, és la font de la plaça d'Orient (1928). Aquesta es troba en un jardinet d'accés on la decoració escultòrica és exuberant i representa motius zoomorfs i geomètrics.

Ja arribant al s. XXI i seguint amb les aportacions de promoció pública, hi trobem *Anell nou* (2000) de Josep M. Sirvent, el *Monument als sabaters* (2003) de la plaça de la Quartera, els coneguts com a *tres porquets*, *XYZ* de la plaça de Mallorca (2004), *Abstracció* de Toni Mandilengo (2007), *Silenci* d'Antoni Garreta (2010), *Dona* de Diego Villamediana (2013) i *La batalla d'Inca* (2016) d'Antoni Miquel Morro Mas, entre moltes d'altres.

Aquestes peces de nova creació curiosament segueixen apareixent en el centre de la ciutat, compartint l'espai amb escultures més antigues, fet que provoca la desigual repartició de l'escultura urbana inquera. Al centre, que coincideix amb el nucli habitat des de la fundació, hi trobem una gran quantitat d'elements escultòrics. Per algun motiu, el creixement de la ciutat no ha estat acompanyat per l'escultura a les zones d'extraradi.

A més, cal esmentar la importància que cobra la figura de l'autor. Així doncs, la placa identificativa que acompanya la majoria d'obres contemporànies reivindica l'autoria com a valor afegit de l'obra. També l'artista desenvolupa amb major llibertat els encàrrecs, i fins i tot vendrà obra personal a les institucions.

Per acabar amb el segle XXI i amb el repàs cronològic, hem d'esmentar les escultures urbanes que són exposades temporalment a les nostres places. No podem deixar de fer menció al toro, el cocodril i la sirena que han aparegut sense previ avís a la plaça de St. Domingo o a la plaça Major, i desapareixen de la mateixa manera. Aquestes escultures són realitzades per Neznam en ferro, acer i pedra.

2.2. Tipologies

Per altra banda, hem de parlar de les tipologies escultòriques que podem veure als nostres carrers: relleus, escultura exempta i capelletes.

Hi ha escultures en relleu a les façanes, algunes més ben integrades que d'altres. Un bon exemple seria el relleu sobre el treball que trobem a la cantonada dels carrers de la Murta i Jaume Armengol. També al carrer de l'Àngel veiem al núm. 27 un altre relleu. Ambdós exemples es troben adossats a les seves respectives façanes, és a dir, afegits a posteriori de la construcció de l'edifici. Contrasten amb exemples de bona integració com Can Ramis

(1923). Així i tot, gairebé tots els que hi ha a la nostra ciutat tenen una funció primordialment ornamental, per tant, es troben subordinats a l'arquitectura de la qual participen.

Figura 4. Capelleta del carrer de la Pau

També podem trobar escultures exemptes a peu de carrer. La majoria d'aquestes obres són contemporànies. Per exemple, *Silenci* (2010), *Reziklaje* (2011) i *Dona* (2013).

A camí entre les dues tipologies anteriors cal fer menció especial a les capelletes, per exemple la de Sant Sebastià. Aquestes es troben situades dins una fornícula integrada al mur, però reben un tractament d'escultura exempta. Cal tenir en compte que les mateixes obres, a diferència dels relleus, no dialoguen amb una façana o edifici concret, sinó que la seva ubicació afecta el carrer complet on es localitzen, atès el seu caire religiós.

2.3. Materials

Pel que fa als materials usats podem dir que aquests són molt variats i aporten riquesa al nostre patrimoni. Així doncs, el material més usat és la pedra, seguit de molt a prop en la seva aplicació de la fusta i el ferro. A banda, tenim altres materials com el bronze, molt usat en l'estatuària commemorativa. La selecció d'aquests materials ve determinada per la seva durabilitat enfront de les inclemències climatològiques a les quals estan exposades. A més, a partir del s. XX és fàcil trobar escultures de diversos materials alhora, per exemple el mateix *Monument a Antoni Fluxà* que ja comentàvem abans, que combina bronze i marès.

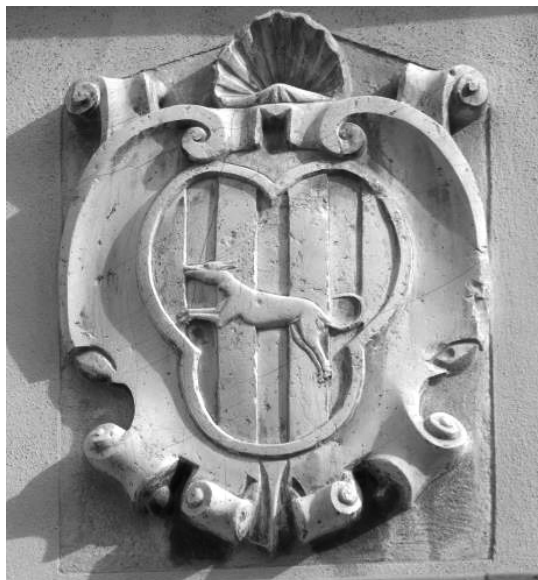

Figura 6. Escut d'Inca

3. LEGISLACIÓ, GESTIÓ I DIFUSIÓ

Un cop analitzada l'escultura urbana d'Inca cal observar com s'administra, tenint en compte l'aspecte legislatiu i la gestió i difusió que d'aquest es deriva.

3.1. Legislació

El patrimoni balear és susceptible de ser protegit per mitjà de diverses eines. D'una banda, l'article 5 de la Llei 12/1998 del patrimoni històric de les Illes Balears contempla els béns d'interès cultural (BIC) entesos com *aquells béns mobles i immobles més rellevants del patrimoni balear*. Es tracta del major grau de protecció que es pot atorgar a un bé patrimonial, aquesta figura és dispensada per acord del Ple del Consell Insular corresponent.

Per altra banda, l'article 14 de dita Llei defineix els béns catalogats (BC) com aquells que, *tot i no tenir la rellevància que els permetria ser declarats béns d'interès cultural, tenen prou significació i valor per constituir un bé del patrimoni històric a protegir singularment*. Aquesta categoria de protecció aspira a estendre els límits de l'actual política de defensa i conservació del patrimoni, i a compleix sovint la funció de protegir béns que posteriorment puguin gaudir de la condició de BIC.

Com a tercera eina de protecció trobem els catàlegs municipals, aquests han esdevingut durant les darreres dècades una eina essencial de protecció del patrimoni balear. La seva funció és complementar les figures abans esmentades, i és a través dels catàlegs municipals que es dóna protecció a la majoria dels elements patrimonials de caire municipal que no consten al Registre o al Catàleg insular.

En el cas d'Inca trobem que la seva escultura gaudeix de diversos graus de protecció. Els esmentats conjunts de l'església i rectoria de Santa Maria la Major; així com l'església i convent de Sant Domingo o el monestir de Sant Bartomeu, reben una protecció BIC. També les creus

de terme de la nostra localitat s'inclouen dins aquest grau de protecció, amb categoria de monument, des de l'aprovació del Decret 571/1963, de 14 de març. Curiosament no localitzem cap element escultòric que rebi la protecció de bé catalogat, mentre que el nombre d'aquells elements que apareixen amb un tractament individualitzat dins el Catàleg municipal és escàs.

Amb tot, el present estudi s'ha centrat en el *Catàleg d'elements d'interès artístic, històric, ambiental i patrimoni arquitectònic del terme municipal d'Inca*, atès que és la font que més es vincula al tema que ens afecta. Cal dir d'ell que es tracta d'una revisió del model anterior (1998) realitzada per Portal Forà Dinamització Cultural per als serveis tècnics municipals, aprovada definitivament dia 26 d'octubre de 2012.

Ara bé, en la seva observació s'ha detectat que dit catàleg no incorpora gairebé cap fitxa d'escultura urbana del segle XX –tan sols comptem amb el *Monument a Antoni Fluxà*– i cap del segle XXI, a pesar que són nombroses les intervencions escultòriques a Inca durant aquest període. Si no s'intervé amb celeritat per l'actualització de dites fitxes en el Catàleg, totes aquestes peces de nova creació corren el perill de caure en un mal estat de conservació i restar mancades de tota protecció.

D'altra banda, s'ha detectat que, si bé algunes de les escultures inqueres tenen fitxa pròpia, d'altres simplement s'inclouen –i en algunes ocasions es mencionen específicament– entre les fitxes arquitectòniques del Catàleg municipal. Aquest fet implica una deficiència sobre la protecció, la gestió i la conservació de les mateixes escultures, atès que no reben un tractament individualitzat i, per tant, no es contempen les necessitats específiques que se'n puguin derivar. A tall d'exemple podem parlar de l'escultura de la *Sirena* situada a l'església de Santa Maria la Major; malgrat rebre la protecció BIC, no consta cap especificació tècnica per a la seva conservació a la fitxa arquitectònica del Catàleg municipal.

A més a més, algunes de les classificacions que incorporen dites fitxes escultòriques són excessivament genèriques, fet que minsa les qualitats específiques de cada peça. Sovint presenten una classificació tipològica i estilística arbitrària o errònia. En aquest sentit els casos dels escuts recollits al Catàleg en són una bona mostra, tots ells són definits tipològicament de manera genèrica sota el terme "escut", mentre que estilísticament es classifiquen entre tradicionals o contemporanis, o directament s'obvia la seva classificació.

D'igual manera sembla que la funcionalitat de l'escultura urbana no queda ben recollida a les fitxes del Catàleg. Seguint amb el cas anterior dels escuts, aquests s'entenen únicament com a elements amb funcionalitat decorativa. En relació amb les creus de terme, aquestes es defineixen com mancades de funcionalitat actual, però no s'especifica tampoc el seu ús original.

Així mateix, és comú que les dades històriques que acompanyen les fitxes escultòriques del Catàleg en realitat aportin informació sobre l'arquitectura que acompanya la peça, però no especifiquen dades sobre ella, com per exemple el cas de l'escut de la façana del Quarter de cavalleria. Per tot plegat, es considera que aquest instrument de protecció presenta deficiències notables com les esmentades.

3.2. Gestió

Més enllà de l'aspecte legislatiu, cal observar quina gestió es fa del patrimoni escultòric inquer.

Dita gestió no es troba coordinada ni segueix un únic criteri, la qual cosa origina que en la majoria dels casos no sigui l'esperada. Resultat d'això són les nombroses incongruències que es donen entre la protecció determinada en el Catàleg municipal i la gestió real de bé. El cas del *Monument a Antoni Fluxà* ens resulta paradigmàtic en tant que, malgrat rebre la protecció adequada (A1-protecció integral), no s'ha mantingut en la seva gestió, exemple d'això és la recent substitució de lletres en bronze per una placa de marbre.

Resulta notòria la manca de manteniment d'unes peces que, a pesar d'haver-se treballat o estar protegides amb materials resistents, es troben a l'exterior de manera perpètua i pateixen, per tant, les inclemències del temps. Aquest fet sembla intensificar-se en aquelles peces que estan deslligades d'un element arquitectònic, cosa que provoca un major desinterès per la seva conservació o restauració. Es poden esmentar casos com *Silenci* (vegeu la fitxa inclosa a la comunicació), o *Abstracció* de Toni Mandilego.

També val a dir que algunes de les escultures que trobem a la nostra ciutat requereixen d'una zona de respecte que no es dona. Tal és el cas del *Monument a Antoni Fluxà*, on no s'especifica l'àrea de respecte a la seva corresponent fitxa de Catàleg; o els casos de *Dona* de Diego Villamediana, que es troba rodejada de mobiliari urbà, i *Reziklaje* (2011), envoltada de material d'obra, circumstàncies que limiten l'accés a les peces. Cal advertir que un mal emplaçament de les peces dificulta la interacció efectiva d'aquestes amb el públic. A més, resulta comú trobar casos en què el cablejat elèctric o altres elements logístics se superposen sobre les escultures de les façanes. El relleu del treball situat entre els carrers de la Murta i Jaume Armengol es troba encaixat al costat de dos aparells d'aire condicionat, o les decoracions de la façana de Can Ramis (1923), que estan cobertes de cablejat.

Figura 7. *Reziklaje*, de Gabriel Figuerido

Més enllà d'aquestes qüestions es troben els actes incívics que sovint pateixen les escultures situades a peu de carrer. Sembla evident que aquestes precisen d'algun tipus de protecció específica si es vol evitar que dits actes siguin perpetrats (pintades, atacs als materials, robatoris, etc). Això no obstant, cal tenir en compte que aquestes mesures de protecció no poden incidir de manera directa en la interacció de les escultures amb el públic.

Un darrer aspecte a tenir en compte sobre la gestió i la conservació de l'escultura urbana inquera és que resta en mans de l'Àrea de Serveis de l'Ajuntament. Des d'aquesta comunicació se suggereix que dita competència sigui derivada a l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament d'Inca. L'escultura urbana forma part del conjunt de béns patrimonials de la ciutat i com a tal requereix un tractament en mans de personal especialitzat en la matèria.

Sols si la gestió de l'escultura urbana rep un tractament especialitzat es podran evitar atemptats contra ella. A Inca ja comptem amb alguns casos de gestió errònia deguda a aquesta manca d'especialització de l'àrea municipal que l'administra. A tall d'exemple podem mencionar el conegut cas del canvi de localització de la *Creu de les monges*; malgrat estar protegida com a BIC, això no fou impediment per a la seva reubicació. En conjunt, es considera que hi ha una manca d'interès i conscienciació de propietaris, administració i ciutadania vers el patrimoni escultòric de la ciutat.

3.3. Difusió

En aquest sentit, una eina essencial per a la conscienciació social sobre l'escultura inquera és la tasca de difusió. Si bé hi ha hagut alguns intents de difusió d'aquesta com la *Guia dels pobles de Mallorca*²² o la *Guia patrimonial del Raiguer*,²³ val a dir que aquestes publicacions no van més enllà de la mera introducció a l'escultura d'Inca, sense prestar-hi especial atenció.

Un altre aspecte essencial per a la difusió és la incorporació de cartel·les informatives als conjunts escultòrics. Si bé aquesta qüestió resulta lleugerament difícil quan es tracta d'escultures en façana, sembla gairebé increïble que moltes de les escultures que localitzem a peu de carrer tampoc es trobin identificades, fet que limita la interacció amb el públic.

Una altra eina, que permet apropar el públic al patrimoni i ajuda a crear una consciència de responsabilitat col·lectiva, són les visites guiades. Durant els darrers anys s'han succeït un seguit de cicles de visites, i si bé algunes s'han apropiat a l'escultura urbana, aquesta no ha estat encara la protagonista d'elles.

22 FULLANA PUIGSERVER, Pere i TUR, Margalida (coord.). *Guia dels...*

23 ORDINAS MARCÉ, Gabriel (coord.). *Guia patrimonial...*

Figura 8. Exemple d'escultura sense cartel·la

4. CONCLUSIONS

Amb tot el que s'ha anat exposant al llarg del present article, a pesar de ser aquest una primera aproximació al tema que s'hi aborda, ens permet extreure un seguit de conclusions al respecte, les quals es presenten a continuació com a reflexió final de les idees principals aquí tractades.

- Necessitat de revisar el Catàleg municipal de patrimoni.
Pel que abans s'ha exposat el Catàleg municipal de patrimoni, no resulta a dia d'avui un instrument plenament útil tant pel que fa al contingut de la seva redacció com a la seva aplicació. Cal una revisió que corregeixi les deficiències actuals, per tal de facilitar la seva consulta i millorar el seu grau d'aplicació.
- Previsió de creixement.
A partir de la tendència experimentada en les darreres dècades intuïm una situació favorable cap a l'aparició de noves obres escultòriques a Inca. Com a exemple, aquest mateix any s'ha col·locat l'escultura *La batalla d'Inca*.
- Replantejament de l'estat i situació d'algunes obres.
És evident que el present de les escultures inqueres no és l'esperat, tant pel que fa a la seva gestió com per la desconexió que tenen amb la ciutadania. S'ha d'arribar, per tant, a una situació d'equilibri que assegurï una protecció adequada per a les obres, alhora que permeti a la població interactuar amb elles. En aquest sentit apostem per corregir casos com els d'algunes escultures situades al centre d'una rotonda.

- Reivindicació d'altres espais de la ciutat.
La major part de les obres escultòriques d'Inca es troben inserides en el centre històric de la ciutat. El creixement urbanístic dut a terme al llarg de la segona meitat del segle XX i el que duim de XXI no s'ha correspost amb un creixement escultòric, ja que les escultures contemporànies se segueixen disposant en el centre històric. Llavors cal entendre que la resta de barriades també són espais òptims per a aquesta funció.
- Impulsió d'estratègies de difusió.
Malgrat comptar amb el Catàleg municipal de patrimoni com a principal eina reguladora de la protecció i la gestió del patrimoni escultòric de la ciutat, manca encara un retorn d'aquest cap a la ciutadania. En aquest sentit són necessàries estratègies que ajudin a conèixer-lo i difondre'l. Cal destacar la necessitat d'una correcta senyalització –ja que moltes no tenen cartel·la– o bé la realització d'un itinerari o ruta.

Figura 9. Detall de la façana del Teatre Principal

Figura 10. Els tres porquets XYZ

5. REFERÈNCIES

- 1 Brotons Capó, Maria Magdalena. *Escultures de Palma*, El Far, Palma, 2000.
- 2 Brotons Capó, Maria Magdalena. *L'escultura a les Balears en el s. XX*, Documenta Balear, Palma, 2001.
- 3 Carda, Néstor. *Les creus de terme a Mallorca*, Norma Editorial, Palma, 2012.
- 4 Crespí Bestard, Nadal. *Inca viva*, Ajuntament, Inca, 2007.
- 5 Crespí Bestard, Nadal. *Harmonia de sons i balls*, Ajuntament, Inca, 2011.
- 6 Diversos Autors. *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura de les Balears*, Promomallorca, Palma, 1996.
- 7 Diversos Autors. *Inca per veure*, Ajuntament, Inca, 2008.
- 8 Escanellas Bonafé, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca i als seus voltants*, Ajuntament, Inca, 1991.
- 9 Fullana Puigserver, Pere i Tur, Margalida (coord.). *Guia dels pobles de Mallorca: Inca*, Hora Nova, Palma, 1999.
- 10 Llompart Morro, Maria del Mar i Martínez Sans, Maria del Mar. “La iconografia funerària en el cementeri d’Inca” a *XIV Jornades d’Estudis Locals*, Ajuntament, Inca, 2013.
- 11 Ordinas Marcé, Gabriel (coord.). *Guia patrimonial del Raiguer*, Mancomunitat des Raiguer, Marratxí?, 2007.
- 12 Perelló Paradelo, Rafael. *Escultores contemporàneos en Mallorca*, Impremta Mossèn Alcover, Palma, 1973.
- 13 Pieras Salom, Gabriel. “L’any 1952 el gremi de sabaters i la ciutat d’Inca aixecaren un monument a mestre Antoni Fluxà Figuerola” a *Programa de festes patronals*, Ajuntament, Inca, 2011.
- 14 Rayó Bennàssar, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d’Inca*, Ajuntament, Inca, 1993. s/a. “Una escultura d’Antoni Mandilego per recordar els que lluitaren amb la Pataforma Pro Hospital”, a *Programa del Dijous Bo*, Ajuntament, Inca, 2007.
- 15 Vibot Railakari, Tomàs. *El modernisme a Mallorca, guia per a una descoberta*, El Gall Editor, Pollença, 2014.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Casa Rosselló, una nissaga de pintors fotògrafs

Mercè Capellà Negre,¹ Marina Frau Maestre² i Bernat J. Mateu-Morro³

1 Graduada en Història de l'Art. mercecapellanegre@gmail.com

2 Graduada en Història de l'Art. marinafraumaestre@gmail.com

3 Graduat en Història de l'Art. bj.mateumorro@gmail.com

Paraules clau: fotografia, pintura, Inca, Casa Rosselló.

Resum. *Des de la dècada dels vuitanta del segle XIX Inca ha comptat amb estudis permanents de fotògrafs professionals. Casa Rosselló, inaugurada el 1918, és un dels exemples més destacats, per tractar-se d'un estudi familiar amb una trajectòria ininterrompuda, haver ocupat sempre el mateix emplaçament i comptar amb un important arxiu, que inclou peces excepcionals.*

Tot plegat el converteix en una casa de fotografia notable, no sols a Inca, sinó en el conjunt de l'illa. La intenció del present treball és dedicar-li un estudi per posar en valor quasi un segle de tasca silenciosa.

Keywords: photography, painting, Inca, Casa Rosselló.

Abstract. *Since the nineteen-eighties, Inca has had permanent studies of professional photographers. Casa Rosselló, opened in 1918, is one of the most prominent examples, being a familiar studio with a long uninterrupted career. It has always been in the same location and has a large archive of exepcional pieces.*

Therefore, it can be considered a remarkable studio, not only in Inca but in the whole island. The intention of this research is to dedicate a study to highlight almost a century of quiet work.

1. INTRODUCCIÓ¹

El nostre treball, el qual hem titulat “Casa Rosselló, una nissaga de pintors fotògrafs”, sorgeix amb l'ànim de recuperar i valorar l'obra i tasca de la família Rosselló, una nissaga de fotògrafs que treballa a Inca des de l'any 1918, tot i que amb anterioritat ja havia estat vinculada amb la fotografia gràcies a Joan Rosselló Bibiloni, que inicià aquesta tasca.

En el taller del carrer del General Luque núm. 149 roman oberta una petita finestra al passat: es presenta avui com l'arxiu fotogràfic més important d'Inca, a més d'una vasta col·lecció pròpia d'obres d'art, música, aparells fotogràfics i càmeres de vídeo. Avui dia la fotografia digital i la molt citada crisi econòmica semblen fer perillar el treball de tres generacions que des de fa gairebé cent anys han retratat els esdeveniments, indrets i persones il·lustres de la nostra illa. El taller, però, continua obert i produint algun reportatge, si bé queda lluny del passat esplendor.

Davant el nostre convenciment de la necessitat d'estudiar en profunditat el cas de la Casa Rosselló, decidírem abordar aquesta tasca amb l'ajuda de Joan Rosselló Bauzà. A pesar del seu delicat estat de salut, es va oferir a prestar-nos la seva col·laboració de forma desinteressada. Ens atengué tots els cops que ho necessitàrem, sempre disposat a contar-nos com era la seva feina alhora que ens cedia alguna de les fotografies del seu arxiu per a la realització del nostre treball, i que il·lustren la present comunicació.

Volem que aquest treball no sols sigui un reconeixement a la Casa Rosselló, sinó que serveixi com a crida d'atenció sobre la importància del patrimoni fotogràfic a nivell documental, però també artístic.

En definitiva, les següents pàgines faran un recorregut per les vides i records de la família i fotògrafs Rosselló, la qual cosa suposarà, alhora, parlar dels fotògrafs coetanis i d'una manera de viure que les seves càmeres van plasmar any rere any.

1.1. Objectius i metodologia

L'equip de treball ens hem plantejat per a l'elaboració d'aquesta tasca una sèrie d'objectius com són els següents:

- Reconèixer la labor fotogràfica de Joan Rosselló Salas, Joan Rosselló Bauzà i la continuació del llegat per part de Maria Francisca Rosselló Rodríguez.
- Estudiar la manera de treballar particular d'un estudi fotogràfic.
- Lligar la tasca professional a les diferents personalitats dins de la família.
- Conèixer com està gestionat i conservat l'Arxiu Rosselló de fotografia.

Quant a la metodologia que hem emprat per tal d'obtenir tota la documentació i informació necessària, podem diferenciar quatre línies diferents:

- Recerca bibliogràfica: n'hem trobat alguns apunts i pinzellades, especialment a *Inca*,

¹ Aquesta comunicació és el resultat d'un treball acadèmic realitzat pels autors en el marc del Màster de Patrimoni Cultural de la Universitat de les Illes Balears.

imatges d'una ciutat, imatges d'un segle (2000),² *Fotografia a Mallorca 1839-1936* (2001),³ *L'Abans d'Inca. Recull gràfic 1870-1975* (2010)⁴. Però en cap cas han estat estudis específics, monogràfics o en profunditat per la seva inexistència.

- Visionat de documentació audiovisual: per tal de corroborar la informació obtinguda i preparar l'entrevista a Joan Rosselló Bauzà, vàrem visualitzar les entrevistes realitzades en el programa *Personatges* de la Televisió de Mallorca l'any 2011,⁵ en el mateix any en el programa *Cada dia* de la televisió IB3⁶ i, finalment, la que es realitzà el 2015 amb motiu del Premi Dijous Bo de Comunicació, també a la cadena IB3.⁷
- Treball de camp: s'ha centrat especialment en l'entrevista a Joan Rosselló Bauzà, a la qual férem un recorregut a través dels seus records i trajectòria professional. Cal tenir en compte que aquesta via suposa certa problemàtica, ja que depenem de la visió i memòria del nostre entrevistat.
- També dins d'aquesta línia podem citar la recerca d'obres i fotografies tant a l'Arxiu Rosselló com en d'altres, com l'arxiu de la Residència Miquel Mir, l'Arxiu Municipal d'Inca i l'Arxiu Parroquial d'Inca, així com també algunes col·leccions particulars.⁸

Revisió arxivística i d'hemeroteca: necessària per comprendre l'època i la repercussió de la feina dels Rosselló, a més de comprovar dades i dates. S'han consultat les següents publicacions: *Ca nostra*, *Es Ca d'Inca*, *El Heraldo de Inca*, *Dijous* i *La Veu d'Inca*.

2. LA FOTOGRAFIA A INCA

Abans d'endinsar-nos en el que ha estat la història de la Casa Rosselló, coneguda especialment per la seva tasca fotogràfica, hem considerat necessari presentar prèviament una introducció breu sobre la història de la fotografia a Inca, per tal de poder contextualitzar més encertadament el seu treball.

2 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges d'una ciutat, imatges d'un segle*, Inca, 2000.

3 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a Mallorca 1839-1936*, Lunwerg Editores, Palma, 2001.

4 Maria Josep Mulet Gutiérrez: "Pròleg" a Carme Colom Arenas: *L'Abans d'Inca. Recull gràfic 1870-1975*, Editorial Efadós, Inca, 2010, p. 8-9.

5 El document audiovisual es pot consultar a la plataforma YouTube: la primera part a <https://www.youtube.com/watch?v=25Mk3uwG7cU>; la segona part a <https://www.youtube.com/watch?v=jOmjRMgRXbY> [última visita: 12/12/2016].

6 El document audiovisual es pot consultar a la plataforma YouTube a https://www.youtube.com/watch?v=IoqlHY6_sfc [última visita: 12/12/2016].

7 El document audiovisual es pot consultar a la plataforma YouTube a <https://www.youtube.com/watch?v=ki07Ein4A8g> [última visita: 12/12/2016].

8 Cal dir que la consulta als diferents arxius ens ha aportat uns resultats desiguals, ja que en alguns casos ha suposat disposar d'una allau de fotografies de la Casa Rosselló i en altres no ens ha estat possible trobar-ne cap exemple.

Figura 1. Publicitat realitzada a El Heraldo de Inca (1907) de Joan Rosselló Bibiloni

La fotografia arribà a Mallorca el 1839, en concret a Palma.⁹ Malgrat aquesta arribada primerenca de l'invent, la fotografia s'establí en el conjunt de l'illa d'una forma molt desigual, això és degut que aquesta va lligada als valors de la urbanitat. Aleshores Palma era l'únic nucli que presentava aquestes característiques i es convertí, per tant, en una ciutat que monopolitzava la localització dels establiments de fotografia. A pesar de trobar els estudis dels fotògrafs concentrats únicament a Palma, l'activitat fotogràfica es desenvolupava a la resta de l'illa gràcies al caràcter ambulat que presentaven alguns fotògrafs o bé dels treballadors del seu estudi, podem destacar els germans Sellarès.¹⁰

Figura 2. Mercat "del dijous" a Inca

⁹ Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a...*, p. 22. Al desembre d'aquest any arribà la primera càmera, encara que pareix que la primera fotografia no es va prendre fins al gener de l'any següent.

¹⁰ Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a...*, p. 225.

Cap a les dècades dels vuitanta i els noranta del segle XIX, un seguit de localitats anaren adquirint un caràcter urbà més destacable i començaren a aparèixer els primers estudis de fotografia estables a la Part Forana, Inca fou un d'aquests. Així, es documenta el treball de Josep Campins, Marià Aguió, Bartomeu Payeras i d'un fotògraf francès, de qui es desconeix el nom, propietari del gabinet Fotografia Franco-Espanola.¹¹ Tots ells treballaven de forma majoritària a l'estudi, conreant el retrat com el gènere per excel·lència. Alguns com Payeras i Campins combinaven el seu treball fotogràfic amb la pintura.

Entrat el segle XX s'inauguraren nous estudis de fotografia a la ciutat com són els de Francesc Fiol, Gabriel Pujol i Joan Rosselló. Malgrat que hi havia a Inca diversos gabinets, continuaren passant per la localitat fotògrafs d'altres contrades per recollir vistes de la ciutat. Així i tot, el caràcter ambulant d'aquests ja no era el d'antany. A tall d'exemple, es tenen documentats fotògrafs com Amadeo, Guillem Bestard, Adolf Zerkowitz o Pere Mascaró.¹²

La Guerra Civil i la postguerra suposaren un període de crisi per al sector, especialment per la dificultat de proveir-se del material necessari. A pesar de ressentir-se per la crisi, no s'interrompé l'activitat d'aquests gabinets de fotografia. A Inca continuaren especialment les cases Rosselló i Payeras, a les quals s'incorporaren a treballar els fills que havien après l'ofici dels seus pares. Veurem com sorgeix una situació de competència que obliga els establiments a plantejar-se una renovació, aquesta passarà per modernitzar la maquinària i els procediments utilitzats; d'altra banda, començaran a desenvolupar amb força altres temes com el reportatge social o bé treballar per a la premsa.¹³

Amb els anys el sector visqué un període de notable consolidació als anys seixanta, moment en el qual s'havien obert nous estudis de fotografia com els de Gabriel Sampol, Gabriel Picó, i posteriorment s'obrí l'estudi Guelmy, regentat per Miquel Rosselló (Guelmy) junt amb la seva esposa Emilia Risco.

Dels vuitanta cal destacar el cas particular de Manel Homs. És el primer que inaugurarà un estudi de fotografia a Inca després d'haver rebut una formació professional i especialitzada en aquest camp. Al mateix temps també es mantenia al marge dels vincles i les sagues familiars que havien acompanyat a molts dels fotògrafs que havien treballat a la ciutat.¹⁴

Al llarg de les darreres dècades, i arran de la substitució de la fotografia analògica per la digital, es va viure una nova crisi generalitzada en el sector. Aquesta va tenir un impacte més sever que les anteriors i va dur al tancament d'estudis com el de Payeras, alhora que minvà l'activitat de la resta reduint-la bàsicament a reportatges i petites tasques d'estudi.

Cal destacar finalment l'interès que ha tingut a Inca la fotografia, el treball realitzat pels fotògrafs

11 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 20.

12 Maria Josep Mulet Gutiérrez: "Pròleg" ... p. 8-9.

13 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 27.

14 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 31.

aficionats,¹⁵ tant per la qualitat tècnica del seu treball com pel seu interès col·leccionista.¹⁶ Podem citar el marquès de Vivot, Miquel Pieras, Llorenç Rovira, Andreu Quetglas, Jordi Llompart, Pere Rayó, Nadal Crespí, Xavier Oliver i Eulari Martorell.

3. HISTÒRIA DE LA CASA ROSSELLÓ

S'ha pres com a punt de partida la creença de la importància de lligar les obres que volem estudiar amb la història dels seus creadors, i és que en patrimoni no només interessa conservar un bé en si mateix, sinó també el seu context. D'aquesta manera, el nostre discurs s'articularà de forma quasi biogràfica, orgànica, resseguint el desenvolupament de la família Rosselló en el temps, on el llegat familiar sempre hi ha tingut un gran pes.

3.1. Joan Rosselló Bibiloni

Podríem començar el nostre relat en el naixement Joan Rosselló Bibiloni. Fill del cap d'estació s'Enllaç (Inca), des de petit sobresortí en cal·ligrafia i arribà a exercir com a professor a l'Acadèmia de Miquel Riutort.¹⁷ Ja abans, s'havia decantat, però, pel dibuix i la pintura, que el porten a formar-se junt amb un reconegut pintor a nivell local, Sixt Pers Rosselló. La premsa d'Inca prest es féu ressò del talent del jove i no dubtà a seguir les seves passes i elogiar el talent de l'artista.¹⁸

Figura 3. Joan Rosselló Bibiloni

¹⁵ Entenem per fotògraf professional aquell que compta o treballa en un estudi de fotografia, mentre que, per aficionat, aquell que, malgrat que pugui haver-se format en aquest camp, no hi treballa ni posseeix estudi propi.

¹⁶ Maria Josep Mulet Gutiérrez: "Pròleg"..., p. 9.

¹⁷ *El Heraldo de Inca*, any I, n. 14, 21 de desembre de 1907.

¹⁸ *El Eco de Inca*, any I, n. 35, 7 de març de 1901.

A partir de l'any 1903 ja aparegueren anuncis en els diaris inquers promocionant els retrats i quadres de Joan Rosselló Bibiloni fets a l'oli, i treballats tant al natural com a partir de fotografies.¹⁹ Aquesta primerenca vinculació de la família Rosselló amb la fotografia no ens ha de sobtar, sobretot si tenim en compte el seu context. Des de finals del segle XIX, les revistes i diaris de la localitat popularitzaven l'ús i el coneixement sobre el mètode fotogràfic tot omplint les seves pàgines amb articles sobre fotògrafs, innovacions i invents dins d'aquest camp, com a anècdota podem dir que fins i tot hi aparegué un article detallant un nou aparell que permetia fotografiar davall l'aigua, estava sorgint la fotografia submarina.²⁰

Les primeres notícies ens mostren com, a més de professor de cal·ligrafia, Joan Rosselló Bibiloni fou també cap de l'estació de ferrocarril d'Inca durant 35 anys, lloc en el qual tingué el seu primer estudi.

L'any 1904 l'abandonà per passar al de la seva nova casa, molt a prop de l'anterior, ens referim a l'actual taller de l'avinguda del General Luque, n. 149. El nou espai va ser creat després de la compra i remodelació del que fins al moment havia estat la pensió del tren, i a la qual es traslladà Rosselló Bibiloni just després de casar-se. Vuit anys més tard tornem a tenir referències seves a premsa, però per una ocupació força diferent que compaginava amb la de pintor, com a representant a Inca del licor d'anís Flor de Mallorca.²¹

El seu nét, Joan Rosselló Bauzà, recorda com en els darrers anys de la seva vida pintava amb la mà esquerra per culpa d'una operació i com els seus veïns solien recórrer a ell a la recerca d'ajuda i consell, atenent a la seva formació i consideració dins la ciutadania del moment.

3.2. Joan Rosselló Salas

Del matrimoni de Joan Rosselló Bibiloni nasqué l'any 1905 Joan Rosselló Salas, qui després de treballar i aprendre per un fotògraf francès²² obrí el 1918, quan només tenia 14 anys, Fotografia Art Studi Rosselló,²³ les portes de la qual encara avui dia romanen obertes.

¹⁹Es *Ca d'Inca*, n. 18, 5 de juliol de 1903. El mateix anunci torna a repetir-se el 12 de juliol del mateix mes.

²⁰*El Heraldo de Inca*, any I, n. 22, 7 de març de 1901.

²¹*El Heraldo de Inca*, any V, n. 353, 20 d'abril de 1912.

²²Es desconeix la seva identitat. Mulet postula que podria tractar-se del fotògraf encarregat de Fotografia Franco-Espanyola. Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 25.

²³Maria Josep Mulet Gutiérrez: "Pròleg"..., p. 9.

Figura 4. Joan Rosselló Salas

Al començament, s'adaptà l'estudi de pintura per convertir-lo en un de fotografia, si bé es conservà una de les peces més interessants, que encara forma part de la col·lecció Rosselló; es tracta d'un fons per a retrats pintat a França i que havia estat propietat del desconegut fotògraf francès que havia fet de mestre a Rosselló Salas.²⁴

Amb els anys, el propi estudi i taller han sofert també canvis, per allotjar diferents laboratoris i màquines. En un primer moment, era el fotògraf, qui preparava tots els químics necessaris per al revelat de la imatge, per a la formulació dels quals s'ajudà d'un amic químic, recorda el seu fill.

Les màquines que van usar-se eren alemanyes, com la majoria dels productes que no eren de fabricació pròpia, ja que els compraven a un representant alemany. Algunes d'aquestes càmeres eren una Globus i una Carl Zeiss.

Durant les primeres dècades, Rosselló Salas treballà sol al taller, amb ajudes puntuals d'un o un altre amic o professional per tal de superar alguns entrebancs, és el cas del sistema d'il·luminació i revelat que un fuster l'ajudà a crear per tal de poder seguir amb la seva feina en els moments més durs de la Guerra Civil (1936-1939) i la postguerra. La Guerra propicià, al mateix temps, que es continués treballant amb plaques de vidre, malgrat que, fora d'Espanya, s'estaven popularitzant fórmules menys costoses i senzilles.²⁵

Amb ell es formaren els seus dos fills, Joan i Miquel, dels quals el primer continuà amb la seva tasca a l'estudi, mentre que el segon n'obrí un de propi.

Finalment, hem de reconèixer a Joan Rosselló Salas la labor d'iniciar l'arxiu fotogràfic familiar atorgant a cada negatiu una numeració que també s'indicava en el positiu o la còpia

²⁴Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a...*, p. 121.

²⁵Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 28.

revelada. Primerament era una estratègia de facilitat comercial, si un client volia una còpia de tal fotografia bastava mirar la sèrie per trobar-ne el negatiu. Encertadament el seu fill Joan Rosselló Bauzà va mantenir el sistema en vistes a la conservació del patrimoni familiar.

També hem d'esmentar la relació que tingué amb la pintura. Com a pintor aficionat tingué una destacada producció d'obres que, si bé no són ni tan conegudes ni de l'excel·lent qualitat de l'obra fotogràfica, han de ser tingudes en compte. A més, els seus lligams amb el món de la pintura quedaren reforçats amb l'amistat que l'uní, entre d'altres, amb el pintor Dionís Bennasar.

3.3. Joan Rosselló Bauzà

Joan Rosselló Bauzà nasqué el 1945 a Inca i cresqué jugant en el taller del seu pare, preferia la fotografia a jugar en el carrer. Ja d'infant li agradava ajudar-lo en el procés de revelat o acompanyar-lo en la realització de reportatges.

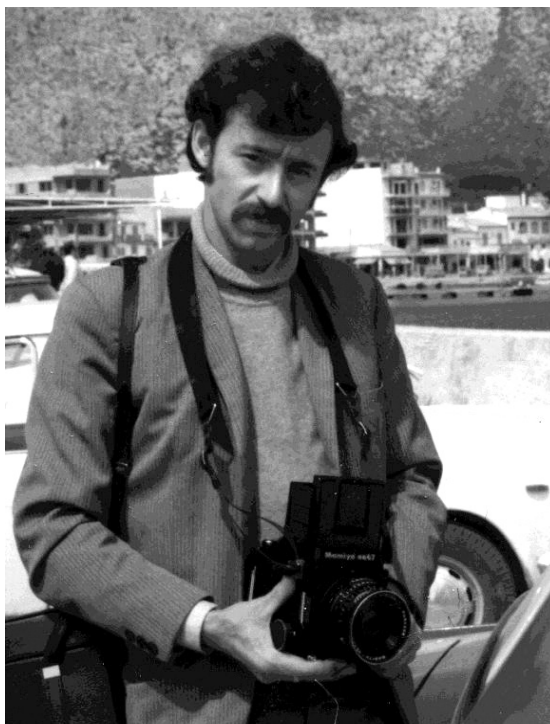

Figura 5. Joan Rosselló Bauzà

Només la pintura ha competit amb la fotografia com a passió del fotògraf. Venia de família, reconegué, recordant el padrí i el pare pintors. De fet, participà en una trentena d'exposicions individuals, a més de les col·lectives.

En fotografia sempre va ser un gran defensor dels avanços tècnics i no dubtà a adquirir per al seu taller tots aquells que milloraven la qualitat del producte, encara que en els darrers anys va veure com aquest s'havia de convertir necessàriament en inferior per tal de fer-lo econòmicament sostenible. Aquest interès per l'actualització el portà a col·laborar amb la ràdio i la televisió locals.

En els darrers anys va ser ell el que s'especialitzà en la digitalització del fons de l'arxiu familiar i en la seva reproducció, donada la disminució que, des de 1990, s'ha produït en la demanda de reportatges i encàrrecs. Aquí ja veiem que l'interès va més enllà d'allò pràctic per passar a voler conservar i donar a conèixer la tasca dels Rosselló.

Joan Rosselló Bauzà va ser un home orgullós de la seva professió i llegat familiar i, a la fi veié la seva feina reconeguda amb la concessió del Premi *Dijous Bo* l'any 2015, però les iniciatives que han volgut reivindicar el seu paper dins la història de la fotografia a Inca no han tingut el ressò ni el protagonisme que podríem esperar.

3.4. Maria Francisca Rosselló Rodríguez

La Casa Rosselló es ressent amb els anys, però es nega a rendir-se, ara és Maria Francisca Rosselló Rodríguez, formada amb el seu pare Joan Rosselló Bauzà, la que està al front del negoci, dedicat quasi en exclusiva als reportatges en exterior i a la fotografia digital; i l'encarregada de gestionar l'important arxiu fotogràfic.

3.5. La fotografia dels Rosselló: gèneres i temes

Des de la seva obertura, Casa Rosselló ha estat testimoni de bona part dels esdeveniments polítics i socials més importants del segle passat i, en molts de casos, n'ha estat un fidel testimoni; a més, és una font de consulta indispensable si el que es vol és estudiar els canvis urbanístics a la ciutat d'Inca.

Ens resulta ben complicat limitar la producció de Casa Rosselló a un sol camp o gènere, ja que en els seus quasi 100 anys de vida els objectius de la casa han retratat bona part dels àmbits de la fotografia a Mallorca; des del reportatge per a premsa, el retrat d'estudi, el reportatge d'esdeveniments socials o les vistes postals. Passem tot seguit a comentar alguns dels casos.

El retrat, especialment el d'estudi, ha estat un dels grans forts dels fotògrafs Rosselló, els quals no dubtaren a usar alguns recursos per millorar la imatge captada. El treball acurat de la il·luminació durant tot el procés, a més de la selecció de càmeres i objectius d'alta qualitat i gamma, són distintius de la casa. En un primer moment era el client qui visitava l'estudi; amb el temps i gràcies a l'adquisició de càmeres més lleugeres i petites, el fotògraf també es desplaçà per a la realització de reportatges. El retrat podia ser individual o col·lectiu, aquests darrers tant podien ser de tipus familiar com escolar, professional, etc²⁶

Un dels casos paradigmàtics quant al retrat és l'exemple de les comunions, s'arribava a formar una llarga cua de nins i nines vestits amb la roba de combregar just al davant de l'estudi, fins a mitjan segle passat; la seva procedència anava més enllà d'Inca i podia abastar els pobles propers, cosa que, segons Mulet Gutiérrez, posa de manifest la inexistència d'una centralitat i hegemonia fotogràfica a Palma.²⁷

²⁶Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a...*, p. 146.

²⁷Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a...*, p. 147.

Figura 6. Concentració a la plaça de l'Ajuntament al 1936

La proximitat del quarter militar afavorí la demanda de retrats per part dels soldats i les seves famílies. Durant la nostra conversa, Joan Rosselló Bauzà recordà que el seu pare es declarava “apolític total”, de tal manera que no ens és possible cercar un rerefons polític a la fotografia dels Rosselló, sinó més aviat la voluntat de fer prosperar el negoci familiar i de retratar allò que estava esdevenint, bona mostra d'això és la sèrie de la manifestació de l'any 1936 a Inca. Amb tot, queda explicat que es trobin sense dificultats fotografies representatives d'època republicana, però també de l'etapa franquista.

Per altra banda, hem de parlar de les col·laboracions dels Rosselló amb la premsa. Parlem en plural, ja que Joan Rosselló Bauzà prest col·laborarà amb el seu pare i junt amb ell el seu germà, Miquel. Destaquen les sèries dedicades al futbol per a *Última Hora* i *Baleares*, per molt que també treballaren per a *Brisas* i *La Almudaina*.²⁸

En els anys 60, amb el primer turisme la Casa Rosselló treballa un nou tipus de producte: les vistes postals que es venien seriades als estancs i que mostren als turistes i curiosos paisatges de diferents indrets de Mallorca, especialment del quadrant superior de l'illa. Actualment, aquestes fotografies no són només un record de la Mallorca preturística, sinó que s'han convertit en un document valuósíssim com a testimoni del que ja no hi és, ja que l'especulació urbanística posterior, en molts de casos, ha fet desaparèixer gran part dels paisatges que atreïen els primers visitants.²⁹ Aquestes postals d'alta qualitat tècnica denoten un gran domini de la perspectiva i la il·luminació. Tot plegat contrasta amb el retrat d'estudi on els fotògrafs intervenien introduint

²⁸ Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 26.

²⁹ Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a...*, p. 161-165.

màscara o desenfocant part de la imatge per tal de centrar l'atenció en la figura del retratat.

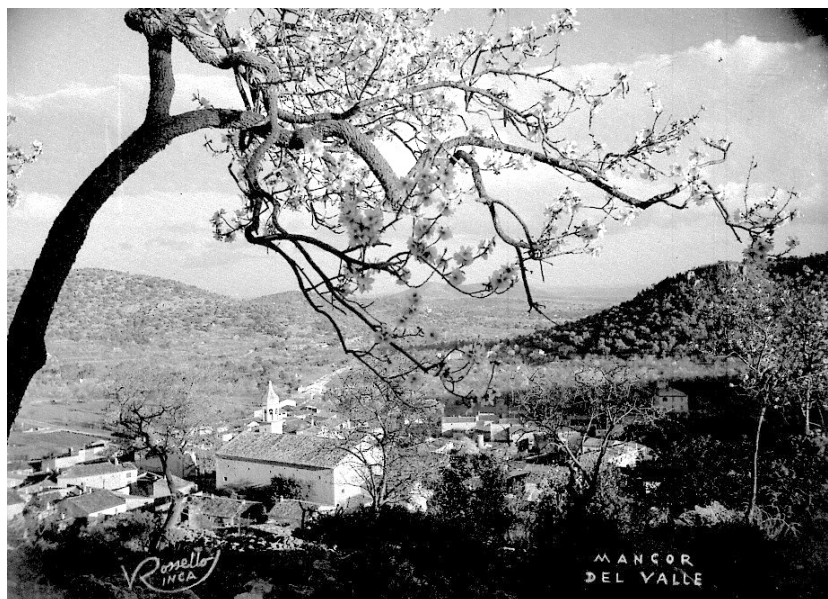

Figura 7. Vista postal de Mancor de la Vall

Ara bé, si l'arxiu i la tasca de la Casa Rosselló és reconeguda és per la gran quantitat i qualitat d'imatges d'Inca. A algunes, de caire social o històric com la manifestació, ja hi hem fet esment, però cal remarcar i dedicar-hi unes línies. Des dels edificis més emblemàtics fins a carrerons, esdeveniments singulars com la gran nevada de l'any 1956, ritus religiosos, etc., formen part del conjunt que ha esdevingut imprescindible per al municipi i la història de la ciutat. No podem deixar d'esmentar que el gruix de la sèrie mostra les transformacions urbanístiques que ha patit la ciutat durant el segle XX.³⁰

Com el lector se n'haurà adonat, no hem fet gaire separació entre les generacions de fotògrafs Rosselló, i és que, tenint en compte la seva col·laboració constant fins a pocs anys abans de la mort, el 1996, de Joan Rosselló Salas, ens resulta difícil diferenciar l'obra de l'un i de l'altre.

4. CONSIDERACIONS FINALS

Per concloure, hem de dir que la Casa Rosselló és un tema que manca per estudiar, i per conseqüència se n'ha fet una escassa difusió. Per l'extensió limitada de la comunicació, aquesta vol esser únicament una primera aproximació al tema i en cap cas esdevenir un estudi definitiu, i és que la nissaga de fotògrafs aquí presentats és una de les més importants d'Inca alhora que és una de les més desconegudes i que menys atenció ha rebut; de fet, si ens mirem la bibliografia sobre Casa Rosselló, és escassa i poc específica.

En els objectius de la present comunicació, ens plantejàvem la necessitat de lligar a cadascuna de les personalitats dels fotògrafs la seva tasca, diferenciant els uns dels altres, però ens hem adonat de la seva complexitat, ja que els membres de la família Rosselló han col·laborat

³⁰ Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges...*, p. 25-27.

constantment entre ells, llevats dels períodes en què la generació anterior havia desaparegut i la següent era encara molt jove; és el cas actual, per exemple.

Per altra banda, hem pogut comprovar els problemes de gestió que presenta l'arxiu. El sistema de catalogació i identificació dels clixés així com la seva localització no va ser escrit a cap banda, confiant en la memòria dels seus custodis, però la mort imprevista de Joan Rosselló Bauzà ha posat en perill la continuïtat d'aquest sistema de seriació i dificulta l'accés als continguts. Per tant, creiem en la necessitat de catalogar de bell nou les peces per tal de facilitar la seva consulta i la difusió d'unes fotografies amb una importància excepcional per a la història recent d'Inca.

També, hem de considerar que la informació que ens aporta l'arxiu de la Casa Rosselló no només té una vàlua a nivell fotogràfic, sinó que les fotografies ens aporten un reflex i important documentació històrica, arquitectònica, urbanística, artística i fins i tot etnològica.

La manca de conscienciació sobre el patrimoni fotogràfic no afecta només la família Rosselló, sinó que malauradament és un fet molt habitual a la nostra illa. La fotografia és un bé fràgil que en la majoria dels casos no es conserva en les condicions adequades ni ha rebut per part de la societat l'atenció que es mereix, i és que la gran presència de les fotografies en la vida quotidiana han portat a l'oblit del seu valor documental, patrimonial i artístic.

5. AGRAÏMENTS

Donem les gràcies a la família Rosselló, en especial a Joan Rosselló Bauzà i Maria Francisca Rosselló Rodríguez, per la col·laboració desinteressada que ens han ofert i per proporcionar-nos les imatges per a la comunicació, gràcies a ells ha estat possible que aquest treball sortís endavant.

6. REFERÈNCIES

- 1 Lluís Maicas: "Primers fotògrafs d'Inca", a *Programa de festes patronals de Sant Abdon i Sant Senén*, Ajuntament, Inca, 1980.
- 2 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Inca, imatges d'una ciutat, imatges d'un segle*, Ajuntament, Inca, 2000.
- 3 Maria Josep Mulet Gutiérrez: *Fotografia a Mallorca 1839-1936*, Lunwerg Editores, Palma, 2001.
- 4 Maria Josep Mulet Gutiérrez: "Pròleg", a Carme Colom Arenas: *L'Abans d'Inca. Recull gràfic 1870-1975*, Editorial Efadós, Inca, 2010, p. 8-9.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Bartomeu Oliver i Martí (Felanitx, 19/6/1894 – Palma, 24/5/1988)

Antoni Mir i Marquès¹ i Joan Parets i Serra²

1 Col·laborador del Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca.

Adreça electrònica: toni.mir.marques@gmail.com

2 President del Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca.

Adreça electrònica: recercamusicalbalear@gmail.com

Paraules clau: Bartomeu Oliver, música, composicions, homenatges.

Resum. *En aquesta comunicació es realitza una aproximació a l'obra de Bartomeu Oliver com a músic, instrumentista i mestre. Es recopilen i valoren informacions i dades rellevants de la seva carrera a través de notes, entrevistes i homenatges que es van dur a terme per diverses institucions, així com es repassen algunes dades biogràfiques i hemerogràfiques significatives.*

Keywords: Bartomeu Oliver, music, compositions, tributes.

Abstract. *This communication is an approach to Bartomeu Oliver work as a musician, performer and teacher. We collect and valued information and significative data in his career through notes, interviews and tributes that were carried out by various institutions, as well as some of the most relevant biographical and hemerographical data are reviewed.*

1. INTRODUCCIÓ

“Nuestra música puede considerarse como una de las más ricas de España en armonías por la rareza de sus tonos símil gregorianos. Tiene además una gran relación con la música moruna, cosa muy natural, ya que fueron los árabes quienes dejaron en esta isla la semilla de la que hoy es nuestra música campesina (...)”. Amb aquestes paraules, el mestre Oliver definia la música popular mallorquina cap a l'any 1931, en el qual es va jubilar de la seva carrera militar per dedicar-se exclusivament a la composició musical.

2. DADES BIOGRÀFIQUES I TRAJECTÒRIA PROFESSIONAL

Va néixer en una família de tradició musical per part de mare. Als dos anys, amb els seus pares se'n va anar a l'Argentina, d'on tornà als quinze anys.

Als quatre anys començà els estudis musicals de solfeig i piano amb la seva mare, Àgueda Martí. Posteriorment estudià harmonia, contrapunt, fuga, composició, instrumentació i orquestració amb Jaume Albertí i Ferrer d'Inca, i Josep Balaguer i Vallès, també d'Inca. Va estudiar solfeig i harmonia al Conservatori de Palma, amb Pere-Miquel Marquès i Baltasar Samper.

Als quinze anys es va presentar voluntari a la Banda de Música del Regiment d'Infanteria número 61 de Palma de Mallorca, dins la qual arribà a la categoria de músic de primera i clarinet solista.¹

L'any 1922 es va casar amb la gabellina Bàrbara Sanxo i Alzina (Capdepera, 02/04/1898 – Palma, 24/06/1987), i del matrimoni nasqueren quatre fills. Posteriorment, el 1925, fundà la banda de música La Musa de Selva, que guanyà el primer premi al Certamen de Bandes Civils de Ciutat.² Per a aquesta banda, escrigué l'obra per a piano Copeo de Selva.

Figura 1. Banda de música de Selva, anomenada La Musa

1 Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors. BARTOMEU OLIVER (1894-1988)”. *Faristol*, 2, 2000, 16

2 Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 16

Copeo de Selva B. Oliver

PIANO

Eivali'cos se tes en el de van tal Turali'cos

se tes en el de van - tal no'ls bitiris fortes que li faras

mal no'ls bitiris fortes que li faras mal Eivali'cos mal Co

pe-o co pe-o co - fe-o traí do na tra a Cristo mi-na ies con - con Si

Figura 2. Partitura original del Copeo de Selva dedicat a la banda La Musa

L'any 1928 estrenà amb la Banda del Regiment d'Inca la Simfonia número 1 i el poema simfònic *Xilvar*. També *Plegaria sin palabras* per a trio, piano, violí i violoncel.

Després de la seva retirada voluntària com a militar músic a l'edat de 37 anys, l'any 1932 guanyà per oposició la plaça de director de música de l'Ajuntament d'Inca, en la qual treballà fins a l'any 1939, i entrà a formar part del cos de Directores de las Bandas Municipales Civiles. El 1933, la Capella Clàssica, dirigida per l'inoblidable mossèn Joan Maria Thomàs, li estrenà *Cançó de març* a quatre veus mixtes i, un any després, *Cançoneta*, a sis veus mixtes. El 35, *Cantata*, a quatre veus mixtes.

L'any 1935 ingressà a l'École Normale de Musique de París, on va perfeccionar els estudis de composició amb el mestre Paul Dukas (París, 1/10/1865 – 17/5/1935).

Nosaltres per la nostra part i, havent llegit a alguns escrits que Bartomeu Oliver essent alumne de Paul Dukas va coincidir amb Joaquín Rodrigo com a condeixeble, volem puntualitzar que bé podria ser que s'haguessin conegut, així com que mantingués alguna amistat amb ell; però, segons els estudis, hem pogut comprovar que:

“Joaquín Rodrigo viajó a París a finales de 1927 y se matriculó en la École Normale de Musique, en la clase de Paul Dukas. Finalizado su quinto curso en París, regresa a su tierra, en pleno verano de 1932. Avalado por las críticas madrileñas, junto al apoyo incondicional de Manuel de Falla, trajo como resultado la concesión a Rodrigo de la beca Conde de Cartagena. La cual le permitirá regresar a París, a primeros del mes de marzo de 1935, junto a su esposa la pianista turca Victoria Kamhi (1905-1997)”.³

Si tenim en compte que Paul Dukas va morir el maig d'aquest mateix any, podem veure que seria molt difícil el fet d'haver coincidit en aquella escola.

Després de la Guerra Civil, Bartomeu Oliver va continuar amb la seva tasca com a compositor. L'any 1940 fundà l'Orquestra Filharmònica Balear de Palma de Mallorca, agrupació en la qual trobam el mestre Bartomeu Calatayud com a violoncel·lista, i fou nomenat vocal de música del Círculo de Bellas Artes⁴ i president del tribunal del concurs de composicions celebrat a la mateixa entitat social. El 41, la Coral Valentina estrenà *La llàntia del sagrari*, a quatre veus mixtes, dirigida pel mestre Alaman.

Entre els anys 1945 i 1950 va fundar el primer Patronat de Música de Felanitx i reorganitzà l'Escola de Música “Pare Aulí” i la Banda de Felanitx, durant aquests anys s'encarregà d'ambdues institucions.

³ Javier Suárez-Pajares; Josep M. Mangado; Leopoldo Neri; Julio Gimeno: *Nombres propios de la guitarra. Joaquín Rodrigo*. Conferències. Coordinador: Javier Suárez-Pajares, Festival de la Guitarra de Córdoba – Ediciones La Posada, 2010, 17-20.

⁴ Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 16.

Figura 3. Bartomeu Oliver dirigint la banda de música de Felanitx (ca. 1946). Foto Bonnin – Felanitx

L'any 1950, al Palau de la Música Catalana estrenà *Sons de Mallorca* (suite núm. 3), i dirigí ell mateix la Banda Municipal de Barcelona.⁵

El 1951 inaugurà un establiment al carrer de la “Cordelería” de Palma, dedicat a la música i a la venda d'instruments, anomenat Almacén de Música Casa Oliver.

Des d'aquest moment moltes de les obres que va escriure ho foren en el petit taller que tenia just al costat de l'entrada de la botiga. Com a anècdota hem d'assenyalar que certa vegada en què Tony Frontiera va anar a visitar-lo, li va fer la següent pregunta: “Mestre, com és possible compondre en aquest despatx amb el soroll de tots els que entren?”, i ell va contestar que no li molestaven per a res perquè el que estava component ho portava al cap.⁶

⁵ Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 17.

⁶ Dades facilitades per Tony Vidal Bibiloni (Tony Frontiera).

Figura 4. Bartomeu Oliver en el seu taller del carrer de la “Cordelería” (Palma)

Com a director va dirigir les Bandes de Música d’Inca, Selva, Porreres, Felanitx i Lloret, entre d’altres.

Va presidir diversos concursos musicals: membre del tribunal per convocar les places de músic de 1^a, 2^a, i 3^a de la banda de nova creació del Regiment d’Infanteria d’Inca núm. 62 (1920); president del tribunal del concurs de composició-folklore, organitzat pel Cercle de Belles Arts (1943); membre del tribunal tècnic per qualificar els alumnes de piano i violí en el concurs organitzat pel Conservatori Oficial de les Balears (1944); membre del certamen de composició Miquel Capllonch de Pollença (1965) i del jurat del certamen de composició musical de Lluçmajor (1969).⁷

Va compondre més de dues-centes obres, de les quals el mateix compositor en destaca algunes: Simfonia núm. 4, *L’embruix* –lletra i música meva–, *Epílogo*, *Festí de la mort*, 1937, data de l’òbit d’en Tomeu Gayà, *es Vicari Moix. Danses salvatges....* També va escriure dues obres per a guitarra, *Tocata epítàmica* i *Nadal*.

⁷ Joan Company, Xavier Font, i Maria A. Melis: “Aproximació a l’obra de Bartomeu Oliver Martí”, *V Simpòsium i Jornades Internacionals de l’Orgue Històric de les Balears i V Trobada de Documentalistes Musicals*, Pollença, 1998, 290.

Destaca les seves obres *Suliar* i *Xilvar*, enregistrades per la Banda Simfònica de la Federació Balear de Bandes de Música, dirigida per Pere Siquier.⁸

Finalment, el 24 de maig de 1988 a l'edat de 94 anys moria a Palma Bartomeu Oliver, que sens dubte es pot considerar un dels millors compositors mallorquins de la història.⁹

Hem volgut recollir un escrit del setmanari *Felanitx*, realitzat pocs dies després de la seva mort, tant pel seu contingut com pel seu l'autor, el nostre entranyable amic i millor músic Tomàs Oliver.

“El pasado 24 de mayo, a la edad de 94 años, y casi en el olvido, murió uno de los mejores músicos mallorquines, D. Bartolomé Oliver Martí.

Natural de Felanitx, ejerció como militar en la Banda del Regimiento. Marchó a París y estudió con Paul Dukas, coincidiendo con Joaquín Rodrigo como condiscípulo. Perteneció al Colegio de Directores Civiles de Bandas. Fundó la Orquesta Filarmónica Balear y dirigió diversas bandas de música, siendo con la de Selva y la Filarmónica de Porreres, con las que obtendría los primeros premios en diferentes certámenes.

Con la Banda Municipal de Barcelona fue invitado a dirigir un concierto con obras propias.

Últimamente la Orquesta ‘Ciutat de Palma’ con D. Julio Ribelles de director le estrenó un concierto.

También aportó su granito de arena en su ciudad natal Felanitx, ya que fue el fundador del primer Patronato de Música, reorganizando la Escuela de Música ‘Pare Aulí’ y la Banda de Felanitx, estando al frente de ambas instituciones desde 1945 a 1950.

Sirvan estas líneas como testimonio a su memoria.

Si en verdad los Ángeles del cielo tocan trompetas, seguro que el maestro Oliver descansará en Paz”.¹⁰

2.1. Premis

- Amb *Cançó mallorquina*, a l'Exposició de Arte y Trabajo del Casino de Clases de Madrid (1930).
- Amb la Banda Filharmònica de Porreres guanyà dos primers premis, un de convocat per l'Ajuntament de Palma (1945) i l'altre a sa Pobra (1946).
- Amb *Bressol d'espines* obtingué el primer premi convocat per l'Ajuntament de Palma (1954) amb motiu dels cent anys del naixement dels poetes Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera.

⁸ Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 17.

⁹ Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 17.

¹⁰ Tomàs Oliver: “Murió el Maestro Bartolomé Oliver”, *Felanitx*, núm. 2.601, 11 de juny de 1988, 5.

- Amb les obres *La visió* i *Gorg Blau*¹¹ va obtenir el primer¹² i tercer premis de l'Ajuntament de Pollença (1966).¹³

2.2. Reconeixements

Al llarg de la seva vida artística Bartomeu Oliver va rebre reconeixements, entre d'altres: homenatge de la vila de Selva (1925) per la seva premiada obra *La Musa de Selva*, en el transcurs del qual li lliuraren una valuosa batuta d'or i plata; homenatge d'Inca pel premi a la seva peça *Cançó mallorquina* (1930); els components de la Banda d'Inca li reteren un homenatge pel treball fet a favor de la música i li oferiren una batuta de plata (1934); l'any següent (1935), la mateixa ciutat d'Inca li oferí una cerimònia d'acomiadament al Teatre Principal, amb motiu de la seva anada a París; el poble de Porreres reté un homenatge a la Banda i al seu director, amb la presència de l'Excel·lentíssim Senyor Governador de la Província de Balears (1947); el rector de la parròquia de Sant Jaume de Palma li va fer entrega d'una batuta de plata, pel treball realitzat amb l'orquestra de cambra i amb el cor de l'esmentada parròquia (1948); a la vila de Porreres, la Filharmònica de Porreres i la Banda de Felanitx reteren un homenatge a l'insigne mestre (1979).¹⁴

“Porreres. (Ll).- Enmarcado en las próximas fiestas patronales, se va a celebrar el día 14, a las 21,30 horas, un homenaje al maestro y compositor Bartolomé Oliver Martín, organizado por el Ayuntamiento y la ‘Filarmónica Porrerense’ con la colaboración de la Banda Municipal de Felanitx.

El ‘Mestre Oliver’ fue el germen de una buena labor musical en nuestra tierra, fruto del cual tenemos la actual plantilla y buena afición de la ‘Filarmónica’.

Asimismo dirigió, por espacio de muchos años, con armonía, música y ritmo, siendo fundamento de la tranquilidad la paz y la hermandad que ha distinguido el batallar de nuestro pueblo. Su labor fue fecunda y creadora, siendo sus ahora discípulos quienes con los actos organizados le dedican su homenaje y gratitud.

Estos actos empezarán, con la presentación a cargo de Miguel Bota Totxo, siguiendo un parlamento de Joan Rosselló. Entrega de una placa de plata commemorativa al homenajeador y para finalizar un extraordinario concierto a cargo de ‘La Filarmónica Porrerense’ y ‘Banda Municipal de Felanitx’.

Como final del homenaje, se estrenará la pieza ‘Himne a Mallorca’, original del homenajeador y con letra de Miguel Bota Totxo, contando con la colaboración especial de la Coral de Porreres, dirigida por Sebastián Meliá.

11 Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 17.

12 Miquel Pons i Bonet: “Els oficis; mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb la música”. Any XLVI, núm. 2252, *Felanitx*, dissabte 11 de juliol de 1981, 7.

13 Antoni Aulí i Ginard; Bartomeu Garau i Moranta: “Els nostres compositors...”, 17.

14 Joan Company, i col·laboradors, Xavier Font, i Maria A. Melis: *V Simpòsium i Jornades Internacionals...*, Pollença, 1998, 290-291.

Sin duda una velada especial y muy interesante para los melómanos y la más brillante de las fiestas de Sant Roc”.¹⁵

Hem volgut recollir també un petit extracte de l'escrit de la revista *Cap Vermell* de data VI-1989 a la pàgina núm. 8, signat per Joan Rai, i que hem cregut interessant, ja que ens descriu encara una mica més la personalitat d'aquest gran músic i millor persona en el dia en què se li rendia un homenatge a Capdepera.

Discurs llegit per Joan Rai com a presentació de l'homenatge ofert pel Centre Cultural Banda de Música de Capdepera al compositor Bartomeu Oliver, el passat 28 de maig:

“Fa dos dies me demanaren si volia escriure una semblança biogràfica del señor Oliver. Me donaren unes dades de fets importants, de premis aconseguits, noms de Mestres que l'instruïren en l'art de la música, una relació de bandes que ell organitzà i dirigí, de peces que va compondre, d'arranjaments que va fer.

Una llarga tirallonga de noms i xifres que me semblaren com una gerra d'aigua freda, glaçada i que jo havia d'escampar aquí, aquesta nit.

En tota la relació no hi havia ni un signe, ni una senya, ni un petit esquitx de la qualitat humana, de la talla espiritual del senyor Oliver. Cap ni una de les propietats que constituïren la seva manera d'ésser. Cap dels seus atributs.

Parlaré solament de les curtes vivències que vaig tenir amb ell.

Vaig conèixer el senyor Oliver allà pels anys cinquanta, quan ell vivia amb més intensitat la curolla creadora, immers per complet dins la follia de les seves fantasies, quan traspuava música per totes les cosidures.

Record un dia, a ca seva, que m'estava explicant l'obra que aquells dies duia entaxada entre cella i cella. Se va asseure al piano i tocà el tema central. Recreava l'interior d'un temple. Encara avui me sembla mentida com aquelles notes tenien tal encís, tal poder suggeridor, tal capacitat per a transportarte a presenciar l'acte religiós. En el moment de l'ofrena tot hi era: el cor cantant, l'orgue, la consagració de l'hòstia i, fins i tot, semblava que sentíssis la presència del fum dels encens. En contraposició, sonava una cançó popular, una tonada festiva i vitenca del ball de la plaça. Tota la grandiositat i recolliment de l'acte litúrgic i tota la vitalitat de la festa pagesa, barrejats en el pentagrama per la màgia de la seva força creadora.

El seu esperit sensible, culte, detallista, no solament impregnava la seva obra, sinó tot el seu viure quotidià.

Un dia vaig sentir que la meva dona li demanava:

- Vol beure qualche cosa, senyor Oliver?

¹⁵ Porreres; “Homenaje al Maestro Oliver y estreno del *Himne a Mallorca*”, *Diario de Mallorca*, 11 d'agost de 1979.

Si –va contestar-li ell- si no et sap greu podries fer-me una camamil·la. Però no la facis bullir, només es-cal.da-de-ta.

I esmenussava les síl·labes per fer més expresiva l'exigència.

Així era l'Oliver que vaig conèixer: sensible, humà, de fortes conviccions morals, excessivament pulcre, amable, amb l'escalfor musical sempre a flor de pell, embruixat per les fantasies màgiques del seu cervell creador.

No era, evidentment, l'Oliver de les xifres, dels noms i dels premis.

I així vull recordar-lo sempre.”¹⁶

3. L'OBRA DEL MESTRE BARTOMEU OLIVER

A continuació es transcriuen algunes declaracions i textos publicats amb relació a l'obra d'aquest compositor.

3.1. El Aula de Música de la UIB cataloga la obra de Bartomeu Oliver

“Director de banda y compositor, su obra es poco conocida.

La partituroteca del Aula de Música de la UIB acaba de ampliar sus fondos con la llegada de un nuevo legado, partituras y documentos que pertenecieron al músico de Felanitx Bartomeu Oliver (1894 – 1988). Según Joan Company, director de la partituroteca, este maestro es uno de los músicos locales más olvidados.

Para Company ‘Oliver es un músico injustamente olvidado, que sufrió bastante soledad y celos en una Mallorca de antes de la guerra y de la postguerra en la que él era un individuo más adelantado y moderno que su entorno’. Oliver viajó en 1935 a París para perfeccionar sus estudios de composición con Paul Dukas en la Ecole Normale de Musique, centro en el que entonces recibió un homenaje, presidido por su maestro, y donde estrenó sus ‘Escenas incaicas opus 55 para dos pianos y orquesta’.

Graduado en el Cuerpo de Directores de Banda, por razones de subsistencia se dedicó a la música bandística, incluida la militar. También fue fundador de la Orquesta Filarmónica Balear en 1940, aunque su labor básica destaca como director, profesor y compositor con unas 200 obras ‘que ahora tenemos que empezar a catalogar’, comenta Company, quien añadió ‘hay mucho material suyo inédito por estrenar’. Entre los documentos y partituras llegados al Aula de Música se encuentran Obras sinfónicas, música para banda, conciertos para guitarra y orquesta y el guión de una ópera. De Oliver señala Company que se puede resituar en un nacionalismo musical que, como Samper, se inspiró y bebió de la música popular. Además le describe como un explorador de timbres, recursos armónicos y rítmicos que evidencian influencia francesa debido a su paso por París.

16 Joan Rai: “Semblança de n'Oliver”, revista *Cap Vermell*, juny de 1989, 8.

A pesar del desconocimiento que en la Isla existe de Oliver se han editado tres títulos suyos en la colección ‘La Nostra Música’ y la Federación de Bandas incluyó una de sus obras en su primer compacto.

No obstante, Company asegura que el acercamiento a la obra de Oliver, cuyo legado llegó a la UIB gracias a Bartomeu Massanet, director de la banda de Capdepera, ‘es una asignatura pendiente’.¹⁷

3.2. Noves composicions de Bartomeu Oliver

El Consell de Mallorca, en col·laboració amb la Universitat de les Illes, ha recuperat tres composicions del mestre Bartomeu Oliver, un dels grans compositors i un dels directors més prolífics de la nostra historia. Els títols de les tres obres que s’han editat són *Estones jolives*, *Cançons de poda* i *Cala Agulla*.

La consellera de Cultura i Joventut del Consell de Mallorca, Maria Antònia Vadell, explicà que “les tres partitures s’inclouen en la col·lecció La Nostra Música. Una col·lecció que va néixer amb l’objectiu de promocionar els autors mallorquins i recuperar el nostre patrimoni musical. Aquesta recuperació s’ha fet a partir de versions rigoroses que evitin la distorsió de les composicions que pot provocar l’ús de fotocòpies, i que al mateix temps serveixi per protegir els drets d’autor del compositor”.

Per la seva banda, el director de la Coral Universitària, Joan Company, destacà que “la recuperació d’aquestes obres i la seva edició, per tal de posar-les a l’abast de totes les nostres bandes de música, és motiu de satisfacció”.¹⁸

3.3. El CIM recupera tres composiciones del maestro Bartomeu Oliver

“Con la edición de estas tres partituras de Bartomeu Oliver son ya 26 las composiciones recuperadas, entre ellas obras para coral, bandas de música o temas infantiles.

Las composiciones, una vez editadas, se distribuyen entre los colectivos del ambiente musical mallorquín y entre aquellas personas que lo soliciten.¹⁹

De entre sus obras, además de las ya citadas, podríamos destacar: ‘Bressol d’espines’ (1954), cantata para coro y orquesta; ‘La visió’ (1966) i ‘Gorg Blau’ (1966), para coro; ‘Torrent de Pareis’, concierto para guitarra, coro y orquesta; ‘Encens i murta. Escenes de Festa Major’, para coro y orquesta; ‘L’oferta’, para banda; i ‘Sonadetes mallorquines’ para orquesta.²⁰

17 Mariana Díaz: “Música. El Aula de Música de la UIB cataloga la obra de Bartomeu Oliver – Director de banda y compositor, su obra es poco conocida”, *Última Hora*, “Cultura y Espectáculos”, dimarts 13 d’octubre de 1988, 66.

18 DdB. Palma: “Noves composicions de Bartomeu Oliver”, *Diari de Balears*, “Societat”, dissabte 22 d’abril del 2000, 39.

19 EFE: “El CIM recupera tres composiciones del maestro Bartomeu Oliver”, *Última Hora*, “Cultura y Espectáculos”, dissabte 22 d’abril de 2000, 54.

20 Escrit sense data de Joan Company Florit.

Después de señalar la obra 'Torrent de Pareis', hemos creído conveniente reproducir un pequeño escrito de otro gran músico mallorquín, que además tuvo unos lazos de amistad tanto por su parte, como la de sus padres con Bartomeu Oliver, se trata de nuestro amigo Gabriel Estarellas el cual ha querido contribuir con unas líneas de homenaje al maestro y amigo:

En 1965 mi padre adquirió una de mis primeras guitarras en la tienda de música que tenía el Mtro. Bartolomé Oliver en el centro de Palma. La guitarra estaba construida en Madrid por Conde Hermanos Estes. Esta fue la primera ocasión en que tuve contacto con Don Bartolomé. La segunda fue a finales de los sesenta cuando hice la grabación de unas piezas para flauta y guitarra que él compuso especialmente para un documental que la televisión alemana realizó sobre Mallorca. Después de ganar el premio 'VIOTTI' en 1970 en el 'Concurso Internacional de Guitarra' en Italia tuve un contacto más directo con el Mtro. Oliver. Siempre acudía a mis conciertos que realizaba en Palma y en muchísimas ocasiones hablábamos de música y de su época como estudiante en París. Era una persona muy amena y de profundos y sólidos conocimientos musicales. Era un gran defensor y admirador de la técnica utilizada por Nicolai Rimsky-Korsakov en la instrumentación orquestal. Me decía que si Ravel orquestaba tan bien era debido a la influencia que tuvo de Rimsky-Korsakov, y tenía razón.

A mediados de los años setenta –puede que sea en 1974– le pedí que me escribiera un concierto para guitarra y orquesta y me contestó que estaría encantado en escribirmelo y dedicármelo. Se puso manos a la obra y de vez en cuando venía a casa de mis padres para enseñarme apuntes y esbozos del concierto que estaba componiendo, y yo, se los tocaba y hacía escuchar en mi guitarra. Me dijo que se llamaría 'Torrent de Pareis', Concierto para Guitarra Solista, Orquesta y Coro. Hasta entonces nadie en la historia de la guitarra había escrito una obra para guitarra y orquesta que incluyera también un coro. Bartolomé Oliver estaba escribiendo esta obra en los momentos que tenía disponibilidad para hacerlo. Pasaron los años y no supe nada más de esta obra. Pero recientemente tuve una grata sorpresa al comentarme Toni Mir que se había encontrado entre las partituras de Bartolomé Oliver una obra para Guitarra, Orquesta y Coro titulada 'Torrent de Pareis'.

Gracias a Irina Capriles y Toni Mir tengo una copia de esta obra. Se trata de la partitura orquestal con la guitarra solista y el coro. Esta obra necesita un cuidado estudio para ver si faltan hojas o que Bartolomé Oliver no llegó a terminar el concierto. Espero en un futuro no muy lejano tener la suficiente disponibilidad de tiempo para poner en orden esta partitura.

En mi opinión si Bartolomé Oliver es un 'olvidado' de nuestra cultura musical es gracias al injusto trato que hacemos algunas veces los mallorquines de los nuestros.

Gabriel Estarellas
(Madrid, agosto de 2016)”

3.4. *Sons de Mallorca*, suite núm. 3, op. 92

El catàleg general de Bartomeu Oliver consta de 373 registres, en què destaquen les obres per a orquestra simfònica, banda i simfonicorals. Recopilador incansable de la música tradicional mallorquina, va utilitzar aquests motius melòdics en la seva extensa producció orquestral. Així passa a *Sons de Mallorca*, dedicada “a l'insigne Mestre Compositor: Director de l'Orquestra

Municipal de Barcelona n'Eduard Toldrà" i estrenada al Palau de la Música de Barcelona el 19 de març de 1950. Els trets fonamentals d'aquesta obra queden reflectits en la crítica musical apareguda al diari *Alicante Teatral*:

“sin concesiones a efectismos extranjerizantes, sin disonancias disparatadas y rebuscamientos rítmicos, dentro de una honradez clásica que tiene mucho de romántica y algo de impresionista, el compositor, dueño de las formas y su desarrollo, se vale de temas folklóricos, pero con tal habilidad que su obra estará libre de todo sabor localista y, por el contrario, impregnada del más europeo sinfonismo”.

Cada un dels quatre moviments d'aquesta obra està precedit per una breu poesia popular que marca el seu caràcter i al mateix temps serveix d'homenatge als diferents pobles i costums que inspiren la composició. Aquest ús de textos per evocar imatges extramusicals emmarca l'obra en el gènere de música de programa i la converteix en un cicle que, entre els títols de cada moviment i les poesies elegides, cerca una imatge global de Mallorca sentida per Bartomeu Oliver. Aquí hi ha l'ideal romàntic que complementa el llenguatge harmònic utilitzat per l'autor.

Per al primer moviment, “S'Abourador”, Oliver escriu:

*Al rentador de sa Font
ses dones hi fan bugada
i, a s'hora que et sol se pon,
sa bisti hi és abeurada...*
(Corranda de Biniali)

En el segon moviment, “Es Sementer”, apunta:

*Des que vous ne sou anada
es parei i tot du dol,
i es pareé, estimada
ha romàs sense consol*
(Corranda popular mallorquina)

Diu a “Diada de Pasco”, tercer moviment:

*Sa panada ens heu de dar
molt grossa i ben atepida
i, si no l'heu beneida,
noltros menam s'escolà
i la mos beneirà...*
(Caramella de Pasqua sineuera)

Finalitza amb el quart moviment, “Sant Marçal”:

*Gigu-gigu Sant Marçal
està dins una garriga
i no pot menjar cap figa*

perque no té figueral.
(Corranda felanitxera)

La vasta obra de Bartomeu Oliver està sense editar, esperant la mirada crítica de musicòlegs i estudiosos que s'interessin per un compositor erudit i no gaire conegut fora de les fronteres balears.²¹

3.5. Ressenyes i menciones aparegudes a la premsa

La Musa

- En el diari *La Última Hora* (Diario ilustrado de la noche, de formación, literario y artístico. Año XXXIV.- Núm. 11.219), amb data Palma de Mallorca, dissabte 13 d'agost de 1927, a la primera pàgina surten dues fotos, en una d'elles "Don Bartolomé Oliver, director de la Banda de Selva titulada 'La Musa'". L'altra està encapçalada amb el nom *LA MUSA*, amb el text: "Banda de música formada por jóvenes elementos del pueblo de Selva, que con su artística labor, lograda a fuerza de estudio, bajo la dirección del músico militar don Bartolomé Oliver, ha sabido conquistar uno de los primeros puestos entre las muchas bandas que existen en Mallorca".
- *Sóller*, 24 de setembre de 1927: "En la función de la Cruz Roja da un interesante concierto la banda de música 'La Musa' de Selva dirigida por don Bartolomé Oliver".²²

Goigs a Sant Bartomeu

- El dia 24 d'agost de 1930 fou un dia de festa, alegria i joia per als habitants del terme de la vicaria des Carritxó (Mallorca). El Senyor Rector de Felanitx, que en aquelles saons era mossèn Antoni Mora, beneí un nou retaule,²³ al qual havien dedicat uns goigs o himne, amb el títol de *Goigs a Sant Bartomeu* amb lletra de mossèn Bartomeu Guasp i música de Bartomeu Oliver.
- A la Col·lecció "La Sibil·la" (Mallorca) núm. 148 – 2ª edició: agost de 1996, va sortir publicat "Goigs al gloriós Sant Roc", patró de s'Alqueria Blanca (Mallorca)". De l'escrit *NOTA HISTÒRICA*, hem recollit unes línies, les quals creim interessants de cara a la biografia del nostre estimat mestre:

"L'Any Sant, 1950, foren escrits i publicats anònimament els *Goigs del gloriós Sant Roc, patró de l'Alqueria Blanca*, musicalitzats pel compositor Bartomeu Oliver i Martí, de Felanitx. L'autor del goigs era Jaume Bonet i Bonet, que després fou fundador de l'Institut 'Verbum Dei'. El mateix any foren cantats i des de llavors d'una manera continuada es canten el dia de la festa."²⁴

²¹ Capriles, Irina: *Sons de Mallorca. Suite núm. 3 Op. 93. Bartomeu Oliver Martí...*, 2008.

²² Retall extret del diari *Sóller*.

²³ Pep Grimalt i Vidal: *Notes històriques SANT BARTOMEU D'ES CARRITXÓ*, Col·lecció "Cosos Nostres". *Es Carritxó*, festa de Sant Antoni Abat, 1985.

²⁴ Miquel Pons i Bonet: "Goigs al gloriós Sant Roc, patró de s'Alqueria Blanca", Col·lecció "La Sibil·la" (Mallorca), núm. 148 – 2ª edició, Imprenta Pizà – Tiziano, 43 – Palma, agost de 1996.

Sons de Mallorca

- “El primer concierto por la orquesta de Cámara de Mallorca, dado ayer en la Sala Astoria, fue un verdadero éxito. Del director señor Oliver se estrenó una ‘Suite’ titulada ‘Sons de Mallorca’”.²⁵
- “La Orquesta Ciudad de Palma, que por cierto sigue diezmada en sus cuerdas de cellos y contrabajos, tuvo, en su concierto de turno, un entrañable protagonista como compositor: El maestro Oliver, con quien tantas veces, en los tiempos heroicos de nuestra ex-Sinfónica de Mallorca, luchara a brazo partido desde el pódium intentando de todas todas hacerla sobrevivir. Bartolomé Oliver, pues, hoy ya envuelto en canas, en su vejez gloriosa, y todavía su frente altiva, como queriendo desafiar el tiempo junto a su música inmortal, sería quien pronunciara, a través del pentagrama, el primer capítulo del programa: “Sons de Mallorca”, sobre cuyo posible estreno, yo, si fuera Julio Ribelles, encariñado para que así fuera, no me atrevería a aferrarme en sus trece. Pero sea o no estreno, la verdad es que disfrutamos oyendo y paladeando una sucesión de temas mallorquines, expuestos con amor y coraje sobre la partitura. ¡Qué relevante orquestador era el maestro Oliver! ¡Lástima que nuestra orquesta no la sacara a relucir con la brillantez y el contraste que la obra requería! Aun así, la suite se dejó oír, encuadrada poéticamente por la savia popular, cantada y aireada por nuestros payeses, entre xeremies, flaviols y esquilas de ganado. Por desgracia, Bartolomé Oliver no pudo percibir personalmente el aplauso del auditorio, a pesar de ser reclamado con insistencia por Julio Ribelles. Sirvan estas líneas de cauce hacia su hogar, en el que descansa soñando quien empuñara, con sus ojos y pelambreira fuera de quicio, la antigua agrupación sinfónica de Mallorca”.²⁶

Toccata litúrgica en sol mayor

El dilluns 18 de gener de 1971 a les 19.30 hores, a l’Auditori de Palma es va celebrar un concert per la Banda de Música del Cuerpo de la Policía Municipal de Palma de Mallorca. Hem volgut recollir l’escrit del *Diario de Mallorca*, que porta el següent títol: “Brillante concierto de la Banda Municipal”.

“Las Fiestas de San Sebastián, por expreso deseo del Ayuntamiento, se han visto este año investidas por una velada musical a cargo de la Banda de Música de la Policía Municipal.

En el concierto del lunes pasado, el programa ofrecía además de un generoso ejemplo de variedad y calidad en el repertorio, un doble aliciente: la primera audición por la Banda de las tres danzas valencianas de Blanquer, y el estreno de la *Toccata litúrgica en sol mayor*, del Maestro Oliver (¿les dice algo este nombre? ¡a que sí!).

En honor a la verdad, el primer aliciente, sin restarle en algunas ocasiones inquietud y claridad expositiva (y en otras empeño en crear dificultad artificiosamente) dejó

²⁵ Hemeroteca: “50 años, 22 abril 1941”, *Correo de Mallorca. Diario de Mallorca*, Palma, dilluns 22 d’abril de 1991.

²⁶ Aguiló de Cáceres: “La Orquesta Ciudad de Palma en el Auditorium; El maestro Oliver, recordado y aplaudido”, *Diario de Mallorca*, 14 de novembre de 1981.

paso, sin posible objeción, a la obra del Maestro Oliver, quien, por cierto, a sus setenta y siete años, se mueve y pienso como un jabato.

La partitura de Bartolomé Oliver, dividida en cuatro movimientos, sigue, no obstante la presencia valiente y brillante en sus páginas de una discusión inarmónica –serial en breves momentos– una línea plenamente trazada sobre una base litúrgica, mejor diríamos, gregoriana. El tiempo de fuga, presentado en la obra, fugazmente –valga el juego de palabras– es hábilmente asumido por el discurso libre en que el compositor ejerce toda su incisiva influencia, sin retóricas, ni amilanamientos.

Nos complació, sinceramente, ver sobre el atril de un conjunto instrumental, una obra del Mtro. Oliver, tantos años marginado –ignoramos el por qué– del oyente mallorquín. La obra, por sus características y por su interpretación, fue largamente aplaudida. Y su autor, requerido desde el proscenio. Enhorabuena”.²⁷

Un himno para el cincuenta aniversario de la muerte de MN. Miguel Costa y Llobera

“El distinguido e inspirado Maestro y compositor D. Bartolomé Oliver-Martin es el autor del ‘Himne del cinquantenari de la mort de Mn. Miquel Costa i Llobera’ que, con letra de Miguel Bota Totxo, ha de ser estrenado en Pollensa por la Banda de la Policía Municipal del Ayuntamiento de Palma de Mallorca, que dirige el Maestro D. Julio Ribelles”.²⁸

Escena Incaica

“El lunes, 19 de febrero de 1979 en el Auditorium de Palma, la ‘Orquesta Ciudad de Palma’, bajo la dirección de Julio Ribelles, estrena la obra Escena Incaica del maestro B. Oliver.

La imprenta mediterránea señoreó parte del programa, ofrecido en el Auditorium, por la Orquesta Ciudad de Palma, bajo la dirección de Julio Ribelles. Y dentro la parte luminosa de Levante, destacaría, en primer lugar, ‘Escena Incaica’, del que fuera director de la Orquesta Sinfónica de Mallorca, y antes de que Eaktay Ahn tuviera acceso definitivo a la batuta. El ‘Maestro Oliver’, cuya entrega juvenil por la música es auténtica y digna de la admiración de sus numerosos amigos y profesionales, ha sido, por entusiasmo y espíritu hacia la composición, merecedor de una atención especial. ‘Escena Incaica’, compuesta para dos pianos en Inca (aunque el ‘leit-motiv’ escape a muchas leguas del próspero enclave mallorquín) fue, por indicación cordial de Paul Dukas, amigo del compositor isleño, trascrita para orquesta e inspirada, como en su versión pianística, por el tema incaico, exactamente una leyenda del Perú.

La obra es densa, extensa y, en ocasiones, sorprendente, a pesar de ser el factor sorpresa todo un aliciente en la música de Tomeu Oliver. Tanto la composición como la interpretación que se hiciera de la misma, cosechó sinceros aplausos. De

²⁷ Aguiló de Cáceres: “Brillante concierto de la Banda Municipal”; *Diario de Mallorca*, 20/01/1971, 14.

²⁸ Música: “Un himno para el cincuenta aniversario de la muerte de MN. Miguel Costa y Llobera”, *Baleares*, 6/2/1972.

todas formas, me agradaría conocer su versión pianística, en la que, suponemos, la concreción y la ágil inspiración del músico aflorarían en su justo lugar”.²⁹

La Glória d'es Barracar

“Petra.- Hoy se cumple el doscientos sesenta y seis aniversario desde aquel otro veinticuatro de noviembre de 1713 en que nació en esta localidad Miguel José Serra Ferrer quien pasaría a la posteridad con nombre de Fray Junípero Serra y el calificativo de ‘Apóstol de California’.

Para celebrar tal acontecimiento esta previsto entre los muchos actos a celebrar el estreno de un nuevo himno juniperiano: ‘La Glória d'es Barracar’, musicado por Bartolomé Oliver sobre letra de Sebastián Rubí.³⁰

Con motivo del 266 aniversario del nacimiento de Fray Junípero, la Coral que lleva su nombre estrenó el canto titulado LA GLORIA DES BARRACAR, a 4 voces mixtas, musicado por el Maestro Oliver, ex Director de la Orquesta Sinfónica de Palma y benemérito compositor. Aunque había prometido al P. Pedro, para estímulo de los componentes del Coro, su presencia en el estreno, sus bien cumplidos 85 años no le permitían ni aconsejaban tal desplazamiento en aquella hora para él tan intempestiva.

Sin embargo su presencia moral no sólo no faltó, sino que estuvieron presentes en su nombre y representación suya, dos de sus hijos, también músicos como su padre, Sigfrido y David y la esposa de éste, Doña Natividad García. De paso hay que subrayar que los otros dos vástagos, César y Benjamín, son también profesionales de la música. El Conjunto ‘Los Oliver’s’ ha sido célebre durante mucho tiempo en la isla.

Hasta aquí la noticia resultaría asaz intrascendente. Lo notorio del caso es lo que sigue. Si es verdad aquello de que por el hilo se saca el ovillo, podemos también afirmar que por unas meras notas musicales se ha desvelado una serie de relaciones humanas y juniperianas jamás soñadas, y que vienen ahora como anillo al dedo a completar el acontecimiento musical que nos ocupa.

Cuando David y su esposa regresaron a Palma, después de asistir al Concierto, se apresuraron a comunicar a los Señores Oliver lo que habían visto, oído y disfrutado con motivo del estreno en cuestión. El otro hermano, Sigfrido, había tenido la feliz idea de grabar en cinta magnetofónica todo el Concierto, para que sus padres pudiesen escucharlo a su vez. Salvo unas pequeñas observaciones, el autor de la música tuvo palabras de felicitación por el esfuerzo que supuso por parte de los cantores al atreverse a interpretar una pieza que encierra no pocas dificultades, como casi todas las composiciones de nuestro eximio Compositor, siempre esmaltadas de

²⁹ En el Auditorium: “Concierto de Trámite de la Orquesta Ciudad de Palma”, *Diario de Mallorca*, 21/2/1979, 36.

³⁰ Llorenç Riera: “Nueva conmemoración del nacimiento de Junípero Serra”, *Diario de Mallorca*, 24/11/79, 20.

atinadas disonancias. No en vano decía un Profesor de la Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Palma, refiriéndose a la obra del mismo autor titulada INCAICA, estrenada hace unos meses ‘Se ve que el autor no tenía que tocar esto’.

Con la satisfacción propia de una esposa que admira y alienta a su marido, como la del autor del famoso CONCIERTO DE ARANJUEZ, doña Bárbara Sancho Alcina llamó enseguida por teléfono a su hijo primogénito, llamado nada menos que Benjamín, para comunicarle la feliz noticia. La alegría y el gozo son comunicativos.

Desde Málaga, donde reside, dedicado también a la música, escuchó con agrado a su madre, y al oír el nombre del Padre Serra la interrumpió y le dijo: ‘Oye, mamá, precisamente cuando yo estuve en la Base Norteamericana de Guantánamo (Cuba) dando conciertos, tuve también una gran satisfacción a propósito de Fray Junípero. Desde Cuba fui a Washington con un grupo de marines para hacer unas galas en la populosa ciudad yanqui. Como no todo era tocar el piano, mis acompañantes y anfitriones quisieron que visitase la gran urbe. Me llevaron, naturalmente, a visitar el Capitolio famoso y cual no fue mi sorpresa al divisar la estatua de mi paisano con esta leyenda a sus pies: P. JUNIPERO SERRA, FUNDADOR DE CALIFORNIA, en la Galería de los fundadores de los distintos estados de USA. No pude disimular mi satisfacción y mi sorpresa, cosa que advirtieron mis compañeros y me preguntaron qué era lo que me había ocurrido. Al comentarles que yo, no sólo era mallorquín como el *Father Serra*, sino que había nacido en Inca, no lejos de Petra, rompieron en aplausos y me colmaron de felicitaciones y abrazos’.

Esperamos, y así lo pedimos a nuestro Venerable Padre Serra, que prolongue la vida y aumente la salud a Don Bartolomé Oliver Martín, para que a sus doscientas y pico de obras musicales pueda añadir aún muchas más, sin olvidarse de nuestra Coral juniperiana, que ya le cuenta entre el número de sus bienhechores. ‘Moltes gràcies, Don Bartomeu, i enhorabona’³¹

L’Himne de l’Escola de Música “Pare Aulí”

Al diari *Felanitx* núm. 2.622 de data 12.11.1988, pàgina 6, va sortir publicat l’*Himne de l’Escola de Música “Pare Aulí”*, amb el següent escrit.

“Lletra de Mn. Bartomeu Barceló i música del també felanitxer Bartomeu Oliver Martí, qui va morir el passat dia 24 de maig i va dirigir l’Escola de Música i la Banda de Felanitx de 1945 a 1950.”

Barcarola núm. 1 titulada “Cala-Guya”

Una primera semblança sobre l’obra de Bartomeu Oliver apareix a la comunicació presentada el 1998 en el marc del V Simpòsium i Jornades Internacional de l’Orgue Històric de les Balears i la V Trobada de Documentalistes realitzada per Joan Company, director de la Partituroteca

³¹ Sebastián Rubí Darder: “A propósito de un canto al Padre Serra”, *Apóstol y Civilizador*, 66, 1980, 13-14.

de la UIB, amb la col·laboració de Xavier Font i Maria A. Melis.³² D'ella per interessant hem recollit una de les notes, exactament la núm. 7.- Cala Guya, Barcarola núm. 1. Obra dedicada "Al Magnífic Ajuntament de Capdepera" i composta el 1921; ve encapçalada per la següent dedicatòria:

“Esta Barcarola n° 1 titulada ‘Cala-Guya’, escrita el año 1921, la dedico al Magnífico Ayuntamiento de Capdepera por el cariño que siento hacia su pueblo.

En una de tantas veces que me desplazé a este noble pueblo, con motivo de efectuar visitas a la gentil Bárbara de Son Pocapaya, mi esposa, hija de l'amo en Mateu Bielons, aprovechamos la magnífica diada y nos dirigimos a ‘Cala Guya’.

Sentados en el ‘Menut Gros’, bajo los pinares, contemplamos las bellezas de aquel paraje maravilloso, perfumado por el aroma de las flores de ‘Romaní’ y ‘Camamil·la’. Las cristalinas aguas de la grandiosa playa, nos hacia gozar de admiración, y, vislumbrando en el horizonte la silueta blanca de ‘Ciudadella’, que daba la sensación de que estabamos disfrutando de un espectáculo espiritual.

Este panorama, me inspiró una canción marinera de la cual nació la Barcarola n° 1 ‘Cala-Guya’. Obra de carácter romántico, que consta de un Andante en La menor, sistema ‘Vou-veri-vou’, muy sentimental, que sirvió para adormecer a nuestros hijos, con texto popular ‘Horabaixa post el sol’, y un Allegro en La mayor, que es el despertar de un sueño dorado, respirando aires perfumados de flores silvestres y altos pinares, acariciado por la brisa del mar.

Afectuosamente
‘Firma de Bartomeu Oliver i Martín’.

Esta obra la estrenó la Banda de Capdepera, dirigida por el Director D. Bartolomé Massanet Nebot, el año 1947”.³³

Cicle de Concerts octubre-desembre 1998

Segons programa de l'Ajuntament de Palma amb referència al CICLE DE CONCERTS OCTUBRE-DESEMBRE 1998, oferts al Teatre Principal a les 12 h per la Banda Municipal de Música de Palma i dirigida per Daniel Martínez Marín, hem pogut comprovar que el Concert núm. 4 (22-11-1998) estava dedicat al compositor mallorquí Bartomeu Oliver Martí, i en la I part s'interpretaren 3 de les seves obres en primera audició. Aquestes van ser: *Cançó de març*, *Moments enigmàtics* i *Suliar*. Els concerts es van celebrar amb la col·laboració del Consell de Mallorca.

4. ENTREVISTES

³² Joan Company, Xavier Font, i Maria A. Melis: *Aproximació a l'obra de Bartomeu Oliver...*, 1998, 300.

³³ Joan Company, Xavier Font, i Maria A. Melis: *Aproximació a l'obra de Bartomeu Oliver...*, 1998, 300.

4.1. Bartolomé Oliver habla para el “Felanitx” (1946)

“Siempre dentro del mundo musical, son múltiples las actividades del inspirado compositor y actual director de nuestra Banda Municipal, nuestro paisano Bartolomé Oliver.

Mi entrañable amigo, ha accedido amablemente a dedicarme unos momentos para contestar unas preguntas para el FELANITX. Además de artista, es un hombre inteligente, de charla amena, interesante...

- ¿de los autores clásicos cuál cree mejor formado?
- Bach, pilar del arte musical, que vivió entre los siglos XVII y XVIII, alcanzó su punto culminante. Compuso: Oratorios, Sonatas, Preludios, Suites, Fugas, Tocatas, Corales, Fantasías, etc. Etc. El español Vitoria, el gran polifonista de su época. Beethoven que terminó con el clasicismo para dar paso a la nueva era del Romanticismo, Chopín, Méndelson, Schubert, Wagner ...
- ¿Concepto de la música actual?
- La música sinfónica moderna es la acuarela con vivos colores que describe la gama de la naturaleza y descubre la sensibilidad y competencia del genio ...
- ¿De los músicos contemporáneos, cual le gusta más?
- Debussy, el colorista de la música y Stravinski de los extranjeros. Turina y Falla de los españoles.
- ¿Ha compuesto muchas obras?
- Ciento veinte y dos.
- ¿Temas preferidos?
- Los incomprensibles, los que están envueltos en el misterio...
- ¿Sistema de componer?
- Naciendo de la nada, va tomando forma en mi fantasía la imagen.
- ¿Su primera obra?
- Una plegaria para trío.
- ¿Y la última?
- ‘L’Ambruix’, concierto para piano y gran orquesta.
- ¿La música, está en auge o en decadencia?
- La cultura musical en los pueblos del mundo, se va desarrollando considerablemente, siendo ya una necesidad; pero músicos, el trastorno actual del mundo ha paralizado la formación de genios. Los hay, pero pocos.
- ¿A qué se debe que la Orquesta Filarmónica de Palma esté adormecida?
- Por falta de ayuda económica, la principal causa, y además falta la convicción por parte de los elementos que la forman. Sería muy difícil en Palma despertar la Orquesta de su letargo.
- ¿Cómo ha sido posible que la Banda Filarmónica de Porreras en tan poco tiempo consiguiera los lauros que con tanto orgullo ostenta?
- Dijo Jesús: ‘¿Tienes fe en mí?’ El milagro está hecho. Cuando los elementos están convencidos que la dirección es competente, está es poseída de un poder moral y musical en sobremanera, capaz de crear del conjunto, instrumentos misteriosos que obedecen ciegamente a la mágica varita. Además nos sobró la ayuda económica de todo el pueblo.
- ¿Cree Ud. que nuestra banda podrá ocupar el puesto que le corresponde?
- Veo el grado de cultura de este pueblo tan querido por mí, está en la vanguardia.

Claro, tiene la primera Autoridad que es un verdadero Alcalde que va llevando a cabo toda empresa a favor de nuestra Patria Chica y está convencido que un pueblo sin Banda de música u Orquesta, es falto de espiritualidad.

- Para fomentar la enseñanza es necesaria la formación de elementos nuevos, base primordial y, claro, esto depende exclusivamente de nuestras autoridades y de su posible, de los verdaderamente amantes de la cultura que Felanitx tiene su templo con el Centro de Arte y Cultura, que sin escatimar sacrificios ha emprendido un noble camino de realidades artísticas y culturales, llevando al espíritu fatigado por la mecánica tarea burocrática y la monótona labor manual, el vivo aliento, el espíritu al estímulo del arte.
- Como directivo de dicha entidad, puedo decirle que son estos nuestros deseos, y que por nuestra parte haremos lo humanamente posible para el resurgimiento del arte y la cultura en sus diferentes ramas. De haber tenido una ayuda económica, hubiéramos hecho una escuela musical para la formación de los nuevos artistas de este divino arte.
- ¡Una Escuela Municipal!...
- Sólo los grandes pueblos la poseen y estoy seguro que Felanitx puede tenerla también, ya que nuestro Alcalde está dispuesto, según sus propias manifestaciones, de proteger todo lo que redunde en bien de la Cultura y de nuestra Ciudad.
- ¿Qué opina de la marcha ‘*In Memoriam*’ de su alumno y paisano, Onofre Prohens?
- En primer lugar muy inspirada y muy bien armonizada. Se conoce que sus primeros profesores, entre ellos el llorado Rdo. Vich, supieron formarle básicamente y no dudo que sus dotes naturales y su incansable estudio le convertirán en un maestro de la música.
- Al pedirle sobre el Folklore, me habla con apasionada ecuanimidad; pero es tema este tan largo que ha creído más conveniente dejarlo para otro día.
- Desde aquí, nuestro homenaje al músico insigne”.³⁴

4.2. Diganos Ud. algo (1971)

“En la trastienda de su establecimiento, su ‘sancta·santorum’, el maestro Oliver Martin, don Bartolomé, iba aunando corcheas, fusas y semifusas en los cinco raíles del pentagrama. Debían ser las diez de la mañana.

- ¿Desde cuándo está escribiendo música?
- Desde las seis, como todos los días.
- ¿Y a qué hora se acuesta?
- Muy pronto... A veces a las nueve ya estoy en cama... Si pasa algo importante en la televisión, vienen y me avisan.
- ¿Duerme de un tirón?
- De un tirón.
- ¿Obras estrenadas?
- ‘Cançó de Mar’ y ‘Cançoneta’, por la Capella Clásica; ‘La Fira’. Rapsodia Mallorquina, Escena Arcaica, ‘La Llantia’, ‘Mater Teresia’. Marcha Militar, ‘Súliar’ Himno a Felanitx, Son de Mallorca, en el Palacio de la Música de Barcelona; ‘Himne a Mallorca’ y ‘Dins el silenci’... Mi producción no baja de las doscientas obras

³⁴ Por MAIMÓ: “Bartolomé Oliver habla para el “Felanitx”, *Felanitx. Semanario de intereses locales*; any X. Redacció i administració: Editorial Ramón Lluill, telèfon 101, dissabte 4 maig de 1946. Núm. 429.

sinfónicas y corales.

- Y las que vendrán... ¿Se ha portado bien la crítica con usted?
- Magníficamente bien... Vea usted mismo estos comentarios de la prensa de Barcelona, con motivo de mi estreno en aquella ciudad.
- Ciertamente son excelentes... ¿Qué tal interpretó su obra de ambiente monacal, inspirada en Lluc, la Banda de la Policía Municipal?
- Mi 'Tocata Litúrgica en Sol Mayor', fue interpretada tal y como yo quería y suponía... El maestro Ribelles es completo... Le confíe la obra y le dije: 'Como si fuera tuya'.
- ¿Qué prepara ahora?
- Preparo una obra dedicada a la Pasión del Señor, para la Orquesta Nacional de Radio y Televisión Española... Es para orquesta y coral para ocho voces... Se titulará 'I.N.R.I.'... Título fuerte ¿no le parece?
- En contrapunto, cuénteme una anécdota graciosa de su vida artística.
- En la antigua Plaza de Toros de Palma, hace mucho se celebró un concurso de bandas. En aquel tiempo existía una tremenda rivalidad como antiguamente también entre el Mallorca y el Atlético Baleares... Mi banda, la que yo dirigía, la de Selva, ganó el primer premio, pero tuve que refugiarme en los chiqueros porque querían matarme.
- Mal lo debió pasar usted, porque los enchiquerados, y perdone el forzado simil... 'Son los que van a morir'³⁵.

4.3. Mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb música (1981)

“Feia temps que anava endarrer de tenir una conversa amb el músic felanitxer, Mestre Bartomeu Oliver, degà dels musics mallorquins i hereu de tota la tradició musical mallorquina. Els dies i els anys passaven i jo no gosava intentar l'enquantre amb el músic. La seva edat i categoria de mestre m'imposava i eren obstacles que creia insalvables. En veritat m'equivocava, anava errat de comptes i la prova ho demostra. Dit i fet i sens pensar-m'ho molt vaig entrar a la Casa Oliver, del carrer dels Hostals, on David Oliver, fill del músic i músic, m'aplanaria tots els camins. Passaren els dies de fred, els dies de primavera tardana i quan el sol encalementia una mica concertarem l'entrevista per un de capvespre.

El Mestre Oliver viu al carrer de l'Arxiduc Lluís Salvador, tot just abans d'arribar a l'obelisc –la gent l'anomena Plaça d'Es Supositori– si hi anam del tren o les avingudes.

El Mestre Oliver, de parla agradable, és tot un señor, amb una memoria prodigiosa, amb idees clares i una llengua ben estillada. Una impertinent malaltia l'impedeix compondre noves peces encara que les seves mans de dits afilats tenen el gest de manejar la batuta o tocar un piano imaginari. Des del primer moment vaig adonar-me de la seva ordenació mental. En comptades excepcions fou necessari l'ajut del seu fill David per a proporcionar-li alguna publicació, notes escrites, alguna partitura, catàlegs, fotografies...

I prest posarem fil a l'agulla. Començarem el diàleg:

³⁵ Caldentey: Díganos Ud. Algo. “El Maestro Bartolomé Oliver. Le confíe mi obra y le dije: 'Como si fuera tuya'”; *Baleares*, 23-2-1971, 8.

- Vosté als 87 anys representa una certa música a Mallorca. S'ha dit que és el continuador de la línia del nacionalisme mallorquí, continuador del mestre Antoni Noguera. Que hi diu? D'on arranca la seva música?
- De Noguera! Si, continuador de Noguera. Cap els 20-22 vaig deixar la línia folklòrica per anar cap a la creació.
- D'on procedeixen Noguera, mossèn Andreu Pont, Mossèn Thomàs. La música a Mallorca, quines arrels té, catalanes, europees, pròpies de Mallorca?
- En Noguera no record que tengués influència de ningú. No crec que procedís d'En Torres. Mossèn Tomàs s'introduí dins el folklòre i després es desvià cap el compositors europeus com Paul Dukas. Les arrels de la música mallorquina són àrabs, especialment, en composicions de feina on hi ha una riquesa inmillorable. Manco les arrels catalanes i europees.
- I dels compositors mallorquins de fa poc quins destacaria?
- Dels morts Thomàs, Torrandell, Baltasar Samper... Vius Mas Porcel i el Pare Martorell dins la música religiosa.
- Vosté ha estat molt relacionat amb les bandes de música d'Inca, Selva, Porreres, Felanitx de Lloret i potser alguna més. Pertany al 'Cuerpo de Directores de las Bandas Municipales Civiles'. Quina labor es podia realitzar amb les bandes? Eren sols unes bandes per a les festes majors, per encalenticar els partits polítics, per anar a les processons o per què?
- Hi ha un factor econòmic d'Ajuntament. No pujaven músics i els que hi havia, era perquè la música les agradava i quasi no cobraven. Ses bandes eren incompletes, Jo hi havia d'afegir de sa meva butxaca. 'La Musa' de Selva era feta meva i no es podia promocionar. A Porreres, l'any 1945, sa banda entera cobrava 2500 pessetes per tot l'any. Jo tenia un sou particular de don Miquel Rosselló, d'Es Cans –d'Es Canódro– de 300 pessetes mensuals. Gràcies a ells sa banda encara existeix. A porreres era es temps de ses bregues entre Santa Cicià y La Filarmònica. Amb Sa Filarmònica guanyàrem dos primers premis.
- Quins records té de Felanitx? I quines relacions musicals?
- No hi he tornat a viure. L'any 1946 hi vaig anar a organitzar sa banda. Vaig parlar amb es batle Obrador –Es batle Pelat– de la necessitat de crear una Escola de música. A la vegada que duia Porreres duia Felanitx.
- Com era Felanitx, musicalment parlant? Músics felanitxers?
- Poca cosa. Felanitx no ha estat mai filarmònic. És lamentable però és així. Lo bo és que sempre ha tengut banda. Perdura el record del Pare Aulí.
- Ha musicalitzat cap tema de Felanitx?
- Si. Una variació sobre Sant Marçal a la suite Sons de Mallorca, n° 3, estrenada a Barcelona, a 1950, i composta a Felanitx, a n'Es Molí Nou. La casa d'es carrer de Sant Miquel, n° 2, la comprà n'Estapoll.
- Després dels anys de la guerra començarem l'etapa que dura fins a 1975. El mestre Oliver Martí aconsegueix una labor constant: El 42, per l'Oquesta de València i la Coral de la Catedral s'estrena la cantata Mater Tesia, a quatre veus i orquestra, que dirigí el Maestro Izquierdo i la Coral dirigida pel mestre Sansaloni. El 44, es designat pel claustre de professors del Conservatori, membre del tribunal per adjudicar els alumnes de piano i violí. El 46 estrena Marcha Militar, n° 1 i Suliar (Arabesca) i l'Himne a l'Escola de Música de Felanitx (Escola de Música Pare Aulí). El 50 a Porreres s'estrena Himne al monument al Bisbe Campins. El 56 a Sa Pobla membre del jurat per a proveir la plaça de professor de l'Escola de Música de nova creació.

El, 65 el President dels Festivals de Pollença l'anomena membre del tribunal del 'Certamen de composició Miquel Capllonch'. El 67 la 'Coral de Lluc' li estrena Déu vos salve Maria, a quatre veus mixtes, Himne a Mallorca, a quatre veus mixtes i orgue, i Dins el silenci (Motet), a quatre veus mixtes. El 69, l'Ajuntament de Llucmajor l'anomena del jurat del 'Certamen de composició musical' en commemoració del centenari del naixement de Maria Antònia Salvà. El 70, a Pollença estrena l'Himne al monument de Costa i Llobera. El 74, 24 d'abril, el Mestre Antoni Matheu estrena Tocata epitalàmica, per orgue, organitzat per 'Juventudes Musicales'.

- Vostè és l'autor de més de docentes composicions, segons diuen. De quines serva millor record i salvaria del foc?
- Simfonia N° 4, L'embruix, lletra i música meva. Epilogo, Festi de la mort, 1937, data de l'òbit d'En Tomeu Gayà, Es Vicari Moix. Dances salvatges...
- Quina relació va tenir amb la Capella Clàssica? Va conèixer a Falla? S'ha interessat per la música popular?
- Sa Capella Clàssica Va cantar tres composicions meves: Cançó de març, lletra de Colom, Cançoneta, lletra de mossèn Thomàs, i Bressol d'espines, lletra de mossèn Miquel Costa. No vaig tractar en Falla perquè en Thomàs el tenia gelós. En quant a la música popular, l'amic Baltasar Samper, em va fer una suggerència 'No s'afiqui massa en folklore que llavors no en sabrà sortir'. Quan Samper venia a Inca jo anava esperar-lo a l'estació d'es tren.
- Bartomeu Oliver d'adolescent coneix l'Argentina. Barcelona la coneix per motius musicals i viatge a Madrid sens tenir res a veure amb la música. El 1935 el trobam a París.
- Em va induir anar a París mossèn Tomás que hi havia anat abans. Ell mateix va escriure a Paul Dukas. Per a l'ingrés a l'École Normale de Musique necessitava una 'Carte d'élève' que signà el mateix Dukas després de ses meves interpretacions Canço de març, Caragol treu banya. 'Aquesta basta per a l'ingrés' va dir Dukas, i Incaica. Se veu que li va agradar perquè em va dir perquè no l'orquestrava i ho vaig fer baix la seva direcció. 'Se ven los indios bailar', va dir en francès.
- Homenatges, discs, darreres composicions. Vivència musical...
- Homenatges no massa, ho cregui. Un a Porreres, un a Felanitx amb motiu de s'èxit de Sons de Mallorca. A Inca un sopar mallorquí on hi acudiren ses autoritats civil i militars. A un disc d'ABTA, 1973, hi tenc Parado de Selva. Sa darrera composició es sa d'UNICEF, 1979, amb lletra de Miquel Bota Totxo. En Bota va enviar al Papa la composició Nadal i el Papa la va beneir. Record una vivència que m'impresionà. Per a compondre La llàntia del sagrari, arranjada al Puig de Pollença, lletra del Hermano de La Salle, Gabriel Pou, em vaig quedar dins l'església tota sa nit per veure la llàntia quina claror feia. I en feia com si es sol no hagués entrat. El mestre Agustí Alaman l'estrenà a València. A Lluc m'estrenaren Dins un claper, d'En Costa. A Petra, el 78, Himné a Frai Juniper Serra. L'any 1979, 'l'Orquesta Ciudad de Palma' va estrenar Escena Incaica, Op. 55, dirigida per Julio Ribelles. Per amistad amb Raul, un incaic, va néixer aquesta composició. En Ribelles m'ha d'estrenar Sons de Mallorca, que es va suspendre quan el Congrés d'UCD.

El diàleg s'allargà i s'allargà. A més de les paraules el testimoni d'una entrega a la música patent a programes, catàlegs, retalls de premsa, trofeus, retrats i darrera el Mestre Oliver un retrat a l'oli de Dionís Bennassar quan el músic componia el *Festí de la mort*. Els arbres del carrer afuen les fulles novelles pels vidres del balcó. El piano, que assisteix al diàleg, reste mut i, segur,

enyoradís del cor i les mans que compongueren i autointerpretaven tants de poemes religiosos i pagans, llegendes, tocatés, arabesques, suites, barcaroles, plegàries, ofertoris, epilogs, elegies, corals, motets, cançons, himnes, dances, preludis, simfonies, marxes militars, salves, ave maries, misses, òperes, ondines, sonadetes, cànons, rapsòdies, cançons populars del folklòre mallorquí, pantomines, escenes de ball, fantasies... Tota una vida amb música.

M'hagués agradat escoltar unes notes del Mestre Bartomeu Oliver però no era possible. El vaig deixar amb tot el seu senyoriu i la seva cordialitat.”³⁶

5. CONCLUSIONS

Consideram el mestre Bartomeu Oliver una figura destacada i exemplar dedicada a l'ensenyament, a la formació d'agrupacions musicals (bandes) i a la producció de música (composicions) per a elles, motiu pel qual hem volgut presentar la valoració que diversos intel·lectuals han fet als mitjans de comunicació vers la seva figura i tasca professional mitjançant les entrevistes i referències a la seva obra que hem pogut compilar. El propòsit és reivindicar una vegada més el valor de la seva feina.

6. BIBLIOGRAFIA

- 1 Aguiló de Cáceres, “La Orquesta Ciudad de Palma en el Auditorium; El maestro Oliver, recordado y aplaudido”, *Diario de Mallorca*, 14 de novembre de 1981.
- 2 Aulí i Ginard, Antoni; Garau i Moranta, Bartomeu, “Els nostres compositors BARTOMEU OLIVER (1894-1988)”, *Faristol. Revista de la Federació Balear de Bandes de Música i Associacions Musicals*, núm. 2, juliol de 2000, 16-17.
- 3 Bover i Pujol, Jaume; Parets i Serra, Joan, *Apunts sobre el fet musical a Felanitx*, 1986, 36.
- 4 Bover i Pujol, Jaume; Parets i Serra, Joan, *Balearica-2. Música impresa. Bibliografia de la música impresa de compositors, de tema balear o editada a les Illes Balears. 1506-1996*, Consell de Mallorca, 2002.
- 5 Caldentey, Díganos Ud. Algo: “El Maestro Bartolomé Oliver. ‘Le confié mi obra y le dije: ‘Como si fuera tuya’”, *Baleares*, 23/2/1971, 8.
- 6 Capriles, Irina, *Sons de Mallorca. Suite núm. 3 Op. 93. Bartomeu Oliver Martí*. “La nostra música”, 29, edició: Caixa Catalunya. Obra Social, Consell de Mallorca, Departament de Cultura i Patrimoni, UIB, 2008.
- 7 Company, Joan i col·laboradors, Font, Xavier i Melis, Maria A., “Aproximació a l'obra de Bartomeu Oliver Martí”, *V Simpòsium i Jornades Internacionals de l'Orgue Històric de les Balears i V Trobada de Documentalistes Musicals*, Pollença, 1998.
- 8 DdB. Palma, “Noves composicions de Bartomeu Oliver”, *Diari de Balears*, “Societat”, dissabte 22 d'abril de 2000, 39.
- 9 De Cáceres, Aguiló, “Brillante concierto de la Banda Municipal”, *Diario de Mallorca*, 20/01/1971, 14.
- 10 Deyá, Pedro, *B. Calatayud tuvo una alumna de 70 años*, Imprenta Bernardo Ferragut Flexas – San Cayetano, 1, Palma de Mallorca, 1947.
- 11 Díaz, Mariana, “Música: El Aula de Música de la UIB cataloga la obra de Bartomeu

³⁶ Miquel Pons i Bonet: “Els Oficis; Mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb la música”, *Felanitx*, any XLVI, núm. 2.252, dissabte 11 de juliol de 1981, 7-8.

- Oliver – Director de banda y compositor, su obra es poco conocida”, *Última Hora*. “Cultura y Espectáculos”, dimarts 13 d’octubre de 1988, 66.
- 12 Diversos autors, *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Mallorca 1989-1998. V. 10, 355, i V. 12, 72.
 - 13 EFE: “El CIM recupera tres composiciones del maestro Bartomeu Oliver”, *Última Hora*, “Cultura y Espectáculos”, dissabte 22 d’abril de 2000, 54.
 - 14 En el Auditorium; “Concierto de Trámite de la Orquesta Ciudad de Palma”, *Diario de Mallorca*, 21/2/1979, 36.
 - 15 Grimalt i Vidal, Pep, “Notes històriques SANT BARTOMEU D’ES CARRITXÓ”, Col·lecció “Cosos Nostres”, *Es Carritxó*, festa de Sant Antoni Abat, 1985.
 - 16 Hemeroteca: “50 años, 22 abril 1941”, *Correo de Mallorca. Diario de Mallorca*, Palma, dilluns 22 d’abril de 1991.
 - 17 Joan, Pere, “Conversaciones de LA CIUDAD- El maestro Bartolomé Oliver nos habla de la música mallorquina”, *La Ciudad. Semanario literario y de información*; Director: Alejandro Bérnago; Año I – Núm. 27; Imprenta A. Vich-Calle J. Armengol, 38, Inca, 10 d’octubre de 1931, 1.
 - 18 Oliver Tomàs, “Murió el Maestro Bartolomé Oliver”, *Felanitx*, núm. 2.601, 11 de juny de 1988, 5.
 - 19 Parets i Serra, Joan; Estelrich i Massutí, Pere; Massot i Muntaner, Biel, *Diccionari de compositors mallorquins: segles XV-XIX*, Mallorca, 1987, 84.
 - 20 Parets i Serra, Joan; Estelrich i Massutí, Pere; Massot i Muntaner, Biel, *Compositors de les Illes Balears*, El Gall Editor, Conselleria d’Educació i cultura del Govern de les Illes Balears, Pollença, 2000, 125.
 - 21 Pons i Bonet, Miquel, “Els Oficis; Mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb la música”, *Felanitx*, any XLVI, núm.2.252, dissabte 11 de juliol de 1981, 7-8.
 - 22 Pons i Bonet, Miquel, *Goigs del gloriós Sant Roc, patró de l’Alqueria Blanca*; Col·lecció “La Sibil·la” (Mallorca) núm. 148 – 2ª edició: agost de 1996, Imprenta Pizà – Tiziano, 43 – Palma.
 - 23 Por MAIMÓ, “Bartolomé Oliver habla para el *Felanitx*”, *Felanitx. Semanario de intereses locales*, any XI, núm. 429, redacció i administració: Editorial Ramon Llull, telèfon 101, dissabte 4 de maig de 1946.
 - 24 Porreres; “Homenaje al Maestro Oliver y estreno del *Himne a Mallorca*”, *Diario de Mallorca*, 11 d’agost de 1979.
 - 25 Rai Joan, “Semblança de n’Oliver”, revista *Cap Vermell*, juny de 1989, 8.
 - 26 Riera, Llorenç, “Nueva conmemoración del nacimiento de Junípero Serra”, *Diario de Mallorca*, 24-11-79, 20.
 - 27 Rubí Darder, Sebastián, “A propósito de un canto al Padre Serra”, *Apóstol y Civilizador*, febrer de 1980, núm. 66, 13-14.
 - 28 Suárez-Pajares, Javier; M. Mangado, Josep; Neri, Leopoldo; Gimeno, Julio, *Nombres propios de la guitarra. Joaquín Rodrigo*. Conferències. Coordinador: Javier Suárez-Pajares, Festival de la Guitarra de Córdoba – 2010, Ediciones La Posada.
 - 29 Orpí Ferrer Pere, *Sons de Mallorca, Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l’oci*, Edicions Documenta Balear, 2009, 138-139 i 140.

El protagonisme d'Inca en el delme del vi del Capítol de la Seu (1400-1420)

Maria del Camí Dols Martorell

Doctora en Història per la Universitat de les Illes Balears.

Adreça electrònica: mariadelcamidols@gmail.com

Paraules clau: delmes, Capítol de la Seu, Inca, vi, celler, recaptacions, despeses.

Resum. *Des de sempre, la vila d'Inca ha tengut un paper preeminent dins del conjunt de la comarca del Raiguer. I en època medieval, aquest comportament també era conegut arreu de Mallorca.*

En aquest cas, cal destacar el paper que va jugar la parròquia d'Inca dins del conjunt del delme del vi de la part del Capítol de la Seu. Inca era el lloc de la venda del tribut, on es podien trobar distints cellers de propietat episcopal; a més, feia de centre redistribuïdor del vi arreu de l'illa.

Per tant, amb la present investigació, es vol donar a conèixer el protagonisme d'Inca dins del delme del vi, quines foren les recaptacions i les despeses suscitades de la venda i recaptació de l'impost eclesiàstic.

Keywords: Tithes, Seu's Chapter, Inca, wine, cellar, income, expenses.

Abstract. *Historically, the town of Inca has had a prominent role in the whole district of es Raiguer. In medieval times, this behavior was also known throughout Mallorca.*

In this case, it is worth highlighting the role it played in the parish of Inca, in the whole of the tithe of the wine of the part of the Chapter of the Cathedral. Inca was the site of the sale of the tribute, where you could find different wineries episcopal property, moreover, made of redistribuïdor Center of wine all over the island.

Therefore, with this research, we want to raise awareness of the role of Inca in the tithe of wine, which were the income and expenses caused by the sale and collection of the ecclesiastical tax.

1. INTRODUCCIÓ

La història vitícola de Mallorca es podria dir que té els seus orígens a partir dels segles VII i VI aC, i queda constatada amb les troballes de vasos i gerres amb els quals es transportava el vi per distintes àrees de la Mediterrània.

Amb l'arribada de Quint Cecili Metel, l'any 123 aC, fou quan la vinya i la producció de vi varen conèixer un important desenvolupament. Així, Plini el Vell, a la seva *Història natural*, testimoniava que *els vins baleàrics es comparen amb els millors d'Itàlia*.

Amb el temps, aquest cultiu va anar assolint unes importants expectatives. Durant el període de la Mallorca islàmica era conegut i emprat, singularment, per al consum de raïm i panses.

Al llarg de la dominació cristiana, la vinya s'expandí ràpidament. De les dades que aportaren Soto i Kichner (2006) es deriva que, després de la conquesta catalana de 1229, la vinya ocupà la part occidental de Mallorca i el vessant sud de la serra de Tramuntana, concretament els territoris dels antics districtes musulmans de *Bunyula-Musa*,¹ *Qanarusa*,² *Suylar*,³ *al-Gibal*⁴ i de *Madina Mayurqa*. Aquesta expansió, segurament, es va fer de manera molt ràpida. La seva distribució es donà en aquelles zones on possiblement la presència de l'agricultura musulmana va ser més intensiva i on existia una major irrigació per mitjans artificials.

Amb el regnat Jaume I s'iniciaren tota una sèrie de programes generals de plantació de vinyes. Concedí llicències de plantació de ceps en els seus dominis, amb reserva del delme. Aquests permisos es donaren a les parròquies de Bunyola, Campos, Felanitx, Manacor, Porreres i Valldemossa.

La seva distribució era ben curiosa, per mor que creixia en terrenys secs i difícils de llaurar. Terrenys on altres productes, com el blat o l'hortalissa, tendrien suficients dificultats per poder-s'hi desenvolupar.

A partir de la conquesta catalana de Mallorca, el conreu de la vinya fou un element fonamental per a la transformació dels paisatges agraris de l'illa.⁵ D'aquesta manera, el cultiu vitícola podria ésser considerat un dels aspectes més importants d'una expansió urbana i feudal. La producció de vi suplia les deficiències del cultiu dels cereals, tan necessaris en època medieval. Per tant, el brou dels ceps, a partir d'aquests moments, fou el símbol d'una nova agricultura urbanitzada, que cercava uns rendiments immediats i monetitzables.⁶

Com a conseqüència de la importància de la vinya i del vi a Mallorca, allò que vol mostrar la present investigació és donar a conèixer l'evolució del delme del vi d'Inca, percebut pel Capítol

1 Bunyola-Valldemossa.

2 Santa Maria-Binissalem-Alaró.

3 Sóller.

4 Escorca.

5 Soto, R.: "La vinya a Mallorca després de la conquesta catalana: un conreu de colonització feudal?", *Estudis d'història agrària*, núm. 26, Barcelona, 2014, pàg. 117.

6 Soto, R.: "La vinya a Mallorca...", pàg. 118.

de la Seu entre els anys 1400 i 1420,⁷ gràcies a l'anàlisi de documentació dipositada a l'Arxiu Capitular de Mallorca, concretament la sèrie de *Mensa Capitular*, on es transcriuen tots els ingressos de cada un dels delmes que recaptaven els canonges, les despeses que se suscitàven de la venda i recaptació de l'impost eclesiàstic, i els beneficis finals anuals. Per altra banda, també es pretén demostrar que la capital de la comarca del Raiguer tenia un lloc preeminent dins del conjunt del tribut, atès el seu paper desenvolupat com a centre distribuïdor del preuat producte arreu de la geografia mallorquina.

D'aquesta manera, cal explicar, primer de tot, què era el delme i a qui o a què afectava. El delme (del llatí *decimum*), la desena part, era un impost que gravava el 10 % de la collita de cereals, vi, oli, hortalissa i bestiar. Estava destinat a assegurar el manteniment de l'Església de Mallorca.

L'origen de l'establiment del delme en el Regne de Mallorca es remunta al privilegi del papa Urbà II, pel qual es concedia al monarca la recaptació íntegra del tribut, ja que passava a ser el propietari de tots aquells territoris que havia conquerit als musulmans, d'acord amb l'esperit de croada.

D'aquesta manera, després de la conquesta cristiana de Mallorca, el rei En Jaume I i els seus porcioners es van retenir la totalitat del delme, més un 25 % per al manteniment de les parròquies. Arribats a l'any 1238, després de la creació de la Diòcesi de Mallorca, aquesta necessitava d'uns béns, d'uns ingressos per tal de poder mantenir-se. Així, els delmes es consideraven com a font de beneficis molt importants, i des d'un primer moment la institució eclesiàstica va pretendre la seva recaptació totals. Per aquest motiu, sempre foren motiu de disputa entre el poder temporal i l'espiritual.

A través de les contínues demandes eclesiàstiques quant a la percepció del delme, el bisbe de la diòcesi mallorquina, Ramon de Torrelles, va poder retenir la tercera part d'aquelles tres parts del delme que li quedaven de les terres de la seva porció.

Però, malgrat tot, les cessions reials atorgades a l'Església no foren suficients per solucionar el problema delmàtic i les demandes continuaven.

El 1315,⁸ el poder espiritual seguia amb les seves antigues pretensions de pertinença dels delmes, i continuaven sol·licitant-los per tots els mitjans, i també els de Menorca. Finalment, el 13 de setembre s'arribà al pacte, conegut com el Pariatge de 1315, entre el monarca Sanç I i el bisbe Guillem de Vilanova, pel qual s'acordà que ambdós poders es repartien els delmes a parts iguals, és a dir, meitat i meitat. A més, es reconeixia l'exercici de la justícia civil de l'Església sobre els béns i les persones de la seva porció temporal.

Amb aquests dos pactes, d'una banda, l'Església augmentava significativament la fracció del delme que ingressava al patrimoni (de 25 a 37,5). De l'altra, el rei reconeixia els drets jurisdiccionals del bisbe sobre els seus dominis.

Això no obstant, i junt amb els intents de poder solucionar el problema que suposava la recaptació del delme, sempre fou motiu de disputa.

⁷ ACM, Mesa Capitular, 2.729-2.745.

⁸ CAMPANER, À.: *Cronicón mayoricense*, Ed. Ajuntament de Palma, 3ª edició, Palma, 1984, pàg. 45.

Per poder vendre i recaptar els distints delmes, hi havia tot un sistema perfectament estructurat i desenvolupat. En primera instància, tant el rei com el Capítol de la Seu feien un recompte de l'anyada que s'havia obtingut de cada un dels productes gravats. Posteriorment, s'encomanava als *portadors de lletres que anassin per totes les parròquies de fora de la Ciutat* per fer la *crida*, avisar a totes les persones que volguessin adquirir el delme que fossin al lloc i en la data estipulada.

Així doncs, el delme de l'hortalissa es venia el darrer diumenge de gener. El delme del bestiar, entre els dies 16 i 17 de gener, a la plaça del Pa de Ciutat. El delme de l'oli era venut a Bunyola, a la diada de Sant Mateu, el 21 de setembre. El delme del vi, per Sant Bartomeu, 24 d'agost, a Inca. En darrer lloc, el delme dels blats, a Sineu, el darrer diumenge de maig.

Una vegada avisats els forans, i reunits a cada un dels llocs, es procedia a la subhasta pública. Es facultava un corredor perquè dugués a terme la venda, sempre a l'oferta més avantatjosa.

Els compradors (*llevadors-administradors*) de l'impost havien de deixar constància de la transacció-adquisició del dret firmant una notificació, que quedava sota tutela d'un notari.

Tots els ingressos obtinguts es repartien entre el rei, el bisbe i el Capítol. Gràcies a l'estudi de les recaptacions de cada un dels delmes,⁹ hem pogut conèixer com a Mallorca, durant l'època medieval, ja existia una especialització agrícola i ramadera ben definida. D'aquesta manera: la Ciutat-Marratxí en hortalissa; la comarca de la serra de Tramuntana especialista en el cultiu de l'olivera i la posterior producció d'oli; la zona del Raiguer destacà per la seva dedicació vitícola; l'àrea central de Mallorca es caracteritzà pel cultiu de cereals; i en darrer lloc, les demarcacions del Llevant i Migjorn tenien un paper preponderant en la producció de caps de bestiar i el conreu de blats.

Però encetem el tema que ens interessa, com és el delme del vi i, concretament, el comportament que va tenir a Inca, en aquest aspecte.

2. EL DELME DEL VI D'INCA

El cas del conjunt politicoadministratiu d'Inca-Selva-Campanet-Huialfàs, des del primer moment en què es consulten els lligalls, va tenir un protagonisme especial dins de la comarca del Raiguer, i també, per què no dir-ho, arreu de Mallorca.

Si recapitulam, anteriorment hem dit que després de la conquesta catalana es va procedir a un desenvolupament important del cultiu de la vinya i de la producció de vi. Aquestes noves plantacions es van concentrar a les parròquies situades a les falques de la serra de Tramuntana, bàsicament, i un dels llocs primordials era la vila d'Inca. El Raiguer era la comarca vitícola per excel·lència, i per aquest motiu Inca es va convertir en el lloc de la venda del delme, dia 24 d'agost, per Sant Bartomeu, patró de la vila des de 1230.¹⁰

⁹ Maria del Camí Dols Martorell: *Estudi agro-econòmic de Mallorca i Menorca del 1380 al 1420 segons el delme eclesialstic*, tesi doctoral, UIB, 2015.

¹⁰ Vegeu Pere Fiol i Tornila: "Sant Bartomeu, patró d'Inca (1230-1643)", *VI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, 2004.

Les recaptacions del delme del vi d'Inca de la part dels canonges representaven, gairebé, el 70 % del total de la comarca del Raiguer, seguides de ben a prop per les de la parròquia de Robines.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Romeu Cerdà	3 lb
Alaró	Andreu Sunyer Joan Cama	14 lb
Robines	Simon de Ferreres	37 lb 10 s
Sencelles	Pere Rom	6 lb 5 s
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Antoni Sala Girard Ramis</i>	<i>150 lb</i>
Cavalleria de na Bausana	Mossèn Guillem Martí rector	16 lb 5 s
SUMA TOTAL		226 15 s

Taula 1. Recaptacions del delme del vi del Raiguer de l'any 1400¹¹

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
RAIGUER		
Santa Maria	Guillemó Tries	3 lb
Alaró	Antoni Simó Guillem Palau	10 lb
Robines	Bartomeu Quintana	25 lb
Sencelles	Francesc Ferragut	4 lb 10 s
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Girard Ramis</i>	<i>105 lb 10 s</i>
Cavalleria de na Bausana de Robines	Mossèn Guillem Martí rector	16 lb
SUMA TOTAL		164 lb

Taula 2. Recaptacions del 1401¹²

11 ACM, Mesa Capitular, 2.728, fol. 2-15.

12 ACM, Mesa Capitular, 2.729, fol. 2-15.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Guillemó Tries	2 lb 10 s
Alaró	Jaume Benejam	11 lb
Robines	Arnau Mates Ponç Osona Pere Llorenç	39 lb
Sencelles	Benet Arrom	2 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Guerau Ferrer peraire</i>	<i>165 lb</i>
Cavalleria de na Bausana	Mossèn Francesc Rossell	17 lb
SUMA TOTAL		219 lb 10 s

Taula 3. Recaptacions del 1403¹³

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
RAIGUER		
Santa Maria	Antoni Fuyós	2 lb 10 s
Alaró	Antoni Guitard	12 lb 10 s
Robines	Guillem Garriga	27 lb 10 s
Sencelles	Jaume Joan Guillemó Armengol Simon Esteve	6 lb
<i>Inca</i>	<i>Jaume Martí</i>	<i>135 lb 10 s</i>
Campanet i sa Pobla	Joan Soler Antoni Eixertell	86 lb 18 s
Cavalleria de na Bausana	Mossèn Guillem Martí rector	20 lb
SUMA TOTAL		245 lb 9 s

Taula 4. Recaptacions del 1404¹⁴

13 ACM, Mesa Capitular, 2.730, fol. 2-16.

14 ACM, Mesa Capitular, 2.731, fol. 2-15.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
RAIGUER		
Santa Maria	Antoni Gordiola, Guillem Ferragut Guerau Salent	2 lb 10 s
Alaró	Joan Cama	10 lb
Robines	Guillem Garriga Pere Far	35 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Llàtzer Domingo Pere Raboll. Martí Estaràs Bartomeu Raboll</i>	140 lb
Sencelles	Bernat Arrom	4 lb
Cavalleria de na Bausana	Mossèn Guillem Martí rector	18 lb
SUMA TOTAL		209 lb 10 s

Taula 5. Recaptacions del 1405¹⁵

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
RAIGUER		
Santa Maria	Blai Santa Pau e sa muller	2 lb 10 s
Alaró	Mossèn Joan Provençal Jaume Campins, Joan Maiol Bartomeu Miralles	15 lb 10 s
Robines	Andreu Ferrer, Jordi Cantarelles Berenguer Terrassa Pere Far, Pere Llorens	47 lb 10 s
Sencelles	Pere Rom	8 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Joan Vilaprim, Arnau Castelló Pere Llosa, Cristòfol Bordils Francesc Reial, Antoni Ferrer</i>	225 lb
Cavalleria de na Bausana	Mossèn Guillem Martí, rector de Robines	29 lb
SUMA TOTAL		299 lb 19 s

Taula 6. Recaptacions del 1406¹⁶

15 ACM, Mesa Capitular, 2.732, fol. 2-15v.

16 ACM, Mesa Capitular, 2.733, fol. 2-15v.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
RAIGUER		
Santa Maria	Antoni Fuyós Pere Horrach	2 lb 15 s
Alaró	Pere des Brull ciutadà	20 lb
Robines	Andreu Ferrer	52 lb 10 s
Sencelles	Benet Arrom	8 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Pau Piquer Gossalbo Aixemeno</i>	<i>245 lb</i>
Cavalleria de na Bausana de Robines	Mossèn Guillem Martí rector	30 lb
SUMA TOTAL		358 lb 5 s

Taula 7. Recaptacions del 1407¹⁷

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Martí Estalella Miquelí Macip capeller Ramon Sardà	5 lb
Alaró	Antoni Guitard Jaume Parets d'Alaró	16 lb
Robines	Berenguer Fillol Joan ses Oliveres	45 lb
Sencelles	Bernat Cabrer Julià Cabrer	4 lb 2s 6 d
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Jaume Albertí, Gossalbo Ximeno Antoni Salvat pus jove Guillem Dalós tots d'Inca</i>	<i>205 lb</i>
Cavalleria de na Bausana	Mossèn Guillem Martí Antoni Estany	25 lb
SUMA TOTAL		300 lb 2 s 6 d

Taula 8. Recaptacions del 1408¹⁸

17 ACM, Mesa Capitular, 2.734, fol. 2-16.

18 ACM, Mesa Capitular, 2.735, fol. 2-16.

POBLES	LLEVADORS DEL DELME	INGRESSOS
Santa Maria del Camí	Antoni Orrach	5 lb
Alaró	Antoni Domènec Arnau Joan Jaume Campins	17 lb
Robines	Berenguer Fuyol de la Ciutat Joan Moya de Robines	35 lb
Sencelles	Pere Rom	6 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Gossalbo Ximeno Pau Piquer</i>	<i>180 lb</i>
Cavalleria de na Bausana en la parròquia de Robines	Mossèn Guillaume Martí, rector de Robines	20 lliures
SUMA TOTAL		263 lb

Taula 9. Recaptacions del 1409¹⁹

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Alaró	Pere Moragues s a muller	23 lb 10 s
Sencelles	Guillem Bausa Llorenç Batle	9 lb
Robines	Guillem Parets Andreu Ferrer, Jordi Mateu	60 lb 10 s
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Jaume Estaràs Pere Martí, Arnau Castelló</i>	<i>208 lb</i>
Santa Maria del Camí	Antoni Campfuyos Antoni Orrach	5 lb
Cavalleria de na Bausana en la parròquia de Robines	Andreu Ferrer Jordi Cantarelles, Jaume Parets	36 lb 5 s
SUMA TOTAL		337 lb 5 s

Taula 10. Recaptacions del 1410²⁰

19 ACM, Mesa Capitular, 2.736, fol. 2-14v.

20 ACM, Mesa Capitular, 2.737, fol. 2-14v.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Pere Arbós, Marti Estalella Jaume Provençal	7 lb 10 s
Alaró	Guillem Pons	25 lb 10 s
Sencelles	Antoni Horrach, Guillem Bauçà Francesc Ferragut	10 lb
Robines	Pere Martí, Bartomeu Terrassa Antoni Bastard	80 lb 10 s
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Antoni Salvat, Antoni Bordils Jaume Lloret</i>	<i>280 lb</i>
Cavalleria de na Bausana	Jaume Garriga	33 lb 15 s
SUMA TOTAL		437 lb 5 s

Taula 11. Recaptacions del 1411²¹

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Antoni Orrach, Antoni Fuyós	8 lb
Alaró	Pere Pons, Martí Xanxo Joan Mestre sastre	18 lb
Sencelles	Julià Cabrer	8 lb 10 s
Robines	Jaume Noguera, Pere Cantarelles Jaume Cirer, Andreu Cirer Guillem d'Osona, Jaume Llorenç Pere Mitger, tots de Robines	66 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i sa Pobla</i>	<i>Pau Piquer, Garau Ferrer, paraire Guillem Bunyola, teixidor, els dos d'Inca Miquel Piquer paraire de Ciutat</i>	<i>263 lb</i>
Cavalleria de na Bausana	Jaume Cirer	22 lb 10 s
SUMA TOTAL		467 lb 5 s

Taula 12. Recaptacions del 1412²²

21 ACM, Mesa Capitular, 2.738, fol. 2-16v.

22 ACM, Mesa Capitular, 2.739, fol. 2-16.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
RAIGUER		
Santa Maria del Camí	Pere Pons	4 lb 5 s
Alaró	Pere Pons	15 lb
Sencelles	Guillem Bauçà	12 lb 10 s
Robines	Berenguer Fillol	57 lb 10 s
<i>Inca, Campanet, Selva i sa Pobla</i>	<i>No fou venut. Els administradors són Joan Provençal prevere, Bernat Agostenens notari, Cristòfol Torrent</i>	
	Vi embotat entre 19 bótes	412 somades
Cavalleria de na Bausana	Pere Miquel	15 lb
SUMA TOTAL		514 lb 1s

Taula 13. Recaptacions del 1414²³

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Pere Mates	5 lb
Alaró	Miquel Sunyer, Arnau Guitart Antoni Mir, Antoni Déu-lo-feu	15 lb
Sencelles	Antoni Esteve	12 lb
Robines	Berenguer Fiol Bernat Albertí i llurs mullers	50 lb
<i>Inca, Campanet, Selva i Uyalfàs</i>	<i>En Vallespir, Joan Bordells Guillem de Montpellier</i>	<i>250 lb</i>
Cavalleria de na Bausana	Joan Dardona, Ramon Terrassa	24 lb 5 s
SUMA TOTAL		356 lb 5 s

Taula 14. Recaptacions del 1415²⁴

23 ACM, Mesa Capitular, 2.740, fol. 2-16v.

24 ACM, Mesa Capitular, 2.741, fol. 2-16.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria del Camí	Mossèn Joan Tallades prevere	2 lb 10 s
Alaró	Bernat Pi	17 lb
Sencelles	Guillem Armengol, Guillem Bauçà	10 lb 10 s
Robines	Joan Balaguer, Antoni Esteva	47 lb 10 s
<i>Inca, Selva, Campanet i Uyalfàs</i>	<i>Huguet Llops Antoni Ferrer i son fill</i>	255 lb
Cavalleria de na Bausana	Jaume Cirer	37 lb 15 s
SUMA TOTAL		370 lb 5 s

Taula 15. Recaptacions del 1416²⁵

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Antoni Llaurador, Antoni Fuyos	4 lb 10 s
Alaró	Nadal Joan Nicolau Llorenç de Robines	12 lb
Sencelles	Gabriel Febrer	10 lb 10 s
Robines	Jaume Garriga, Gabriel Garriga	62 lb 10 s
<i>Inca, Selva, Campanet i Uyalfàs</i>	<i>Rebut i procurats per Joan Provençal</i>	190 lb 19 s 11 d
Cavalleria de na Bausana	Jaume Noguera, Andreu Cirer	36 lb
SUMA TOTAL		316 lb 9 s 15 d

Taula 16. Recaptacions del 1417²⁶

25 ACM, Mesa Capitular, 2.742, fol. 1-15.

26 ACM, Mesa Capitular, 2.743, fol. 1-15.

POBLES	LLEVADORS	INGRESSOS
Santa Maria	Antoni Horrach	2 lb 10 s
Alaró	Agustí Satria, Arnau Guitard Jaume Campins	18 lb
Sencelles	Francesc Ferragut	8 lb 17 s 6 d
Robines	Antoni Esteve, Andreu Noguera Antoni Cirer	60 lb
<i>Inca, Selva, Campanet i Uyalfàs</i>	<i>Bartomeu Vallespir Antoni Salvat major de dies Jaume Albertí, Antoni Salvat barber</i>	<i>250 lb 7 s 6 d</i>
Cavalleria de na Bausana	Andreu Ferrer	30 lb 9 s
SUMA TOTAL		369 lb 17 s 6 d

Taula 17. Recaptacions del 1418²⁷

POBLES	LLEVADOR	INGRESSOS
Santa Maria	Guillem Balsa	4 lb 10 s
Alaró	Antoni Mir	16 lb
Sencelles	Francesc Ferragut	8 lb 10 s
Robines	Bartomeu Valspir, Jaume Albertí Antoni Salvat	90 lb
<i>Inca, Selva, Campanet e Uyalfàs</i>	<i>Joan Provençal</i>	<i>70 lb 2 s 11 d</i>
Cavalleria de na Bausana	Antoni Salvat, Jaume Albertí Bartomeu Vallespir	32 lb 10 s
SUMA TOTAL		221 lb 12 s 11 d

Taula 18. Recaptacions del 1420²⁸

27 ACM, Mesa Capitular, 2.744, fol. 2-16v.

28 ACM, Mesa Capitular, 2.745, fol. 2-16v.

	1400	1401	1403	1404	1405	1406	1407	1408	1409
CIUTAT	321 lb	300 lb 8 s 4 d	259 lb 5 s 5 d		220 lb 18 s 8 d	213 lb 13 s 2 d	211 lb 11 s 1 d	256 lb 4 s	35 lb 5 s 10 d
SERRA DE TRAMUNTANA	142 lb 5 s 6 d	170 lb	144 lb 8 s 3 d	43 lb 10 s	126 lb 2 s 2 d	150 lb	170 lb 10 s	163 lb 2 s 6 d	145 lb 10 s
RAIGUER	226 lb	164 lb	219 lb 10 s	245 lb 9 s	209 lb 10 s	299 lb 19 s	358 lb 5 s	300 lb 2 s 6 d	263 lb
PLA	53 lb 10 s	52 lb 10 s	58 lb	59 lb	75 lb	115 lb	120 lb	66 lb 7 s	62 lb
LLEVANT - MIGJORN	25 lb 10 s	30 lb 10 s	15 lb 10 s	18 lb	17 lb 10 s	25 lb 7 s 6 d	32 lb 10 s	23 lb	19 lb 10 s
TOTAL	769 lb 6 d	717 lb 8 s 4 d	696 lb 13 s 8 d	511 lb 17 s 11 d	649 lb 10 d	803 lb 10 s 8 d	680 lb 10 s	808 lb 16 s 6 d	525 lb 5 s 10 d

	1410	1411	1412	1414	1415	1416	1417	1418	1420
CIUTAT	134 lb 18 s	124 lb 10 s 9 d	62 lb 16 s 5 d	124 lb 17 s 2 d	156 lb 7 s 5 d	108 lb 12 s 8 d	145 lb 9 s 7 d	118 lb	144 lb 17 s
SERRA DE TRAMUNTANA	37 lb	186 lb 12 s 6 d	174 lb 15 s	181 lb	306 lb 17 s 5 d	144 lb 12 s 6 d	142 lb	125 lb 15 s	140 lb 5 s
RAIGUER	337 lb 5 s	437 lb 5 s	467 lb	514 lb	356 lb 5 s	370 lb 5 s	316 lb 9 s 15 d	369 lb 17 s 6 d	221 lb 12 s 11
PLA	101 lb	96 lb	104 lb	78 lb	75 lb	82 lb	18 lb 17 s 6 d	68 lb	86 lb
LLEVANT - MIGJORN	39 lb 10 s	37 lb 10 s	26 lb 10 s	23 lb 10 s	18 lb	23 lb	20 lb 15 s	13 lb 7 s 6 d	12 lb 10 s
TOTAL	650 lb 3 s	848 lb 3 s 3 d	835 lb 6 s 5 d	921 lb 18 s 2 d	912 lb 9 s 10 d	628 lb 10 s 2 d	638 lb 12 s 4 d	687 lb	605 lb 4 s 11 d

Taula 19. Recaptacions del delme del vi de Mallorca per la part del Capítol de la Seu (1400-1420)

	1400	1401	1403	1404	1405	1406	1407	1408	1409	1410	1411	1412	1414	1415	1416	1417	1418	1420
CIUTAT	41,7	41,8	38,6		34	26,6	31	31,6	6,7	20,7	14,7	7,5	13,5	17	17,3	22,7	17	24
SERRA DE TRAMUNTANA	18,4	23,7	21,5	10,6	19,4	18,6	25	20	27,8	5,7	22	21	19,6	33,6	23	22,3	18,3	23
RAIGUER	29,5	22,8	32,8	47,8	32,3	37,3	52,5	37	50	52	51,5	56	39	55,7	58,8	49,4	53,8	36,7
PLA	7	7,4	8,6	11,5	11,5	14,3	17,6	8	11,8	15,5	11,3	12,4	8,2	8,5	13	3	10	14,2
LLEVANT-MIGJORN	3,3	4,3	2,4	3,5	2,7	3,1	4,8	2,8	3,8	6	4,5	3,2	2	2,6	3,6	3,3	1,8	2,1

Taula 20. Percentatges del delme del vi per comarques

Com es pot observar a les taules, Inca era el principal protagonista del delme del vi. Les seves recaptacions anaven des de 100 fins a 300 lliures anuals. Arribaren els màxims beneficis l'any 1411, amb 280 lliures.

Així mateix, els llevadors del delme d'Inca més concorreguts entre els documents foren Girard Ramis, Guerau Ferrer (paraire), Jaume Martí, Gossalbo Eixemenó i Pau Piquer.

Amb tot, Inca comptava amb infraestructures necessàries per emmagatzemar el vi. Hi havia la disposició d'un celler, en el nostre cas, un celler de propietat episcopal, del qual se sap que fou manat construir el 1263, pel bisbe Torrelles.²⁹

A més, gràcies a la documentació capitular, s'ha pogut constatar que a Mallorca hi havia tota una xarxa de cellers: Robines, Inca, Ciutat, Alcúdia, Sóller, Marratxí, Sineu i en el Castell del Rei.

Figura 1. Recorregut del vi d'Inca

Dins d'aquests grans cellers el vi es guardava dins les bótes, anomenades *congrenyades* per gruixats cèrcols que les envolten, que se subjectaven gràcies a agafalls de ferro, els quals rebien el nom de *congrenys*.³⁰ D'alguns dels cellers ha quedat constància de quantes bótes disposava, de com estaven col·locades i de quina era la seva capacitat, a més del preu del quarter major.

Per altra banda, part de tot aquest vi produït era destinat a complaure la demanda de Ciutat. Així, durant l'època medieval, es va anar dibuixant arreu de les contrades mallorquines una modesta xarxa de transport i de distribució del vi produït, enllaçant les àrees rurals amb la capital del Regne. Des d'aquests grans cellers, es transportava el vi cap a les diferents tavernes de Ciutat. En elles es

²⁹ Llabrés, J. i Rosselló, R.: *Inca en la història (1229-1349)*, Inca, 1998.

³⁰ Cada un dels cèrcols de fusta, composts per diverses corbes, els quals envolten estretament les bótes *congrenyades*.

venia el vi, en somades, a la menuda, a particulars. A través de la documentació capitular hem pogut saber la denominació de les tavernes, a qui pertanyien, les quantitats de vi que es venien, el preu del quartà major i la mensualitat que cobrava el taverner o tavernera per dur a terme la venda (25 sous mensuals).

LLOC DE VENDA	QUANTITAT VENUDA	PREU QUARTER MAJOR	INGRESSOS
Venut a la taverna, a prop del proador de na Xona	15 somades i 40 qr de mescla	12 d	17 lb 12 s
	88 somades i 220 qr de mescla	14 d	112 lb 18 s 8 d
	30 somades i 60 qr de mescla	14 d	49 lb 9 s 2 d
Venut en el celler del Bisbe i Capítol	4 somades i 12 qr de mescla	10 d	3 lb 15 s
	12 somades i 30 qr de mescla	14 d	15 lb 8 s
Venut en la taverna de la dona Torrella, prop de Santa Fe	4 somades i 10 qr de mescla	12 d	4 lb 8 s
	26 somades i 90 qr de mescla	14 d	46 lb 4 s
	12 somades i 18 qr de mescla	14 d	14 lb 16 s 9 d
Venut a la taverna den Daniel, prop de Sant Miquel	64 somades i 160 qr de mescla	14 d	82 lb 2 s 8 d
	66 somades i 84 qr de mescla	14 d	69 lb 4 s 10 d
Taverna den Carmansó, prop de la plaça den Monsó	4 somades i 10 qr de mescla	14 d	5 lb 2 s 8 d
	12 somades i 30 qr de mescla	12 d	13 lb 4 s
Taverna de na Joaneta, prop de la Quartera	8 somades i 20 qr de mescla	14 d	10 lb 5 s 4 d
	4 somades i 10 qr de mescla	12 d	4 lb 8 s
Taverna de la dona Margarita, prop de la peixateria	16 somades i 40 qr de mescla	12 d	17 lb 12 s
	36 somades i 90 qr de mescla	14 d	46 lb 4 s
SUMA TOTAL			512 lb 7 s 1 d

Taula 21. Compte del delme del vi d'Inca, Selva, Campanet i Huialfàs³¹ de l'any 1414, que suma 924 quarters i mig de vi

³¹ ACM, Mesa Capitular, 2.740, fol. 19v-20.

Data	Taverna	Quantitat	Preu quarter major	Ingressos part Capítol
3/12 a 13/1	Taverna den Daniel Creus	48 somades	16 d	16 lb
2/12 a 15/1	Taverna de la dona Montserra, del cap d'avall de la bosseria	52 somades	16 d	17 lb 7 s 8 d
3/12 a 16/1	Taverna de la dona Eulàlia, prop de lo proador de na Xona	52 somades	16 d	17 lb 6 s 8 d
10/12 a 30/12	Taverna de la dona Lluçia, prop de la porta del Call	20 somades	16 d	6 lb 13 s 4 d
9/1 a 17/1	Taverna de Joanico, a l'Adoberia vella	16 somades	16 d	5 lb 6 s 8 d
27/12 a 5 /1	Celler del reverent senyor Bisbe e Capítol	16 somades	16 d	5 lb 6 s 8 d
24/12 a 14/1	Taverna den Joan Segals, prop de lo pou del mercat	8 somades	16 d	2 lb 3 s 4 d
23/1 a 15/2	Taverna den Daniel Creus, damunt Sant Miquel	43 somades e 14 quartans	18 d	16 lb 6 s 4 d
23/1 a 10/2	Taverna de la dona Monserrada	28 somades	18 d	10 lb 10 s
20/1 a 5/2	Taverna de la dona Eulàlia	16 somades	18 d	6 lb
31/1 a 7/2	Taverna den Joanico	16 somades	18 d	6 lb
7/4 a 23/4	Taverna den Daniel Creus	42 somades	22 d	19 lb 5 s
7/4 a 22/4	Taverna de la dona Eulàlia	48 somades	22 d	22 lb
7/4 a 22/4	Taverna de la dona Monserrada	16 somades	22 d	7 lb 6 s 8 d
13/4 a 22/4	Taverna den Joanico	16 somades	22 d	7 lb 6 s 8 d
		4 somades	22 d	1 lb 11 s 8 d
		1 somada i ½	22 d	11 s 9 d
SUMA UNIVERSAL				167 lb 2 s 5 d

Taula 22. 1420³²

32 ACM, Mesa Capitular, 2.745, fol. 44-45.

Analitzant les taules anteriors, es pot fer una quantificació aproximada del vi que es transportava cap a Ciutat. Solia entregar entre 300 i 400 somades, que venien a 5 sous cada una. En aquest sentit, el preu del quarter major del vi procedent d'Inca oscil·lava entre 22 diners, en el mes d'abril. En canvi, les cotes més baixes es donaven al llarg del mes de desembre i gener, en què el preu era d'entre 12 i 16 diners. No és casual que per aquestes dates fos més barat comprar vi, atès que és el moment just d'haver acabat la verema i d'encetar les primeres bótes de vi novell en els cellers.

L'administrador del delme del vi d'Inca, per la part del Capítol de la Seu, fou Joan Provençal, prevere. Era l'encarregat de rebre les quantitats produïdes de vi i donar compte de les avinences fetes amb el reverent Senyor Bisbe i el Capítol. Al mateix temps també li pertanyia distribuir el vi de la parròquia inquera pels distints cellers de la geografia mallorquina.

Però s'ha de tenir en compte que la venda i recaptació del delme del vi d'Inca, juntament amb el manteniment del gran celler, suposava tota una sèrie de despeses anuals, a les quals s'havia de fer front amb els ingressos aportats del tribut eclesiàstic. D'aquesta manera, gràcies a la documentació capitular, s'han pogut conèixer quins eren els costos del delme del vi, i més concretament a Inca. Les despeses més comunes foren el pagament del corredor de lletres Berenguer Moragues, que anava a avisar els forans de la venda del delme; els jornals de Francesc Vallariola i el seu escuder, encarregats de vendre el delme; quines foren les despeses per arreglar el celler capitular: els sous que cobraven els boters, n'Algaida, Leonard Ferrer, i en Bernat Sans, també els costos dels cups; alhora, qui endomassava la plaça d'Inca per vendre el delme del vi, en Petro Verger.

CONCEPTE	COST
27/8 A Pere Bover per una lletra qui aporta per les parròquies a tothom que volgués comprar delmes dels vins fossin a Inca el jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
28/8 a Berenguer Moragues, corredor, per lloguer d'una bèstia com anà a Inca per fer les vendes dels vins per 2 jorns a ^o de 4 s per jorn	4 s
DESPESES TOTALS	14 s 3 d

Taula 23. Despeses de l'any 1400³³

CONCEPTE	COST
26/8 Un hom qui aporta una lletra per l'illa, tothom que volgués comprar lo delme del vi que fossen a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Berenguer Moragues corredor, per lloguer d'una bèstia, quan anà a Inca per fer les vendes dels delmes dels vins	4 s 6 d
1/9 A en Guillem Mates corredor, per vendre los delmes dels vins d'Inca	4 s
DESPESES TOTALS	4 lb 8 s 7 d

Taula 24. Despeses de l'any 1401³⁴

33 ACM, Mesa Capitular, 2.728, fol. 36.

34 ACM, Mesa Capitular, 2.729, fol. 35v-36v.

CONCEPTE	COST
24/8 Jaume Bover que aporta una lletra per comprar delmes del vi que fos a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Berenguer Moragues corredor, per lloguer d'una bèstia com anà a Inca per fer les vendes dels vins	6 s
D'aquelles 111 lb 19 s 4 d que costa tornar lo celler d'Inca i que toca pagar la meitat al Capítol	55 lb 19 s 8 d s
DESPESES TOTALS	56 lb 16 s 11 d

Taula 25. Despeses de l'any 1403³⁵

CONCEPTE	COST
A en Miquel Borràs que duu una lletra a defora per totes les parròquies per comprar delmes dels vins fos a Inca per Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Berenguer Moragues per lloguer d'una bèstia com anà a Inca per fer les vendes dels vins	6 s
DESPESES TOTALS	17 s 3 d

Taula 26. Despeses de l'any 1404³⁶

CONCEPTE	COST
24/8 Un hom qui aporta una lletra defora, tothom que volgués comprar delmes dels vins, fos a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Berenguer Moragues, corredor, per lloguer de la bèstia com anà a Inca per fer les vendes dels delmes dels vins	6 s 11 d
Al senyor n'Algaida, boter, per cèrcols i adob que feu en lo celler del senyor Bisbe i Capítol	5 lb 2 s
A Leonard Ferrer per l'adob que feu en el celler del Bisbe i del Capítol d'Inca	5 lb 8 s 7 d
DESPESES TOTALS	11 lb 8 s 8 d

Taula 27. Despeses de l'any 1405³⁷

35 ACM, Mesa Capitular, 2.730, fol. 38v-39.

36 ACM, Mesa Capitular, 2.731, fol. 38v.

37 ACM, Mesa Capitular, 2.732, fol. 38-38v.

CONCEPTE	COST
24/8 1 hom qui aporta una lletra per comprar delmes del vi, que fos a Inca, el dia de Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Berenguer Moragues, corredor, per lloguer de la bèstia amb què anà a Inca per fer les vendes del vi	4 s
Adob que feren los compradors en los cups del celler d'Inca	15 s 9 d s
DESPESES TOTALS	1 lb 3 s

Taula 28. Despeses de l'any 1406³⁸

CONCEPTE	COST
22/8 pagui a un hom qui aporta una lletra per les parròquies de defora que tothom que volgués comprar delmes del vi, anassin a Inca, lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Moragues corredor, qui anà a Inca per fer les vendes del delme del vi. Per lloguer s'una bèstia	6 s
DESPESES TOTALS	17 lb 3 d

Taula 29. Despeses de l'any 1407³⁹

CONCEPTE	COST
26/6 A Antoni Avinyó, guixer per l'adob de la canal que feu en lo celler del bisbe	7 s 6 d
A Ferrando, qui aporta una lletra per l'illa, que tothom que volgués comprar lo delme dels vins fos a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
Al corredor qui anà a Inca per lloguer de la seva bèstia	4 s
A Bernat Sans, boter, per l'adob que feu al cup major del celler d'Inca	17 lb 16 s 6 d
DESPESES TOTALS	18 lb 19 s 3 d

Taula 30. Despeses de l'any 1409⁴⁰

38 ACM, Mesa Capitular, 2.733, fol. 32v, 35.

39 ACM, Mesa Capitular, 2.743, 31.

40 ACM, Mesa Capitular, 2.736, fol. 24.

CONCEPTE	COST
24/8 A Joan Provençal prevere, procurador del Capítol a Inca, per la messió que havia fet la vigília de Sant Bartomeu i lo jorn de Sant Bartomeu que feu les vendes dels delmes del vi	3 lb 15 s
Dues bèsties que lloga per anar a vendre los delmes en les quals cavalca Pere ça Costa	22 s
Una bèstia en la qual cavalca lo corredor que encantat los delmes	4 s
A aquells qui portaren lletres per les parròquies de defora a tothom qui volgués comprar delmes del vi que fossen a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11x 3 d
A en Cardona per metre lo tapit, bancs a la plaça del pa lo primer diumenge après Sant Bartomeu per tenir encant dels delmes romasos a vendre	4 d
DESPESES TOTALS	5 lb 16 s 7 d

Taula 31. Despeses de l'any 1410⁴¹

CONCEPTE	COST
23/8 A Joan Provençal, procurador del Capítol a Inca, per la messió que feu la vigília de Sant Bartomeu, que fou en dissabte, diumenge, dilluns que fos Sant Bartomeu, que feu vendes del delme del vi per sopars i dinars	4 lb 9 s 2 d
2 bèsties que llogui com anam a vendre el vi, en que cavalca Vallariola i son escuder, a raó de 4 s 6 d per jorn	8 s
Doni al corredor d'Inca per cridar a tothom que volgués tornar les dites bèsties a Ciutat	6 d
Costaren 2 bèsties per ops del dit Francesc com partir a Inca, a raó de 5 sous cada una	10 s
1 bèstia en la qual cavalca un dels corredors que anaven a encantar lo delme del vi d'Inca	4 s
Als portadors de lletres que anaren per la terra que tothom que volgués comprar delmes del vi fossin a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
Per los bancs i tapit, a metre a la plaça del pa, com venem los delmes, qui eren romasos a vendre del dit vi	4 d
DESPESES TOTALS	6 lb 3 s 3 d

Taula 32. Despeses de l'any 1411⁴²

41 ACM, Mesa Capitular, 2.737, fol. 44.

42 ACM, Mesa Capitular, 2.738, fol. 49-50v.

CONCEPTE	COST
23/6 Als portadors de lletres que anaren a les parròquies de fora de Ciutat a tothom que volgués comprar delmes del vi, que fossen a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
Una bèstia en que cavalca un dels corredors que encantaren lo dit delme del vi	4 s
2 besties on cavalquen Francesc Vallariola com anam a vendre los delmes del vi e partint de les vendes anam a Sineu per mesurar los blats e triguem les dites besties per 5 jorns entre Inca i Sineu a rau de 4 sous per jorn	2 lb
A en Cellent per metre bancs i tapits a la plaça del pa com venem los delmes del vi	4 d
A Joan Provençal procurador d'Inca per la messiò que havia en la vigília de Sant Bartomeu e lo jorn de Sant Bartomeu que feu les vendes del vi	4 lb 12 s 7 d
DESPESES TOTALS	7 lb 8 s 2 d

Taula 33. Despeses de l'any 1412⁴³

Missions del delme de vi d'Inca, que són a pagar per la part del Capítol

CONCEPTE	COST
A Bernat Agostenencs per raó dels treballs sostenguts en les veremes del delme d'Inca i per cercar escriptures faents per la qüestió quins manera contra els habitants d'inca sobre l'onzena de la verema	7 lb 10 s
14/12 A mossèn Cristòfol Torrent per sos treballs de les veremes d'Inca per ells sostenguts	6 lb
7/3 Mossèn Joan Provençal per son salari de les damunt dites veremes i per llevar i procurar les avinences del delme del vi	7 lb 10 s
Delme de la dita verema de llevar així amb los traginers que havien llogats com altres que portaven la verema en los cellers com aquells qui follaven la verema i en aquells que lavaven cup, botes i altres moltes missions	16 lb 17 s 7 d
DESPESES TOTALS	37 lb 17 s 7 d

⁴³ ACM, Mesa Capitular, 2.739, fol. 43v.

Missions fetes a Ciutat, més compra de vi per fer mescles

CONCEPTE	COST
20/2 De port d'Inca a Ciutat= 312 somades de vi a raó de 5 s per somada	103 lb
Als portadors de lletres que anaven a les parròquies de fora de Ciutat a tothom que volgués comprar delme del vi que fossen a Inca lo dia de Sant Bartomeu	11 s 3 d
1 bèstia en que cavalca 1 dels corredors qui anaven a encantar los delmes del vi	4 s
A Petro Verguer per metre los bancs i tapits a la plaça del pa	4 d
A Joan Provençal per la messiò que havia feta en Inca lo jorn de Sant Bartomeu com venem los delmes	2 lb 16 s 3 d
A Joan Provençal per lo salari dels treballs que ha sostenguts en lo delme de les veremes d'Inca i per llevar les avinences de les dites veremes	7 lb 10 s
A Joan Provençal d'aquelles 3 lb, les quals ha comprat un cubell gran amb 2 congrenys per obs del celler d'Inca	1 lb
DESPESES TOTALS	115 lb 1 s 10 d

Taula 34. Despeses de l'any 1414⁴⁴

CONCEPTE	COST
22/8 Als portadors de lletres que encantaven los delmes, tothom que volgués comprar delmes del vi, anessin a Inca el dia de Sant Bartomeu	12 s 3 d
1 bèstia en que cavalca un dels corredors que encanten los dits delmes	4 s
En Petro Verger, per metre los bancs i tapits a la plaça del pa	4 d
Despenem a Inca la vigília de Sant Bartomeu amb 2 jorns següents, dissabte i diumenge, com venem los dits delmes, entre pa, vi, carn i altres coses necessàries, així com es acostumat	3 lb 12 s 7 d
Despenem en los dits 3 jorns, dita quantitat de les quals fou despenedor i administrador Alonso de Pedrola	3 lb 12 s 7 d
Per lo adob del celler d'Inca 1412	10 s 11 d
DESPESES TOTALS	8 lb 11 s 9 d

Taula 35. Despeses de l'any 1415⁴⁵

44 ACM, Mesa Capitular, 2.740, fol. 21-22v, 57v-59.

45 ACM, Mesa Capitular, 2.741, fol. 44v, 46v-47.

CONCEPTE	COST
17/8 Portadors de lletres per comprar delmes del vi, fossen el dia de Sant Bartomeu a Inca	11 s 3 d
1 bèstia en que cavalca un dels corredors	4 d
Per metre los bancs i tapits a la plaça del pa lo diumenge après Sant Bartomeu	4 d
Al corredor de Robines qui encanta lo delme del vi de Robines del senyor Bisbe i Capítol	1 s
17/9 Antoni Sallent per messiò d'ell i la bèstia com anem a vendre i lliurar los delmes del vi a Santa Maria des Camí i Bunyola	4 s 2 d
16/1 A mossèn Joan Provençal per l'adob del celler d'Inca del 1415	17 s 5 d
A mossèn Joan per l'adob del celler dessús dit de 1416	4 lb 13 s 2 d
A Joan Provençal per la messiò que feu a Inca lo jorn de Sant Bartomeu com venem los delmes del vi	4 lb 5 s 2 d
DESPESES TOTALS	10 lb 12 s 10 d

Taula 36. Despeses de l'any 1416⁴⁶

⁴⁶ ACM, Mesa Capitular, 2.742, fol. 49-51v.

CONCEPTE	COST
Missions del vi d'Inca, amb el port de vi i de taverneres i d'altres costos: <ul style="list-style-type: none"> • 1 parell de portadores amb el port = 11 s 6 d • 1 rest per ops dels torns del cups d'Inca= 4 s • Llevar el delme d'Inca i de Selva= 21 lb 2 s 9 d • Mesures i mig quarter que mis per les tavernes, llevar bótes i fonar en lo celler del senyor Bisbe i per rentar 62 bótes= 2 lb 4 s 10 d • Tavernera den Daniel Creus per un mes i 8 jorns= 2 lb 18 s • Tavernera del poador de na Xona per un mes i 20 jorns= 2 lb 10 s • Tavernera del celler del Bisbe i Capítol per un mes i 2 jorns= 2 lb i 12 s • De port 250 somades de vi d'Inca fins a Ciutat= 31 lb 5 s • Per treballs de mossèn Joan Provençal per procurar i administrar el delme del vi d'Inca i llevar les avinences del dit vi= 7 lb 10 s 	65 lb 15 s 8 d
A 22 d'agost, pagui als portadors de lletres qui anaren per les parròquies de fora que tothom qui volgués comprar delmes del vi fossen a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
Lloguer d'una bèstia en que cavalca un dels corredors qui encantaren los dits delmes	4 s
Per metre bancs i tapits a la plaça del pa	4 d
A 20 d'octubre, pagui a mossèn Joan Provençal per adobar les teulades i querenes ⁴⁹ del celler del bisbe i capítol d'Inca	10 s 7 d
Pagui a Joan Provençal per la missió que feu a Inca lo jorn de Sant Bartomeu com venem los delmes del vi	2 lb 12 s 1 d
Pagui a mossèn Joan Provençal per fer de nou un cup del celler d'Inca i fer un congreny nou del sol i metre-hi moltes dogues d'olivera i fonadura de melis i per adobar un canyís del dit cup i moltes altres missions necessàries en el dit celler	17 lb 15 s 8 d
DESPESES TOTALS	87 lb 9 s 7 d

Taula 37. Despeses de l'any 1417⁴⁷

47 ACM, Mesa Capitular, 2.743, fol. 44, 62, fol. 64v.

48 Filera de teules o lloses cobertores, posades horitzontalment a la part més alta de la teulada o del llosat per cobrir en tota sa longitud l'aresta d'unió dels dos aiguavessos

1418⁴⁹

CONCEPTE	COST
25/8 als portadors de lletres qui anaren per les parròquies de fora la Ciutat que tothom que volgués comprar delmes del vi fos a Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
Una bèstia en què cavalca l'escuder de mossèn Vallariola	8 s
Per lloguer de la bèstia en què cavalca un dels corredors qui encantaren lo dit delme a Inca	4 s
A en Pedro per metre los bancs e tapits a la plaça del pa	4 d
20/3 a mossèn Joan Provençal per l'adob del celler d'Inca	5 lb 9 s 3 d
A mossèn Joan Provençal per la messiò que feu lo jorn de Sant Bartomeu a Inca com venem los delmes del vi	2 lb 17 s 2 d
Compte del porxo del celler del reverend senyor Bisbe e honrat Capítol que es feu en mes de juny <ul style="list-style-type: none"> • 2 doblers de fusta de València amb lo port= 9 lb • De cerar= 1 lb 13 s 8 d • Mestres amb l'abeuratge qui obriren lo dit porxo, manobra, guix, morter, clavó, taules, fula vermella e altres messions menudes= 10 lb 17 s 6 d • Acerar un fust de nelis= 6 d • 1 taula nova amb pegues per ops de les veremes la qual se té en temps de verem davall lo dit porxo= 1 lb 	22 lb 11 s 8 d
DESPESES TOTALS	31 lb 4 s 4 d

Taula 38. Despeses de l'any 1418⁵⁰

49 ACM, Mesa Capitular, 2.744, fol. 61-63v.

50 ACM, Mesa Capitular, 2744, fol. 61-63v.

CONCEPTE	COST
<p>Missions fetes per Pere Piris per lo delme del vi d'Inca</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mitges quarteres e mesures per vendre en les tavernes a diverses fors= 4 s • De port d'Inca fins a Ciutat 437 somades de vi a^o de 5 s per somada= 27 lb 6 s 10 d • A la taverna den Daniel Creus per 4 mesos e quinze jorns a^o d' 1 lb 10 s lo mes= 1 lb 6 s 3 d • A Joan Segol per 20 jorns que vené lo vi= 5 s • A la dona Monserrada per 2 mesos e 24 jorns a^o de 30 s lo mes= 1 lb 1 s • A la dona Eulàlia per 3 mesos e 4 jorns que vené el vi a^o de 30 s lo mes= 1 lb 3 s 6 d • A la tavernera de Joanico de misser Arnau des Mur per un mes e 20 jorns que vené lo vi= 12 s 6 d • A la dona Llúcia tavernera per un mes= 7 s 6 d • A la dona Caterina qui venia al celler del reverend senyor Bisbe e Capítol per 19 jorns que vené el vi= 4 s 9 d • Rentar 109 bótes a^o de 4 d per bóta= 9 s 1 d • 11 crides amb lo vi= 6 s 1 d • Per totes les missions fetes per Joan Provençal en lo delme de la verema del vi d'Inca e de Selva, això és llevar cups e bótes, homens que llogaren amb bèsties per tirar lo delme contínuament e alres molts qui tiraven a viatges, foladors qui trapitjaven la verema, menjar e beure als dits foladors e altres moltes missions menudes= 17 lb 15 s 7 d 	51 lb 2 s 1 d
25/8 als portadors de lletres qui anaren per les parròquies fora la Ciutat, que tothom que volgués comprar delmes del vi, que fos en la vila d'Inca lo jorn de Sant Bartomeu	11 s 3 d
A en Padró, un dels corredors per lloguer s'una bèstia en què cavalca	6 s
Per metre los bancs e tapits a la plaça del pa lo diumenge següent après Sant Bartomeu	4 d
2 jornals d'una bèstia en què cavalca l'escuder de mossèn Jaume Martí com anam a vendre los dits delmes	8 s
4/10 a mossèn Joan Provençal per treure les vinasses dels cups e feus de les bótes del celler d'Inca del 1417 e per lloguer de 5 bótes grosses	2 lb 14 s 11 d
A mossèn Joan Provençal per una bóta que compra d'olivera amb 4 congenys e adob del celler l'any 1420	11 lb 3 s 6 d
A mossèn Joan Provençal per la missió que havia feta lo jorn de Sant Bartomeu com venem los delmes del vi	3 lb 2 d
A Pere Peris a Consell, com veniem d'Inca a Ciutat de vendre los dits delmes, per beure e refrescar a mossèn Jaume Martí	1 s
DESPESES TOTALS	68 lb 19 s 3 d

Taula 39. Despeses de l'any 1420⁵¹

51 ACM, Mesa Capitular, 2.745, fol. 45V, 54.

Amb tot, a manera de conclusió, una vegada analitzada tota la documentació generada pel Capítol de la Seu amb referència al delme del vi, es pot observar com Inca jugava el paper de *hinterland* del vi produït a la Balear major. Era lloc de venda de l'impost eclesiàstic, era des d'on el vi viatjava fins a Ciutat, on es venia a les distintes tavernes de la capital. En aquest sentit, les produccions vinícoles inques eren elevades, en comparació d'altres parròquies, en primer lloc, de la comarca del Raiguer, però també respecte a altres viles de Mallorca.

Al mateix temps que les produccions de vi eren considerables, els ingressos del delme del vi d'Inca foren molt importants per als canonges de la Seu. Eren uns dels més alts de Mallorca.

Per totes aquestes qüestions, la vila d'Inca va esser la protagonista del delme del vi del Regne de Mallorca al llarg de l'època medieval.

3. BIBLIOGRAFIA

- 1 Alcover, A. i Moll, F.: *Diccionari català-valencià-balear*, Ed. Moll, Palma, 1932.
- 2 Alzina, Jaume *et alii*: *Història de Mallorca*, col. "Els Treballs i els Dies", volum I, ed. Moll, Palma, 1982.
- 3 Arxiduc Lluís Salvador: *Las Islas Baleares*.
- 4 Barceló Crespí, M.: "Aspectes agraris d'un nucli urbà", *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 44, ed. BSAL, Palma, 1988.
- 5 Barceló Pons, B.: "El desarrollo del cultivo de la vid en Mallorca", *Boletín de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación de Mallorca*, volum 624, Palma, 1959.
- 6 Barceló Ramis, G.: "Difusió del conreu de la vinya de Llubí a finals del segle XVI i inicis del XVII", *III Jornades Locals de Porreres*, ed. Ajuntament de Porreres, Porreres, 2010.
- 7 Binimelis Sebastià, J.: *Evolució de la vinya i de la producció vinícola a les Illes Balears*, tesi doctoral, UIB, 1990.
- 8 Calafat Vich, B.: "Aproximació a l'evolució de la vinya i els vins a la vila de Santa del Camí (segles XIII-XX)", *II Jornades d'Estudis Locals de Santa Maria*, ed. Ajuntament de Santa Maria, Santa Maria, 1999.
- 9 Caldentey Brunet, J., Grimalt, F. i Ordinas, A.: "El paisatge vitícola actual i històric de Mallorca a través de la toponímia", *XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia*, ed. UIB, Palma, 2005.
- 10 Campaner, À.: *Cronicón mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 á 1800*, ed. Ajuntament de Palma, Palma, 3ª edició, 1984.
- 11 Cateura Bennàsser, P.: *El regne esvàit: desenvolupament econòmic, subordinació política i expansió fiscal (Mallorca, 1300-1335)*, ed. El Tall, Palma, 1998.
- 12 "Fiscalidad en el Reino de Mallorca (1300-1360)", *XVII Congreso de la Corona d'Aragó*, coord. Salvador Claramunt Rodríguez, ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003.
- 13 *L'administració atrapada: crèdit, finances i adaptacions fiscals en el Regne de Mallorca: segle XV*, ed. El Tall, Palma, 2003.
- 14 (coord.): *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes del Regne de Mallorca (segles XIV-XV)*, ed. El Tall, Palma, 2006.
- 15 (coord.): *Recaptar per a pagar deutes: el còdex 29 de l'Arxiu del Regne de Mallorca (1390)*, col. "El Tall del Temps Major", núm. 18, ed. El Tall, Palma, 2009.

- 16 *El crèdit i el sistema financer del Regne de Mallorca: segles XIV-XV*, ed. Consell de Mallorca, Palma, 2009.
- 17 “El sistema fiscal del Regne de Mallorca en els inicis de la crisi”, *Mayurqa*, núm. 27, ed. UIB, Palma.
- 18 Chapham, J. H. i Power, E.: *Historia económica de Europa. La vida agraria en la Edad Media*, volum I, ed. Revista de Derecho Privado, Madrid.
- 19 Ciurana Galceran, J.: *Els vins de Catalunya*, ed. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 4ª edició, 1991.
- 20 Deyà Bauzà, M.: “El conreu de la vinya a meitat del segle XVI a Alcúdia: l'impacte dels privilegis de 1556”, *IV Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia*, ed. Ajuntament d'Alcúdia, Alcúdia.
- 21 Dols Martorell, M. C.: “Els delmes de la vila d'Inca (1409-1417)”, *XI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca, Inca, 2010.
- 22 *Delmes i despeses de la Seu de Mallorca durant el regnat de Ferran I d'Antequera (1409-1417)*, memòria d'investigació, Universitat de les Illes Balears, 2012.
- 23 *Estudi agro-econòmic de Mallorca i Menorca del 1380 al 1420 segons el delme eclesiàstic*, tesi doctoral, UIB, 2015.
- 24 Escuder, M.: “Delme i producció agrària (1380-1412)”, *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca, Inca, 1996.
- 25 Fatjó Gómez, P.: “La contabilidad de una institución eclesiástica desde la perspectiva del historiador económico”, *IX Congreso de la Asociación Española de Contabilidad y Administración de Empresas*, Barcelona, 2001.
- 26 Fiol Tornilla, P.: “Sant Bartomeu, patró d'Inca (1230-1643)”, *VI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca, Inca, 2004.
- 27 Grimalt, F.: *El vi a Mallorca*, ed. Documenta Balear, Palma, 1997.
- 28 Ibáñez Rodríguez, M. (coord.): *El lenguaje de la vid y el vino y su traducción*, ed. Universidad de Valladolid, Valladolid, 2006.
- 29 Juan Escuder, M.: “Delme i producció agrària, 1380-1412”, *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca, Inca, 1996.
- 30 Juan Vidal, J.: “Los diezmos en la diócesis de Mallorca en el siglo XVI”, *Mayurqa*, núm. 22, ed. UIB, Palma, 1989.
- 31 “Evolució de la producció vitícola a Mallorca entre els segles XIV i XVII”, *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*, coord. Emili Giralt i Raventós, Barcelona, 1993.
- 32 Kirchner, H. i Soto, R.: “Les tècniques agràries andalusines i les transformacions posteriors a la conquesta catalana a les Illes Balears”; *Història de la Ciència a les Illes Balears*, volum 1, Barcelona, 2006.
- 33 Llabrés, J. i Rosselló Vaquer, R.: *Inca en la història (1229-1349)*, ed. Ajuntament d'Inca, Inca, 1998.
- 34 López Bonet, F.: *El diezmo en el reino de Mallorca y en la estructura económica de la Procuración Real: 1315-1396*; tesi doctoral; UIB, Palma, 1986.
- 35 “L'estudi del delme recaudat per la procuració reial de Mallorca en el segle XIV i el seu interès respecte a l'aproximació de la cojuntura agrària”; *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, núm. 39, Palma, 1983.
- 36 “Dominis seculars, patrimoni eclesiàstic i rendes decimals a la Mallorca cristiana”; *Mayurqa*, núm. 2, ed. UIB, 1989.

- 37 “La estructuración de los patrimonios señoriales: el diezmo (1230-1276)”, *Història de les Illes Balears*, volum 6, Palma.
- 38 “Fiscalitat i producció agrària: la percepció del delme a Mallorca”, *Comprar, vendre i pagar al rei: els impostos indirectes al Regne de Mallorca: segles XIV-XV*, ed. El Tall, Palma, 2005.
- 39 “Para una historia fiscal de la Mallorca cristiana (siglos XIII-XIV)”, *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 38, 2008.
- 40 Maldonado, J i Ramos, A. (ed.): *Encuentro de historiadores de la vitivinicultura espanyola*, ed. Ayuntamiento del Puerto de Santa María, Cádiz, 2000.
- 41 Manera Erbina, C.: “Viticultors a Mallorca: l’avenç de la vinya al segle XVIII”, *Estudis d’història agrària*, núm. 9, ed. Curial, Barcelona, 1992.
- 42 Pastor Sureda, B.: “Situación de la viña en Baleares al finalizar el siglo XIX”, *Fontes Rerum Balearium*, volum 3, Palma, 1979-1980.
- 43 Rallo García, J.: *Reestructuració i reconversió de la vinya*, ed. Conselleria d’Agricultura i Pesca, Palma, 2003.
- 44 Revilla Calvo, V.: *Producción cerámica, viticultura y propiedad rural en Hispania Tarraconensis (s. I a.C.- III d.C.)*, ed. L’estaquirot, Barcelona, 1995.
- 45 Reywer, A.: *Manual de viticultura*, ed. Mundi-Prensa, Madrid, 2005.
- 46 Riera Melis, A. (coord): *Crisi frumentàries, iniciatives privades i polítiques públiques de proveïment a les ciutats catalanes durant la baixa edat mitjana*, ed. Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2013.
- 47 Rosselló Bordoy, G. i Barceló Crespí, M.: *La Ciudad de Mallorca*, ed. Lleonard Muntaner, Palma, 2006.
- 48 Sastre Moll, J.: “Economía y sociedad en el reino de Mallorca. Primer tercio del siglo XIV”, *Trabajos del Museo de Mallorca*, núm. 40, Palma, 1986.
- 49 “Els cellers reials en el Regne de Mallorca (1310-1343). El celler reial de Porreres”, *I Jornades d’Estudis Locals de Porreres*, ed. Ajuntament de Porreres, col. Patrimoni de Porreres, núm. 9, Felanitx, 2005.
- 50 *La Seu de Mallorca (1390-1430). La prelatura del bisbe Lluís de Prades i Arenós*, ed. CIM, Palma, 2007.
- 51 Serrano Espases, A. (coord.): *El vi a Mallorca: del passat al present*, ed. CIM, Palma, 2007.
- 52 Soldevila I Temporal, X: *La viticultura y el comercio del vino en la Cataluña del siglo XIV*, 2000.
- 53 Soler Summers, G.: *Vinos de Baleares*, ed. Editora Balear, Palma.
- 54 Soto, R.: “La vinya a Mallorca després de la conquesta catalana: un conreu de colonització feudal?”, *Estudis d’història agrària*, núm. 26, Barcelona, 2014.
- 55 Trenchs, J.: *El vi a la taula reial: Documents per al seu estudi a l’època del rei Cerimoniós*.
- 56 Unwin, T.: *El vino y la viña: geografía histórica de la viticultura y el comercio del vino*, ed. Tusquets, Barcelona, 2001.
- 57 Urgell Hernández, R. (dir.): *Libro de los reyes: Libro de franquicias y privilegios del reino de Mallorca. Códice número 1 del Archivo del Reino de Mallorca*, ed. UIB, Palma, 2010.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

El paper de fra Marià Payeras davant dels reptes de 1821 a Califòrnia: secularització i independència

M. Magdalena Payeras Capellà¹

Universitat de les Illes Balears. Adreça electrònica: mpayeras@uib.cat

Paraules clau: Marià Payeras, Califòrnia, cartes, secularització.

Resum. *L'any 1821 a Califòrnia bufaven vents de canvi. Les notícies que, amb retard, arribaven d'Espanya junt amb el procés d'independència de Mèxic afectaven el funcionament de les missions. El canvi de sobirania, les ànsies de colonització de les terres dels indis i l'aplicació de les doctrines d'igualtat van generar nombroses converses, debats i disputes entre els actors principals del moment: el governador Solá, el prefecte Payeras, el bisbe de Sonora, el virrei... El 18 de juny de 1821, Marià Payeras escriu la seva carta més extensa, amb més de 7.500 paraules al·legant la mala conducta del governador Solá pel que fa al tracte amb els franciscans. La carta, dirigida al pare guardià i al discretori de Ciutat de Mèxic, informa que Solá els acusa d'arbitraris i de tràfic il·legal, i els obliga a subordinar-se a la seva administració. La defensa de Marià Payeras és fonamentada i estructurada gairebé com la defensa d'un advocat, i dona als seus destinataris la informació necessària i suficient perquè aquests puguin exercir la defensa del sistema de missions de Califòrnia. L'estudi d'aquest i altres documents permet refer els successos d'aquest any i ressaltar l'important rol de l'inquer en aquest procés.*

Keywords: Marià Payeras, California, letters, secularization.

Abstract. *1821 was a year of changes in California. The news that were arriving from Spain (with some delay) together with the process of independence of Mexico affected the missions. The change of sovereignty, the desire to colonize the lands of the Indians and the application of the doctrines of equality generated numerous discussions, debates and disputes among the main actors of the moment: Governor Solá, Prefect Payeras, the Bishop of Sonora, the Viceroy... On 18 June 1821, Payeras wrote his longest letter, over 7500 words alleging the misconduct of Governor Solá in regard to the Franciscans. The letter, addressed to Father Guardian and the Discretorio in Mexico City, reports that Solá accuses them of arbitrary and illegal behavior and forces them to subordinate themselves to his superior administration.*

Payeras' defense is well based and structured almost like a lawyer's brief and provides its recipients the necessary information to enable them to perform the defense of the California mission system. The study of this and other documents allows the reconstruction of the events of this year and highlights the important role of the Mallorcan in this process.

1. INTRODUCCIÓ

A la catorzena edició de les Jornades d'Estudis Locals d'Inca es va presentar un treball que recollia la nombrosa documentació americana relativa a l'inquer fra Marià Payeras [5]. Aquest gran volum d'informació es va processant, i a la present comunicació es presenta un dels episodis principals de la trajectòria de fra Marià Payeras. L'estudi es basa en gran part en les cartes escrites pel mateix Payeras [6] en aquesta època així com en bibliografia general de la història de Califòrnia [1, 2, 3, 4].

Figura 1. Retrat de fra Marià Payeras

L'any 1821, el governador de Califòrnia era Pablo Vicente de Solá i el comissari prefecte de les missions era fra Marià Payeras, càrrec que ocupava des de 1818. Anteriorment, el 1815 havia estat nomenat president de les missions. Tot i l'isolament de les terres californianes, les notícies dels successos que tenien lloc a Espanya i a Mèxic acabaven arribant i influïent en el funcionament dels seus habitants. Aquestes notícies, en forma de noves constitucions, decrets de secularització o processos d'independència havien de produir importants canvis en el funcionament de la

Província. Per tal raó durant aquest any es genera un gran volum de documentació, essencialment cartes, entre els principals actors del moment: el governador, el prefecte, el bisbe de Sonora, el pare guardià del col·legi de San Fernando i el virrei. La forma en què cada actor afronta el procés crea tensions i malentesos, i s'arriba a argumentades confrontacions. Les ànsies de colonització de les terres californianes, la por de canvis administratius i econòmics derivats de la imminent independència mexicana, les diferents alternatives de secularització de les missions i d'integració dels indis en els anomenats *pueblos de gente de razón*, els diferents sistemes econòmics o la manutenció dels habitants dels *presidios* i les tropes per part del sistema de missions són els principals punts de disputa.

En l'intercanvi de cartes que es mostrarà en aquesta comunicació es pot observar que inicialment els pares missioners estan disposats a lliurar les missions i iniciar el procés de secularització, a la vegada que es mantenen les pretensions de crear nous establiments a terres del nord i de l'est. Tot i això, a mesura que es desenvolupa l'intercanvi d'opinions i s'ajorna el procés de secularització, els pares s'oposen a determinades propostes del governador en relació amb els indis. Aquest punt, junt amb una important disputa sobre aspectes econòmics, es pot veure amb claredat en el llarg al·legat de fra Marià Payeras del dia 19 de juny de 1821. Aquesta carta, dirigida al col·legi de San Fernando, és un dels documents més llargs de l'època, i l'inquer, en més de 7.500 paraules, presenta una defensa aferrissada, argumentada i estructurada. La lectura d'aquesta carta, inclosa a la comunicació, permet conèixer no només els detalls de la disputa que la provoca, sinó també molts aspectes del dia a dia de la societat californiana de l'època. Per als inquers, és un document que mostra l'important paper que va jugar el nostre conciuatadà en un moment crucial de la història de Califòrnia, amb els importants reptes de la secularització i la independència mexicana.

2. DOCUMENTACIÓ DE L'ANY 1821

2.1. Decret de secularització

El decret de secularització va ser promulgat a Espanya el 13 de setembre de 1813, però no ho va ser a Mèxic fins al 1820. La reforma va ser promulgada en sessió extraordinària de les corts de Cadis el 23 d'octubre de 1820. Va ser publicada a Mèxic, pel virrei, el 23 de gener del següent any.

El 3 febrer de 1821 el pare guardià del col·legi de San Fernando, el pare Baldomero López, rebé del virrei Venadito sis còpies del ban de reforma. Aquell mateix dia el guardià va respondre al virrei que n'enviaria dues còpies al comissari prefecte de Califòrnia, P. Payeras, amb instruccions perquè es veiessin a totes les missions de la seva jurisdicció.

Alguns fragments del document són:

“Els missioners han de lliurar immediatament el govern i administració dels estats dels indis, deixant-ho a elecció dels mateixos per mitjà dels seus ajuntaments i sota vigilància del governador...”

“Les terres seran dividides i reduïdes a un colon individual.”

Figura 2. Col·legi apostòlic de San Fernando, Mèxic

2.2. Reacció de fra Marià Payeras

Fra Marià Payeras les rep el mes de juliol, i ho comunica al governador Solá (carta de dia 7 de juliol) i a totes les missions (carta *cordillera*¹ de dia 8 de juliol).

A la primera d'elles, Payeras expressa:

“Puc assegurar a Sa Senyoria que amb la més respectuosa humilitat desitjam complir aviat amb la llei, quan vostè ho determini.”

“Notificaré al Reverendíssim Bisbe de Sonora el que li he dit relatiu a la nostra intenció de lliurar les missions.”

“A més de deixar enrere la responsabilitat material també quedarem lliures de la administració espiritual de manera que qui ho desitgi podrà cercar noves conquestes i aquells que no ho desitgin podran tornar al seu col·legi.”

A la segona carta indica a tots els missioners que estiguin preparats per al traspàs.

“Esteu preparats, teniu tot l'espiritual i el temporal, els registres i altres llibres en el millor ordre de manera que puguem respondre al primer crit de l'autoritat civil.”

Tal com havia dit al governador, Payeras va escriure al bisbe de Sonora el dia 16 de juliol i, a més

¹ El terme *cordillera* fa referència a l'enviament d'una mateixa carta a totes les missions.

de parlar de l'entrada en vigor del decret de secularització, li anuncià la intenció dels missioners de fundar nous establiments al nord i a l'est.

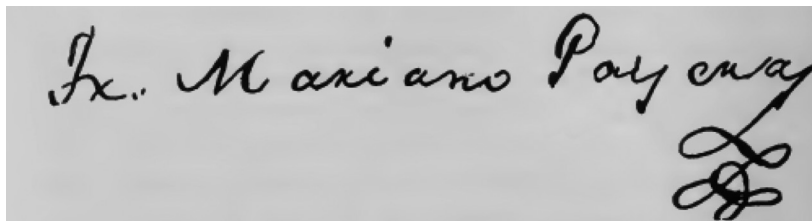

Figura 3. Signatura de fra Marià Payeras

2.3. Respostes del governador i del bisbe

El 10 de juliol el governador Solá respongué i assenyalà que no havia rebut cap notificació oficial respecte de la secularització de les missions. També prometé procedir amb la prudència que la delicada matèria de la qual estaven parlant requeria.

El bisbe de Sonora va respondre el dia 20 de desembre. Al·legà que la llei no s'havia generat a cap lloc d'Amèrica i que, per tant, el Pare Missioners de Califòrnia s'havien de mantenir al front de les missions. Per aquest motiu, temporalment, la situació a Califòrnia va continuar essent la mateixa.

2.4. Inici del conflicte

Des de 1810, el subministrament de vestimentes i la manutenció de les tropes són obligatoris per a les missions. Des d'aquell moment els pares prefectes varen anar al·legant que rebien despòtiques exigències del governador. Els capitans dels *presidios* feien arribar a les missions el llistat d'allò que els soldats o els seus familiars requerien, sense tenir en compte l'economia de la missió ni les necessitats dels neòfits. Com a exemple, la missió de San Diego alimentava i vestia, el 1822, 60 soldats, 7 caporals, dos sergents i el comandant. D'aquests, 41 eren casats i amb fills. Com que la missió no podia, de forma independent, abastir tal quantitat de persones, el seu cost es va repartir entre les quatre missions que formaven la jurisdicció.

El governador Solá també feia peticions personals, demanant gènere, per posteriorment vendre'l. Com a mostra, la carta de fra Marià Payeras de 29 de maig de 1819, en la qual apareix la llista de demandes del governador. El gener de 1821, Solá demana 3.000 pesos, el juny del mateix any n'exigeix 6.000.

El conflicte amb el governador Solá es va produir a mitjan 1821. El governador veia com avançava el procés d'independència de Mèxic, i va decidir començar una sèrie de reformes a la província. Va publicar una llei per la qual les missions havien de fer públics els comptes de tot el que produïen, rebien i expedien, i de les quantitats contingudes en els seus magatzems i graners. Una altra reforma presentada per Solá va ser la proposta de crear dos *pueblos* nous amb un conjunt de neòfits, escollits per ell entre els habitants de les missions.

El prefecte Payeras decidí acudir al virrei a través del col·legi de San Fernando. Per això redactà un al·legat el dia 21 de juliol de 1821. El llarg document, de més de 7.500 paraules, exposa els

“Per al reverend Pare Guardià i el Venerable Discretori del nostre Col·legi Apostòlic de Sant Fernando de Mèxic.

Des de l'any [18]15 quan el coronel Pablo Vicente de Solá va entrar en aquesta província de l'Alta Califòrnia com a governador, el càrrec que encara ocupa, s'han tengut notícies de les seves estranyes idees relatives a aquestes missions i als Pares. Fins i tot en presència d'aquests últims s'ha expressat sense restriccions, de la qual cosa molts podrien testificar si fossin demanats.

Les seves principals idees han estat:

1. Eliminar el que ell anomena ‘falta de responsabilitat’ dels Pares Ministres i obligar a tots ells a rendir comptes detallats i exactes al governador de la Província, amb factures, comptes i llistats originals de tot el que entra i surt de la missió, de les seves inversions i del que tenen en els seus magatzems i graners, com si estiguessin a sou de funcionaris, obligats per les lleis i la responsabilitat estricta i formal per administrar la propietat dels seus indis.
2. Fer-los donar informació al mateix govern de la caixa, que cada missió té a les seves arques.
3. Després de veure que les missions no estan sent lliurades, ni s'estan convertint en ‘pueblos’ sota la seva jurisdicció immediata, ha tengut la idea d'agafar els indis més educats i útils i formar amb ells dos nous ‘pueblos’ o incorporar-los als ‘pueblos’ existents de ‘gente de razón’.²

Els meus venerables Pares, aquestes són, entre d'altres, les reformes de les quals Sa Senyoria sol parlar. Fins al moment només hi ha hagut converses buides, postures i conversació; però amb la Constitució [de 1812] en vigor, i sense cap autoritat diferent de la continguda dins d'ella, ell m'ha dit diverses vegades que el seu jurament l'obliga a deixar en clar a l'autoritat superior els seus pensaments respecte a les missions.

A manera de prova, ell va començar demanant oficialment a totes les missions les factures originals de totes les seves importacions i exportacions, comptes, llistes de compres i vendes als vaixells –també originals– ja que aquests són necessàries (pel que em va dir) per al cobrament dels drets de duana, que Sa Senyoria ha imposat a tots els vaixells. Atès que aquests drets de duana s'han recollit durant quatre anys en aquesta Província sense aquesta informació, i que en l'actualitat només s'ha demanat als Pares Missioners i no a qualsevol altra persona (pel que es coneix), de tots els que viuen a la Província, és evident que l'objecte principal de l'ordre és el seu gran desig de saber el que posseeixen les missions, disfressat sota el pretext de la necessitat d'aquesta informació per al cobrament dels drets. Com a prova d'això, quan vaig explicar a dit senyor el mètode mitjançant el qual d'acord amb la llei els drets es recullen en les duanes, ell ja no va insistir a provar-me la necessitat de la informació, sinó més aviat expressar la seva sorpresa que nosaltres, els germans, no

² “Gente de razón” és un terme usat a l'Amèrica colonial espanyola per referir-se a colons o persones que eren culturalment espanyoles, a diferència dels indígenes.

facilitàssim ràpidament qualsevol document que se'ns exigeixi oficialment.

A causa del gran respecte per totes les autoritats constituïdes, o podríem dir jurisdicció governamental, que s'inspira de forma natural en cada religiós Franciscà pel seu humil hàbit, em vaig abstenir de replicar oficialment a Sa Senyoria, negant la necessitat que presumeix la seva ordre cap a mi. En lloc d'això ho vaig fer de forma amigable i confidencial, humilment pregant-li d'eximir-nos d'aquesta càrrega. Sa Senyoria, emperò, va insistir en el rumb de les seves accions i, a la vista d'això, vaig partir de La Soledad per a parlar amb ell cara a cara a Monterrey. Després d'explicar-li diverses consideracions en una sessió de cinc hores, vàrem arribar a un acord per a aquest any, mentre esperam la decisió futura de l'Excel·lentíssim Senyor Virrei després de ser consultat formalment per Sa Senyoria.

Tant del que sabíem abans com de les llargues discussions actuals amb el dit senyor, he arribat a la conclusió que ha expressat els seus punts de vista pel que fa a les missions llargament a Sa Excel·lència, i sembla que aquest mes de juny les conclourà i les confirmarà. Això m'ha duit a la decisió, Pares meus, d'escriure aquestes notes per prevenir Ses Reverències, perquè, o bé puguin presentar els seus pensaments sobre aquestes idees al tribunal legal, o bé esperar a ser preguntats sobre el tema per tal de respondre de manera definitiva. Tots nosaltres frares tenim confiança en la justícia i l'equitat dels nostres tribunals, i que només exigirà de nosaltres allò que és just i d'acord amb la llei de totes les missions i que les seves sàvies decisions seran comunicades a través del nostre Sant Col·legi, segons el costum. Amb aquesta confiança continuarem treballant amb molt de gust i romandrem en pau, a l'espera de l'arribada de la decisió.

He dit que des que aquest cavaller va arribar a la Província ha expressat la idea que ell ha de saber el que hi ha i el que es fa a les missions. Ell m'ho ha suggerit diverses vegades així com a altres germans que l'han escoltat. Tots els Pares Missioners que operam en aquesta Província ho feim seguint un mètode, i després d'haver vist una sola missió, un les ha vistes totes. Tots han posat els punts sobre les i a Sa Senyoria, com ho he fet jo recentment.

El nostre Col·legi va entrar a la Baixa Califòrnia i va administrar les seves missions purament en aspectes espirituals. Quan va complaure Sa Majestat (que Déu el protegeixi!) confiar-nos també el seu benestar temporal, vàrem donar el coll a tòrcer com a fills de l'obediència. Vàrem passar a aquest nou camp de missió i vàrem seguir les mateixes pràctiques que abans. Per tal de que les conversions es poguessin fer més lliurement i els Pares poguessin treballar amb més plaer i facilitat, el Reverend Pare, el llavors president fra Juníper Serra, va incloure entre els 32 punts que, l'any [17] 73 va sol·licitar al virrei, el novè: 'que Sa Excel·lència doni a conèixer a l'esmentat oficial (governador) i als seus soldats que la gestió, el comandament, el càstig i l'educació dels indis, ja siguin batejats o per batejar, pertany exclusivament als Pares Missioners (exceptuant únicament els crims de sang) i per tant no hi ha càstig ni maltractament que pugui ser infligit a cap d'ells, ja sigui per qualsevol oficial o per qualsevol soldat, sense el consentiment del Pare Missioner.

Aquest ha estat el costum del regne des de la seva conquesta, i està en conformitat

amb la llei natural en relació amb l'educació dels fills i una condició essencial per a l'educació adequada dels pobres neòfits. Va ser aquesta visió, amb aquests principis i altres que es podrien adduir, que el molt Il·lustríssim Senyor Visitador General [José de Gálvez] va deixar disposat abans de sortir de Califòrnia.'

La resposta de Sa Excel·lència va ser: 'Quant al novè punt, que la gestió, el comandament, el càstig i l'educació dels indis batejats pertanyen exclusivament als Pares Missioners, declarar que així ha de ser duita a terme en tots els aspectes econòmics, en la mateixa manera que un cap de la família administra la cura de la casa i la criança i la correcció dels seus fills.'

Aquesta decisió d'una autoritat superior que em sembla ser general en totes les missions en curs de la nostra Amèrica sempre ha estat la nostra norma. Ha servit per definir les nostres relacions amb els funcionaris i els seus subordinats fins al present: a causa d'ella nosaltres mateixos hem mantingut la calma sense cap tipus de malentesos i en pau. Sota els seus auspicis, hem fundat totes aquestes missions, que han prosperat tan bé. En virtut d'aquesta, cada pare missioner és considerat com a cap de la gran família de la seva missió, 400, 800, 1.000 i fins i tot 2.000 ànimes. Des del principi es va agrupar i es va combinar el seu estipendi amb els fons de la Missió, sense mantenir-ne cap part, o dels seus honoraris per a les misses, sermons, funerals, almoines i altres serveis. A partir dels resultats del seu treball, la seva suor, i la dels seus fills, es va crear un fons comú que ha produït el que s'ha discutit en excés, perquè la riquesa que se suposa que hi ha en aquestes missions és en la seva major part fictícia o estimada, i no real.

Així ha succeït, amb els germans guiant i els fills treballant, que aquestes missions han estat creades i desenvolupades sense rebre estipendis o lletres de canvi des de l'any [18]10 i han hagut de mantenir-se a si mateixes amb només una quantitat moderada, per tal de proveir la seva església, per donar caritat a la 'gente de razón' necessitada, i com també és conegut, mantenir-ne la majoria i proveir les tropes de gra, roba, i diners en la mesura de mig milió de pesos des de l'any [18]10, com es demostra en les lletres de canvi.

Tot això va ser fet pels germans amb les seves famílies, els indis, sense cap governador ni cap tribunal havent-nos acusat mai de mala administració o apropiació indeguda. Tot això s'ha aconseguit sense el lliurament de factures, o l'exhibició de comptes, i sense establir llistes o notes. La maquinaria sencera és gestionada en els assumptes espirituals i temporals per un o dos germans amb els seus indis solament, o, com a molt, amb un o dos majordoms 'de razón'. S'ha de dir que és l'economia i la frugalitat dels religiosos de Sant Francesc, i la seva indiferència decidida en tots els assumptes terrenals, el que els obliga a no extreure, sinó a invertir tot el possible, que fa aquesta obra veritablement gran i prodigiosa. Parl d'aquesta manera perquè si canviem de perspectiva, de les missions cap als 'Pueblos de gente de razón' que estan a prop, veurem que no són equivalents a les missions en els seus recursos, ni en la seva contribució al sosteniment de la causa nacional, ni tan sols proporcionalment; a excepció del delme, ells no donen res i el govern no els molesta per a res, pel que jo sé.

Malgrat aquest fet ben conegut, que pot semblar un assumpte menor al Senyor Governador, del que fan les missions per al benefici de la Província, últimament s'ha descobert el gran secret, que a partir d'ara, el senyor X, missioner de la Missió de A, ha de ser vist com don X, administrador de la finca o poble de A. És a dir, que verbalment i per carta m'ha dit que ell mira al pare missioner X en els assumptes espirituals com un capellà, i en l'aspecte polític de la seva feina com a funcionari polític i laic, al qual emetre ordres directament, sense passar pel seu superior immediat, com ha estat el costum fins ara, i que tractarà amb ell sense més impediment. Aquest punt queda demostrat pel cas de fra José Sánchez, que va ser fortament reprès per Sa Senyoria per, perquè és un considerat i prudent religiós, haver sol·licitat al seu superior permís i acord abans de generar un document que després va ser demanat a dos missioners com un favor, i que ara és solemnement exigit a tots oficialment. He d'afegir, en deferència a la veritat, que després de defensar el seu comportament Sa Senyoria segueix el vell rumb.

Amb aquestes noves idees, hi haurà un sol d'aquests 38 frares desitjós de ser carregat amb tan pesat i extraordinari jou? Aquests frares, enterrats en aquests llocs freds sense atractiu ni assistència, malalts, dèbils, vells, cansats, i potser ara fins i tot avorrits, han administrat sols o en parelles fins a 500, 1.000, o 2.000 neòfits en assumptes espirituals i temporals, de bon grat per Déu, com s'ha dit. Ara, molts d'ells, sense haver penetrat en les profunditats misterioses de l'aritmètica, poden trobar-se, pel que sembla, aviat transformats per Sa Senyoria (que ja no és capaç d'obtenir un alleujament per a ells i els té sota coacció). En veure que les coses estan tan canviades, repetesc, que si bé volent que continuïn com a ministres apostòlics de la Propaganda Fide, els vol convertir en oficinistes, caixers i funcionaris del tresor amb més responsabilitat que un presentador de documents.

En conseqüència, en el termini de dos anys, tot i que ells varen fer tot el possible per no dur-ho a terme, es varen submergir en un mar d'ansietat i angoixa, com a resultat de ser culpables, o almenys estar sota sospita de desfalc i de falta d'atenció als interessos dels altres, sense salari, sense pagament, sense rang, sense respecte, ni cap recompensa en la seva vida que la manca de confiança, la censura, i tota la resta.

No he estat feble o lent en l'administració, i dic que fins i tot amb la bona salut que el cel m'ha concedit, no puc portar una creu tan pesada. Això és, precisament, el que he dit i repetit a Sa Senyoria verbalment i per escrit, fent èmfasi no en la senzillesa i el treball real de portar els comptes i llistes, sinó en les conseqüències, l'extensió i responsabilitat temporal (això no entra en els simples càlculs d'un cap de família) als tribunals polítics, per a un pobre religiós, ja carregat amb tantes obligacions espirituals, les seves pròpies i les dels altres, que els envolten per tots els costats, els oprimeixen, i fins i tot els esclafen. Aquí la frase cèlebre del mai prou apreciat adequadament Pare President Lazúen ve a la ment en relació amb el petit grau en què va sorgir aquest punt durant la seva presidència: 'Som un missioner (va dir Sa Reverència) de Propaganda Fide. Com a tal he servit, estic servint, i serviré amb plaer; però si em mouen una polzada d'aquest camí, no sé res.' Què diria aquell venerable Superior sobre el que ens està passant avui?

Però aquest Senyor Governador, que es vanta del seu amor pel nostre sant hàbit, m'ha respost que si nosaltres, els Franciscans Fernandins, no podem portar una càrrega tan pesada, ho hem de declarar a Ses Reverències o a Sa Senyoria per a què ho pugui consultar al tribunal de la nació i que puguem estar exempts de tal càrrega, és a dir, de la responsabilitat de l'administració de la propietat dels neòfits. A la qual cosa la resposta, li vaig respondre i sempre li respondre com a cap d'aquest grup de missioners: com que li semblava bé al rei, ell carregà sobre les nostres espatlles la gran responsabilitat del bé temporal de les missions, sense exigir-nos més rendició de comptes de la que ell confiava des de la nostra conducta religiosa provada i sense altra recompensa que la de cel, perquè és bastant clar que administram els assumptes de forma totalment gratuïta. Amb tal imparcialitat hem portat la càrrega fins al present. Cada any hem donat informes a aquesta administració, així com a les dues branques del Govern Superior, i han estat satisfetes, i no han requerit res més de nosaltres. Sabem per l'experiència els mals resultats que s'han produït en l'abandonament prematur dels assumptes temporals i que grans homes de negocis, per aquesta raó, ho han desaprovat. Si com a conseqüència de la nostra renúncia, aquestes reduccions, o podríem dir 'Pueblos', quedassin enrere, que no és impossible, ja que fins i tot el mateix Senyor Governador ho tem, i en públic m'ho ha dit; a qui, a part dels germans, els seus creadors, es podria llançar la culpa?

Aquests indis no tenen inclinació a tenir cura de si mateixos com a persones civilitzades, només estan disposats a fer-ho de la manera pagana. D'altra banda, per la seva situació i les seves circumstàncies, la Província difícilment serà capaç de fer front a la responsabilitat sense noves mesures del Govern Superior. Lliurar els assumptes temporals a un laic és dividir l'administració de les missions i dels llavis de diversos funcionaris reconeguts, és probable que això trencàs els llaços de pau en els establiments de les missions. Com a mínim seria un inconvenient.

En moltes d'aquestes missions un nou esforç de conversió s'ha iniciat a les serres i 'tulares' i els pagans estan arribant en multituds per a ser batejats com els informes anuals proven. Com, doncs, podran els missioners tenir cura d'ells, sense els fons de la missió a la seva disposició, quan aquests varen ser confiats per Sa Majestat principalment per aquest fi? Els apòstols varen batejar persones racionals i cultivades; els nostres són incivilitzats i tan toscs que cal ensenyar-los a ser éssers humans. Només el pa a la mà, la roba, l'exquisida paciència i, sobretot, el suau jou de l'Evangelí els domestica i amansa. D'altra banda, si la 'Gente de Razón' de la Província no contribueix en res perquè tenen poc o gens (estic parlant en general) com a resultat de viure al seu antull com a homes lliures, que pot el Senyor Governador esperar de les seves tropes si ell fa dels indis homes lliures? Ell, sens dubte, rebrà un bon missatge d'ells si són trets de la comunitat de la missió. Per aquesta raó jo crec que, si en algun moment es van veure obligats a establir-se sota les campanes de la Missió, ara han de quedar-hi perquè és essencial per tal que la comunitat d'indis pugui seguir abastint a les tropes com fins ara, cosa que no podrien fer si fossin separats i en altres circumstàncies.

Aquests i altres arguments que no esmentaré, ens obliguen a mantenir de moment el control dels assumptes temporals d'aquestes missions, malgrat el fet que la majoria de nosaltres, vells, malalts i ja cansats, nota la seva pesada càrrega. No obstant això,

estem tan poc lligats a ells que al més mínim indici de les autoritats donarem les claus amb plaer i gratitud.

El Senyor Governador també m'ha dit que a les missions no hi falta res. Voldria replicar, però no gràcies als seus actius en efectiu perquè no en tenen cap; més aviat, és a causa de les capacitats de gestió individuals dels germans i de la seva indiferència Franciscana per al seu propi benefici personal, no menys que la seva dedicació que els ajuda a conservar i fins i tot augmentar, en el que sigui possible, el benestar dels seus fills espirituals. Tenc en ment un exemple com a prova, tot i que sé que ningú ha de presumir dels seus propis èxits. Al [1] 804, després d'haver estat designat per a administrar la Missió de la Puríssima, em vaig trobar amb molta gent, però pocs recursos per donar-li suport. Juntament amb el meu Pare Co-ministre [Gregorio Fernández], utilitzant les misses, he comprat cavalls i egües. Amb ells i amb el que va venir de Mèxic com estipendis, he comprat el bestiar. A causa de la meua indústria i la cooperació i el treball dels neòfits, el bestiar menor es va incrementar, així com altres productes de la casa i el camp; es van desenvolupar cultius; i l'Església va ser equipada. Tota la missió, després d'haver col·lapsat en els terratrèmols espantosos de l'any [18] 12, es va transferir a 1 1/4 llegües de distància, reconstruïda en uns pocs anys, i és avui dia una missió de primer ordre. Aquest fet és de tan comú coneixement a la Província que, per tant, ho esment aquí amb l'únic objectiu de mostrar el que un pobre missioner franciscà sap fer sense retre comptes a ningú més que a Déu i al seu immediat superior, que (com a bon pare de família) vigila contínuament i gelosament per sobre dels seus deures religiosos i polítics, principalment a través de les visites contínues, que per a aquest fi piadosos fa a totes les seves missions.

Fins al moment actual els Pares Missioners han reconegut un superior jeràrquic immediat, de vegades un president, de vegades un prefecte, amb els quals tenen tracte directe en relació amb els assumptes espirituals i temporals de les seves missions. S'ha començat a fer immediatament amb el Senyor Governador tot el que s'ha presentat en relació amb les missions. Aquest és el bon resultat de la nostra sàvia regla, que ordena que cada comunitat tenguí el seu cap i que els membres hagin de tractar amb ell –fins i tot un subordinat– i immediatament el reconeixen. Com a prova d'això, a principis d'aquest any, Sa Senyoria em va demanar 3.000 pesos de les missions per l'arsenal d'artilleria; al maig d'aquest any, 800 caps de bestiar per a proveir el Presidio de San Francisco de carn; i al juny de l'any en curs un avanç de 6.000 pesos garantits per als futurs drets de duana, per a la comoditat de les seves tropes. Ho vaig distribuir entre les missions d'acord amb la informació que he tenguut d'elles, i elles varen aportar la seva quota al govern acatant amb plaer la meua petició, ja que les peticions els arriben a través del canal regular amb el qual ells es poden assossegat si no les poden satisfer.

Acceptarien els religiosos, encara que siguin els administradors d'affers temporals, fer el mateix si aquest govern, deixant de banda el seu Superior o anant per sobre del seu cap, tractàs amb ells directament? Això sembla ser el que es contempla en les seves declaracions repetides: 'No consider els Pares com a tals, sinó com a administradors de la propietat de les missions?' Vull dir que fins i tot si jo fos capaç d'ordenar-los, probablement ells em reclamarien els seus drets i exempcions. Per tant vaig decidir

no fer circular la carta oficial de Sa Senyoria entre ells abans d'arribar a un acord amb ell, perquè sabia quin seria el resultat. Tot el que s'ha dit entenc que és per a mantenir el bé fins que el Superior Govern de la Nació o de Mèxic no decideixi una altra cosa amb la seva reconeguda justícia i maduresa. Tots nosaltres ens sotmetem humilment a les seves ordres, com vaig declarar a Sa Senyoria.

Si aquesta ha estat, sens dubte, la pràctica i l'organització d'aquestes missions fins al moment actual amb respecte pel Senyors Governadors i els comandants subalterns, quin és el propòsit que l'informe detallat que Sa Senyoria requereix de tots els missioners sobre el que administren, que ja és sabut pel seu superior, si és aquest darrer el que ha d'informar tant en els assumptes temporals de la seva missió, així com en matèria de conversió? Dic això perquè si llegesc les cròniques del Col·legi de Querétaro aquesta pràctica és la que veig en relació amb les seves missions. Si revis la història del nostre a Col·legi a Sierra Gorda, hi trob el mateix. Si parl de les missions de la Baixa Califòrnia del segle XVII que són administrades pels Pares Dominics no hi trob cap diferència. Fins i tot m'assabent del mateix a moltes missions del Perú; i com a resultat confii i em sent segur que els nostres tribunals superiors amb la seva equitat i justícia procuraran que aquest nou jou no s'imposi als missioners de San Fernando fins que s'arribi a una decisió en tots els punts, tot i que el Senyor Governador demani i empenyi al respecte.

Sa Senyoria em diu, no perquè ho cregui, però per tal de modelar-nos d'acord a les seves idees, que aquestes factures i comptes són necessaris per al cobrament dels impostos, ja que tot i que són els seus subordinats immediats, ni els registres dels funcionaris de les duanes on es van originar els béns, ni els del tresor són adequats per a una recol·lecció exacta. Per tant es requereix el document dels religiosos, de manera que pugui comprovar en un home d'honor, fent que els missioners siguin com a conseqüència natural els seus rivals sense que els missioners ho vulguin ser. Però ja he dit i repetit a Sa Senyoria que les mesures adoptades per la llei de la nostra sàvia nació per aconseguir aquest objectiu adequat són diferents; i que després d'haver llegit les lleis de duana, les trob només aplicables a casos individuals en què hi ha sospita de frau, i un d'aquests documents es considera necessari per tal de provar-ho. No obstant això, podria ser possible que existeixi tal frau en cada transacció d'importació i exportació de les missions –i únicament en ells, i no de la resta de la Província–, i que això indueix Sa Senyoria a sol·licitar els documents originals, com a regla general, i oficialment és així, només dels missioners? Això el posa en conflicte amb els frares i amb cada oficial de duanes.

A més: Sa Senyoria sol·licita oficialment els documents originals, no estant satisfet amb una còpia exacta. En conseqüència, els Germans sospitam que aquest bon senyor no està satisfet amb la nostra administració de la propietat dels indis que són els fills de la família dels Pares. Fins i tot en paraules que ell em va assenyalar: 'Per tal d'eliminar la manca de responsabilitat dels germans.' D'aquesta manera, aquest home ens ha fet pensar que fàcilment creu el que qualsevol diu o allò que ell només tem o sospita. Si un pregunta a molta 'Gente de Razón' de la Província quantes propietats posseeix tal o tal missió, ell respondrà de cop i sense vacil·lació que posseeix edificis i camps sense mesura i que els seus diners són incomptables. He sentit això durant els 26 anys que he estat aquí. El següent exemple és típic. En

una de les reunions que recentment he tengut amb Sa Senyoria per tal d'arribar a un acord sobre els presents assumptes, em va donar a entendre que l'any passat vaig rebre dues caixes de diners a la Missió La Puríssima, sobre la base que ho havia declarat el capità [Blas] Cosío, i que no se sabia quina era la seva finalitat. Sorprès per tal declaració, li vaig respondre: 'Senyor, pel greix que vaig lliurar a dit Cosío, em va deixar algunes coses per als indis, una lletra de canvi per al nostre síndic a Mèxic per al pagament de l'enviament de subministraments que va prometre portar-nos aquest any, i 500 pesos en efectiu.' Aquesta va ser l'única quantitat que li vaig demanar en efectiu i fins i tot li faltava per arribar a aquesta quantitat. Fins i tot dit això Sa Senyoria va respondre: 'El que admet que va rebre 500 pesos no nega la resta.' Al que vaig respondre amb tristesa: '500 pesos eren tot el que la Missió va rebre i si Sa Senyoria vol ser il·luminat, ho prometre sota jurament i li enviaré els comptes que són probablement encara allà.'

La facilitat amb que la qüestió de les missions es discuteix a la Província salta a la vista i he arribat al punt de demanar a Sa Senyoria no permetre que un vaixell atraqui en un lloc diferent dels quatre presidis.

Si per contra aquests intents indirectes de prova continuen, aconsellaré als germans no tenir cap tracte als ports privats, sinó portar-ho tot als quatre anteriorment citats, encara que a causa d'això la quantitat exportada sigui petita.

Per tal de satisfer Sa Senyoria encara més, li vaig dir: 'Preg a VE que si sap de qualsevol apropiació indeguda de béns de la missió per part de qualsevol Pare Ministre, o alguna il·legalitat o qualsevol altra cosa que necessiti correcció, si us plau m'ho feu saber perquè ho pugui corregir i canviar, perquè no vull fer-me responsable davant ningú de cap omissió.' Amb això em vaig assegurar l'admissió que no hi ha hagut cap apropiació indeguda, sinó només que en una missió específica molts productes de la missió i els béns adquirits no s'havien distribuït íntegrament entre els indis, sinó que alguns havien estat venuts per obtenir un benefici. Qui sap si ha fet referència o no d'alguna cosa relativa a això en la seva presentació d'aquests punts a la Sa Excel·lència?

Sigui com sigui, per tal de prevenir que el comportament de qualsevol missioner pugui donar motiu en qualsevol moment a aquest tipus de queixes, acab d'enviar a totes les missions una 'cordillera' formal i seriosa sobre l'assumpte. En una carta privada he reprès els germans involucrats i ara estic anant a la seva missió a inspeccionar. Intentaré complir amb el meu deure personal i establir una regla a tot arreu de forma moderada, simple i natural que no tenc dubte que aviat serà notada per Sa Excel·lència a través d'una disminució en la importació i exportació i per tant dels drets de duana i dels impostos especials.

No vull ometre aquí la raó de tant interès per part d'aquest senyor en aquests assumptes. A la Província tenim actualment set companyies de tropes, sense comptar el destacament d'artilleria i el seu arsenal. Des [18]10 pràcticament no ha arribat res des de Mèxic per al seu suport. El dit senyor vol obtenir aquest suport únicament de les missions, perquè de la 'Gente de Razón' (que podrien donar poc) només són necessaris els delmes. D'aquí tanta discussió de manera que ell aconseguixi el que vol.

Les missions donen qualsevol cosa que tenen, cada vegada que se sol·licita a través del canal regular del seu Superior, a petició del Senyor Governador. Prova irrefutable d'això és proporcionada pel més de mig milió de pesos en les quatre oficines 'habilitado', que han donat lletres de canvi en alguns casos i en d'altres no. Però fins i tot això no és suficient per a que Sa Senyoria ompli tal buit. Ha instituït impostos d'importació i d'exportació. D'altra banda, desitja saber ansiosament (des que va entrar a la Província per primera vegada) el que té cada missió; i com que no li he dit en forma precisa, ja que fins ara ni tan sols la Prefectura ha preguntat per aquest detall, ell em va dir que abans no era necessari, però que ara es necessita saber per tal d'imposar un impost a cada missió corresponent a la seva riquesa.

Ah, els meus Pares! El que no he dit a aquest bon home en les cinc hores de la primera sessió sobre el present assumpte! I quin enrenou m'ha fet en observar la meua negativa a ordenar als germans a enviar a l'"habilitado" o a Sa Senyoria les factures, els comptes i les llistes –tot en els seus originals (cal notar bé, els originals)– perquè mentre ell potser podria haver quedat satisfet amb únicament això la primera vegada, no seria ni de bon tros suficient la segona.

I quin és el propòsit de tot aquest espectacle dels documents originals exigits per ordre i per carta oficial? Sa Senyoria ho explica d'aquesta manera: 1. Perquè té poca confiança en els comerciants i en els certificats d'entrada que li lliuren d'acord amb la llei. 2. Potser per fer front a la falta de rendició de comptes dels germans (escriure això no és el mateix que haver d'escotar-ho) amb subordinació immediata, reduint-los a tristos venedors, caixers o funcionaris menors, havent de presentar els comptes de tot a Sa Senyoria, com a gran administrador de la Província sota el seu comandament, l'únic responsable, una expressió favorita que ell repeteix sovint. Aquest cavaller no actua de cap manera de forma interessada per si mateix, però desitja ansiosament proveir les seves tropes, i per tal de demanar assenyadament el que necessiten, desitja conèixer els fons i recursos de capital de les missions.

Segon Punt: Quins són els recursos de capital i fons d'aquestes missions? Els petits salaris dels seus frares i el que ells han desenvolupat des de les seves fundacions. D'aquests salaris jo només he rebut en aquests moments feliços, deu mil i alguns pesos per vint-i-sis anys de servei a les missions, almoines de la generositat reial per aquest pobre fill del Pare dels Pobres. Però jo no els he vist ni tocat mai, ja que la seva recaptació i inversió per al benefici de les missions on residesc s'ha fet a través dels comptes del síndic d'aquestes missions a Mèxic. [Una nota al marge afegeix:] 'Una cosa semblant es pot dir de la resta dels missioners en proporció als seus anys de servei, perquè el nostre Col·legi no permet cap altra inversió menys noble.' Després entra en el que li agrada anomenar el nostre tresor, els rendiments dels cultius, camps, la suor, i l'ansietat del Pare Missioner i dels seus fills, els neòfits, que sempre estan relacionats amb la qualitat del sòl i l'aigua, i del qual s'emet un informe anual a Sa Senyoria. Però això no el satisfà i també vol ansiosament un informe de cada producte en el qual està involucrat el Missioner, així com en les manufactures de la seva intel·ligència industrial i capaç. I per què? Perquè Sa Senyoria pugui demanar el que li agradi d'allò que el frare i els seus fills ja havien previst amb entusiasme per a tal o qual propòsit que era més del seu gust. Aquestes pobres persones seran els més desafortunats i desgraciats del món, si ells tots sols, molts d'ells batejats i civilitzats

recentment, han de donar suport a tantes tropes per molt de temps. Déu vulgui que algun dia aquestes tropes siguin subministrades adequadament i que aquest Senyor Governador en conseqüència deixi de desitjar obtenir informació del que posseeixen les Missions!

Quan Sa Senyoria em va expressar aquesta determinació, li vaig demanar: 'Senyor, a qui pertany la propietat de les missions?' 'Als indis' va dir. Aleshores, si el frare constitueix una família amb ells, i ni el rei, ni el virrei ni ningú demana a una família els comptes de com el cap de família inverteix la seva propietat, per què demanar-ho al Pare Missioner? Ell va respondre: 'perquè és necessari per tal de recaptar els impostos'. Vaig replicar-li que ningú, per tal d'imposar gravàmens al senyor X, li demanarà quan té dins la butxaca o dins de les seves arques, sinó més aviat les seves pertinences conegudes, lletres de canvi, granges i immobles, i ho avaluarà d'acord amb aquesta estimació. Per què llavors amb els Indis? Hi ha a la Província gairebé 4000 'Gente de Razón', tots (excepte les tropes) amb propietat –uns més, altres menys– dels qui, en la mesura del que jo conec, aquesta informació no s'ha exigida als efectes de recaptació d'imposts. Només s'ha requerit dels indis, degut que ells són regits pels frares. A causa de que els frares els governen amb cura i estalvi, ells tenen tot allò que necessiten per a la vida senzilla dels Indis, però no per a la vida en l'estil d'un fanfarró com la de la 'Gente de Razón'. Si ens situàssim en una posició diferent treballant per ells mateixos de manera que cada Indi rebés individualment allò que guanyà diàriament amb la finalitat que ho pogués gastar com si fos 'gente de razón', quins estalvis quedarien al final del dia en les missions més pròsperes? Absolutament res.

Atès que la propietat d'un miler o més de neòfits es manté en un sol lloc, els que miren les missions amb uns altres ulls s'irriten de trobar-les tan esplèndides, pel fet de ser ben administrades. La majoria de les nostres missions no tenen més de cent a mil pesos en moneda. Tres o quatre d'ells amb prou feines podria arribar a quatre mil, tots ells necessaris per a la seva gestió diària, els salaris dels 'mayordomos', les compres oportunes, les peticions d'aquest govern, les lletres de canvi endarrerides per als seus enviaments, i també perquè és apropiat per a una economia ben organitzada i prudent de recordar el demà avui. No obstant això, si les quantitats fossin conegudes per ell, que les està desitjant, seria el major escàndol i no deixaria d'exigir els pesos fins a deixar els seus propietaris, que han treballat tant de temps, sense un cèntim. Seria llavors prudent lliurar-ho tot en un dia? Aquests diners són la propietat dels indis acumulada a partir del seu treball, així com els actius (parlant en termes raonables) del Pare Missioner. Suposem que fent això ells deixarien de demanar diners en efectiu. Sense diners, ells demandarien el seu sèu, blat, i la resta, no per a la manutenció, sinó per tal de vendre'ls.

Considerem ara aquesta quantitat de diners dividida entre mil o més propietaris de cada missió, excloent el Pare d'aquest total, perquè ell queda satisfet amb l'aspre hàbit teixit per a ell per un tosc neòfit. No oblidem que aquests diners són la sang de l'indi, que es vesteix només amb la seva manta, 'cotón' i 'taparrabos', que menja blat o blat de les índies cuit sense sal o greix, i només perquè viu sota el govern del Pare Missioner pot mantenir-se a si mateix i a la seva missió, l'Església, i la resta. Si el frare, assetjat i fatigat amb tantes peticions com habitants hi ha a la Província, tots

apressant-se cap a les missions demanant ajuda, hagués de distribuir a cadascun dels seus fills espirituals aquella part que és la seva, quant podria cadascun aconseguir? Deixeu que l'il·lustrat naturalista de l'expedició francesa [de Lapérouse], que va arribar al final del segle passat a Monterrey, senyor LeManon parli. Aquest il·lustre francès va demanar al Pare President Lazuén, Quant de gra s'ha collit aquest any? I havent estat dit tantes mils ['fanegas'], va tornar a preguntar, quants indis? Molts. Immediatament va treure el seu petit quadern de notes i un llapis i comparant una xifra amb l'altra, li va dir al Pare President: Molt poc, Senyor President, molt poc. Així, també, la gran riquesa de la qual tothom xerra perquè pensen que les missions la tenen, vendrà a poc o gens el dia en què el Pare distribueixi a cada fill de la Missió allò pel qual ell ha treballat, i que és el resultat, repetesc, d'una economia d'estil europeu ben gestionada. Només cal mirar altres missions, governades sota un altre sistema amb altres administradors i calcular la seva ajuda al benestar públic, i veure si són iguals a la contribució d'aquestes. A més, calculau els milers de pesos en efectiu i la riquesa del seu tresor, i ara jo deman; després d'haver estat degradats per tal desconfiança i de posar-se vermells de vergonya d'haver de presentar tants documents per demostrar la seva fidel gestió, amb subseqüents investigacions, censures, i responsabilitat, hi pot haver algun Pare Missioner disposat a fer-se càrrec de la propietat d'altres o posar els seus estipendis i almoines en aquesta reserva o tresor, com se l'anomena? Els quatre germans que tenc aquí, havent estat consultats i preguntats, em diuen que no, no llevat que les autoritats més altes ho ordenin i l'ordre ens sigui enviada pel nostre Col·legi, amb el qual estan en contacte directe.

El tercer punt es refereix a la impressió del Senyor Governador que el lliurament d'aquestes missions a la seva autoritat immediata s'està retardant considerablement. Nosaltres, els Pares Fernandins, hem estat establint missions contínuament des de 1769, i encara avui ens seguim expandint o estam a punt de fer-ho si li plau al Superior Govern de la Nació. No obstant això, veim que les missions establertes a 'Baja California' i en altres províncies segles anteriors encara no s'han lliurar a l'autoritat. De tota manera, repetesc, quan Sa Senyoria va veure que no podia disposar dels béns de les missions i dels seus indis sense l'aprovació dels seus superiors o dels missioners, des de la seva entrada a la Província que ha concebut la idea (com ho ha suggerit incessantment a nosaltres en general i de forma individual) de retirar els indis útils que són el consol i la mà dreta dels Pares Missioners i que amb la seva ajuda regeixen i mantenen aquestes missions en el bon estat en què es troben, i de portar-los als 'Pueblos' de la 'Gente de Razón' que ja estan establerts, o utilitzar-los per fundar dos nous 'Pueblos', un al nord de la Província i l'altre al sud. Això vol dir que l'indi, que és tan lliure i amo dels seus actes com qualsevol espanyol, perquè ha estat un home d'honor en la seva missió i perquè ha après aquest o aquell ofici o habilitat, ha comès un crim, als ulls de Sa Senyoria que ara no hi ha lloc per a ell a la seva terra, a la seva casa, ni entre els familiars que són el seu major tresor, i per tant ha de ser exiliat per ordre de l'autoritat superior de viure entre altres persones, d'una altra llengua, totalment en contra de la seva voluntat i inclinació, a 25, 50 o 100 llegües de la seva terra natal.

A causa que aquest projecte és repugnant a tota llei, principalment per a aquells fonamentals de la nova legislació constitucional, després d'escoltar tristament Sa Senyoria, he estat satisfet de respondre-li de la següent manera: Senyor, si Sa

Senyoria desitja pobles d'acord amb totes les lleis, en tindrà tants com missions hi ha a la Província sota el seu comandament simplement canviant el seu nom. Les Missions no han de ser eternes; només han de durar el període de temps indispensable per transformar-les amb èxit en pobles civilitzats. Si encara no hem posat aquestes missions, que hem establert i estam administrant, en mans del Govern Superior, no és a causa d'una estima cega per totes elles i, menys encara, per la seva propietat, sinó més aviat a causa del que ens sembla que són prudents consideracions i de les quals en certa mesura Sa Senyoria ens ha sentit a parlar moltes vegades. No obstant això, si Sa Senyoria pensa d'una altra manera, pot proposar el que consideri adequat a les autoritats superiors, del judici de les quals tots depenem. Com a prova del nostre desinterès apostòlic, al desembre de 1818, vaig escriure a l'Il·lustríssim Bisbe d'aquesta Província per ordre del meu Sant Col·legi, de la condició espiritual de la qual ja l'havia informat, que si li semblava al seu savi i major enteniment que aquestes missions ja estaven en el punt desitjat i inevitable podia prendre mesures per posar clergat secular en elles segons el que autoritza la llei per a aquest propòsit. A Sa Senyoria, continuu, li he dit el mateix, així que si vostè pensa que és adequat pot presentar l'assumpte a la consideració de l'Excel·lentíssim Senyor Virrei de la Nova Espanya. Nosaltres, senyor, no buscam riqueses en aquest món i només per necessitat vivim en el seu centre. Nosaltres només volem ànimes per a Jesucrist. El dia en què aquestes missions es declarin secularitzades per l'autoritat competent, i s'organitzin en pobles civilitzats, i aquest grup digne de missioners de Propaganda Fide es retirin de la seva responsabilitat i se'ls indiqui una nova collita apostòlica en què treballar i esforçar-se, serà un gran dia i s'anotarà en els seus annals, ja que això consuma el seu honor, glòria i justificació apostòlica.

En conclusió, ometent altres punts de menor importància, diré en nom de tots aquests frares, els meus col·legues i subordinats, que si el Superior Govern ens vol Missioners Apostòlics com abans, ho serem, tot i la gran càrrega, i ens esforçarem per complir el nostre ministeri amb la mateixa eficàcia com sempre tant en assumptes espirituals com temporals. Si aquest govern sap de qualsevol defecte, excés o abús per part nostra, sobretot en els assumptes temporals, pot donar compte d'això a la Prefectura i serà corregit amb promptitud. Aquest procediment que se segueix en l'actualitat no em sembla estar en conflicte amb les contribucions que poden ser imposades sobre les missions actives de Propaganda Fide, que continuen batejant molts pagans com es mostra en els seus informes anuals. Aquestes aportacions poden no necessàriament ser en diners, perquè probablement no en tenen, però sí en aquells productes que poden produir ells mateixos en la seva petita indústria. Ells produeixen molt en el moment actual per la causa de la nació, com ja s'ha demostrat.

Si les autoritats superiors decidissin que lliurem la gestió dels assumptes temporals i ens limitam a servir el costat espiritual com a ministres de l'Evangeli, millor per a nosaltres perquè mai seríem més apostòlics, estimats i respectats per aquests habitants que aleshores.

Si es decideix a secularitzar les nostres missions, o que aquestes han de ser lliurades a altres sacerdots, ens instal·larem entre els pagans a la frontera del nord i l'est, o

seguirem la costa nord-oest on, tot i l'existència de notoris establiments estrangers a Bodega i a la Columbia, sabem que les seves poblacions paganes desitgen ansiosament que hi establim missions, com ja he informat el Reverendíssim Pare de les Índies a través del Sant Col·legi. Això seria el millor de tot, perquè en aquest cas serem veritablement apòstols de les persones i Pares d'una família nombrosa.

L'única cosa que els meus co-missioners i jo no afrontam amb plaer, com és obvi, és cansar-nos treballant dur en l'administració dels assumptes temporals, mentre que tothom ens vegi amb mals ulls per fer-ho i se'ns censuri, i que fins i tot el més respectable en faci xafarderies, i que se'ns porti davant dels tribunals simplement per conjectures superficials. A causa de la falta de confiança en la inversió dels recursos materials que crec que ja he deixat clar, aquest govern ens demana factures i comptes que eren desconeguts per als nostres majors i la formació i exhibició dels quals són diametralment oposats a la beneïda simplicitat del nostre sant ministeri, i el seu compliment ens porta d'un ensurt a un altre.

Per tant, Pares meus, essent molt conscients del que aquestes veritats expliquen, a causa de la vostra responsabilitat de defensar aquests dignes membres de qui sense cap mèrit n'és el cap, que el digne i Venerable Discretori ha d'examinar de prop l'assumpte. Amb la confiança de l'alta protecció de Ses Reverències, esper en els braços d'aquest sant col·legi la solució més feliç d'aquests assumptes. Mentre això està passant, no pararé, junt amb els altres 37 missioners que serveixen aquesta Província, d'implorar que les benediccions del cel caiguin sobre Ses Reverències, i postrat al seus peus besaré la mà de totes Ses Reverències...

PostScript i compromís.

Declar al meu Déu en la presència del qual em consider, i a qualsevol que pugui veure aquesta senzilla declaració, que m'agrada i estimo el Senyor Governador Solá com a veí distingit i el respecto com a Magistrat Superior d'aquesta Província; i que tot el que exprés més amunt en desacord amb les idees de Sa Senyoria no és el resultat de la mala voluntat, sinó de la més profunda tristesa per la meva banda, i a més, no voluntàriament, sinó més aviat per a la defensa natural del que em dicta la caritat cristiana. Preg al meu Sant Col·legi, per amor de Déu, que em perdoni per qualsevol error que pugui trobar en aquest escrit i només faci ús de la seva informació per al propòsit al qual la dirigesc.

Salvate Petres mei dilictissimi”

4. CONCLUSIONS

Després d'aquests esdeveniments les coses a Califòrnia continuaren igual durant un temps. La notícia de la independència de Mèxic no va arribar fins al març de 1822. Mentrestant, a final de 1821, fra Marià Payeras realitzà noves expedicions al nord-est de San Francisco amb l'objectiu de fundar noves missions. Més endavant, l'any 1822, quan es produí el canvi de sobirania a Califòrnia, Payeras fou testimoni del relleu i participà en els actes de jurament de la nova constitució.

De tot allò vist anteriorment es pot afirmar que l'inquer Payeras juga un paper destacat en un moment crucial de la història de Califòrnia. Existeix gran volum de documentació, sobretot correspondència, que permet visualitzar les postures del dirigents del moment referents a la secularització de les missions i a la independència mexicana. El document reproduït en aquesta comunicació mostra la postura de Marià Payeras de forma fonamentada i estructurada, i conté la informació necessària perquè altres dirigents puguin actuar de forma documentada respecte del sistema de missions de Califòrnia. L'estudi d'aquest i altres documents permet refer els successos d'aquest any i ressaltar l'important rol de l'inquer en el referit procés.

5. REFERÈNCIES

- 1 Davis, C. i Igler, D. *The Human Tradition in California*. Rowman & Littlefield. 2002.
- 2 Engelhardt, Z. *The Franciscans in California*. Holy childhood Indian school. Harbor Springs, Michigan. 1897.
- 3 Hittell, T. H. *History Of California, Volume II*. Pacific Press Publishing House, Occidental Publishing Co. 1885.
- 4 Oak, H. *Works of Henry L. Oak, Vol 4. Annals of the Spanish Northwest. California II*. Vol XIV of the Bancroft Library. 1885.
- 5 Payeras Capellà, M. i Payeras Capellà, L., "Father-president Payeras": *recerca i revisió de la documentació americana*", *XIV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. 2013.
http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/jornadesEstudisLocalsInca/index/assoc/2013_Jor/nadesEst/udisLoca.dir/2013_JornadesEstudisLocalsInca_v14_p015.pdf
- 6 Payeras, M. *Writings of Mariano Payeras*. Bellerophon Books. *Traducció de Donald C. Cutter*. 1995.

Commemoració del 6è centenari de la mort de Ramon Llull a Inca

Damià Pons

Professor de literatura Catalana Contemporània.

Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, Universitat de les Illes Balears.

damia.pons@uib.cat / dppons50@hotmail.com

Paraules clau: Ramon Llull, centenari, commemoració, 1915, devoció, regionalisme catòlic.

Resum. *L'any 1915 es va commemorar a Mallorca el sisè centenari de la mort de Ramon Llull. El bisbe Pere Joan Campins, la diòcesi de Mallorca i els terciaris franciscans en varen ser els principals impulsors. La majoria dels actes es feren a dos espais molt lligats al personatge: l'església de Sant Francesc de Palma, on hi ha el seu sepulcre, i el santuari de Cura, a la muntanya de Randa, lloc on Llull va rebre la inspiració divina de la seva Art. L'altre indret de l'illa on varen celebrar-se un nombre més abundant d'actes, amb què s'aconseguí, a més, una ben considerable adhesió popular, va ser la ciutat d'Inca. El fet va ser possible perquè el setmanari regionalista i catòlic La Veu d'Inca i la comunitat franciscana de la ciutat els varen promoure amb convicció.*

Keywords: Ramon Llull, centenary, commemoration, 1915, devotion, Catholic regionalism.

Abstract. *In 1915, the six hundred anniversary of the death of Ramon Llull was celebrated. It was mainly promoted by the Bishop Pere Joan Campins, the Diocese of Majorca and the Third Order of Saint Francis. Most celebrations took place in two sites crucial to his figure: Saint Francis' Church in Palma, his burial site, and the Sanctuary of Cura, in mount Randa, where he received the divine inspiration to create his Art. The other venue where most celebratory acts were held was Inca, with a remarkable popular support. This was thanks to the regionalist and Catholic weekly, La Veu d'Inca, and the Franciscan community of the city, who promoted the acts with firm belief.*

1. INTRODUCCIÓ

El sisè centenari de la mort de Ramon Llull es va commemorar a Mallorca l'any 1915 amb una gran quantitat d'actes promoguts per la diòcesi de Mallorca i amb la col·laboració molt activa dels terciaris franciscans. Els promotors varen establir el calendari de la commemoració d'acord amb la creença que Llull havia mort el 3 de juliol de 1315. Recentment, en ocasió del setè centenari, hem pogut veure que les institucions públiques –especialment el Govern de les Illes Balears i la Generalitat de Catalunya– i les acadèmiques –universitàries o no–, i també les més diverses entitats cíviques, han optat per una commemoració que ha abastat els anys 2015–2016. A hores d'ara, noves dades i noves aportacions han plantejat que Llull va morir més probablement l'any 1316. Així, per exemple, al primer volum de la *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (I). Dels orígens al segle XIV*, publicat l'any 2013, els prestigiosos lul·listes Lola Badia, Joan Santanach i Albert Soler, diuen que “Llull degué morir, a vuitanta-quatre anys, el mes de març del 1316 a Tunis o al vaixell que el duia cap a Mallorca”.¹

La commemoració de l'any 1915 va iniciar-se amb la publicació de la *Carta Pastoral sobre el VI centenario del martirio del Beato Ramon Llull* que el bisbe Pere Joan Campins va publicar al *Bulletí Oficial del Bisbat de Mallorca* el gener d'aquell mateix any. Quasi immediatament, però, en concret el 23 de febrer, va produir-se la mort del bisbe Campins. Llavors va ser Antoni M. Alcover, el vicari capitular, esdevingut el responsable del govern de la diòcesi mentre no fos nomenat un nou bisbe, qui va convertir-se en el principal impulsor de la commemoració. Al llarg d'uns quants mesos, es va desplegar un programa d'actes prou ambiciós, amb la implicació del govern de la diòcesi, la Diputació Provincial, l'Ajuntament de Palma, la Societat Arqueològica Lul·liana, la parròquia palmesana de Sant Francesc i nombroses altres parròquies, associacions confessionals i col·legis religiosos de l'illa.² Es varen fer conferències, una exposició, algunes publicacions i l'anàlisi científica de les restes òssies de Llull. Val a dir que també deixaren de realitzar-se, per raons diferents, alguns dels grans projectes inicialment prevists: la construcció d'un monument, la celebració d'un congrés internacional, la reforma de la cripta que hi ha sota l'altar major de l'església de Sant Francesc amb la finalitat de dedicar-la a Llull.³ Cal dir que la commemoració del sisè centenari va ser concebuda prioritàriament com una gran mobilització social que havia de servir per a promoure i incrementar la devoció religiosa a un Llull que per damunt tot va ser presentat com un màrtir i com un servidor de la fe. Precisament perquè el foment de la devoció popular a Llull va ser l'objectiu prioritari, els actes més nombrosos que es dugueren a terme varen ser els de naturalesa estrictament religiosa. El papa Benet XV va concedir indulgències a tots els fidels que visitassin el seu sepulcre, a Sant Francesc, o que peregrinassin a Cura. Antoni M. Alcover diu que es feren trenta-dues peregrinacions a Cura, amb més de quatre mil participants. Igualment hi va haver un gran nombre de grups organitzats –almenys vint-i-dos, quasi deu mil persones– que visitaren el sepulcre de Llull. També hi va haver unes poques peregrinacions a dos altres llocs lul·lians: el monestir de la Real i Miramar. En totes aquestes accions hi va participar gent de Palma i d'una quarantena de pobles de l'illa. El moment màxim de la commemoració va ser el tres de juliol, el dia que era considerat la data exacta del sisè centenari de la mort de Llull. El matí hi hagué a Sant Francesc una missa

1 Barcelona: *Enciclopèdia Catalana* / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, 543 p.

2 Damià Pons: “La commemoració a Mallorca del sisè centenari de la mort de Ramon Llull”, *Lluc*, 891–893, agost 2015–abril 2016, p. 44–51.

3 Antoni M. Alcover va publicar una crònica molt detallada dels actes del centenari al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (octubre–desembre de 1915), un número dedicat monogràficament a l'efemèride.

solemníssima –Antoni Torrendell fou l’organista– i multitudinària. Al llarg del dia s’hi donaren més de cinc mil comunions. El capvespre es va fer una processó pel centre de la ciutat que va comptar amb una gran assistència. L’endemà es va celebrar la festa del Beat Ramon a la Seu.

2. ELS ACTES COMMEMORATIUS A LA CIUTAT D’INCA

També a molts d’altres indrets de Mallorca s’organitzaren celebracions religioses, a iniciativa de les parròquies, o activitats d’altres tipus: aplecs populars, actes de caràcter literari o festiu. Després de Palma i del santuari de Cura, la ciutat d’Inca va ser el lloc on es va festejar més a fons el sisè centenari de la mort de Ramon Llull. Això va ser així per la confluència de l’interès que hi posaren la comunitat franciscana de la ciutat i el setmanari *La Veu d’Inca*, fundat i dirigit pel benemèrit Miquel Duran, un home profundament catòlic i profundament mallorquinista, ben connectat amb els capdavanters illencs del regionalisme catòlic. Varen ser molts els números del setmanari on es publicaren notícies o textos relacionats amb l’efemèride.⁴ Des del primer moment, es va anar informant del programa d’actes que s’estava confegint a Palma i, tot seguit, del seu desenvolupament. Al llarg d’uns quants mesos, el setmanari inquer va publicar nombrosos textos literaris que feien referència a Llull: les lletres dels diferents himnes que la commemoració va generar (Llorenç Riber,⁵ Miquel Costa i Llobera,⁶ Benet Pons i Fàbregas)⁷; articles de Riber,⁸ del prevere Josep Aguiló⁹ i de Bartomeu Cantallops;¹⁰ i poesies de Ramon Picó i Campamar,¹¹ de

4 A llarg de 1915, el setmanari en va parlar en els números de les dates següents: 27 de març; 5 d’abril; 1, 22 i 29 de maig; 5, 12, 19 i 26 de juny; 3 de juliol; 16 d’octubre; 1, 8, 15, 20 i 27 de novembre; 4 i 11 de desembre.

5 “Himne del B. Ramon Llull” (*LVI*, 22 de maig de 1915, p. 2). Va ser l’himne oficial de la commemoració. Degué ser un encàrrec de la diòcesi de Mallorca. Va posar-hi la música el compositor Antoni Torrendell. Se’n va fer una edició –un doble full– en la col·lecció “Himnes religiosos per a ús de la Diòcesi de Mallorca”, que impulsava el mateix govern de l’Església illenca. El poema no va ser inclòs als llibres de poesia que Riber va publicar posteriorment, ni a *Les corones* (1917) ni *Al sol alt*, dins el recull *Poesies* (1931). Finalment, va ser recollit al volum *Amb tremolor de ploma (Poemes al marge)* (2008), un aplec de tots els poemes que Riber havia descartat a l’hora de confegir els seus tres llibres de versos.

6 “Himne” (*LVI*, 26 juny 1915). El poema va ser inclòs a les *Obres completes* (Barcelona, Selecta, 1947, p. 160) de Costa amb el títol “Càntic dels peregrins de Randa”. Entre la versió de 1915 i la de 1947 hi ha unes lleus diferències.

7 “Himne al B. Ramon Llull” (*LVI*, 29 de maig de 1915, p. 2). El va compondre per encàrrec de l’Ajuntament de Palma –n’era el cronista oficial–, amb la finalitat que servís d’himne per als escolars.

8 “Mestre Ramon Barba-Florida i Fèlix de les meravelles del món” (*LVI*, 5 juny 1915, p. 1).

9 “¡Honrem a Ramon Llull en el seu VI centenari!” (*LVI*, 26 de juny de 1915, p. 1) i “Inca i el Beat Ramon Llull” (*LVI*, 3 de juliol de 1915, p. 1-2).

10 “Tres passatges de R. Llull amb relació amb altres tres monuments, fites de la carrera de sa vida” (*LVI*, 3 de juliol de 1915, p. 2-3).

11 “Martiri de Ramon Llull” (*LVI*, 19 de juny 1915, p. 1-2).

Riber,¹² de Pere d'A. Mulet¹³ i de Bartomeu Ferrà.¹⁴ Especialment va ser el prevere inquer Josep Aguiló Pomar¹⁵ qui va assumir el paper de principal impulsor intel·lectual de la commemoració. Així, a través de *La Veu d'Inca* primer va remarcar la rellevància del personatge¹⁶ i, tot seguit, va animar els inquers que s'implicassin activament en els actes del sisè centenari que es farien a la seva ciutat. Perquè hi participassin va fer ús dels arguments següents:¹⁷

“Inca és una ciutat profundament franciscana i des de molt de temps enrera. Ella fonc la segona en obrir ses portes an els fills del seràfic Patriarca aixecant-los a dins ella una gran iglesia i convent. Ella té que honrar, idò, a una de les seves glòries més llegítimes.

Inca és ademés essencialment mariana. Viu i s'agombola baix el patronatge de Santa Maria la Major. Ella té que honrar, idò, a un dels més aimats fills de Maria, per qui va escriure pàgines d'una tendresa i amor verament sublimes.

12 “Epitafi del Beat Ramon” (*LVI*, 3 de juliol de 1915, p. 2). El poema no està inclòs a cap dels llibres de versos de Riber. Per això, pot tenir interès reproduir-ne la lletra: “L'amic d'Amat – el benenant [sic] Blanquerna / el foll Ramon – el ple de seny Phantàstic / reposa en pau – que no tenia en vida / en alabaust [sic] – d'aquesta freda tomba. // Clam en desert – va ser sa veu perduda. / Hom de desigs – ell fou com un Profeta. / De tres desigs – només un se'n consuma. / Hom blasma l'Art – hom Miramar afolla: / sols prengué mort – per via de martiri. // Ci jau, en pau – dins la vermella vesta. // O lassetat – del temps i de la raça! / O cansament – del segle en tardania! // Tu, vianant, – d'aquesta present vida / sens plors als ulls – sens flama en el coratge / cor sense amor – negre horitzó sens astres / indiferent – davant la muda tomba! / Ara ou la veu – qui et diu des del sepulcre: / <<Si aigua vols – mos ulls de plor decorren / i si vols foc – qui t'il·lumini la via, / vine a mon cor – i encén-hi ta llanterna!>>”.

13 “Ramon Llull” (*LVI*, 1, 8, 13, 20 i 27 de novembre de 1915). Es tracta d'una mena de glosat d'uns quants centenars de versos que fa un recorregut per la vida de Llull.

14 “Al Terciari Beat Ramon” (*LVI*, 11 de desembre de 1915, p. 1-2). Recrea el martiri i l'exemplaritat de Llull.

15 Les diferents col·laboracions signades únicament amb les inicials J. A. corresponen al prevere Josep Aguiló Pomar. Els amics Gabriel Pieras i Joan Parets m'han confirmat la identificació. Josep Massot i Muntaner, a *Església i societat a la Mallorca del segle XX* (Barcelona, Curial, 1977) dona notícia del personatge. Igualment, el primer volum de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989), a la pàgina 46.

16 “¡Honrem a Ramon Llull en el seu VI centenari!” (*LVI*, 26 juny 1915, p. 1). Amb referència a la rellevància del personatge, diu:

“Es que se tracta de festejar un dels seus fills més il·lustres, la figura més gegantina de la seva història: Ramon Llull.

Ramon Llull. Aqueix nom ressona avui prepotent de cap a cap de l'illa. Ramon Llull! Aquesta paraula fa vibrar avui ses fibres més delicades del cor de tot bon mallorquí. Ella sola porta tota una munió de vivíssims records de la seva glòria pàtria. Perquè Ramon Llull és –hi ha que confessar-ho- la més viva personificació de nostra *Roqueta*. Perquè Ramon Llull és, sense cap dubte, la nostra pròpia glòria, la glòria de nostra terra, la glòria de nostra raça.

No poria, per tant la nostra *Illa daurada* restar indiferent i permanèixer passiva davant aquesta fetxa gloriosa del centenari de Llull.

No poria ella suportar per més temps el cruel oblit amb què es tenia tan excelsa joia mallorquina, degut a una persecució injusta i a una persistent i perllongada desconeixença seva.

Ara, a l'escalf de l'entusiasme i amor envers del Beat Llull, exteriorisat pel nostro malaguanyat Pastor, en les seves darreres Pastorals i projectes, s'ha consolidada i ha pres, de cada dia, força, la idea d'honrar al gran polígraf i sant mallorquí, lo millor possible. I així, ses peregrinacions an els llocs a on se santificà, s'han succeït una a l'altra; i ses visites an el sepulcre no han parat mai; i per davant ell ha desfilat ja una gernació mallorquina i els qui encara no han pogut, senten ferm noble frisança, desig intens de fer-ho, aspirant així tots a realisar, cada un segons ses forces, aquell ideal d'amor envers del Beat, que de lluny ovirà el nostro Prelat difunt, sense haver-lo pogut presenciar”.

17 *Ibid.*

Inca vol esser també una ciutat progressiva, culta, patriòtica. Ella sent la necessitat de desenvolupar-se cada dia més, d'ennobrir-se també i dignificar-se; té fretura, amb una paraula, de posar-se al nivell dels pobles que porten avui la capdavantera del progrés i adelantament. Ella té que honrar, doncs, amb massa i ben unida, al Doctor Il·luminat Ramon Llull, que tant va escriure en tots els rams de la ciència humana. Perquè no hi ha millor patriotisme i cultura, que sabre honrar an aquells ínclits germans nostros, que han sabut donar a nostra societat, a nostra història, a nostra raça, un nom tan excels, tan eminent, tan incomparable, com el que li dóna Ramon Llull.”

I acabava l'article dient: “¡Bons inquers! Terciaris entusiastes d’Inca! La nostra ciutat confia en la vostra assistència an aquestes festes i espera adornareu i il·luminareu ses fatxadades de vostres cases i no faltareu a la gran processó projectada!”

A Inca els actes commemoratius s’iniciaren el 20 de juny¹⁸ i se celebraren especialment els dies 27, 28 i 29 perquè no es va voler que coincidissin amb els que s’havien de fer a Palma els dies posteriors. És una particularitat interessant: a Inca la commemoració va coincidir amb la data en què suposadament Ramon Llull havia estat apedregat a Bugia. O sigui, els actes tengueren lloc coincidint amb el sisè centenari del martiri; a Palma, en canvi, amb el de la mort. Segons la crònica dels actes que podem llegir a *La Veu d’Inca*,¹⁹ hi va haver festa grossa, predominantment de caràcter religiós. El marc principal va ser l’església dels franciscans, que va ser molt ornamentada:

“A l’altar major s’havia colcat l’artística i colossal estàtua del beat, que hi ha a Sant Francesc, damunt un trono de niguls i sobre fons d’hermosos domassos. D’una paloma, figura de l’Esperit Sant, posada a gran altura, davallaven com uns raigs, fets de plec de roba blanca, figurant cobrir la figura excelsa i contemplativa de Llull i tot l’altar que estava artísticament compost i il·luminat. An els capitells de les pilastres dels arcs de la nau, i enmig d’un encrevat de paumes, s’adreçaven banderes, en número de dotze, que amb caràcters gòtics duien el nom de dotze ciències que Llull havia tractades en sos llibres. De capitell en capitell, penjaven garlandes de murta i flors. Sobre els socles de dites pilastres altres encrevats de paumes sostenien com a pergamins amb versets trets del Llibre de l’Amic e l’Amat. Tota aquesta ornamentació s’era il·luminada esplèndidament. Tota la cornisa ampla que envolta el temple, estava plena de peres elèctriques, a més dels grans focus que hi havia a l’altar major i en el llantoner, formant un conjunt magnífic i sorprenent que feia sentir glòria a les ànimes més fredes.”

Els dies 27, 28 i, especialment, el 29 de juny s’hi feren una gran quantitat d’actes religiosos: novenes, sermons, misses. I una processó pels carrers que unien els tres temples de la ciutat. El vespre de dia 27, amb l’església de Sant Francesc plena de gom a gom, la predicació va anar a càrrec del prevere Jeroni Pons.²⁰ El vespre següent es varen cantar completes i l’“Escolania seràfica” va oferir

18 Es va començar a l’església de Sant Francesc “una novena molt solemne a on hi pendran part tots els elements musicals d’Inca. La colossal estàtua del Beat se colcarà a l’altar major” (*LVI*, 19 de juny de 1915, p. 3).

19 *LVI*, 3 de juliol de 1915, p. 6-7.

20 “... després de descriure les belleses de Mallorca, digué que l’illa daurada era més bella i gloriosa encara per haver engronsat el bressol de Ramon Llull, de tanta bellesa moral i artística. Se planyia de l’oblit en què s’havia tengut fins avui per esclatar d’entusiasme oratori al fer les descripcions del despertament

un repertori que incloïa, entre altres peces, una “salve monserratina” i l'himne del centenari que havien compost Riber i Torrandell, el qual fou “cantat pel poble amb gran perfecció i alegria, acompanyat d'orgue i harmònim, com tots els vespres de la novena, baix la direcció de l'autor de la música”. La predicació també va anar a càrrec de Jeroni Pons.²¹

La diada de Sant Pere fou la de la festa grossa. Començà amb una missa de comunió general en la qual “un milenar de persones [varen] rebre el Pa dels Àngels mentre se cantaven cinc himnes eucarístics diferents”. Més tard, amb l'església plena “fins a vessar” i amb la presència de la màximes autoritats municipals i militars –el batle i el coronel del quarter d'Inca–, va oficiar la missa l'ecònom Miquel Llinàs, assistit pels preveres Antoni Palou i Guillem Pujades. Es va cantar a moltes veus la *Missa Pontificalis* del mestre Perossi, “baix la batuta del pare Llinàs i acompanyada de mossèn Tomàs Mora, organista de la parròquia”. El sermó va anar a càrrec de mossèn Nicolau Saggese. El cronista de *La Veu d'Inca* en va resumir el contingut:

“Presentà el Benaventurat Ramon Llull, cenyint amb tres corones: de Penitent, d'Apòstol i de Màrtir, engastant-hi perles i més perles, robins i més robins trets dels fets i les virtuts del Panegiriat. Diu que Llull és el prototipus de la personalitat mallorquina i que a les seves obres devem enfortir nostre caràcter i esperit religiós i patriòtic. En el Llibre de l'Amic i l'Amat trobarem fons de vertadera devoció, fugint de molts de devocionaris forasters que no diuen res. Nostre ideal deu ser estimar i seguir a Ramon Llull, encara que aquest sia un trobador i un poeta, perquè és un poeta de nostra terra que, sentint nostra vida i estant dins nostre esser, mos vol dur al cel. S'alegrà de l'homenatge que tributàvem a Llull, perquè un poble que sap honrar els seus homos il·lustres i sants que el guien per vies de vertadera prosperitat, és un poble que té vida, esperit i orientats ideals.”

El capvespre de dia 29 hi va haver una processó que va sortir de sant Francesc, i abans de retornar-hi passà per Santa Maria la Major i per Sant Domingo. Les banderes i els distintius de les diferents entitats religioses i congregacions hi eren molt abundants.²² I “els balcons

lul·lià; la Ciutat de Mallorca, diu, mai havia presenciats espectacles més grandiosos que el que estan donant les peregrinacions que visiten el sepulcre del Beat. Amunt als cors, a Inca li toca donar exemple.”

21 “Parlà de la conversió de Llull, comparant-lo a la Penitenta del Calvari que no tenia mitges tintes en l'amor. L'amor de Llull era social, puix cercava unir a tot el món amb son Amat amb l'abraçada de Jesucrist. Això va esser l'ideal dels seus treballs i sofriments de tota sa vida que donà en cruent martiri per aqueix mateix amor. L'orador sagrat, fa veure el contrast que hi ha entre Llull i la present generació, que, estant unida en tants de medis de comunicació, bull en cruel guerra perquè li falta l'amor de Cristo en què Llull volia unir tots els pobles de la terra.”

22 El fragment permet conèixer a manera d'inventari tot l'associacionisme catòlic, amb tot el seu arsenal simbòlic, que hi havia a Inca l'any 1915:

“Seguidament, sortí la processó amb el següent orde: Bandera parroquial seguida d'homos del poble, Bandera de Sant Josep amb els socis del Círcol d'obres catòlics, Penó Franciscà amb els terciaris que tots portaven exteriorment l'escapulari hàbit de l'Orde i representacions de l'exèrcit i germans de les Escoles cristianes.

Seguia la Creu amb les escolanies de St. Francesc i de la Parròquia cantant els himnes del Centenari, el Clero parroquial i la imatge del Beat Ramon Llull portada per seminaristes. Feia la capa Mossèn Miquel Llinàs, actuant de diaca i subdiaca, respectivament, Mossèn Andreu Jaume i Mossèn Llorenç Riber, de Campanet.

Presidia la manifestació les autoritats civil i militar amb l'Ajuntament, seguits de la música del Sr. Rotger que tocava hermoses marxas regulars.

Després venia l'Orde tercera de dones amb un cor que cantava els himnes; els penons de les Filles de Maria i de la Congregació del Cor de Jesús i la Bandera de la Confraria del Roser,

estaven adornats amb vistosos domassos, flors i inscripcions de glòria i voleiaven a l'aire moltes significatives banderes". El cronista constata el gran èxit de tot plegat: "Va esser un acte imponent de goig i entusiasme popular."

Així mateix,

"els dies 28 i 29 se feren alimares per tot el poble. Mai havien vistes a Inca il·luminacions més generals, tots els carrers estaven de festa grossa, tenguent posades banderes, plantes, domassos, llums i inscripcions de lloança al Sant festejat. Moltes cases no pogueren arribar a s'electricitat, malgrat haver-hi un parell d'estols que treballaven. El carrer més adornat era el de S. Francesc; però els més il·luminats el Major, el del Comerç i part del carrer de Sant Bartomeu. Les societats totes posaren cosa. Va esser una nota ben simpàtica l'exhibició de banderes mallorquines".

El cronista no pot amagar la seva sorpresa davant la resposta tan positiva de la gent i, alhora, intenta trobar-hi el possible motiu: "Casi no té explicació que per un Sant desconegut s'hagi fet tant de cas; és que an el poble li han dit que era *nostro*, i la nota patriòtica i religiosa ha sortida com per encant."

A més dels actes religiosos, també es va celebrar una vetlada literària "en honra del Sant Mallorquí" [sic] al teatre dels Germans de les Escoles cristianes. Els seminaristes Bartomeu Cantallops, Francesc Brunet, Andreu Caimari i Jaume Sampol llegiren diferents treballs.²³ Llorenç Riber va impartir una conferència sobre Ramon Llull "que va esser escoltada amb gran religiositat".²⁴ Al final, es cantaren diverses composicions i també l'himne del centenari, "que s'escoltà de dret".

El número 27 de *La Veu d'Inca*, publicat el 3 de juliol, va estar íntegrament dedicat a Ramon Llull. Sota la capçalera del setmanari, hi ha la inscripció següent: "Alabança i benedició al gran savi i polígraf mallorquí, màrtir de la fe catòlica, Beat Ramon Llull, en el VI Centenari de la seva gloriosa mort". També a la portada, hi ha una fotografia de l'esbós en fang de l'estàtua de Llull que era previst instal·lar a Palma.²⁵ D'articles, n'hi ha tres: "Inca i el Beat Ramon Llull",²⁶ de Josep Aguiló; "Tres passatges de R. Llull amb relació amb altres monuments, fites

seguits de nombroses representacions de dites entitats.
També hi havia una bona representació de Mares cristianes.
Totes les congregacions duïen el seu distintiu."

23 No s'especifica ni el títol ni l'autoria.

24 Degué ser la mateixa, tal vegada resumida, que la que havia llegit dies abans, en dues sessions, el 19 i el 20 de juny, a la sala de plens de l'Ajuntament de Palma. Va parlar de la vida de Llull. L'any següent Riber va publicar l'obra *Vida i actes del Reverend Mestre i Benaurat Màrtir Ramon Llull*.

25 A sota de la imatge hi ha la informació següent: "Bocet en fang de l'estàtua del missioner catòlic del segle XIII, Ramon Llull, encarregat per l'Excel·lentíssim Ajuntament de Palma a l'egregi escultor català, D. Joan Sansó (segons acord pres a 24 d'octubre de 1889). S'havia de fondre en bronze, de quatre metres d'alçada, per coronar el monument estudiat pels artistes mallorquins D. Bartomeu Ferrà i D. Faust Morell, ambdós de la R. A. de Belles Arts i de la comissió de Monuments de Balears."

26 El to i el balanç són absolutament eufòrics. Insisteix en la gran participació que hi ha hagut als diferents actes commemoratius i com a la ciutat d'Inca hi ha regnat un gran entusiasme. I ha estat així, malgrat que les festes es varen preparar amb molt poc temps i encara que "Inca com tots ets altres pobles, desconeixia, casi diré completament, l'excelsa personalitat de Llull". La clau que explicaria que s'hagués produït una resposta tan positiva era que "bastava que veus eloqüents, que persones autorisades el

de la carrera de sa vida”,²⁷ de Bartomeu Cantallops; i la crònica “Festes centenàries”, sense signar, però probablement redactada per Josep Aguiló. De poemes, tan sols un: “Epitafi del Beat Ramon”, de Llorenç Riber. Igualment s’hi inclou una llista de trenta-sis títols d’obres lul·lianes,²⁸ totes en català. El monogràfic de *La Veu d’Inca* dedicat a Lull en conjunt transmet molta d’eufòria, la sensació que tot plegat ha estat un gran èxit a major glòria de la devoció religiosa i de la figura de Ramon Lull.

Uns mesos després, en concret el diumenge 21 de novembre,²⁹ hi va haver una peregrinació d’uns 250 terciaris franciscans d’Inca al santuari de Cura, amb motiu del sisè centenari. Partiren de l’església de Sant Francesc a les tres de la matinada “presidits” pel pare Pere Joan Cerdà. En arribar a Randa, foren rebuts per tot el poble, encapçalats pel seu rector. A Cura, cantaren l’himne “Càntic dels peregrins de Randa”, escrit per Costa i Llobera i amb música de Bernat Salas.³⁰ Després, missa i comunió general. Tot seguit, visitaren “les dependències de l’antic Col·legi i pogueren escampar la mirada per les planures i muntanyes de Mallorca”. A continuació, ofici solemne, acabat el qual “s’organisà una processó a la Cova del Bt. Ramon cantant els himnes lul·lians”. A primera hora del capvespre, ja de retorn, visitaren Sant Honorat.

Així va ser com l’any 1915, a Mallorca i en particular a Inca, es va commemorar el sisè centenari de la mort de Ramon Lull. A l’hora de fer el balanç definitiu en relació amb el conjunt de Mallorca recorreré a les paraules d’Antoni M. Alcover, el principal impulsor de la commemoració:

“No és gens dubtós que mai per mai havia rendit Mallorca an el Bt. Ramon un homenatge de devoció semblant ni comparable. Les funcions religioses, oficis solemnes, peregrinacions i comunions han constituït tot el centenari, i han donat a conèixer el Bt. Ramon a milenars de mallorquins que no sabien que mai hi hagués hagut tal home.”³¹

3. CONCLUSIONS

Amb referència a com va celebrar-se a la ciutat d’Inca, i a partir de les informacions que ens aporta el setmanari que aquell any hi editava Miquel Duran, podem fer les consideracions següents:

1. Després de Palma i el santuari de Cura, Inca fou el lloc de Mallorca on la commemoració del

proclamassen com a la més alta glòria mallorquina; bastava que la hi presentassen com a sa joia més valiosa que posseïm a Mallorca, perquè s’aixecàs ben rabenta a ensalçar sa memòria del Fill Major de nostra raça”.

27 Es tracta del treball en prosa que havia llegit a la vetlada literària. El que fa és relacionar tres moments de la vida de Lull amb els llocs on varen transcórrer: la vida mundanal i la conversió, al palau de l’Almudaina; l’opció per la vida ascètica i la il·luminació, a la muntanya de Randa; l’activitat d’apostolat, a Miramar.

28 El títol de l’apartat és “Catàleg de les obres més conegudes de Ramon Lull, puix en té a centenars”.

29 En podem llegir la crònica, a *LVI* de dia 4 de desembre de 1915, p. 3.

30 S’explicita la seva autoria de la música a *LVI* del 16 d’octubre de 1915 i a *LVI* del 4 d’octubre es diu que es va estrenar a Cura en ocasió de la peregrinació inquera de dia 21 de novembre.

31 “Crònica del VI centenari de la mort del Beat Ramon”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, octubre–desembre de 1915.

sisè centenari de la mort de Llull va ser més intensa i on aconseguí una major participació popular.

2. A Inca, al voltant de la figura de Miquel Duran i de les seves publicacions periòdiques, hi va haver al llarg del primer terç del segle XX un nucli organitzat i ben actiu que era partidari i promotor del regionalisme mallorquí, en sintonia amb el pensament de Josep Torras i Bages i, sobretot, d'Antoni M. Alcover. Era un regionalisme que es combinava amb una molt activa militància catòlica. D'aquest grup, en varen sorgir algunes iniciatives culturals que varen tenir una transcendència que superava l'àmbit estrictament local: el certamen literari de l'any 1905,³² els setmanaris promoguts per Duran que sempre varen acollir col·laboracions d'escriptors d'arreu de l'illa, les "Diades de la Llengua" dels anys 1916 i 1917... La commemoració del sisè centenari de la mort de Llull va ser una altra iniciativa que sobretot va ser impulsada per aquest grup adscrit al regionalisme catòlic.
3. Una idea reiterada –també la va manifestar A. M. Alcover– va ser que el poble mallorquí tenia en l'oblit la figura de Llull. D'ell en diran que era "un sant desconegut". A l'hora de fer el balanç, pensaran que els actes commemoratius –tant arreu de Mallorca com a Inca– han estat molt útils per a difondre la seva personalitat, i creuran que la difusió sobretot ha estat eficaç perquè els mallorquins –i els inquers– han entès que Llull era nostre, o sigui, del poble mallorquí, i ha estat el fet que el percebessin com a propi el que ha donat més intensitat religiosa i patriòtica a la commemoració.
4. En la commemoració del sisè centenari de la mort de Llull sempre va ser predominant el component religiós. El primer objectiu va ser promoure la devoció popular envers Llull. A *La Veu d'Inca* es referiran a ell anomenant-lo "missioner catòlic", "màrtir de la fe catòlica" i, com ja hem vist abans, "sant desconegut". Tanmateix, Llull també és vist com un personatge representatiu de la mallorquinitat, en la mesura que l'illa va ser el seu bressol. El qualificaran de "fill major de nostra raça", de "la més alta glòria mallorquina" i d'"excelsa joia mallorquina". I el consideraran "el prototipus de la personalitat mallorquina" i "la més viva personificació de nostra Roqueta". El "gran savi i polígraf mallorquí" tendrà un valor simbòlic doble: el de l'exemplaritat religiosa i el del patriotisme. Per això, no és sorprenent que el cronista dels fets celebrats a Inca afirmi que "va ésser una nota ben simpàtica l'exhibició de banderes mallorquines".
5. Dels textos literaris que va publicar *La Veu d'Inca* els tres que mereixen una consideració més positiva són els textos en vers següents: "Martiri de Ramon Llull",³³ de Picó i Campamar, l'"Himne del Beat Ramon Llull", de Riber, i "Càntic dels peregrins de Randa", de Costa i Llobera. Cap d'ells va ser escrit expressament per al setmanari inquer.
6. D'entre les realitzacions que es varen generar amb la commemoració del sisè centenari de la mort de Llull, n'hi ha dues de destacables que foren aportacions de dos músics que tenien lligams amb la ciutat d'Inca: Antoni Torrandell, que hi havia nascut, i Bernat Salas,

32 Damià Pons: <<El certamen literari d'Inca de l'any 1905>>, p. 213-222, a: *I Jornades d'Estudis locals* (1994). Inca, Ajuntament d'Inca, 310 p.

33 Va ser escrit en commemoració del sis-centè aniversari de la fundació del col·legi de Miramar, l'any 1876.

que hi va estar molt relacionat. El primer va compondre la música de l'“Himne del B. Ramon Llull” escrit per Llorenç Riber; el segon, la del “Càntic dels peregrins de Randa” de Miquel Costa i Llobera.

Diari d'un viatge per França i Itàlia l'any 1921

Àngela Beltran Cortès,¹ Santiago Cortès i Forteza²

1 Estudiant del grau d'Història. angelabeltran6@hotmail.com

2 Historiador. ximbelli@hotmail.com

Paraules clau: viatge, Roma, Papa, monuments.

Resum. Dia 31 d'agost de 1921 en el vaixell de Barcelona salparen per realitzar un viatge a Lourdes i Roma, partint amb tren des de Barcelona i fent nombroses aturades, un canonge inquer, Mn. Joan Quetglas; el superior del seminari, també inquer, Mn. Jaume Sampol; el vicari d'Inca, Mn. Antoni Palou; i el seglar, comerciant inquer, l'amo En Jaume Cortès de Can Pere. L'amo En Jaume va anar fent un diari descrivint el viatge que anaven fent, al mateix temps confeccionà un àlbum de postals de la major part de llocs que visitaven. A Roma tingueren una audiència privada amb S. S. Benet XV. El viatge durà fins dia 6 d'octubre, en què, també en el vaixell de Barcelona, arribaren a Palma.

Aquest diari manuscrit ocupa gairebé dues plagues i l'àlbum és de grans dimensions i conté més de 300 postals.

Keywords: Trip, Rome, Pope, monuments.

Abstract. On the 31st of August a canon from Inca: Mr. Joan Quetglas, the superior of the seminary also from Inca: Mr Jaume Sampol, the vicar of Inca: Mr. Antoni Palou and the businessman and secular Mr. Jaume Cortes from "Can Pere" left by train and boat from Barcelona to Rome, doing several stops along their way. Mr. Jaume Cortès wrote a diary describing the trip they were doing. At the same time he composed an album of postcards of the places they were visiting. In Rome they had a private audience with the Pope Benedict XV. The trip lasted until October 6th. Finally they took another boat from Barcelona to Palma.

Mr. Jaume Cortès needed two notebooks to write the diary. The album contains more than 300 postcards and it has large dimensions.

1. INTRODUCCIÓ

Entre els molts papers familiars que guardam a ca nostra, hi tenim dues plagues que, ja fa molt temps, varen despertar la nostra curiositat, ja que el contingut és el diari d'un viatge a Roma per França i Itàlia realitzat per tres capellans i un seglar des de finals del mes de setembre fins entrat el mes d'octubre de l'any 1921, concretament de dia 31 de setembre a 7 d'octubre.

L'any 1921 hi havia el papa Benet XV. El bisbe de Mallorca era el valencià Mons. Rigoberto Domench i el rector d'Inca, l'inquer Mn. Francesc Rayó Brunet.

Qui eren els tres capellans i el seglar que realitzaren el viatge-peregrinació? Eren persones molt conegudes dins l'ambient inquer. Els tres capellans eren: el molt il·lustre Mn. Joan Quetglas i Prats, canonge inquer, Mn. Jaume Sampol i Antich, i Mn. Antoni Palou i Mateu, i el seglar l'amo En Jaume Cortès i Valls de Can Pere d'Inca.

Figura 1. Fotografia de Jaume Cortès Valls

El molt il·lustre Mn. Joan Quetglas i Prats havia nascut a Inca el 18 d'agost de 1877. Des de 1889 fins a 1901 cursà els estudis eclesiàstics en el Seminari Diocesà. Fou ordenat sacerdot el 21 de setembre de 1901. Des de 1903 fins a 1905 exercí el càrrec de secretari de la Visita Pastoral. El 1904 fou nomenat vicesecretari del bisbat, càrrec que exercí fins a l'any 1915. L'any 1906 es llicencià en

Teologia a la Universitat Pontifícia de València. El 1912 guanyà les oposicions de canonge i fou nomenat prefecte de cerimònies de la Seu. Per al servei dels fidels publicà un missal–devocionari.

Mn. Jaume Sampol i Antich nasqué a Inca el 2 de setembre de 1895. Cursà el batxillerat i després entrà al Seminari Diocesà, on estudià la carrera eclesiàstica. El 16 de març de 1918 fou ordenat capellà. El setembre de 1917 havia estat nomenat prefecte de disciplina i professor d'Humanitats del Seminari Diocesà, i el 1923, secretari d'estudis del mateix Seminari, càrrec que exercí fins a 1948, en què ho deixà per motius d'una greu malaltia. Morí el dia 18 d'octubre de 1961.

Mn. Antoni Palou i Mateu va nèixer a Biniamar el dia 2 de febrer de 1869. Realitzà els estudis eclesiàstics en el Seminari Diocesà de Mallorca. El 24 de setembre de 1898 fou ordenat sacerdot. Poc temps després, concretament l'any 1903, se n'anà a l'Argentina, on desenvolupà una gran activitat en la direcció espiritual i com a confessor de religioses, fins a l'any 1912, en què tornà a Mallorca. El dia 2 d'agost de 1912 fou nomenat vicari d'Inca i confessor ordinari i extraordinari de religioses de la ciutat d'Inca i dels pobles del voltant. A Inca fundà i fou el director de l'associació de Mares Cristianes. Dia 1 de març de 1944, ja molt malalt, cessà de vicari de la parròquia d'Inca. Havia servit quasi 32 anys a la comunitat parroquial d'Inca. Dia 20 de juny de 1944 moria. Era germà de la mare del canonge Sebastià Garcies Palou, per tant. conco seu.

El seglar **Jaume Cortès i Valls** nasqué a Inca el 18 de gener de 1876, era fill de Pere Cortès i Maria Valls, comerciants que regentaven la botiga de robes i merceria Can Pere (més coneguda antigament com Can Pere Filipines per la seva relació comercial amb aquella nació d'Oceania).

Jaume es casà amb Francisca Fuster i Fuster de Can Xim de Manacor, amb qui tengué quatre fills: Pere, Maria, Magdalena i Joaquim. Juntament amb el seu germà Antoni heretà del seu pare el negoci de teixits i merceria Can Pere d'Inca. Fou fundador i primer president de l'Adoració Nocturna a la ciutat. Morí a Inca dia 10 de juliol de 1963.

L'autor d'aquestes plagues fou en Jaume, qui durant el viatge anà prenent nota de tot el que feien i per allà on passaven, i també recopilà un àlbum de postals que complementen i il·lustren meravellosament la narració.

Aquest diari ocupa 88 planes repartides en dues plagues. Certament, no fou escrit per ser publicat, sinó per contar als seus familiars i amics el fabulós viatge. El padrí no era un literat, tot i ésser un gran afeccionat a la lectura, sempre tenia un llibre o més damunt la tauleta de l'alcova. El padrí Jaume era un comerciant de teixits i de merceria.

Al mateix temps que redactava aquest diari escrivia cartes i postals –de les quals en guardam una sèrie– a la família, a les quals conta moltes coses, algunes que no surten al diari. Una vegada arribat a Mallorca, posà en ordre i en net els seus apunts; en aquesta tasca l'ajudà el seu fill Pere. L'àlbum està compost per més de 300 postals que, si Déu vol, podrem contemplar en una exposició que té projectada organitzar la jove associació cultural inquera Comunitart.

2. RUTA

El viatge que feren aquests inquers els portà per bona part de França i Itàlia. Comença en el port de Palma, en què agafaren un vaixell per dirigir-se a Barcelona. Un cop arribats a la Ciutat Comtal

agafaren un tren per dirigir-se a França.

Un cop a França es dirigiren a Lió i a Paray-le-Monial. Després tornaren a Lió i allà agafaren un tren per dirigir-se a Itàlia. Arribats a Itàlia es dirigiren en primer lloc a Torí i Milà. Quan deixaren Milà es dirigiren a Verona. Després de Verona anaren a Venècia. Visitaren Pàdua i Bolonya. Varen estar a Assís, i d'allà es dirigiren a Roma.

Anaren cap a Nàpols i visitaren també Pompeia, tornaren a Roma per dirigir-se a Florència. Visitaren Pisa i Gènova, i després d'això abandonaren Itàlia. Passaren per diverses estacions de prop de la frontera: Ventimiglia, Menton... Un cop a França visitaren Niça. S'adreçaren a Marsella i anaren a Portbou per agafar el tren per tornar a Barcelona, i del port de Barcelona cap a Palma.

La ruta està molt detallada en el diari i no solament els llocs de destinació, sinó el temps entre estacions, els kilòmetres, l'hora d'arribada...

3. LA LITERATURA DE VIATGES

En principi, el terme *literatura de viatges* pareix una categoria que no necessita més explicació en si mateixa [1], però, si ens hi acostam, veurem que no és tan senzill i que es requereixen algunes precisions, ja que no es pot considerar de la mateixa manera una epopeia o un relat. Per tant, dins la literatura de viatges es poden englobar tant epopeies i novel·les d'aventures com relats de viatgers, però la categoria de llibres de viatges és molt més específica [2] i té unes característiques que explicarem a continuació.

Hem de tenir el compte que són llibres que privilegien dues funcions: la descriptiva i la narrativa. Les referències geogràfiques i culturals condicionen el text, i la funció narrativa (tot i que privilegiada) se subordina a l'activitat descriptiva [3], ja que es tracta de fer una imatge mental de la realitat descrita. No hi ha un desenllaç del relat, és a dir, les tensions narratives es dilueixen dins el desenvolupament del relat. La tensió narrativa, si n'hi ha, es basa en episodis aïllats o anècdotes.

Així doncs, la funció narrativa no apareix en els llibres de viatges pròpiament dits, però sí ho fa en alguns relats que es poden englobar en la literatura de viatges com les epopeies o les novel·les de viatges, per tant és un fet important per diferenciar-los.

Un cop exposades les característiques dels relats de viatges, hem de dir que les dues plaguets es podrien englobar en aquest camp, per les descripcions dels llocs que es visiten i dels monuments. Tot i que nosaltres l'englobam en aquesta categoria, Jaume no va escriure els referits diaris perquè fossin publicats, sinó per poder explicar el viatge a amics i familiars.

4. EL DIARI I L'ÀLBUM

El diari del viatge com hem dit està separat en dues plaguets i es complementa amb un àlbum que té més de 300 postals, de les quals posarem una petita mostra.

4.1. Visites papals

Un fet destacable del viatge són les dues visites papals que varen fer els viatgers inquers. La primera va ser una audiència pública que en el diari es descriu així:

“En la tarde del mismo día fuimos en unión de los peregrinos terciarios a visitar al Papa Benedicto XV, nos recibieron en el patio de San Dámaso, éramos cuatro mil, apareció rodeado de sus guardia nobles y de muchos obispos y un cardenal llamado Jeorge; el Papa nos hizo un discurso que duró 22 minutos en el cual nos exhortaba que para la paz de los pueblos y el equilibrio de las naciones tenemos que imitar la humildad de San Francisco; al terminar su discurso nos dio la bendición y se retiró.”

La segona visita va ser privada, i en el diari no es descriu gaire, ja que va quedar impressionat per la visita:

“El día 23 recibimos una comunicación del Vaticano por medio de la cual nos avisaban que el siguiente día a las 12 de la mañana el Santo Padre nos recibiría y así sucedió.”

Día 24. Antes de las doce estuvimos en el Vaticano, la guardia suiza nos hizo los honores, los pajes nos acompañaron a la sala y una vez allí el Papa se presentó acompañado de sus pajes y capellanes de honor, nos dio la mano a besar y nos preguntó de dónde éramos, pedimos una indulgencia para nuestras familias y congregaciones de Inca que nos concedió.”

4.2. Descripcions

El diari conté principalment descripcions dels llocs i monuments visitats; tot i que l'escriptor no és un expert en història, les descripcions són molt detallades:

“Iglesia de San Pedro: Allí fueron sepultados los restos del Apóstol San Pedro, en el siglo XV el Papa Nicolás V encargó al arquitecto Bramante los planos de la basílica, en el siglo XVI el Papa Paulo III encargó a Miguel Ángel la dirección de las obras y en el siglo XVII el Papa Urbano VIII la consagró, en ella trabajaron 16 arquitectos y los gastos ascendieron a 250 millones de pesetas. La fachada de la basílica tiene 120 metros de largo por 48 m de altura, la componen 8 columnas de orden corintio, 4 pilastras, 5 puertas, 7 balcones, 6 nichos, 13 estatuas colosales que representan a Cristo y a los 12 apóstoles, los dos relojes de los lados fueron añadidos por el Papa Pio VI. La basílica mide 186 metros 90 cm de largo, la anchura de la nave central es de 28 m 26 cm y la altura 45/47 metros, tiene 3 naves. La cúpula es la principal maravilla arquitectónica del gran templo digna de Miguel Ángel, los cuatro pilares del crucero la sostienen, cada uno de los cuales mide 71 metros, las dos estatuas de la derecha representan a San Longinos y Santa Elena, las de la izquierda la de San Andrés y Santa Veronica, en el centro de la cruz que forma la planta del templo se encuentra el altar Papal donde puede celebrar únicamente el Papa. Se halla cobijado por un grandiosos baldaquino en bronce, frente al altar hay una balaustrada de mármol y 95 lámparas encendidas a todas horas. Para hacerse cargo de la suntuosidad de la basílica vaticana nótese que todas las bóvedas son de estuco dorado, todos los frisos de mosaico, todos los adornos de embutidos jaspes y los pavimentos de mármoles.”

4.3. Anècdotes

Com hem explicat, la tensió narrativa típica en les narracions de viatges són les anècdotes, de les quals en el llibre n'hi ha moltes:

“un joven nos despreció el hotel de la estación y nos recomendó otro a la entrada de la población, fue un desastre pues la comida fue escasa, sucia y cara, nos la pegaron, pues nos cobraron 43 liras”.

“Llegados otra vez a la casa del guía dejamos las caballerías y tomamos otra vez el carruaje y con una lluvia espantosa marchamos a la Estación. Durante este trayecto tuvimos que sufrir las impertinencias del guía que nos exigía mayor cantidad de liras de lo que habíamos contratado. Nos defendimos maravillosamente y lo despedimos sin conseguir su pretensión. Tomamos el tren y nos dirigimos otra vez a Nápoles”.

“Más tarde llegamos a la estación..... donde esperábamos ver unos estudiantes mallorquines, no llegan a tiempo, se ven lejos que vienen en dirección al tren”.

“Al salir de la Basílica un hombre nos ofreció postales y porque no le pagamos lo que pedía nos dijo: ‘Los españoles cuando la peseta vale poco compran mucho y cuando vale mucho compran poco’.”

“eran las 11 y ½ de la noche nos despedimos de Roma para la ciudad de Florencia, el tren se toma por asalto, pues los viajeros no caben como regularmente sucede en todas las estaciones, nos ponemos en marcha, todos los departamentos están repletos, por los pasillos no se puede transitar por la multitud de gente que viaja; dos compañeros tenemos que estar de pie en uno de los pasillos o sentarnos sobre la valija propia y resignarnos a pasar la noche en esta forma. Un viejo italiano maldice la compañía por no poder sentarse y una señora anciana arroja la cena que, hace poco tiempo, ha tomado”.

4.4. Postals

L'àlbum que acompanya les plaguetes inclou més de 300 postals, de les quals aquí hem fet una petita selecció.

Figura 2. Postal de la basílica de Sant Marc

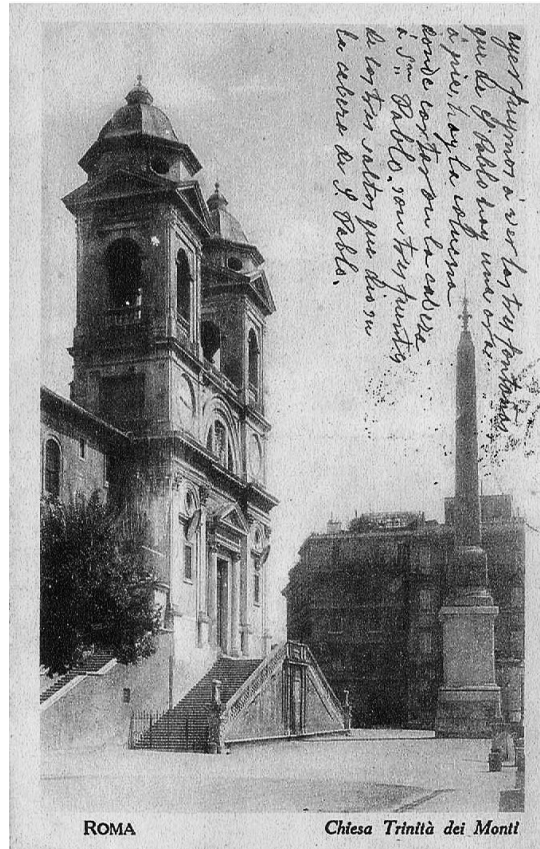

Figura 3. Postal de Roma amb nota a mà

Figura 4. Postal del papa Benet XV

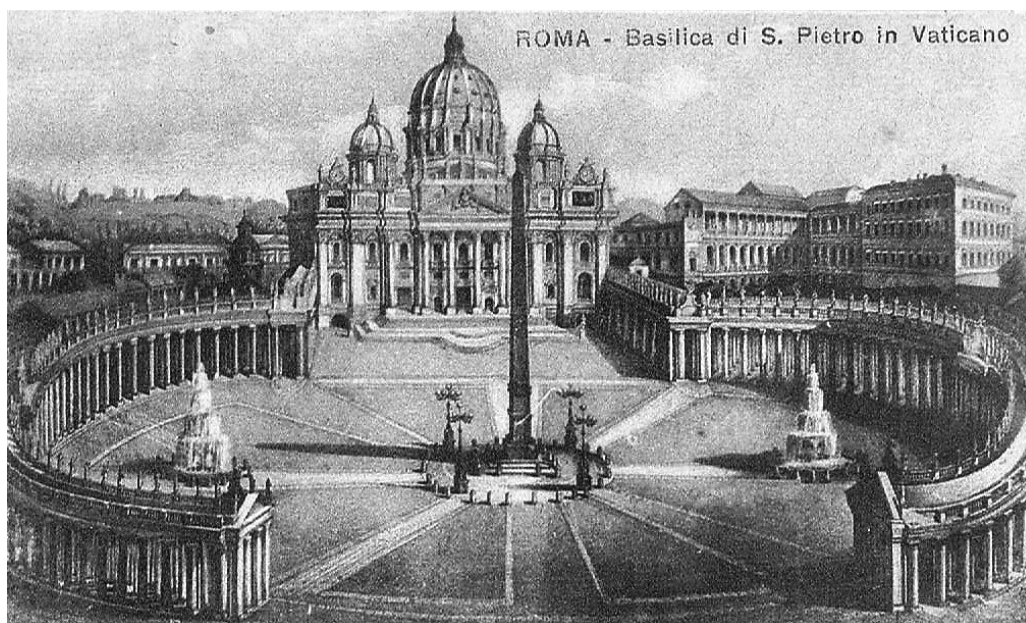

Figura 5. Postal de la basílica de Sant Pere del Vaticà

5. CONCLUSIONS

Com a conclusions hem d'exposar les següents:

En primer lloc, el fet destacable que quatre inquers fessin un viatge com aquest en el 1921. Cal tenir en compte la durada del viatge i el llarg recorregut, ja que durà més d'un mes i anaren de Mallorca cap a Barcelona, i d'allà cap al nord d'Itàlia, i arribaren fins a Nàpols. Encara que ja era normal que hi hagués viatges organitzats en grup, ells hi anaren pel seu compte i risc. Partiren tenint sols el passatge del vaixell, i així com arribaven a la zona cercaven hotel, restaurant o manera de procurar l'aliment i forma de viatjar.

En segon lloc i per acabar, la importància que tenen el diari i les postals per a la literatura de viatges com un testimoni mallorquí en països estrangers, atès que la majoria de llibres que es tracten són de viatgers estrangers que visiten les Illes.

6. BIBLIOGRAFIA

- 1 Alburquerque García, Luis. *Los "libros de viajes" como género literario* (2006). Pàg. 71.
- 2 Regales, Antonio. "Para una crítica de la categoría "literatura de viajes". "Castilla: Estudios de literatura", 5 (1983). Pàg.71.
- 3 Alburquerque García, Luis. *Los "libros de viajes" como género literario* (2006). Pàg. 71.

La història d'Inca contada als infants per Joan Capó Valls de Padrinas

Miquel Jaume i Campaner,¹ Francesc Lladó i Rotger²

¹ Llicenciat en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. mjaume48@gmail.com

² Doctor en Filosofia per la UIB. flladó@hotmail.com

Paraules clau: Inca, festa escolar, educació cívica, patriotisme, història local.

Resum. *L'any 1923 va sortir dels obradors tipogràfics de Miquel Duran un llibret de 24 pàgines titulat Inca de Mallorca i ses glòries contades an els infants, editat per l'Associació per la Cultura de Mallorca. Va ser imprès per iniciativa de l'Ajuntament d'Inca com a record de la festa escolar que s'havia celebrat el dia 31 de juliol d'aquell any en el marc de les festes patronals dels sants Abdó i Senén. El seu autor, Joan Capó Valls de Padrinas, inspector d'ensenyament primari encarregat de la zona d'Inca, s'havia proposat dignificar l'ensenyament a través de la creació d'escoles, la construcció d'edificis escolars decents des del punt de vista pedagògic i higiènic, o de la millora de les condicions materials dels ja existents. Per això va comptar amb la complicitat de Miquel Duran i Saurina, que per aquells anys era el regidor responsable de la Comissió d'Educació de l'Ajuntament. Entre els mitjans per aconseguir-ho van promoure l'organització de festivals escolars que tenien com a principal objectiu infondre dins l'ànima de les autoritats, de la ciutadania, de la joventut i de la infància d'Inca la passió per l'ensenyança i la cultura de Mallorca. En un d'aquests festivals, com si es tractàs d'un conte, l'inspector Capó va perfilar un discurs que després es plasmaria en un resum molt simple de la història d'Inca, que, tot i les seves mancances pel que fa al seu contingut, complia la funció de despertar en els infants l'amor a la ciutat, el respecte al seu patrimoni cultural i el reconeixement a les seves personalitats més destacades.*

Keywords: Inca, school festival, civic education, patriotism, and local history.

Abstract. *In 1923, Miquel Durán printed a little book of 24 pages titled "Inca of Mallorca and its glories told to children" edited by the Association for the Culture of Mallorca. It was printed by initiative of the Town Council of Inca in memory of the school party celebrated on July 31st of the same year during the celebrations of the town patron saints Abdó and Senén. Its author, Joan Capó Valls de Padrinas, inspector*

of Primary Education who was in charge of the zone of Inca, had proposed to dignify education through the creation of schools, either by erecting decent school buildings from a pedagogical and hygienic point of view, or by the improvement of the material conditions of the already In use.

For this purpose, he counted on Miquel Duran Saurina's complicity who, at that moment, was the town councilor of the Commission for Education in the Town Council. To reach this aim, they promoted the organization of school festivals which had as a main objective to infuse the passion for Mallorca's education and culture in its authorities and fellow citizens, as well as Inca's youth and children.

In one of these festivals, as if it were a fairy tale, inspector Capó outlined a speech that would reflect, in the future, in a very simple summary, Inca's history in spite of shortcomings in its content. It fulfilled the function of waking up in children the love for their hometown, the respect for its cultural heritage and the recognition to its more enlightened personalities.

1. INTRODUCCIÓ

L'estiu de 1923, pocs mesos abans del cop d'estat de Primo de Rivera, es va publicar a Inca un petit llibre d'història de la ciutat que es va regalar als infants assistents al festival escolar celebrat el 1r d'agost d'aquell any. El títol, *Inca de Mallorca i ses glòries contades en els infants*, és prou eloqüent i ja ens indica quelcom de l'estil i el contingut d'aquesta obreta menor d'història local. A la portada s'informa que havia estat editada per l'Associació per la Cultura de Mallorca (ACM d'ara endavant), que feia poc havia fundat un grup de regionalistes o nacionalistes mallorquins, entre els quals hi havia l'autor del llibret, Joan Capó Valls de Padrinas.

Joan Capó era inspector de primer ensenyament de les Illes Balears des del maig de 1915 i compartia aquesta funció amb l'andalús Manuel Rueda González, que ho era des de l'agost de 1913.¹ Com que fins aleshores només hi havia un sol inspector, l'arribada de Capó va obligar a fer una reestructuració de la inspecció i, amb l'aprovació de la Direcció General del Ministeri d'Instrucció Pública, es va dividir Balears en dues zones. A Manuel Rueda, per ser més veterà, li va correspondre la funció d'inspector en cap i la zona dels partits judicials de Palma i Maó amb 116 escoles. Joan Capó s'encarregaria de la zona dels partits judicials de Manacor, Inca i Eivissa, també amb 116 escoles.² Ambdós inspectors tenien la residència particular i el centre d'actuacions professionals, per prescripció legal, a la capital.

La contribució de Joan Capó a la renovació educativa de les Illes Balears entre 1915 i 1936 ha estat estudiada principalment per Miquel Deyà Palerm³ i Antoni J. Colom Cañellas.⁴ Aquest darrer va dedicar la conferència inaugural de les nostres II Jornades d'Estudis Locals a exposar i comentar les actuacions de l'inspector Capó a la ciutat d'Inca.⁵ Colom no va deixar d'esmentar la publicació del llibre objecte de la nostra comunicació, del qual digué:

“Es tracta d'una obra que evidencia un nou sentit escolar, centrat ara en la cultura i en l'ambient

1 Manuel Rueda, nascut a Almeria l'any 1875, havia estat abans inspector a Granollers (1908-1913).

2 *El Magisterio Balear*, 30 (17-7-1915), p. 233-234.

3 Miquel Deyà Palerm. *Joan Capó Valls de Padrinas: inspector d'ensenyament primari*, Palma, 1988.

4 Antoni J. Colom Cañellas. *Joan Capó Valls de Padrinas: un temps, uns fets*, Palma, 1993.

5 Antoni J. Colom Cañellas “Inca i la renovació educativa” dins *II Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, 1996, pp. 9-23.

més proper al nin. Es tracta, en definitiva, d'aportar un tipus d'ensenyament més realista, menys alienador i que integri els alumnes en els valors culturals autòctons. Capó sempre utilitzà formes i maneres per tal de fer una educació nacionalista, tant a nivell lingüístic com a nivell cultural, i per això intentà sempre la utilització escolar de la llengua, la publicació de material escolar amb català, servir de pont entre els mestre mallorquins i del Principat, i, fins i tot, construir escoles amb l'estil arquitectònic que més mallorquí es considerava (el regionalista, que es deia aleshores).”⁶

“Mostrau com!” deia l'antic catecisme mallorquí. I això és el que ens proposam a la nostra comunicació: mostrar com s'ho va fer l'inspector Capó per integrar dins el món de l'ensenyament i de la cultura del poble els valors del nacionalisme mallorquí, del qual “Inca i ses glòries...” serien només un batec sentimental.

Explicarem primer el festival escolar d'Inca de 1923 i després els seus precedents, el de 1922 a la mateixa ciutat i el de 1921 a Palma. Finalment parlarem de l'estructura, l'estil i l'enfocament de l'obra, i dels seus continguts.

2. FESTIVAL ESCOLAR DE L'ANY 1923

Les festes patronals d'Inca de l'any 1923 van ser molt brillants des del punt de vista cultural i van ser elogiades fins i tot per persones tan crítiques com Jordi Martí Rosselló, “es Mascle Ros”, que acabava la seva crònica subtitulada “Inca triufant” escrivint:

Foc i fum vos felicita
i vos diu entusiasmada
que amb ses Fires heu posat
s'olla gran dins sa petita.⁷

Els escolars d'Inca van participar a les festes assistint corporativament a l'acte de beneir i d'hissar solemnement la bandera mallorquina al balcó de l'Ajuntament, i sent protagonistes absoluts del festival que es va celebrar a la tarda del dia 31 de juliol, el quart i darrer dia de celebracions.

A les 10 del matí es concentraren davant l'Ajuntament els nins i nines de les escoles públiques acompanyats pels seus respectius mestres: Antònia A. Mesquida Jaume,⁸ Pere Josep Fornés Perelló⁹ i Arnau Mir Martorell. Dels centres educatius privats, també hi concorregueren els alumnes i professors del col·legi dels Pares Franciscans, dels Germans de la Doctrina Cristiana, Salesians, i de l'escola de les Germanes de Sant Vicenç de Paül. Els nins i nines portaven banderes espanyoles i mallorquines.¹⁰

⁶ Colom, 1996, 14.

⁷ Es Mascle Ros. "Festes a Inca", *Foch y Fum*, 240 (3-8-1923), 1.

⁸ La mestra de l'escola pública de nines era més coneguda com sor Juliana.

⁹ P. Aulí; J. Cánovas; J. Soler. "Pedro J. Fornés Perelló, mestre d'Inca 1920-1941 i 1948-1957", *XV Jornades d'Estudis Locals, Inca*, 2015, pp. 181-191.

¹⁰ "Festa de la bandera mallorquina", *Ca Nostra*, 43 (18-8-1923), p. 2.

Mitja hora més tard estaven congregats a la sala d'actes de l'Ajuntament el batle Pau M. Morey, els regidors Miquel Duran, Pere Ferrer, Bartomeu Payeras, el secretari Josep Siquier, el rector Francesc Rayó i tot el clergat parroquial. Hi eren presents també molts d'elements de l'ACM Antoni Quintana, en representació del batle de Palma, l'inspector Joan Capó, Ramon Morey Antich (Binissalem), Pere Riber Campins (Campanet), Bartomeu Oliver Orell (Binissalem), Andreu Bordoy (Alaró), Antoni Salleras Oliver (Búger), Joan Grimalt, Mn. Josep Aguiló i Joan Marquès Arbona, director del setmanari *Sóller*. Així mateix, hi varen fer acte de presència els poetes Mn. Andreu Caimari i Josep Tous i Maroto, la professora Severa de Madariaga Basterrechea i alguns representants de la premsa de la capital.¹¹

L'acte començà amb el cant de l'*Himne mallorquí*¹² per part d'un cor escolar que va ser acompanyat per la banda militar dirigida pel músic Jaume Albertí, mentre el rector Rayó es disposava a beneir la bandera barrada que havien confeccionat les monges franciscanes i que ara era estesa en el nou balcó, amb ampla balustrada d'estil mallorquí, que també va rebre els esquitxos de la benedicció. A continuació, amb tota solemnitat, el batle Pau Marian Morey va hissar la bandera de Mallorca que, segons el cronista de *Ca Nostra*, "fonc rebuda pel públic amb gran entusiasme i aplaudiments llargs" mentre els escolars repetien l'himne mallorquí amb música de Mn. Bernat Salas i lletra de Maria A. Salvà que deia així:

Bella terra mallorquina
la de Lluch i d'el Gorg-Blau
de la Verge Catalina
i de Lull breçol suau,
bella terra mallorquina,
Déu te dó salut i pau !

Flors nosaltres d'eixa terra
hem florit per a fruitá;
amb la fe qui mai s'aterra
esguardant el mes en-llá.
– Flors avui de nostra terra,
prometença per demá.

Siem forts com a nissaga
dels herois de l'avior,
–be de patria no se paga
més que amb glòria i amb amor–
siem forts com la nissaga
d'el gran Rei Conqueridor!

De Mallorca l'encisera

¹¹ *Ibíd.*

¹² El títol complet és *Himne mallorquí* (per cantar els nins de les escoles). Es va imprimir a la Tip. La Esperanza [1921]. Hi ha una reproducció a *La Última Hora* de dia 21 de juny de 1921. Publicat també a *Ca Nostra* (juny 1922) i *Llevant* (23-6-1923). Vegeu-ne una versió normalitzada a Isabel Peñarrubia; Maria Magdalena Alomar. "De mi no en fan cas..." *Vindicació de les poetes mallorquines (1865-1936)*, Barcelona, 2010, p. 206.

honorem el bell parlar,
argentat, com l'olivera,
remorós, com nostre mar...
Es la mel, la llet primera
que la llengua va tastar.

Bella terra mallorquina
la de Lluch i d'el Gorg-Blau
de la Verge Catalina
i de Lull breçol suau,
bella terra mallorquina,
Déu te dó salut i pau!

Amb aquest acte Inca s'afegia a les altres quatre poblacions de l'illa (Sóller, Palma, Capdepera i Valldemossa) que ja havien decidit enlairar la bandera mallorquina al costat de l'espanyola.¹³ Com a les altres poblacions l'acte es completà amb discursos patriòtics.

El primer a parlar des de la balconada va ser Miquel Duran Saurina, ja que ell havia estat qui havia fet la proposta de la col·locació de la bandera. Va explicar el seu significat:

“La vermellor d'aquestes barres és l'emblema de la noble sanc catalana, bullidora de grans ideals, que vengué a redimir l'illa blava del jou de la morisma”. Acaba encoratjant els assistents amb aquestes paraules: “Poble d'Inca: en aquest dia de glòria fem una gran promesa, la d'esser mallorquins en totes les nostres coses: en la nostra fe, en les nostres costums i en totes les nostres obres. Fem una gran promesa: la de no renegar de la mallorquinitat de nostres pares, que saberen constituir un poble de tradicions, aixecar per la Religió esbeltes esglésies, donar caràcter típic a nostres cellers, i encara queden restes de nostres cases senyorals pageses.”¹⁴

A continuació va prendre la paraula Bartomeu Oliver Orell, professor binissalemer establert a Barcelona que havia estat mestre a Lloseta, qui féu un discurs entusiasta que va ser interromput més d'una vegada pels aplaudiments del públic. Digué, entre altres coses:

“I pensem-hi, nobles ciutadans; ara que vos sentiú orgullosos de que flametgi al front de la vostra Ciutat aquesta bandera preuada de la terra nostra, pensem-hi en la Pàtria veritable, vulgau conèixer-la i estimar-la i lluitar i treballar per ella ... avui casi desconeguda i oblidada de tots els seus fills ! Es que, senyors, tants de sigles de misèria i pobresa espiritual ens han privat a casi tots de veure les coses en gran, de pensar les nostres grandeses i de vole i estimar les nostres grandeses. Pensem amb la pàtria d'ahir, la pàtria d'avui, la pàtria de demà i la pàtria de sempre. Tres pàtries i una sola pàtria. La pàtria com a mare, com esposa i com a filla ! Tres amors en un sol amor suprem de nostres cors.”¹⁵

El regidor Antoni Quintana va improvisar el seu discurs i no per això va ser menys interessant:

13 Llorenç Riber. "Banderes a Mallorca", *Sóller* (1-9-1923). El mateix article es va publicar després a *Llevant* (8-9-1923).

14 "Festa de la Bandera Mallorquina", *Ca Nostra*, 43 (18-8-1923), p. 292.

15 *Ibíd.*, p. 294.

“No figura en programa el que jo parli, però es possible presenciar tan bell esclat d'entusiasme sense que s'hi senti la veu del germà major; perquè sense cap mèrit ni condició du la representació del Batle de Ciutat i en nom de Palma felicita a la ciutat d'Inca per haver sabudes desentrollar festes tan importants segellades per la nota cultural i artística.

Quan Felip II acabava d'edificar el palau granític de l'Escorial i sols li faltava col·locar la darrera pedra que havia de cloure l'edifici, resultà que era rovellada y tenia buits i resolgué omplir-la de l'or més pur a fi de que s'aficàs dins als darrers buits i no quedassen interficis.

Per rematar les festes d'enguany heu volgut içar al cap i casal de la vostra ciutat la bandera mallorquina, ensenya del nostro amor, que serà com la pedra que ha de cloure l'edifici en l'ideal. Per si aquesta pedra pogués estar rovellada, pogués tenir manques, aleshores possem en el gresol de nostra intenció l'or més pur del nostro patriotisme a fi de que mai per mai puga descloure-se l'edifici i amenaçar ruina.

A la cadena començada d'aquestes festes, no hi podia falta la baula que avui hi ha posada aquesta Ciutat. La bandera mallorquina voleteja a les cases de la Ciutat de Palma, Sóller, Capdepera, Valldemossa i volatetjarà en altres tantes fins que sien totes, perquè tal com baules sense afegit, forjades a l'encruia del entusiasme i amb el mall del patriotisme puga barrar el pas als qui vulguen robar-nos los nostro o als fills bords que puguen renegar de sa mare a fi de conseguir que Mallorca sia pels mallorquins i que, tenguent una Mallorca gran, poguem fer una Espanya gran també.”¹⁶

Els parlaments s'acabaren amb el discurs del batle Pau Marià Morey Coll, que va dir:

“Ciutadans: Acabant de sentit les oracions o parlaments en els quals mos hem recreat l'esperit amb l'eloqüència brollada del enteniment y el cor sobre les màgicas espresions o conceptes de la Patria, del Amor, y de la Fe, marcades en los hermosos colors d'aquesta gloriosa i glorificada bandera mallorquina, colors que la nostra vista atreu embalsamant el cor de alegria i satisfacció, parlant el enteniment en recort de gestes honroses de la historia de Mallorca i vivificant i fent més forta la fe dels nostres antepassats.

No cap dubtar, aqueixa Bandera, després dels càntics que en lo seu honor acabam de sentir, es emblema de la nostra terra, d'aquesta illa derivada en lo gubernamental i en lo independent de lo Reine de Mallorca, de la patria petita, que és gran, quant ella se confon i fa germanor amb la patria d'Espanya.

Son dures patries en conexitut, en vincles de una molt arrelada relació armónica. I per això els dos emblemes dignament, lògicament i històricament deuen permaneixen l'una al costat de l'altre amb contacte íntim, ab confusió misteriosa d'amor, com si el vincle que les uneix manifesti la grandiositat y la ternura als sentiments i el fervor religiós, l'històrica grandesa orlada en les fulles de les dues històries, la d'Espanya en general y la de Mallorca en particular.

Me sent fortament emocionat quant pens que he hagut d'esser jo, l'autoritat providencialment encarregada de plantar en aquesta Casa de la Ciutat la grandiosíssima i nobilíssima ensenya de la nostra petita patria de Mallorca.

16 *Ibíd.*, p. 296.

I aquesta emoció se multiplica al pensar que la bandera representa la visible ostentación de la grandesa, de la virilitat y de la creencia dels mallorquins, que, posseïts de lo que simbolisa aqueixa bandera sabran, quant l'èpica lluita de la defensa de la nostra pàtria, vendrà a tenyir-la de sa seua propia sang i donarà el seu darrer bateg aferrats a ella o al dirigir-li l'última mirada amb el gran conort de que al derramar la sang per ella volarà l'ànima àgil, potent i alegre a l'altra Pàtria, que és eterna, la Pàtria del Cel.”¹⁷

A la tarda d'aquest memorable dia 31 de juliol va tenir lloc el festival escolar. A les quatre gran part de l'alumnat de les escoles públiques i privades d'Inca es va tornar a concentrar a la plaça Major. D'allí la comitiva es va dirigir a la plaça de toros, on estava preparat un cadafal presidencial que van ocupar el batle Morey, el rector Rayó i Antoni Quintana en representació del batle de Palma.

El festival va consistir en 1) el cant de l'himne escolar mallorquí per part dels escolars acompanyats per la Banda Militar, 2) repartiment de premis als alumnes més aplicats (un tom de les *Rondaies mallorquines*), 3) exhibició de gimnàstica rítmica i cançons amb gestos sota la direcció del mestre Ramon Morey i 3) lliurament als assistents del fullet de Capó: “Inca de Mallorca i ses glòries contades en els infants”.

3. FESTIVAL ESCOLAR DE L'ANY 1922

El festival escolar que acabam de descriure tengué un precedent en el de 1922 que explicarem en aquest apartat. Direm abans que el curs escolar 1921-1922 va començar a Inca amb un míting de caire cultural per sensibilitzar la població de la necessitat d'escolaritzar tots els infants. L'èxit de la crida va ser tan gran que la capacitat dels edificis escolars no va ser suficient per acollir tots els que s'hi havien matriculat. Les autoritats polítiques van constatar aquesta greu mancança i van iniciar tímidament el procés per aconseguir la construcció de noves escoles o l'ampliació i millora de les existents.

Mentrestant, el febrer hi va haver una festa escolar al puig d'Inca que, encara que sense resultats pedagògics satisfactoris, va ser un primer assaig de la gran festa que es faria a final de curs en el marc de les festes patronals de Sant Abdó i Senén. D'aquesta darrera, se'n va publicar un avanç en un diari de Palma signat per *Altair*, que si no era el pseudònim de Joan Capó era d'algú molt proper a ell. El transcrivim íntegrament pel seu interès intrínsec i per la dificultat de localitzar-lo:

“Una fiesta escolar en Inca

Parece que Inca, olvidando por un momento su carácter financiero que ha absorbido hasta ahora por completo su atención, ha dirigido una mirada a sus hijos, pensando en su formación.

La primera manifestación de este despertar fue el grito que se lanzó en el mítin pro-cultura celebrado a principios del curso escolar que acabamos. Las escuelas se vieron concurridas. Mas, consecuencia inmediata de este aumento de matrícula, fue la incapacidad de los edificios escolares para la aglomeración infantil. Y se planteó el levantamiento de un edificio escuela para reparar este inconveniente, mucho mayor de lo que puedan pensar los extraños al ejercicio de la enseñanza, inconveniente que afecta a todos los aspectos de la vida escolar,

¹⁷ *Ibíd.*, p. 296-298.

físico, higiénico, educativo.

Ahora, desgraciadamente, duerme el asunto, pero no ha muerto y, por lo tanto, es de esperar que pronto caminará de nuevo por las vías de su realización.

No satisfechos los amantes de la cultura de Inca con estos pasos dados, intentan graduar una escuela regularizando la enseñanza, que dará mejores resultados.

Pero, en tanto se espera la plasmación de estos proyectos, se va trabajando en alentar y perfeccionar las escuelas tal como son actualmente.

A la fiesta escolar que se celebró en Febrero en el Puig d'Inca, fiesta que, sin ser de resultados pedagógicos satisfactorios, fue una muestra de que latía un trabajo encaminado al bien de la enseñanza, va a seguir otra mucho más interesante y en la cual demostrará más claramente el Ayuntamiento el interés que quieren tomarse por este fin algunos de sus miembros.

En las próximas fiestas de San Abdón y San Senén será dedicada una tarde exclusivamente a un acto simpático por ser infantil.

El programa ha sido considerado pedagógicamente. Se le dará el sentido que requiere la fiesta, desarrollándolo desde un punto de vista moral, de recompensa y de ejercicio.[...]¹⁸

Allí, en el redondel, el Ayuntamiento repartirá premios a los alumnos más aprovechados y obsequiará con un pastel a todos los demás.

Entonces 80 niños y niñas, dirigidos por el profesor de gimnástica rítmica don Ramon Morey, harán interesantes ejercicios y cantos con gestos.

Con el fin de darle mayor importancia se ha ofrecido al Excmo. Rector de la Universidad de Barcelona la presidencia del festival, ofrecimiento al cual [ha] contestado atentamente, excusándose de asistir por impedimentos del cargo que ocupa, y delegando al Alcalde de Inca para que le represente. [...]¹⁹

La festa es va realitzar seguint més o manco fidelment aquest programa que havien dissenyat

18 Per evitar repeticions seguim el text en nota: *Todos los niños y niñas de las escuelas públicas y privadas de Inca, luciendo lazos de colores, se situarán en la Plaza Mayor, desde donde, en manifestación y pasando, entre las reliquias de los Patronos, se dirigirán, recorriendo las calles de la ciudad, al jardín del Padre Serra, ante cuya estatua depositarán una flor como homenaje a la gloria patria. Continuará el cortejo infantil su camino, dirigiéndose a la plaza de toros.*

19 *A la brillantez del festejo se sumará el himno escolar mallorquín de doña M. A. Salvá, cuya música es del maestro inuense Rdo. Sr. Salas, cantado por el conjunto de pequeños asistentes; himno que subirá por los aires como una expansión tierna, pura, eminentemente infantil. / "L'Harpa d'Inca", la Banda Municipal, todo cooperará a hacer esplendente este acto de nuestros pequeños. / Esta fiesta integrada como un número importante de las que han de celebrarse en obsequio de los patronos, es una prueba del deseo de trabajar, es un propósito de nuevos planes y de nuevos éxitos. / Ahora que las autoridades despiertan, cumple al pueblo el secundarlas. Es de esperar que así será. Las gentes tendrán conciencia de que la ruta seguida hasta ahora no es la verdadera y se unirán a sus directores y serán vencidas todas las dificultades. ALTAIR. "Una fiesta escolar en Inca". *El Correo de Mallorca* (15-6-1922).*

l'inspector Capó i el seu amic Miquel Duran Saurina, aleshores regidor de l'Ajuntament, amb el suport decidit del batle Miquel Pujadas Ferrer.

A primera hora de la tarda del dia 31 de juliol es van concentrar a la plaça Major un milenar d'alumnes de tots els centres d'ensenyament d'Inca per iniciar una desfilada que tendria com a primera escala l'església de Santa Maria la Major. Presidien la comitiva les autoritats municipals precedides de la Guàrdia Civil muntada, que obria la marxa al compàs de la música de la Banda del Regiment d'Infanteria núm. 62, dirigida pel compositor inquer Josep Balaguer i Vallès. A continuació hi anava una mena de carrossa que el cronista que signava CRUZADO BLANCO descrivia com "un auto-cisne guiado por riendas de paz por unas niñas blancas". Cada centre escolar portava dues banderes, la mallorquina i l'espanyola, i tenia assignat un color distintiu de llaç que els alumnes portaven al pit i les alumnes, al cap.

La desfilada anava avançant cap a l'església mentre els nins i nines no paraven de cantar himnes religiosos, cants escolars i cançons populars mallorquines. Entraren a l'església mentre sonava l'orgue que acompanyava el cant dels *Goigs d'alabança als invictes patrons d'Inca, Sants Abdó i Sennén*, del qual eren autors Miquel Duran (lletra) i Bernat Salas (música).²⁰ Abans de sortir de l'església una representació dels escolars va dipositar una flor davant les relíquies dels sants patrons de la ciutat.

De camí cap a la plaça de toros, on culminaria la festa, s'aturaren al convent de Sant Francesc per retre homenatge al P. Rafel Serra deixant uns rams de flors al peu del seu monument mentre cantaven l'himne compost per Mn. Andreu Caimari (lletra) i Mn. Bernat Salas (música).²¹ En arribar a la plaça van ser rebuts amb aplaudiments de la molta de gent que hi havia. Primerament van cantar l'himne mallorquí que s'havia estrenat feia un any a la festa escolar de Palma. A continuació hi va haver repartiment de premis als alumnes més aplicats de les escoles: una *Historia de Mallorca* o un exemplar d'*El Quijote*. I tots els escolars van rebre un pastís en forma d'essa.

Per acabar, l'Orfeó L'Harpa d'Inca va interpretar *Himne mallorquí* del folklorista Antoni Pol, *L'emigrant* d'Amadeu Vives, *L'hereu Riera* d'Enric Morera i *L'arbre sagrat* de Miquel Asensi.²² La festa va culminar amb una sessió de gimnàstica rítmica i cançons amb gestos sota la direcció de Ramon Morey Antich, mestre de Binissalem, que durant un mes havia anat a Inca per assajar amb vuitanta nins i nines de totes les escoles les peces que van interpretar, entre les quals destacava *Lo que canten els aucells* del mestre Joan Llongueras.

4. FESTIVAL ESCOLAR DE 1921 A PALMA

Les festes escolars celebrades a Inca els anys 1922 i 1923 eren una rèplica en petit de la grandiosa festa que s'havia duit a terme el juliol de 1921 a Palma en el marc del programa de fires i festes

²⁰ Joan Parets i Serra. "Aportacions musicals impreses des d'Inca: balls, cançons, tonades i goigs. Catàleg i bibliografia", *II Jornades d'Estudis Locals*, Inca (28 i 29 abril 1995), p. 265.

²¹ Joan Parets i Serra. "Mossèn Bernat Salas i Seguí. Tres catàlegs d'obres musicals i bibliografia", *III Jornades d'Estudis Locals*, Inca, 1997), p. 181-188.

²² Llorenç M. Duran. *Crònica comentada de l'Orfeó L'Harpa d'Inca*, Inca, 1995.

d'aquell any.²³ Havia estat organitzada pel regidor Antoni Quintana i l'inspector Joan Capó. A les quatre del capvespre es concentraren a la plaça de Sant Francesc uns 3.200 escolars amb llaços distintius de distints colors que les nines duïen al cap i els nins, al pit. Multitud de banderes mallorquines i espanyoles, més d'un centenar, onejaven –escriu el cronista anònim– com “un arco iris espléndido nuncio de paz y de venturas” i van ser beneïdes pel bisbe de Mallorca, Rigobert Domènech. Després de la benedicció de les banderes un grup de nins i nines van entrar a l'església per retre homenatge al Beat Ramon Llull depositant unes flors al peu del seu sepulcre mentre sonava l'orgue tocant l'himne mallorquí compost per Mn. Bernat Salas amb lletra de Maria Antònia Salvà.²⁴ A continuació se n'anaren cap al Teatre Principal passant per la plaça de Cort, on el batle Francesc Barceló Caimari i alguns regidors van presenciar la desfilada des del balcó de l'Ajuntament i van escoltar l'himne mallorquí abans esmentat cantat ara pels escolars amb acompanyament d'orquestra. Obria la comitiva la guàrdia municipal muntada i els tamborers de la Sala. Seguien, per aquest ordre, els grups de les escoles de nines següents:

Germanes de la Caritat de Palma (llaç blau)
 Íd. del Terreno (llaç vermell)
 Íd. del Coll d'en Rebassa (llaç verd)
 Íd. de la Soledat (llaç blanc i blau)
 Íd. de Santa Creu (llaç blanc)
 Íd. de la Vileta (llaç vermell)
 Íd. de Son Rapinya (llaç verd)
 Íd. de Sa Semolera (llaç verd)
 Germanes Franciscanes de la Real (llaç morat)
 Íd. de Santa Catalina (llaç blau)
 Germanes de la Caritat d'Establiments (llaç blanc)
 Josefines Obreras de San José (llaç roig i morat)
 Germanes Franciscanes del carrer del Morer (llaç groc)
 La Criança (llaç blanc)

Després anaven les següents escoles de nins:

Escola Pública de Santa Catalina (llaç blau)
 Colegio activo (llaç groc)
 Escola de Sant Josep dels Hostelets (llaç violeta)
 Col·legi Lul·lià (llaç vermell)
 Escola de pàrvuls de Santa Catalina (llaç verd)

Darrere aquest primer estol d'escolars una no identificada “banda mallorquina” tocava “airosas piezas de su repertorio”. Seguia una segona tongada d'escoles:

Escola nacional d'Establiments (llaç groc)
 Íd. de Son Sardina (llaç morat)
 Íd. de la Real (llaç morat)

²³ Deyà (1988 : 44) i Colom (1993 : 131) informen succintament de la gran festa escolar de Palma sense precisar l'any de la seva celebració. Les fires i festes es van realitzar entre el 26 de juny i el 3 de juliol de 1921 i en va donar compte la revista *Baleares*, núm. 140 (15-7-1921).

²⁴ Vegeu nota 14.

Íd. de la Vileta (l·laç blau)
 Íd. del Terreno (l·laç granat)
 Íd. del Coll d'en Rebassa (l·laç blau i color de cel)
 Íd. del Molinar (l·laç rosa i blanc)
 Íd. de s'Hort des Ca (l·laç blau i blanc)
 Íd. de Santa Catalina (l·laç roig)
 Íd. del carrer de Sant Miquel (l·laç roig)
 Íd. del carrer de l'Estanc (l·laç de color salmó)
 Escola del Patronat Obrer (l·laç verd i blanc)
 Escola nacional de Son Sardina (l·laç blau)
 Íd. del Secar de la Real (l·laç blanc)
 Escola de Sant Josep, del c/ dels Oms (l·laç salmó)
 Escola de la Vileta (l·laç morat)
 Escola del Terreno (l·laç rosa)
 Íd. des Coll d'en Rebassa (l·laç blanc i blau)
 Íd. del Molinar (l·laç verd i blanc)
 Íd. de la Soledat (l·laç verd)
 Íd. de Santa Catalina, núm. 48 (l·laç salmó)
 Escola Graduada de Palma (l·laç morat)
 Escola de la plaça d'Ataraçanes (clavell roig)
 Escola del carrer de Feliu (l·laç blanc i vermell)
 Escola pràctica annexa a la Normal (l·laç groc)
 Escola de nines de Son Sardina núm. 9 (l·laç groc)

Quan van arribar al Teatre Principal es va lliurar a cada escolar el típic pastís en forma d'essa. Després que un cor escolar interpretàs algunes peces es va representar una obreta titulada *Maria del Carme*, escrita per l'inspector Joan Capó, interpretada per un grup de petites alumnes i escenificada amb decorats del pintor Pere Barceló amb uns efectes de llum que van agradar als escolars. L'argument de l'obra era senzill i moralitzador. En el quadre primer apareix una mestra que es disposava a premiar l'alumna que millor havia cuidat una planta, que va resultar ser Maria del Carme. En el segon quadre uns àngels demanen al Senyor que floreixin les plantes presentades per les nines i la de Maria del Carme és la que primer floreix, i d'una forma més esplendorosa. Un dels àngels exclama: "De tot aqueix ramell de cors petits que ara somien en la festa de demà i en el premi, el més pur i ple de bondat és el de na Maria del Carme, i avui per gràcia divina la seva planta florirà flors del cel." I afegeix un altre àngel: "Que es fassa la merevella." Els dos àngels invoquen el Senyor i a l'instant totes les plantes floreixen. Un d'ells diu: "Tot és florit. Tots els colors de la llum esplendeixen damunt les fulles de les flors."

Finalment tots els grups escolars, amb les banderes davant i els mestres darrere, marxaren cap al moll per contemplar l'exhibició dels aviadors Umberto Guarnieri i Manuel Colomer Llopis, que "ofrecieron el más bello espectáculo del siglo" amb les seves filigranes.²⁵

5. ESTRUCTURA, ESTIL I ENFOCAMENT DEL LLIBRE

Una tercera part del text del llibret de Capó està dedicada a fer la crònica de la festa escolar

25 "Festival escolar". *La Almudaina*, 1921; *Baleares*, núm. 140 (15-7-1921).

de 1922. De fet, es tracta d'un article aparegut a *El Correo de Mallorca* que ben bé hauria pogut ser el pròleg en lloc d'anar, com va, al final del fullet. En qualsevol cas, aquestes sis pàgines permeten contextualitzar les altres tretze que constitueixen pròpiament la història d'Inca adreçada als infants. A més, per a l'inspector Capó les festes eren en si mateixes una lliçó d'història i de civisme que s'havien de promoure periòdicament aprofitant, per exemple, els exàmens i lliurament de premis que havia de dur a terme anualment la Junta Local de Primera Ensenyança de cada població.²⁶

La resta del llibre, la que narra la història d'Inca, s'estructura en quatre parts ben diferenciades: 1) Seqüència històrica de pobles que han ocupat Inca; 2) Edificis dignes de menció; 3) Personatges més destacats; i 4) La història o llegenda dels sants patrons de la ciutat.

Hem dit més amunt que entre els premis als millors alumnes del curs 1921-22 figurava una *Historia de Mallorca*. Era segurament la que havia publicat Joan Capó l'any 1919 a la impremta de Duran. El títol complet de l'obra, *Compendio de Historia de Mallorca escrito en forma de narración sencilla, fijando principalmente la atención sobre nuestras grandes figuras*,²⁷ ja indica l'estil de l'obra i anuncia el seu contingut. El llibre està dins la mateixa línia del *Compendio de Geografía e Historia de las Islas Baleares* (1866) que havia publicat Jaume Balaguer i Bosch perquè servís de llibre de text a les escoles d'ensenyament primari.²⁸ Els dos compendis tenen un estil més formal que els llibrets que publicaria Capó l'any 1923 sobre la història de Felanitx "contada an els infants per un amic seu"²⁹ i la història d'Inca que comença així, com si fos una contarella:

"Veniu ninets, que ara heu cantat la bella cançó de Mallorca que és la nostra casa gran, com qui digués la casa dels nostros besavis, i on cab tothom qui va tenir la sort de neixer an aquesta terra.

Veniu. I vos contaré la Història de ca-vostra de bon de veres, del mateix trocet de terra on està feta la vostra casa, la de les cases dels vostros veinats i amiguets i coneguts que teniu, i quand varen fer l'església on vos varen batejar, i l'escola on anau a aprende de llegir, i ...

No vos agradaria saber-ho?

Idò escoltau:

Fa molt de temps, tant, que ningú se'n recorda, ni han trobat escrit cap paperot, que vengueren unes gents i s'establiren aquí, en aquest mateix lloc on ara estàm noltros."³⁰

La història d'Inca i la de Felanitx s'inscrivien plenament dins el programa de l'ACM, entitat creada l'any 1923 amb l'objectiu de recuperar i avivar el sentiment d'identitat nacional en el

26 Juan Capó. "Fiestas escolares". *Boletín pedagógico* (10-6-1924), p. 1.181.

27 Juan Capó. *Compendio de Historia de Mallorca escrito en forma de narración sencilla, fijando principalmente la atención sobre nuestras grandes figuras*, Inca: Imprenta de Miguel Durán, 1919.

28 L'any 1915 anava per l'octava edició, que és la que hem consultat. J. Balaguer. *Compendio de Geografía e Historia de las Islas Baleares*, Sóller, 1915.

29 Joan Capó. *L'història de Felanitx contada an els infants per un amic seu*, Felanitx, 1923.

30 Joan Capó, Inca..., p. 5-6. Aquest inici, per la referència a l'himne mallorquí que es va cantar al final del festival de 1922, fa pensar que el text podria tenir el seu origen en un discurs que Capó va fer com a colofó de la festa.

marc de la cultura catalana. Joan Capó, un dels fundadors de la dita entitat, va contribuir a la realització d'aquest objectiu, presentant un projecte molt ambiciós en què els llibres escolars tenien un paper predominant. De fet, el projecte ja l'havia començat a realitzar l'any 1918 amb la creació, juntament amb Miquel Duran, de l'empresa Mallorca Editorial amb l'objectiu de publicar llibres escolars i infantils de qualitat.³¹ Aquell mateix any l'editorial va estrenar la "Serie Escolar" amb una antologia de poetes mallorquins³² i un llibre de vides exemplars per ser llegit i comentat a les seccions superiors de les escoles i a la classe d'adults.³³ L'any següent va sortir dins la mateixa col·lecció el *Compendio de Historia de Mallorca* que hem citat més amunt i l'any 1921, el *Libro de las Claras y Virtuosas Mujeres*.³⁴

L'octubre de 1922, mig any abans de la fundació oficial de l'ACM, Capó havia proposat en el *Butlletí dels Mestres*, una prestigiosa revista pedagògica de Catalunya, la creació d'una *Biblioteca per als infants*.³⁵ Era la mateixa proposta que, per iniciativa seva, havia assumit el programa de l'ACM del qual Capó donava compte a la revista esmentada:

"En quant al programa, digne de figurar com a programa cultural de tot un govern, hi figura com una de les obres d'immediata realització la creació i publicació d'una "Biblioteca per als joves" en el sentit expressat. I ja no és un desig ni un de tants projectes que, una mica mediterranis com som, solem fer; sinó que ja en aquesta hora, és una realitat començada: ja hi ha plomes que escriuen, altres que dibuixen, el paper acaramullat, i les màquines que comencen a grinyolar."³⁶

En aquest mateix article d'abril de 1923 anunciava que la comissió editorial havia elaborat ja una llista d'obres per publicar, entre les quals hi havia llibres representatius de totes les èpoques i literatures. Acceptava completament la llista d'obres que havia proposat Artur Martorell per a una futura "Editorial juvenívola" i feia seves les consideracions sobre aital projecte: "Fer-se càrrec que no es tracta d'un negoci editorial sinó d'una obra eminentment patriòtica en la qual, avui per avui, la primera condició d'èxit és de perdre-hi diners."³⁷ Ni Capó ni Martorell, que coincidien en la voluntat d'omplir la greu llacuna de la literatura catalana que suposava la inexistència de llibres per a infants, van poder fer res contra l'investida legal que emprendria la Dictadura primoriverista contra la cultura catalana. Particularment demolidora va ser la circular emesa arran de la promulgació de la RO del 13 d'octubre de 1925. Els dos primers articles afectaven Capó, que com a inspector es va veure obligat a denunciar els mestres que eventualment utilitzassin els llibres escrits en català, dels quals ell era l'autor.

31 J. González-Agàpito [et al.] *Tradicció i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació: Catalunya, Illes Balears, País Valencià*, Barcelona, 2002, p. 270.

32 *Flors de Mallorca. Antologia de Poetes Mallorquins*, Inca, 1918.

33 *Libro de los ejemplos*, Inca, 1918.

34 *Libro de las Claras y Virtuosas Mujeres sacado den su primera, segunda y tercera parte, del que con este título escribió el Condestable de Castilla Don Alvaro de Luna y completado en su cuarta parte por D. Juan Capó Valls de Padrinas*, Sóller, 1921.

35 Joan Capó: "Una nova tasca a fer", *Butlletí dels Mestres* (15 d'octubre de 1922), núm. 18, p. 274-275.

36 Joan Capó, "Llibres per a la nostra joventut. Un bell projecte que duu a terme", *Butlletí dels Mestres*, 30 (15-4-23), p. 128-129.

37 Capó remetia, a la llista d'obres que havia donat Artur Martorell, a "Llibres catalans per a infants". *Butlletí dels Mestres*, 23 (1-1-1923), p. 4-5, *Butlletí dels Mestres*, 25 (1-2-1923), p. 34-36.

“1º Que por los Rectores de las Universidades, como Inspectores natos de todos los Centros públicos de enseñanza de su demarcación, por los Directores de estos y por los Inspectores de Primera enseñanza se vigile cuidadosamente acerca de las doctrinas antisociales o contra la unidad de la Patria que puedan ser expuestas por algunos Profesores o Maestros dentro de sus clases, procediendo desde luego con el mayor rigor a la formación del oportuno expediente previa la suspensión de empleo y sueldo, si hubiera indicios suficientes de culpabilidad.

2º Los Inspectores de Primera enseñanza, en las visitas que realicen, examinarán los libros de texto en las Escuelas, y si no estuviesen escritos en español o contuvieren doctrinas o tendencias contrarias a la unidad de la Patria o contra las bases que constituyen el fundamento del régimen social, los harán retirar inmediatamente de manos de los niños y procederán a formar expediente al Maestro, suspendiéndole de empleo y medio sueldo y dando cuenta a V.E.”.³⁸

A la introducció del *Compendio...* Capó sostenia que l'ensenyament de la història no s'ha de limitar a una llista de fets, dates i noms, sinó que sobretot ha de ser evocadora o provocadora del sentiment de pertinença a un present que és “una santa continuació” del passat i una projecció cap al futur. La missió del mestre en aquesta assignatura és mostrar i fer sentir en tot moment el lligam entre present, passat i futur que enllaça tots els pobles.

Amb sintonia amb John Dewey, pensava Capó que el coneixement de la història d'un poble contribueix a fer visible i amable als infants la vida social, que és, com l'aire que respirem sovint sense adonar-nos, necessària per a la vida individual. En aquest sentit, la història com a matèria escolar és una peça clau en l'educació moral i cívica, ja que ens revela els motius que uneixen i separen els éssers humans, i ens indica el que és desitjable i el que és nociu.³⁹ Aquest enfocament pedagògic es concretava en el programa de l'ACM de recuperar i avivar el sentiment d'identitat nacional dels mallorquins en el marc de la cultura catalana. Era el mateix objectiu que perseguïen els festivals escolars que hem descrit abans.

Per altra part, Capó tenia ben present la dificultat dels més petits per entendre els conceptes històrics i la història mateixa. Per això contava la història com si fos una rondalla i amb uns termes i un llenguatge assequible als infants més petits. La seva pretensió, per tant, no era que els infants adquirissin un coneixement exhaustiu de la història d'Inca i de Mallorca, que ja adquiririen quan fossin més grandets, sinó, a través d'aquest llibret, fomentar l'esperit de pertinença a una ciutat i a un país que eren els seus i els que tenien més a prop. En aquest sentit Capó també comença el relat partint del concepte de casa, un concepte que els infants tenien ben integrat i que els era proper perquè coneixien ca seva i, a continuació, passa a parlar de la casa dels veïns, de l'església on els batiaren i de l'escola on van cada dia.

6. ELS CONTINGUTS

Des d'aquesta perspectiva *Inca de Mallorca i ses glòries contades an als infants per D. Juan Capó Valls de Padrinas* és certament un llibre “escolar” d'història, però en molts aspectes no és comparable a

38 Reproduït a J. Monés, *La llengua a l'escola (1714-1939)*, Barcelona, 1984, p. 163-164.

39 John Dewey. *La escuela y el niño*, Madrid, 1934, p. 129-130.

una història d'Inca adreçada als escolars, com per exemple la que va publicar Gabriel Pieras Salom l'any 1986.⁴⁰ Per començar, els destinataris de l'obreta de Capó no són estudiants d'ensenyament secundari, sinó infants més joves que a penes saben llegir o, potser, està pensada per ser llegida en veu alta a manera de rondalla pels adults. En segon lloc, Capó emprà un to col·loquial que recorda una mica l'estil popular de les històries del *Patufet*, setmanari infantil d'enorme difusió a Catalunya i que també era conegut i utilitzat a diverses escoles de Mallorca probablement per influència de Capó.

Un assaig de divulgació de la història d'una ciutat adreçat a infants d'ensenyament primari, com era el cas del llibre de Capó, forçosament havia de seleccionar els continguts i simplificar al màxim la seva exposició. Vegem quins van ser aquests continguts com si fos l'índex inexistent en el llibret:

A) Seqüència històrica. Ocupa més del 65 % del text.

1. Prehistòria
2. Els romans
3. Els vàndals
4. Els àrabs
5. Els catalans
6. La revolta forana
7. La decadència arran de la pesta de 1652

B) Edificis dignes de menció. Amb una pàgina es descriuen aquests cinc:

1. Església de Santa Maria la Major
2. Convent de Sant Francesc
3. Convent de Sant Domingo
4. Monestir de Sant Bartomeu
5. Oratori de Santa Magdalena

C) Personatges destacats. Només es dona el nom amb la següent introducció: "A Inca hi ha hagut molts d'hombres famosos, uns pel seu valor, altres per la seva saviesa, altres per la seva virtut. Heu de recordar els noms de..."

1. Ramon Desbrull
2. P. Joan de la Verge
3. Fra Arnau Desbrull
4. Mateu Malferit
5. Miquel Morro
6. Jaume Salort
7. Joan Abrines
8. Fra Rafel Serra
9. Sor Clara Andreu

D) Els sants Abdó i Senén. Es dediquen dues pàgines a explicar per què són els patrons de la ciutat.

⁴⁰ Gabriel Pieras Salom. *Breu història d'Inca*, Inca, 1986.

La pobresa dels continguts i la brevetat en la seva exposició contrasta amb el major volum i millor organització de la informació que trobam a la *Història de Felanitx* que Capó va escriure un poc abans, o un poc després, no ho sabem, que la d'Inca. A més de ser quatre vegades més extensa, conté moltes i belles il·lustracions a la ploma, fetes per Mateu Oliver Capó, un mapa del terme municipal i un plànol de la ciutat, mentre la d'Inca conté només tres fotogravats de no gaire qualitat. Hi manquen també referències a la vida econòmica de la ciutat, a l'arquitectura monumental no religiosa i a fets o situacions dels segles XVIII i XIX sobre els quals no es diu absolutament res.

Tot plegat convida a pensar que *Inca de Mallorca...* va ser una publicació feta precipitadament, motivada per les circumstàncies i sense més pretensions que la de donar quatre pinzellades de “les glòries” d'Inca per tal d'incentivar en els infants l'amor a la ciutat, el respecte al seu patrimoni històric i el reconeixement de les aportacions d'alguns dels seus avantpassats. Tot i aquestes mancances, no queda gens desvirtuat el missatge principal que travessa tota l'obra i que figura explícitament al final del discurs:

“Ja sabeu idò lo que ha passat an el vostre poble i heu vist que té una història ben brillant. ¿Sabeu perque és? Perque els seus fills, els que hi varen neixer i hi visqueren, tenien a glòria esser inquers, feien tot lo possible per donar-li riquesa, importància i bon nom.

Si voltos sou bons i honrats i treballau i sou educats i vos instruiu bé en les vostres arts, també n'hi donareu (p. 17).”

Era el mateix missatge que Capó expressava d'una manera més acurada des del punt de vista lingüístic i conceptual a la *Història de Felanitx*:

“Ara ja la sabeu, amiguets meus, l'història del nostre poble. Però l'història no s'és acabada. El temps passarà com ha passat pels nostres padrins. Ells mos deixaren un bon nom. Nosaltres tenim un deute amb ells i és el de continuar-lo. Com ho hem de fer? No més hi ha un camí. El de ésser més bons, més instruits i més treballadors. Hem de voler que no hi hagi cap poble més hermós, ont hi fassi més bon viurer. Hem de respectar als forasters i mos hem de respectar i estimar tots, uns als altres.”⁴¹

7. CONCLUSIONS

1. El llibret de Joan Capó està indissolublement lligat als festivals escolars que es van celebrar a Inca durant els anys 1922 i 1923 en el marc de les festes patronals. Es va distribuir al final de la festa de 1923 i el seu estil fa pensar, cosa que no hem pogut confirmar, que va tenir el seu origen en un discurs que va pronunciar Capó com a colofó al festival de 1922. Una tercera part del llibre és la crònica d'aquest festival.

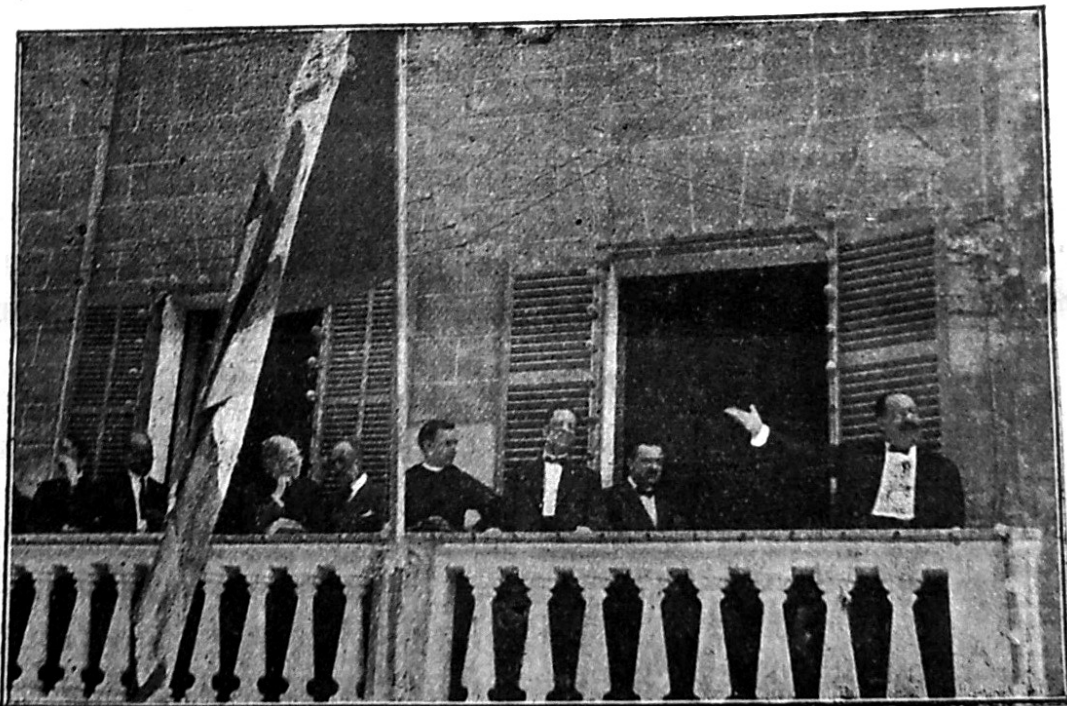
2. La publicació del llibre i la celebració dels festivals, com la festa de la bandera mallorquina en la qual van participar els escolars d'Inca l'any 1923, s'inscrivien dins el programa de l'Associació per la Cultura de Mallorca, que pretenia suscitar o ressuscitar el sentiment d'identitat nacional dels mallorquins dins el marc de la cultura catalana.

⁴¹ Capó, *Història de Felanitx*, p. 79.

3. *Inca de Mallorca...* és un llibret d'història en forma de narració senzilla adreçada als infants en edat escolar que va ser escrit de manera precipitada sense cap altra pretensió que la de donar a conèixer "les glòries" d'Inca per tal de despertar en els infants l'amor a la ciutat, el respecte al seu patrimoni cultural i el reconeixement a les seves personalitats més destacades. Com a llibre d'història té moltes mancances, ja que dóna una visió molt simplista del passat sense gaires referències a la vida econòmica, cap a l'arquitectura no religiosa, i no es diu res dels segles XVIII i XIX.

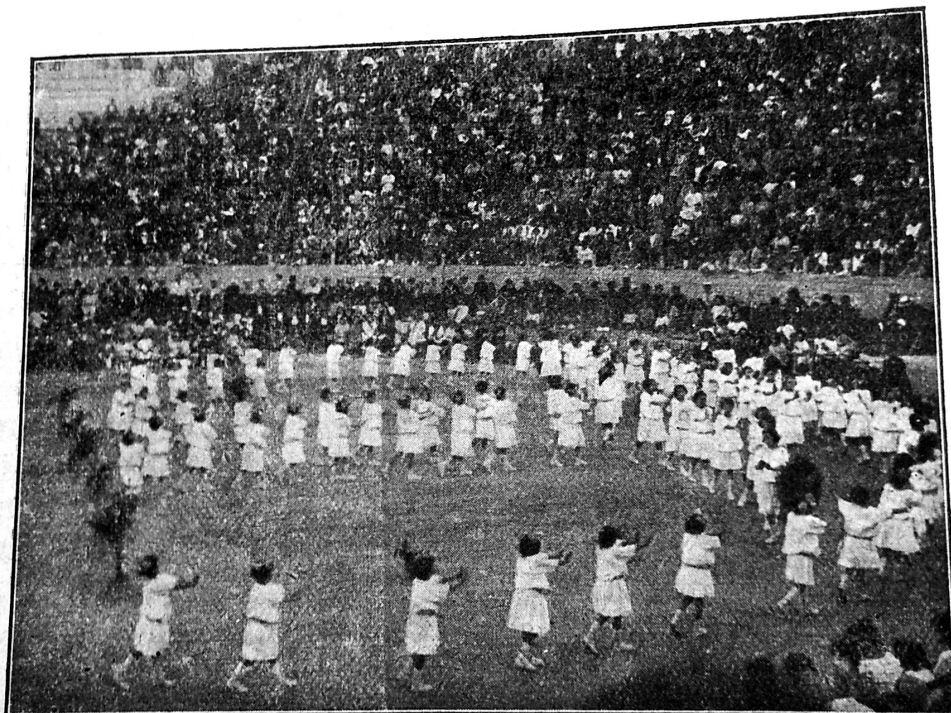
4. Tal volta aquestes mancances i el to naïf del relat tenen com a finalitat fer entendre la història als infants més petits, recalcant d'ella els aspectes més propers per tal de fomentar en aquests l'amor al seu passat i a la seva terra.

5. El recorregut del llibre de Capó sobre la història d'Inca va ser molt breu, ja que el 13 de setembre de 1923, un mes i mig després de la seva aparició, va tenir lloc el cop d'estat de Primo de Rivera, que va fer sospitós, primer, i va prohibir, després, l'ús de llibres en català a les escoles. Durant la República, i amb més motiu, durant la Guerra i la postguerra l'obra va caure en l'oblit.

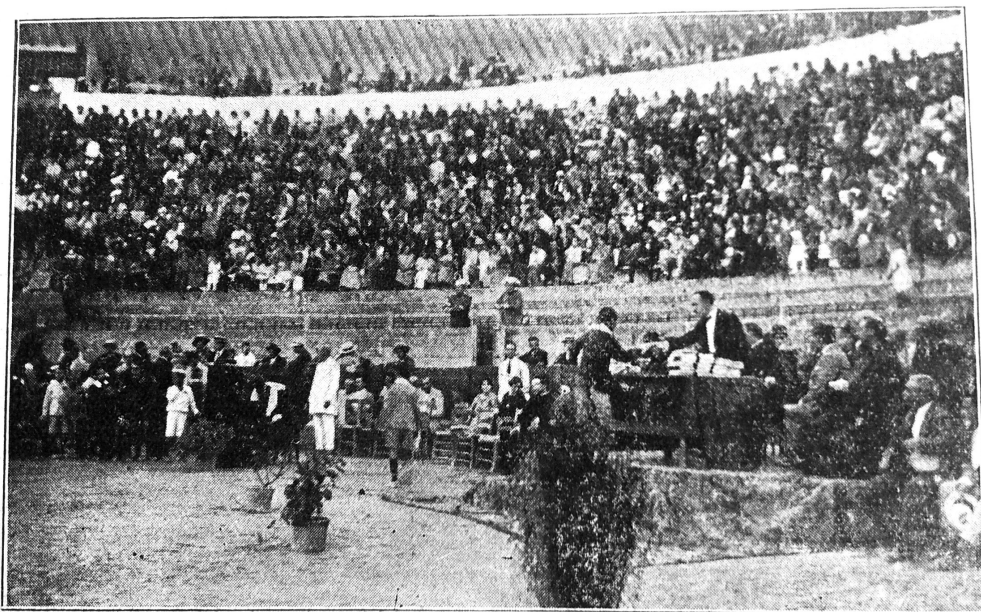
**MOMENT EN QUE EL BATLE D'INCA D. PAU MARIÁN MOREY
FEIA SON DISCURS PATRIOTIC. Fot. Payeras**

Figura 1. Festa de la bandera mallorquina – Ca Nostra, 18-8-1923, p. 291

FESTA ESCOLAR—NINES QUE FAN GIMNASIA RÍTMICA

Figura 2. Retall de la festa escolar 1922 – Ca Nostra, 18-8-1923, p. 299.

RECORT DE LA FESTA ESCOLAR DE 1922

Figura 3. Festa escolar 1923 – Ca Nostra, 18-8-1923, p. 294

8. BIBLIOGRAFIA

- 1 “Festa de la Bandera Mallorquina”. *Ca Nostra*, 43 (18-8-1923), p. 292.
- 2 Flors de Mallorca. *Antologia de Poetes Mallorquins*, Inca, 1918.
- 3 *Libro de las Claras y Virtuosas Mujeres sacado den su primera, segunda y tercera parte, del que con este título escribió el Condestable de Castilla Don Alvaro de Luna y completado en su cuarta parte por D. Juan Capó Valls de Padrinas*, Sóller, 1921.
- 4 *Libro de los ejemplares*, Inca, 1918.
- 5 Altair. “Una festa escolar en Inca”. *El Correo de Mallorca* (15-6-1922).
- 6 Aulí Antoni, [et al.] “Pedro J. Fornés Perelló, mestre d’Inca 1920-1941 i 1948-1957”, *XV Jornades d’Estudis Locals*, Inca, p. 181-191.
- 7 Balaguer Bosch, Jaime. *Compendio de Geografía e Historia de las Baleares*, Sóller, 1915.
- 8 Benítez, Josep et al. *Guía dels pobles de Mallorca: Inca*, Palma, 1999.
- 9 Capó Valls De Padrinas, Joan. *Compendio de Historia de Mallorca escrito en forma de narración sencilla, fijando principalmente la atención sobre nuestras grandes figuras*, Inca, 1919.
- 10 Capó Valls De Padrinas, Joan. “Una nova tasca a fer”, *Butlletí dels Mestres* (15-10-1922) 18, p. 274-275.
- 11 Capó Valls De Padrinas, Joan. “Llibres per a la nostra joventut. Un bell projecte que duu a terme”, *Butlletí dels Mestres*, núm. 30, 15 d’abril de 1923, p. 128-129.
- 12 Capó Valls De Padrinas, Joan. *L’història de Felanitx contada an els infants per un amic seu*, Felanitx, 1923.
- 13 Capó Valls De Padrinas, Joan. “Fiestas escolares”. *Boletín pedagógico* (10-6-1924), p. 1.181.
- 14 Colom Cañellas, Antoni J. “Inca i la renovació educativa”, *II Jornades d’Estudis Locals d’Inca*, Inca, 1996.
- 15 Colom Cañellas, Antoni J. *Joan Capó Valls de Padrinas: un temps, uns fets*, Palma, 1993.
- 16 Dewey, John. “La finalidad de la historia en la instrucción primaria”. Doc. núm. 7 de *La escuela y el niño*, Madrid, 1934.
- 17 Deyà PalerM, Miquel. *Joan Capó Valls de Padrinas: inspector d’ensenyament primari*, Palma, 1988.
- 18 Duran, Llorenç M. *Crónica comentada de l’orfeó L’Harpa d’Inca*, Inca, 1995.
- 19 Fullana Puigserver, Pere. “Educació i modernitat a Inca: un recorregut per algunes de les principals iniciatives (1800-1939)”, *XI Jornades d’Estudis Locals d’Inca*, Inca, 2011, p. 11-22.
- 20 González-Agàpito [et al.] *Tradició i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l’educació: Catalunya, Illes Balears, País Valencià*, Barcelona, 2002.
- 21 Martorell, Artur. “Llibres catalans per a infants”. *Butlletí dels Mestres*, 23 (1-1-1923), p. 4-5; *Butlletí dels Mestres*, 25 (1-2-1923), p. 34-36.
- 22 Monés, Jordi. *La Llengua a l’escola: (1714-1939)*, Barcelona, 1984.
- 23 Parets i Serra, Joan. “Aportacions musicals impreses des d’Inca: balls, cançons, tonades i goigs. Catàleg i bibliografia”, *II Jornades d’Estudis Locals d’Inca*, Inca, 1996, p. 265.
- 24 Parets i Serra, Joan. “Mossèn Bernat Salas i Seguí. Tres catàlegs d’obres musicals i bibliografia”, *III Jornades d’Estudis Locals d’Inca*, Inca 1997, p. 181-188.
- 25 Peñarrubia, Isabel; Alomar, Maria Magdalena. “De mi no en fan cas...”. *Vindicació de les poetes mallorquines (1865-1936)*, Barcelona, 2010.
- 26 Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d’Inca*, Inca, 1986.
- 27 Riber, Llorenç. “Banderes a Mallorca”, *Sóller* (1-9-1923); *Llevant* (8-9-1923).

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Gabriel Torrens Llompart, de la carrera militar a la sublevació

Aina Ferrer Torrens¹

¹ Professora del CEPA Mancomunitat del Raiguer. ainaferrert@gmail.com

Paraules clau: Inca, Legión, bisbe Llompart, Revolució d'Astúries.

Resum. *L'any 1904 nasqué a Lluçmajor Gabriel Torrens Llompart, nebot del bisbe Llompart i protagonista de la Revolució d'Astúries. Vinculat sempre a Inca, d'on eren els seus pares, estudià a l'acadèmia militar del general Riera a Palma. Es graduà com a alferes a Toledo i fou oficial de la Legión durant quatre anys fins que es passà a la Guàrdia Civil. Obtingué el seu primer destí com a tinent a Ujo (Astúries) i allà topà de ple amb la revolta, durant la qual fou retingut com a ostatge quan defensava el quarter. Les turbulències de l'època ja no l'abandonarien. Aquest treball pretén aportar dades des del període de joventut fins a la Revolució d'Astúries a partir del testimoni oral de la seva germana, de l'arxiu familiar de cartes i d'algunes ressenyes de l'època.*

Keywords: Inca, Legion, Bishop Llompart, Asturias Uprising.

Abstract. *Gabriel Torrens Llompart was born in 1904 in Lluçmajor, he was the nephew of Bishop Llompart and the main figure of the Asturias Uprising. He has always been bound to Inca where his parents came from. He studied at the Military Academy of General Riera in Palma. He graduated as a lieutenant in Toledo and was a Legion officer for four years until he went over to the Guardia Civil. He won his first destination as Deputy in Ujo (Asturias), and there he ran directly into the revolt during which he went over to the miners. The time of change and turbulence never left him since then. This study aims to provide data for the youth period until the Asturias Uprising thanks to the oral testimony of his sister, family letters and some reviews from that time.*

1. INTRODUCCIÓ

Tota història és un cúmulo de circumstàncies i de persones entrelaçades. A vegades, sense voler-ho expressament, a algú li toca el paper de protagonista. Aquest és el cas de Gabriel Torrens Llompart pels esdeveniments que li tocà viure i la manera com els afrontà.

Just el vaig veure una vegada quan era petita, un dijous a Inca, en què acompanyava la meua mare al mercat. Entràrem dins una aglomeració, era difícil avançar, un home sobresortia, més alt que la resta, però que ben aviat quedà fora de vista. Quan en sortírem, la meua mare, amb una alegria que l'il·luminà el rostre, es va girar cap a mi i em va dir: "Has vist aquell home tan alt?", "Sí" –vaig contestar–, "Idò és el meu germà." Estava emocionada, i anàrem després a casa d'uns amics comuns on havia previst que podríem trobar-lo.

Havien passat anys... la guerra i l'exili... Molt abans vivia a Inca, però sovint se n'havia d'anar, o bé pels estudis o bé per tornar a alguna de les seves destinacions militars. La vida de Gabriel Torrens quedà marcada per la Revolució d'Astúries, però és tan sols una fita a partir de la qual iniciaria un llarg camí de vicissituds. El treball intenta analitzar el període que va des de l'època d'estudiant fins a 1934.

L'objectiu és el de rescatar la memòria d'un personatge d'Inca a partir de les cartes familiars, de la font oral de la germana i de documentació relacionada. De cartes, se'n conserven 16 del bisbe Llompart (de 1911 a 1928), de les quals se n'han transcrit 4, i d'en Gabriel, 10 (de 1931 a 1934), de les quals s'aporten els fragments més significatius. La resta de correspondència, més nombrosa, l'escriu en anys posteriors quan és a la presó i queda pendent d'estudi.

L'ordenació dels apartats té un criteri cronològic que inclou la referència a alguns aspectes polítics i socials per a una millor contextualització.

2. ELS PRIMERS ANYS

Gabriel Torrens Llompart neix l'any 1904 a Lluçmajor, al Claustre de Sant Francesc. El seu pare Miquel Torrens Mateu, guàrdia civil natural d'Inca, hi tenia el destí. Tres anys més tard, el 1907, neix la seva germana, Antònia Torrens Llompart. Quan té deu anys la mare, Antònia Llompart Jaume, germana del bisbe Llompart, mor a causa d'una asistòlia i deixa orfes els dos germans. A partir de la pèrdua el conco Llompart –així solien anomenar-lo– aleshores canonge d'Oriola, assoleix la protecció dels nebots, en especial de la neboda, ja que vol assegurar-li una tutela femenina, estudis i orientar-la en el camí de la fe cristiana. N'Antònia té 7 anys i se l'endú amb ell a València. Anirà a un col·legi de religioses de Sant Vicenç de Paül i poc després a la Puresa. En Gabriel es queda, de moment, amb el pare, el qual es torna a casar el 1917 amb Catalina Grau Tomàs.

"...quan tenia tretze anys destinaren el meu pare a Algaida, però jo estudiava el Batxillerat lliure i venia a classe a Lluçmajor. Ho feia amb bicicleta, el meu mestre era D. Joan Seguí, un capellà. A Algaida ens hi trobàrem l'any de la grip, el 1918, i com que tot el quarter es va posar malalt jo vaig ser l'encarregat d'anar a Lluçmajor a cercar els medicaments..."¹

¹ Celso Calviño, Coloma Julià: "Gabriel Torrens, protagonista actiu d'uns fets de la història". *Lluçmajor, de pinte en ample*, 140, 1993, 30-34.

El 1919, el pare d'en Gabriel l'envia a Madrid al col·legi per a fills de guàrdies civils Infanta Maria Teresa, però no li resulta profitós i torna a Mallorca. Estudia després de telegrafista, però no li acaba d'agradar. Als 16 anys ja ho té clar: vol començar la carrera militar. El pare no ho veu amb bons ulls, i intentarà dissuadir-lo davant de la inestabilitat política de l'època. Per altra banda, són uns estudis prou cars i el sou de guàrdia civil no li permet assumir-ne els costos, i més tenint en compte que acaba de néixer la seva germana Francisca Torrens Grau, filla del segon matrimoni del pare. Però en Gabriel no canvia d'idea i als 17 anys es rebel·la. Si no pot estudiar, es presentarà voluntari al quarter d'Inca o a qualsevol altre. Incapaç de tòrcer la voluntat del fill, menor d'edat encara, Miquel Torrens li atorga finalment el consentiment perquè es presenti voluntari, i així consta en document oficial de dia 25 de juny de mil nou-cents vint-i-un.²

Quan el jove Gabriel es presenta al quarter d'Inca, agafa per sorpresa els oficials, els quals decideixen prevenir el pare. Les baixes a la guerra d'Àfrica són constants i els quarters estan pendants de rebre ordres per partir-hi; seria una llàstima –comenten a Miquel Torrens– que, si els criden a files, una bala perduda encertés el fill i ja no pogués tornar.³

El pare comunica les novetats a l'oncle Llompart, aleshores destinat a la diòcesi de Tenerife, i al cap de poc temps la situació canvia per complet. El bisbe, partidari que el nebot comencés la carrera militar, ajudarà en les despeses de formació d'en Gabriel, el qual podrà, finalment, emprendre els estudis.

3. APROXIMACIÓ A L'ENTORN DE L'ÈPOCA. ELS ANTECEDENTS

Tant el conco Llompart com el pare d'en Gabriel, Miquel Torrens Mateu, neixen a finals del segle XIX, període en què Espanya perd les seves colònies d'ultramar: Cuba, Puerto Rico i Filipines. Ni la revolució de la Gloriosa ni el sexenni democràtic ni els posteriors governs aconseguiren que el crit de “viva la soberania nacional, abajo los Borbones” amb què saludaven aquelles primeres Corts a Cadis permetés la consolidació d'un canvi de rumb en el règim polític espanyol o, si més no, algun període polític d'una certa calma. La restauració, amb el retorn del règim monàrquic, desembocarà en els darrers anys de segle en la guerra contra els EUA i la consegüent pèrdua territorial. Les acaballes del segle XIX i els inicis del XX són temps convulsos en què les revoltes i la repressió s'alternen; a Catalunya l'anarquisme cobra força i les tortures i ajusticiaments del procés de Montjuïc s'encadenen al cap de pocs anys a la Setmana Tràgica de Barcelona. Mentrestant les aspiracions colonials cerquen un nou mapa d'expansió en els territoris del Marroc amb l'excusa d'un progrés que no acaba d'arribar o que just beneficia els interessos dels capitals més importants.

La Mallorca rural de l'època és la majoritària i la vida dels habitants no es pot deslligar del camp, la pobresa i l'analfabetisme. La indústria s'obre pas lentament cap al primer terç dels segle XX, en què agafarà més força.

² Certificat de consentiment patern perquè Gabriel Torrens Llompart pugui presentar-se com a voluntari en el Regiment d'Infanteria d'Inca o en qualsevol altre. Expedid davant del jutge municipal d'Algaida Lorenzo Sastre Verdura el vint-i-cinc de juny de 1921. Arxiu familiar.

³ Francisca Torrens, la germana. Font oral.

El nucli familiar tant del conco Llompart (1862-1928) com del pare d'en Gabriel, Miquel Torrens (1871-1938), se situa a l'entorn rural d'Inca. En el cas del bisbe, la intervenció del l'oncle, mossèn Pere Joan Llompart i Campins (Inca, 1807-1893) serà decisiva perquè ja des de ben petit deixi l'ambient camperol i comenci els estudis encaminats a la que serà la seva futura trajectòria eclesiàstica.⁴ Però, quan els pares del conco Llompart s'adonen que ja té edat per ajudar, aniran a reclamar-lo als mestres del Seminari. Miquel Torrens, per altra banda, quan projecta casar-se amb Antònia Llompart, cercarà una via més pròspera en la Guàrdia Civil.⁵

No és d'estranyar que pare i conco d'en Gabriel, que coneixien les mancances de la vida rural, s'esforcin a assegurar-li el futur. El paper del bisbe Llompart és, en aquest sentit, definitori.

4. ELS INICIS DE LA CARRERA MILITAR I LES CARTES DEL BISBE LLOMPART

“...Els uniformes eren atraients, també ho eren els cromos que venien darrera les pastilles de xocolata sobre la Primera Guerra Mundial...”⁶

Gabriel Torrens havia nascut en un quarter, allà hi passà la infància i la primera joventut, i és on entra en contacte amb la forma de vida i les rutines que sempre li seran més familiars. Debades el pare voldrà mostrar-li altres camins i tendran freqüents disputes. Però el jove Gabriel no ingressarà, almenys de moment, a l'Exèrcit. La decisió està presa: estudiarà la carrera militar a l'acadèmia de don Gabriel Riera, on prepararà les proves per anar a examinar-se després a Toledo, i residirà a les dependències de la diòcesi de Palma. El pare pagarà les despeses de les classes i el bisbe Llompart, els viatges i els uniformes. A canvi, exigeix al nebot aplicació, bona conducta i oració amb el compromís d'assistir al res del rosari.

Quan acaba l'estiu de 1921, inicia els estudis (poc abans, el mes de juliol, hi havia hagut el desastre d'Annual amb la derrota de les tropes espanyoles a Àfrica). Ben aviat a l'acadèmia es fa conegut, ja que deixa classes per anar-se'n a passejar pel Born, però demana els apunts als companys i aprova sense dificultat. És alt, prop d'un metre noranta, de complexió atlètica i molt esportista. El fan l'encarregat del grup que viatja a Toledo per examinar-s'hi. Per altra banda, l'oració no era un dels seus forts, no arribava mai a l'hora en punt i era un poc tard quan els religiosos sentien les passes apressades ressonar pels escalons.⁷

4 Pere Fiol i Tornila: “Mossèn Pere Josep Llompart i Campins, 1807-1893”, *Inca Revista*, 24, 1990, 12-15.

5 Francisca Torrens Grau, la germana (1920-2007). Font oral.

6 Celso Calviño, Coloma Julià: “Gabriel Torrens, protagonista...”. *Llucmajor, de pinte en ample*, 140, 1993, 30-34.

7 Francisca Torrens Grau, la germana. Font oral.

Figura 1. Gabriel Torrens Llompart a l'època d'estudiant a l'Acadèmia de don Gabriel Riera

De l'època d'estudiant és la transcripció de quatre cartes que el bisbe Llompart (o el seu secretari) envia des de Tenerife per fer el seguiment del nebot.⁸

“La Laguna, 9 de Enero de 1921

Sr. D. Miguel Torrens

... Puse un telegrama a “La Pureza” para que dejaran salir a Antonia a pasar algunos días con vosotros. No sé porqué no habrá ido.

De Gabriel no sé nada. Me escribió una carta muy tonta que no merecía contestación y no la tuvo. Un tirón de orejas, debías darle... Mejor habrías acertado con hacerle Bachiller, después, maestro de escuela y encaminándole a que lograra una plaza de sargento de la cual, con su aplicación y buena conducta podría salir oficial. Pronto se habrá llenado la cabeza no sé de qué y se habrá hecho incapaz de estar conmigo y de que lo tomara por mi cuenta, como a Antoñita mientras se porte bien. Francamente no sé que decirte ni que aconsejarte. No sé si ha de hacer oposiciones a Correos, pero si las hace creo imposible que esté bien preparado y aún estándolo no puedo confiar que las gane y le den plaza dado el altísimo número de opositores que suelen presentarse.

Dios os ilumine y ayude. Celebraré que estéis todos bien y manda como gustes a tu afectísimo

Gabriel”

... ..

“Provisorato y Vicaría General 21 de Agosto de 1921

Sr. D. Miguel Torrens

Estimado amigo:

Mucho me alegro que tu hijo desee estudiar para ingresar como cadete en alguna de las academias militares, para salir después oficial.

Dile a tu hijo que es el último esfuerzo que hago por él. Otra vez he logrado del Sr. Obispo que le pague todo cuanto se necesita para llegar al término de su carrera; clases, viajes y uniformes de cadete, todo se lo abonaré a V; pero con una condición y es que sea buen muchacho y estudie mucho. De modo que si mi hermano me da alguna mala noticia de él ya sea en cuanto a conducta ya sea en cuanto al estudio, quedo libre de todo compromiso. Deseo que esta vez me haga quedar bien.

⁸ Correspondència bisbe Llompart. Arxiu familiar.

Tu paga todos los gastos de profesores y envíame el recibo del resto cada tres meses y yo te giraré el importe.

Tu afectísimo
J.Homar, presbítero”

... ..

“Provisorato y Vicaria General de Tenerife 20 de Diciembre de 1921

Sr. D. Miguel Torrens

Estimado amigo:

Por giro postal te envío treinta y seis duros para los gastos de Gabriel, tu pondrás lo que falta para el trimestre anterior.

El Sr. Obispo aún no está satisfecho con las notas de tu hijo. Desea que estudie un poco más. Por lo tanto di al muchacho que se aplique mucho, y, si aprueba en Toledo lograremos de su tío más de lo que necesitará para ponerse la polaca y el espadín.

Tu afectísimo J. Homar presbítero.

P.D. Te hago el giro a Lluchmayor”.

... ..

“Laguna, 7 de Diciembre de 1921

Gabriel Torrens Llompart – Palma

Mi querido sobrino:

He recibido tus dos cartas con las notas que las acompañan respectivamente. Estas notas con la aplicación que demuestran sólo pueden satisfacernos a mí y a tu padre si comparamos tus pasados estudios con los de ahora; pero no pueden darnos esperanza probable de un buen resultado en los exámenes de la academia, cuando vayas. No creo que todos los que van y logran ser aprobados con plaza, vayan con esta serie de “buenos” que tienes en tus asignaturas. Por tanto, es preciso estudiar más y si no puedes mejorar tus notas y adelanto, habrás de contentarte con menos. Procura, pues, hacer todo el esfuerzo que puedas sin perjudicar tu salud y compensa el tiempo perdido. Si al fin sabes ser hombre y aprovechar el talento que Dios te ha dado, sacarás el provecho que debes y harás que tu buen padre vea que no son inútiles los sacrificios que se impone por tu bien.

Así espero lo harás para cumplir con tu deber y merecer el favor y protección de tu tío que te quiere y bendice.

Gabriel

P. D. Deseo que me digas algo de tu vida, para ver cómo te portas como cristiano y católico”.

5. GRADUACIÓ I PRIMERES DESTINACIONS

Dia 20 de maig de 1925 aprova el darrer curs a l'acadèmia de Toledo i, d'acord amb el procediment oficial, el dia següent es titula com a alferes d'Infanteria. La primera destinació du la data de dia 28 d'abril de 1927 amb “un probable destino en África” en els sis mesos següents a la publicació.⁹ Allà en Gabriel Torrens hi estarà quatre anys fins a 1931.

“...Per influència d'un capità de la Legió destinat a Girona vaig aconseguir, com a tinent d'Infanteria, d'anar quatre anys a la Legió, a la Primera Bandera de Melilla. En aquells moments el cap de tota la Legió era el General Rada. Quan va venir la República, la quinta bandera es va insubordinar i com que el comandant no podia aturar-ho, m'hi enviaren a mi. Em donaren carta blanca i en dos o tres mesos ho vaig endreçar: no els deixaven jugar gens a cartes, etc... Després m'anomenaren jutge de la Legió, com que la feina burocràtica no m'agradava vaig demanar destí al Batalló Ciclista de Palència, allà agafava les marxas com un esport...”¹⁰

⁹ Diario oficial de la Guerra. Hemeroteca, *DIARIO OFICIAL del Ministerio de la Guerra*, dijous 28 d'abril de 1927, pàg. 6.

¹⁰ Celso Calviño, Coloma Julià: “Gabriel Torrens, protagonista...”. *Llucmajor, de pinte en ample*, 140, 1993, 30-34.

Figura 2. Gabriel Torrens Llopart, en una fotografia dedicada als pares durant la seva estada a Girona, poc abans d'anar destinat a la Legión

La primera destinació a la Legión és de 1927¹¹ just quan havien acabat els sis bel·ligerants anys que seguiren el desastre d'Annual, durant els quals un gran contingent de l'Exèrcit es dedicà a la reconquesta dels territoris perduts. Aparegueren els oficials africans militaristes, un autèntic grup de pressió, partidaris de continuar l'expansió territorial. Acèrrims defensors del combat, durant la dictadura de Primo de Rivera li objectaren el projecte de cedir territori al Marroc a canvi de contrapartides comercials favorables. No tots els militars eren de la mateixa opinió. Un altre grup estava a favor de "...impulsar al máximo la labor política y el establecimiento de un verdadero Protectorado, en conformidad con lo establecido en el Tratado hispano-francés de 1912..."¹²

Arribà a Àfrica, per tant, en una època de relativa calma, tot i la duresa de les condicions, com corresponia a l'exèrcit professional, que el govern volia garantir a la zona.

Poc abans del destí a Àfrica d'en Gabriel, el conco Llopart ja era bisbe de Mallorca (abril, 1925) després d'estar a Girona (juny, 1922), coincidint amb l'inici de la dictadura de Primo de Rivera.

¹¹ DIARIO OFICIAL del Ministerio de la Guerra, 1927, pàg. 322.

¹² María Rosa de Madariaga: *En el Barranco del Lobo: las guerras de Marruecos*, pàg. 265.

Durant l'estada a la Legión mor la germana, Antònia Torrens (19 de juny de 1928), i poc després el bisbe Llompart (11 de desembre de 1928). Ambdues pèrdues li representaran un gran impacte, especialment la de la germana, monja de la Puresa, que mor als 21 anys a causa d'una malaltia imprevista i que no s'acabà de determinar. La consciència de la separació que gairebé sempre han mantingut els germans es fa més palesa i el món de la religió i de les organitzacions eclesiàstiques, més distant...

El maig de 1932 rep la nova destinació al batalló ciclista de Palència.¹³

6. DEL BIENNI PROGRESSISTA AL TRIOMF DE LA CEDA

La proclamació de la Segona República, dia 14 d'abril de 1931, costa d'encaixar dins de la Legión, especialment per als oficials africans militaristes. El govern d'Azaña promou lleis per reduir el poder de l'Exèrcit, que era especialment desorbitat quant a alts càrrecs. S'elimina l'ascens per mèrits de guerra, fins i tot amb efectes retroactius, cosa que suposa, per a molts, la pèrdua de graduació. Per altra banda, s'aprova facilitar l'accés a la reserva dels càrrecs militars que ho sol·licitin, els quals es retiraran amb el sou íntegre. Abans, però, per deixar fermat l'Exèrcit, la primera llei que s'aprova és la que obliga a jurar fidelitat al règim polític establert, el de la República.

Tot i els esforços per reduir el poder de l'Església i de l'Exèrcit, la societat en el medi rural segueix dominada pels cacics, mentre que augmenta la consciència i la lluita de la classe treballadora, així com les expectatives de reforma amb la proclamació del nou règim. Però els canvis són excessivament lents per a bona part de la població, mentre que per a l'oligarquia són una amenaça i ambdues posicions es radicalitzen. Per altra banda, els episodis de repressió per part de l'aparell de l'Estat desenganyen les classes populars. És especialment dramàtic l'anomenat *fet de Casas Viejas* (gener de 1933), en què la Guàrdia Civil mata una vintena de pagesos i que precipitarà pocs mesos després la caiguda del govern d'Azaña.

Tot i la destinació al batalló ciclista de Palència, en Gabriel ja du la idea de fer un canvi més gran i canviar de cos...

“...No se preocupe si las cosas van bien o mal, Vd, vaya viviendo... Desde luego sigo en mis trece de pasar a la Guàrdia Civil y creo que si las cosas no van del todo mal, pasaré a finales de este año o a principios del otro...”¹⁴

Durant l'estada al batalló ciclista de Palència, Gabriel Torrens és un militar espectador de la convulsió social i que ja projecta entrar a la Guàrdia Civil. Per què? No ho sabem amb exactitud. És un temperament inquiet. Potser està cansat de la formació militar, de la preparació per al combat, i cerca una participació més propera a la gent? No oblidem que l'entorn del quarter és el de la seva infància i adolescència. Està desencantat o senzillament intenta cercar una nova perspectiva? Què en pensa, de l'obediència a la República? Què en pensa, dels successos que esquitxen el govern? És partidari de la moderació davant de la repressió contra les classes populars? Si tenim en compte la manera com afrontarà després els successos d'Astúries, precisament la

¹³ *DIARIO OFICIAL del Ministerio de la Guerra*, 1932, pàg. 322.

¹⁴ Carta al pare. 27 de gener de 1932.

moderació serà una de les seves qualitats. És innegable que el servei a la Pàtria forma part del seu ideari. Per quina tendència política deu tenir afinitat? Perquè també té contactes amb la Falange, tot just acabada de fundar. Tantes preguntes queden en l'aire.... La Legión queda enrere, el batalló ciclista, aviat també. Però... torna de nou a la Legión, l'any 1932? Per una carta, sembla que sí, tot i que no tenim dades que ho confirmin.

“...Y por último no me queda otra cosa que decirle que me he peleado con el teniente Coronel y que me voy a la Legión otra vez, con seguridad que marcharé destinado este mismo mes, allí esperaré el destino a la guardia Civil y mientras haré unas pesetillas para el equipo...”¹⁵

7. DESTÍ UJO (ASTÚRIES), 1934

El que sí està documentat és que el mes d'abril de 1934 en Gabriel Torrens s'incorpora com a tinent de la Guàrdia Civil al quarter d'Ujo. Una població (parròquia) vinculada a l'explotació del carbó i adscrita al “concejo” de Mieres. Era la seu de la gerència i administració de La Hullera Española, amb una important activitat minera a principis del segle XX.

Al voltant dels anys 30 la mineria ja arrossegava la crisi del carbó, que provocà a Astúries una successió d'acomiadaments i de reduccions salarials. Els treballadors respongueren amb vagues espontànies i amb una radicalització que culminaria en la vaga general de 1932. A les eleccions de novembre de l'any següent triomfa la dreta, fet que posa en estat d'alerta la classe treballadora de tot l'Estat, la qual es rebel·la amb vagues i disturbis. És la resposta al retrocés, al desmantellament de les reformes aprovades per l'anterior govern i que iniciaven un decidit, tot i que lent, camí de protecció a la classe obrera. Els incidents es reprimeixen amb duresa, cosa que propicia l'augment de la tensió cap a les forces estatals, convertides en la diana dels atacs.

La situació a Astúries és especialment rellevant, ja que el moviment obrer aconsegueix una acció comuna, superant les diferents tendències, a més de tenir a l'abast dinamita i municions.

L'origen del moviment revolucionari d'octubre de 1934 és l'Alianza Obrera que es firma a Astúries el 31 de març de 1934 entre la CNT i la UGT, amb l'objectiu de fer la revolució social i establir un règim d'igualtat econòmica, política i social fonamentat sobre principis socialistes i federalistes. Al pacte, s'hi adhereix la Federació Socialista Asturiana i posteriorment altres partits. A totes les localitats on hi ha representació dels sindicats i partits integrats es constitueixen comitès locals de l'Alianza Obrera, així com també un Comitè Executiu Regional de l'Alianza Obrera Revolucionaria de Asturias.¹⁶ No és estrany, per tant, que amb aquests antecedents s'incrementin els efectius de la Guàrdia Civil per la zona.

Tanmateix, la carta que escriu al pare el mes d'abril de 1934 poc li devia fer preveure les proporcions que adquiriria més endavant el conflicte.

“Querido padre, con fecha del mes pasado he sido destinado a la Guardia Civil y me encuentro en Madrid equipándome, así que el día 20 espero estar en mi destino que

¹⁵ Carta de Gabriel Torrens al seu pare, sense datar, 1932 o 1933?

¹⁶ Javier Rodríguez Muñoz, “Aproximación a la Revolución de Octubre de 1934”, Ine.es, 2009.

es Ujo, provincia de Oviedo. Es una cuenca minera en la que tiene algun trabajo la Guardia Civil...¹⁷

Dirección – Teniente de la Guardia Civil – Ujo – Oviedo”

La Revolució d'Octubre comença la nit del 4 al 5 d'octubre amb el detonant de l'entrada en el nou govern d'Alejandro Lerroux de tres ministres de la CEDA considerats il·legítims per l'esquerra, ja que eren hostils a la República.

La primera acció té lloc dia 5 d'octubre amb l'assalt als 95 quarters que la Guàrdia Civil tenia a la regió. La tàctica és comminar-los a la rendició i després ocupar-los. En poc temps els revolucionaris dominen Oviedo i els voltants, la qual cosa representa una tercera part de la geografia asturiana, que comprenia la major part de la població. La zona de Mieres, al sud, tenia vital importància, ja que l'activitat minera hi era prou important, a més de les vies de comunicació per on podien arribar reforços de tropes estatals.

8. L'ASSALT AL QUARTER D'UJO

Dia 5 d'octubre de 1934, un escamot de nou miners, als quals s'afegeixen més voluntaris, assetgen el quarter d'Ujo. Un dels assaltants, Arturo Fernández, anys després, relata els fets. Entre altres coses, explica l'arribada a Ujo, on topen amb els guàrdies ja a la defensiva. Durant el tiroteig, un dels companys d'escamot intenta atacar amb un paquet de dinamita, però els guàrdies li disparen i mor mentre la dinamita explota. Més tard –continua– i a causa de la resistència dels guàrdies comandats pel tinent Torrens, s'incrementa l'atac tant des de la part de darrere –l'Estació Nord– com per la de davant, on el quarter estava separat dels revolucionaris per una placeta.¹⁸

Hi ha una treva de foc en què el metge de La Hullera entra al quarter a curar un guàrdia civil ferit que després han de deixar sortir.¹⁹ Però, mentrestant, n'Arturo Fernández i un company havien aconseguit acostar-se ben a la vora de la porta del quarter; una maniobra arriscada en opinió del mateix narrador i que demostrava la inexperiència, però que sortí bé, ja que els guàrdies no se'n temeren. I allà, prop de la porta, aprofitant l'angle mort que el lloc els oferia, varen seguir fins que a les 9 del matí sortí el tinent Torrens, pistola en mà, i aprofitaren per capturar-lo.²⁰

“...la resistència hagués estat inútil, ja que el quarter estava en una vessant i amb la dinamita ens podien volar a tots, pensau que dins el quarter hi havia totes les famílies dels guàrdies, dones, fills, etc.”²¹

Gabriel Torrens, per carta a don Gabriel Riera, quan després del Consell de Guerra està a l'espera de la sentència, corrobora la versió.

¹⁷ Carta de Gabriel Torrens al seu pare, 4 d'abril de 1934.

¹⁸ Alberto Fernández, “Octubre de 1934: Recuerdos de un insurrecto”, *Tiempo de Historia*, núm. 17, abril de 1976 (S.B.H.A.C.).

¹⁹ Carta de Baldomero Sánchez de León, metge de La Hullera Española, a Miquel Torrens, 6-12-1934.

²⁰ Alberto Fernández, “Octubre...”, *Tiempo de Historia*, núm. 17 d'abril de 1976.

²¹ Celso Calviño, Coloma Julià: “Gabriel Torrens, ...”. *Llucmajor, de pinte en ample*, 140, 1993, 30-34.

“...La acusación consiste en decir que me pasé al enemigo y otra en que no agoté todos los medios para defender mi puesto... ni lo primero es verdad ni lo segundo... aguanté durante 6 horas y lo que le decía en mi anterior, al hacer la salida caí prisionero...”²²

Què fou el que provocà que sortís del quarter? El mes següent, en el Consell de Guerra declarava que sortí per atreure l'atenció dels rebels i salvar les vides de les dones i els infants dels guàrdies que eren dins el recinte.²³

La condició de detingut durarà tots els dies de revolta, ara es troba en terra de ningú, però l'experiència militar adquirida li aportarà una certa rellevància tot i la difícil situació. Els miners el mantindran a part dels altres presos perquè els assessori i faci d'intermediari amb l'adversari. Per altra banda, coneixerà les dures condicions dels revoltats i les escasses esperances de triomf a mesura que passin els dies. La magnitud del conflicte requereix no deixar-se endur per l'escalada de violència imperant i cercar solucions que evitin el vessament de sang. I és en aquest sentit que Gabriel Torrens podrà i sabrà fer-se útil des de l'escàs poder de maniobra que les circumstàncies li permeten.

9. ELS DIES DEL COMBAT

A Campomanes, situat al front sud, a uns 11 km d'Ujo, arriba el dia 6 una important dotació de tropes de l'Exèrcit per sufocar la rebel·lió: una secció de fusells del Regiment d'Infanteria núm. 12 de Lugo; un batalló del Regiment d'Infanteria núm. 36, amb base a Lleó; i un batalló ciclista de Palència format per uns 400 homes.

Les batalles aquests dies seran intenses. El quarter d'Ujo depenia de Sama de Langreo, que estava a les ordres del capità Nart. Allà, la resistència va concloure amb la mort del capità i nombrosos guàrdies civils. Les forces governamentals comandades pel general Bosch cauran en un parany del qual no sortiran durant uns quants dies.²⁴ Dia 8 els revoltats, vista de la debilitat de les tropes contràries, intentaran forçar-les cap a la rendició, i per això envien a Garcia Tuñon, de tendència dretana, el qual amb una bandera blanca lliurarà una carta al comandant Rojo sol·licitant la rendició. La carta du la signatura del tinent Gabriel Torrens. El contingut íntegre del missatge es reproduirà més endavant, dia 29 de novembre, en el diari de Toledo *El Castellano* amb el següent titular: “Carta que el teniente desertor Torrens envió al comandante Rojo”. Serà quan esperi la sentència, i de ben segur que la intencionalitat de la publicació era la d'influir contra el processat. Un fragment de la carta signada per Gabriel Torrens diu així: “...las condiciones en que se encuentran ustedes son gravísimas...” i dona confiança als assetjats: “...No son criminales, sino humanos, y por eso me ruegan que intervenga a su favor y haga lo posible para no derramar sangre de los soldados ni de los que tengan a bien entregarse...”²⁵

A lllapis, a la postdata, s'amenaça de continuar l'atac si no hi ha una resposta satisfactòria en un

²² Carta de Gabriel Torrens a don Gabriel Riera 26/11/1934.

²³ Hemeroteca, diari *ABC*. 25 de novembre de 1934, Edición Andalucía, pàg. 3.

²⁴ Juan José Menéndez, “El papel de Mieres en la Revolución”, *El blog de Acebedo*, 2012.

²⁵ Bernardo Díaz Nosty. *Historia de Asturias*, tom 8, pàg. 245-246.

termini de quinze minuts. Però passat el temps no hi hagué contestació...

Poc després que es produiria una nova incursió revolucionària amb artilleria, dinamita, metralladores i fusells. Dia 9 arribaven a través del Port de Pajares més reforços per a les forces estatals procedents de Zamora, els quals permeteren al general Bosch retirar-se dia 11 fins a Campomanes quan ja es trobaven en greus condicions, sense aliments i sense poder atendre els ferits.²⁶

A partir del dia 13 comença el debilitament de les forces revolucionàries amb la caiguda d'importants enclavaments, i el 14 el general Bosch és rellevat pel general Balmes. Els dies 15 i 16 les guerrilles retarden l'avenç de l'Exèrcit, però després es retiren cap a les conques mineres.

Mentrestant, l'atzar ja havia col·locat Gabriel Torrens a les portades dels diaris i el seu cas s'havia convertit en notícia a la premsa nacional. La qualificació de desertor o de rendir el quarter a les forces obreres funcionava com a reclam, tot i que altres quarters també havien optat per rendir-se. Els dies que passà d'ostatge amb els miners i les accions d'intermediari que va dur a terme sens dubte contribuïren a una repercussió més àmplia.

De dia 16 d'octubre de 1934, és la transcripció de la carta que Gabriel Torrens tramet al pare.

“Mi querido padre:

Supongo habrás recibido mi telegrama y mi anterior carta que te habrán hecho sufrir. Esto no es nada con lo que yo sufro debido a mi ignominia. A pesar de ello estate tranquilo, no sufras padre y piensa que tu hijo fue como debía ser pese a cuanto se diga por ahí; la fatalidad hizo colocarme en esta situación difícil que uno tiene en donde no debía estar.

Mucho es el bombo que dan los periódicos exagerando la noticia, pero se da el caso de que no hay pruebas en contra mía, así es que pese a lo que digan los periódicos no haga caso y siga tranquilo, en esta vida hay que resignarse con lo que pase sea lo que sea y tener la fortaleza para resistir cuanto venga.

Me acusan de haber entregado el puesto y del delito de traición, tanto una cosa como otra es mentira. No lo crea usted por mucho que se lo digan. De todas maneras yo ya procuraré tenerlo al corriente de cuanto ocurra, así como de si es necesario que venga.

Y sin más un beso a Francisca, un saludo a mi madre i un abrazo de tu hijo que en estos momentos no te olvida.

Gabriel”

26 B. Díaz Nosty i altres autors. *Historia de Asturias*, tom 8, 1977, pàg. 245-246.

10. CAMÍ DE LA RENDICIÓ

La derrota es va consumir amb l'arribada de les tropes colonials procedents d'Àfrica dirigides pel comandant Yagüe. El desplegament d'unitats de l'Exèrcit a Astúries era de gran magnitud, i va acabar per encerclar les forces revolucionaries. La direcció de les operacions governamentals la duia des de Madrid el general Franco per encàrrec de Diego Hidalgo, ministre de la Guerra, que ja des de bon principi va veure amb bons ulls la intervenció de les forces d'Àfrica, ja que eren les més professionals i que podien reforçar millor les posicions de l'Exèrcit.

El Gabriel Torrens dia 18 d'octubre després d'entrevistar-se amb Belarmino Tomás, líder de la Revolució d'Astúries, va ser l'encarregat de representar les primeres passes de la rendició quan amb una bandera blanca arribà fins al quarter de Pelayo a Oviedo per presentar-se davant del general López Ochoa, el qual li donà escrites les primeres condicions de la rendició.

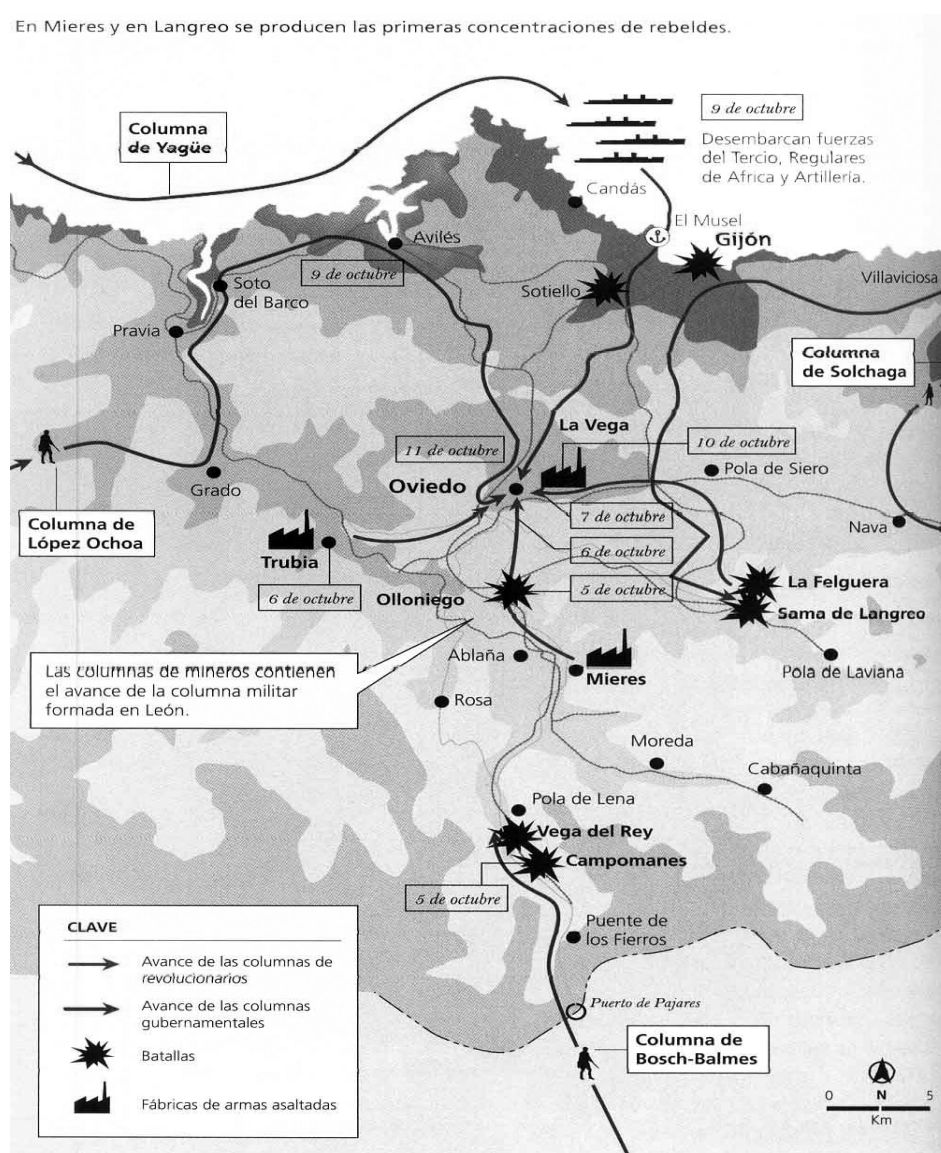

Figura 3. Mapa de la situació de les columnes governamentals i revoltades durant la Revolució d'Astúries. <http://elblogdeacebedo.blogspot.com.es/>

“...Després que jo fes d'intermediari entre el general López Ochoa i els representants dels miners González Peña i Belarmino Tomás, aquest darrer em va demanar que fugís amb ells i jo li vaig dir que volia respondre dels meus actes. Record que quan els soldats entraven era com si anessin a caçar rates, digueren que un camió que havia explotat ple de soldats després de les converses sobre la rendició era culpa dels miners, jo crec que havia explotat per accident. Me feren presentar al quarter i allà un oficial ja em volia liquidar, però el tinent coronel Molina ho va impedir, em va presentar al general López Ochoa i aquest me va enviar a la presó d'Oviedo...”²⁷

11. CONCLUSIONS

L'adolescència de Gabriel Torrens Llompart confirma el caràcter fort i decidit del jove. Les qualitats físiques també l'acompanyaren per resistir condicions dures, com els anys a Àfrica i els posteriors destins. És l'atzar, més endavant, que el situà a la Revolució d'Astúries i en la difícil posició d'ostatge quan els miners el feren presoner. L'època convulsa que va viure i els successos històrics en què va estar involucrat han facilitat la recerca per construir un primer esbós del personatge.

Tant el pare com l'oncle s'esforçaren perquè obtingués una sòlida formació, no sense tensions ni manca de torcebraç, especialment amb el pare, el qual segurament hauria volgut que el fill seguís una altra trajectòria.

El paper d'intermediari al servei dels miners li promogué un protagonisme a escala estatal, tot i que fos a punta de pistola i que la premsa de l'època, atenta més a la notícia i al bàndol vencedor, callés tot el que no convenia publicar o s'inventés i exagerés els fets del bàndol vençut. Gabriel Torrens estava en el punt de mira; a Mallorca i a Inca es feien especialment ressò del cas del jove tinent encausat pels fets d'Astúries i que estava pendent de dues penes de mort.

De ben segur que els dies viscuts al costat dels miners li proporcionaren l'altra cara de les revoltes que sempre havia contemplat des de la visió oficial de l'Exèrcit. En acabar la Revolució d'Astúries no acceptà la fugida que li oferien els revoltats, sinó que preferí acarar els fets tot i el perill que això suposava. Estem davant d'un protagonista que tenia la consciència tranquil·la, ja que no havia fet res que posés en perill la vida dels altres, tot al contrari, i de la mateixa manera que va sortir el primer del quarter seguiria endavant cap a la mort o la presó que l'esperava: estava resolt a respondre dels seus actes. No és d'estranyar que el seu cas es divulgui per l'actitud honorable davant d'altres implicats de rang superior que havien fugit o s'havien amagat després que molts obrers perdessin la vida o patissin presó i tortura.

Presoner primer dels qui resultarien perdedors i acusat després pels vencedors, que el convertirien de nou en presoner, en Gabriel Torrens inicià un camí de sublevació interna. A quina causa hauria de servir a partir de llavors? A la que li havia pres l'uniforme i el volia mort o a la que persistia doblegada en els vençuts per ressorgir? Els daus estaven damunt la taula i

²⁷ Celso Calviño, Coloma Julià: “Gabriel Torrens...”, *Llucmajor, de pinte en ample*, 140, 1993, 30-34.

també la futura decisió que més endavant el duria, en sortir de la presó l'any 1936, a posar-se incondicionalment al servei de les tropes republicanes.

Per acabar vull fer referència a la dona que estigué sempre pendent de tot el que es relacionava amb en Gabriel durant la Revolució d'Astúries i de la qual, com sol passar, no trobarem el seu nom escrit a cap llibre. Es tracta de María de la Concepción Blanco Gómez, la seva promesa de Ribadesella, la qual li proporcionà els advocats que el defensarien en el posterior Consell de Guerra.

12. AGRAÏMENTS

A Tonina Mercadal, que tants records guarda de l'amistat d'en Gabriel Torrens amb el seu pare, per encoratjar-me a escriure aquesta part del relat. A na Magdalena Nebot i a en Jaume Serra, per l'amistat i el compromís de lluita que compartiren amb el meu oncle i la seva dona durant l'exili a França. A David Ginard, qui el va entrevistar, per l'assessorament i la documentació que ha posat amb tanta generositat al meu abast. A Cels Calviño i Coloma Julià, per l'entrevista tan completa que li feren en una època en la qual predominava l'oblit. A na Lluïsa i a na Lila Tomàs, per aquell horabaixa tan entranyable a Marratxí. A Antoni Armengol, per l'ànim que em dugué a començar aquest treball. A Juan José Menéndez, pel seu magnífic blog sobre la història d'Astúries; i a l'Associació de Memòria Històrica, pel coratge i la lluita constant en honor dels vençuts i en el rescat de les vides i de les històries.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Preveres inquers ordenats en el segle XX

Mn. Pere Fiol i Tornila,¹ Mn. Joan Parets i Serra²

1 Prevere. Llicenciat en Filosofia i Lletres (Història). Adreça electrònica: perefiol@yahoo.es

2 Prevere. Documentalista musical. Adreça electrònica: recercamusicalbalear@gmail.com

Paraules clau: benefici, beneficiat, vicari, rector, vicari in capite, ministeri sacerdotal, prevere, ordenació, congregació religiosa, missió, seminari, composició musical, certamen.

Resum. *Aquesta comunicació se centra en el context històric de principis del segle XX. Concretament, en la recuperació experimentada per l'Església de Mallorca després de les revolucions socials del segle XIX, incloent també les confiscacions sofertes per l'Església que causaren la pèrdua econòmica dels eclesiàstics que mantenien les parròquies. Sota aquest context, l'Església va obrir noves formes de presentar el missatge de Jesús per abraçar el Regne de Déu. Aquí es presenten quaranta-tres clergues d'Inca que van ajudar a enfortir el regne.*

Keywords: profit, benefited Vicar, Rector, Vicar in Capite, ministry, priest ordination Religious Congregation, Mission Seminary, Musical Composition Contest.

Abstract. *This communication is centred on the historical context of the beginning of the twentieth century. Concretely, it is addressed the recovery experienced by the Mallorcan Church after the social revolutions of the nineteenth century also including the confiscations suffered by the Church causing the economic losing of churchmen who maintained the parishes. Under this background, the Church opened new ways to present the message of Jesus for embracing the Kingdom of God. Here are presented forty-three clergy from Inca who helped to strengthen the Kingdom.*

1.INTRODUCCIÓ

L'Europa que va sorgir després de la Revolució Francesa i de les guerres napoleòniques va resultar ser un món canviant i inestable a causa de les idees revolucionàries que trencaren la societat dita de l'Antic Règim, crearen un nou humus on nasqueren noves mentalitats. Canvis que unes vegades es movien en el terreny de les idees i altres vegades aterraven a les coses pràctiques de cada dia. Les idees, teòricament, havien de servir per canviar, per millorar la vida de la nostra gent. Així ho pensava la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País (SEMAP), que arribà a Mallorca de la mà de Carles III l'any 1778 i volia promoure l'agricultura, la indústria i el comerç.

Aquestes activitats necessitaven l'element humà, aposta la SEMAP tengué cura de l'ensenyament a Mallorca, però la tasca no era fàcil, sobretot perquè l'ensenyament era a mans de l'Església, que hi podia destinar una bona colla de persones, mentre que l'escola pública gairebé era inexistent, i els pocs mestres que hi havia, econòmicament, ho passaven molt malament.

La gran desfeta dels ordes religiosos que provocà la desamortització de 1835 i l'expropiació de llurs béns no fou aprofitada pels diferents governs, i el poc que en tragueren, de les moltes vendes que feren, no repercutí en el bé que necessitava la societat espanyola. Per altra part, quan les aigües recobraren la calma i dia 16.03.1851 es pogué firmar un concordat entre la Santa Seu i el Govern de Madrid, l'ensenyament seguí quedant en mans de l'Església. Hem dit que les aigües es calmaren, però és una manera de parlar, ja que l'any 1856 es féu una nova Constitució que no arribà a firmar-se i O'Donnell retornà a la de 1837; però, el 1869, 1873, 1876 i 1931 van anar sorgint noves constitucions, en les quals el tema de l'ensenyament era ben present, com també el de la llibertat religiosa, atesa la insistència del protestantisme que volia entrar a Espanya i que nosaltres, a Mallorca, bé experimentàrem en la manera com actuava la New Majorca Ladd Co. (1863).

De totes maneres hem de dir que dia 16.02.1861 a Mallorca hi havia 777 eclesiàstics, dels quals 187 eren antics frares, que l'any 1835 havia estat trets dels seus convents. A Inca, en aquell moment hi havia un rector, dos vicaris, cinc beneficiats, dos adscrits i tres exclaustrats, un total de 13 eclesiàstics, que no podem dir que fos un nombre excessiu de clergues. S'havia viscut una època en què estava prohibit ordenar cap prevere a Espanya, però hi va haver un bon grup de seminaristes diocesans i de coristes religiosos que passaren a Itàlia, i allà foren ordenats preveres, i posteriorment entre els anys 1845 i 1850 retornaren a Mallorca, presentaren els certificats d'ordenació i així pogueren exercir el ministeri sacerdotal a la nostra terra. D'aquest grup ara podem recordar dos inquers:

Mn. Bernat Sales i Genestra, nascut a Inca dia 16.01.1816^[1], qui, quan fou tancada la Universitat Lul·liana de Mallorca (1829), s'allistà en el Reial Seminari de Palma –no era el conciliar dirigit pel Sr. Bisbe–, on estudià Filosofia, i passà a Itàlia, on acabà els estudis eclesiàstics i fou ordenat prevere a Gènova; per aquesta raó dia 24.05.1844 havia fet el títol de Patrimoni per ser ordenat. Retornat a Mallorca el trobam, curs 1846/7, exercint el càrrec de vicerector del Seminari Conciliar i professor de Metafísica, càrrecs que exercí tota la vida, fins que durant el curs 1879/80 sofrí un atac de gota, renuncià a la càtedra i passà a viure a Inca^[2], on morí dia 06.05.1887^[3]. Supòs que tenia bona amistat amb el rector de Sencelles, ja que l'any 1861 hi predicà el sermó de la Mare de Déu del Carme; el 1862, el de Santa

Àgueda; i el 1863 hi predicà el novenari i sermó de Sant Josep, el sermó de Sant Caralampi i el septenari de l'Obreria del Roser^[4].

Mn. Joan Alzina i Duran, germà de Mn. Simó, ardiaca de la Seu de Mallorca i vicari capitular seu vacant per la mort del bisbe Salvà (1875), qui havia nascut a Inca dia 16.07.1806 i morí a Palma l'any 1880^[5]. El seu germà Joan, nascut a Inca dia 03.01.1813, l'any 1832 entrà al Col·legi de la Sapiència, on ja havia estudiat el seu germà Simó; pens que aniria a les classes del Seminari, aprofitant les càtedres que havia hagut d'erigir el bisbe Antonio Pérez de Hírias (1825-1842) quan es tancà la Universitat de Mallorca (1829), ja que el curs 1834/35 estudià primer de Teologia i el curs següent, el segon; però, atesa la prohibició que hi havia d'ordenar *in sacris*, passà a Itàlia, fent comunitat amb el nombrós grup d'eclesiàstics mallorquins que allà s'acabaren de formar i completar els estudis. Allà fou ordenat l'any 1842. Retornat a Mallorca fou acollit pel seu germà, que era l'ecònom de la parròquia ciutadana de Sant Jaume, i dia 16.09.1865 va morir assistint els qui patien la pesta del còlera, que aquell any causà nombrosos morts a Palma^[6].

A vegades hem sentit parlar del gran nombre de capellans que hi havia a Inca a l'antigor. Si miram la recensió de 1861, veurem com és la realitat, ja que a Palma hi havia, entre la Seu i les cinc parròquies, 245 capellans, i a la Part Forana trobam que n'hi havia 33 a Felanitx, 33 a Lluçmajor, 30 a Manacor, 26 a Pollença, 26 a Sóller, 22 a Porreres, 21 a Artà, 14 a Sineu, 13 a Inca, 12 a Binissalem, 11 a Campos; per tant, podem veure com Inca tenia el lloc número 9 de la Part Forana.

Crec que el nomenament dels preveres inquers Pere Josep Llompart i Campins (1807-1893) l'any 1857 com a rector del Seminari i, com a vicerector i catedràtic de Metafísica, de Mn. Bernat Sales i Genestra (1816-1887), qui després de 25 anys d'exercir el càrrec hi renuncià durant el curs 1879/80, obrí el camí perquè molts adolescents d'Inca anassin al Seminari per "estudiar de capellà". L'acolliment que aquests dos preveres feien a Palma anava precedit per la feina que duïen a terme a Inca, sobretot els dos germans preveres Pau Ferrer i Seguí^[7] i Gabriel Ferrer i Seguí^[8], qui a Inca estant tenien cura del que posteriorment es dirà *preceptoría*, escola on s'enfortia l'estudi de Gramàtica i de Llatí, per passar després al Seminari. Mn. Pau Ferrer i Seguí fou rector de l'antic convent de Sant Domingo de 1888 a 1903 i aquí, al corredor que encara ara s'empra per anar al cor, tenia l'escola.

Pensem que també hi ha altres factors que cal tenir presents. La taxa de natalitat de Mallorca a la segona meitat del s. XIX s'havia mantingut alta i la mortalitat infantil havia començat a minvar notablement, a causa de les millores sanitàries que s'anaven posant, per això l'excedent demogràfic juvenil era alt. Basta veure que l'any 1900 la població de Mallorca era de 248.260 habitants, i l'any 1950 era de 341.450, per aquesta raó els mallorquins es veïen obligats a emigrar, per això "fins i tot les famílies de classe mitjana es veuen forçades a dirigir el futur dels seus fills cap al sacerdocí o la carrera militar, on trobaran un lloc de feina segur i remunerat"^[9].

Creim que també hi ha altres factors socials que bé afavoriren l'atracció cap al sacerdocí. El maremagnum que suposà la Revolució Francesa i el clima napoleònic fructificaren –sobretot en l'aspecte que estudiam– en una creixent relaxació dels costums i en una minva de la preparació humana, espiritual i intel·lectual del clergat, coses que provocaren una forta reacció, que es manifestà en el creixement del funcionariat eclesiàstic a cada una de les

diòcesis, l'augment de títols acadèmics a causa de la institucionalització dels grans seminaris on es podien aconseguir graus acadèmics; una vida més organitzada dels preveres, que havien de fer meditació i missa diària, els matins, rosari i visita al Santíssim cada vespre, confessió setmanal, recés espiritual cada mes, exercicis espirituals cada any... Anaren sorgint diferents intents de vida en comú o almanco la participació en certes reunions per enfortir la vida espiritual. El 1862 es fundà, a Orleans, la Unió Apostòlica del Clergat Diocesà; el 1868 a Viena, l'Associatio Perseverantiae Sacerdotalis, i així arreu d'Europa anaren sorgint grups i institucions que maldaven per la dignificació de l'estament eclesiàstic tant en la part humana com en l'espiritual.

A Mallorca tots aquests moviments de renovació espiritual del clergat, el desig i la valoració de la necessitat de millorar la preparació acadèmica i científica també s'hi feren presents. Els reunirem al voltant de dos focus: un a Montsió. Els fills de Sant Ignasi havien estat suprimits, però l'edifici aixoplugava un col·lectiu de preveres que al voltant de la naixent devoció al Sagrat Cor de Jesús, a l'oració mental, a la predicació popular, als exercicis espirituals... s'alimentava, s'estimulava i donava bon fruit a les parròquies. L'altre focus el podem posar al voltant de Sant Felip Neri. Hi havia reunions que també alimentaven la ciència i l'esperit. No ens allargarem explicant les activitats que es feien i els capellans que hi participaven, perquè es pot trobar en altres estudis, però sí hem de dir que aquestes petites accions dignificaren l'estament eclesiàstic i, després de la sacxada que suposà el període revolucionari, florí la calma que possibilità el naixement religiós que es donà no sols en el clergat diocesà, sinó i sobretot en les congregacions religioses que naixeren.

Masculines:

- 1853 Felipons i la Missió. Restauració concordatària
- 1857 Terciaris Agustins
- 1866 Ligorins
- 1866 Germans de la Caritat de Sant Roc
- 1878 Franciscans TOR
- 1879 Ermitans
- 1890 Missioners dels Sagrats Cors

Femenines:

- 1810 Trinitàries
- 1851 Caritat Sencelles
- 1856 Franciscanes Filles de la Misericòrdia
- 1859 Agustines Germanes de l'Empar
- 1874 La Puresa
- 1882 La Providència
- 1888 Les Vermelletes
- 1891 Missioneres dels Sagrats Cors
- 1907 Serventes de la Sagrada Família

Com a cloenda de tot aquest moviment renovador de la vida i del prestigi social que en aquell moment va guanyant l'estament eclesiàstic, podríem fer referència a la carta pastoral que el bisbe Miquel Salvà dirigí, dia 27.03.1853, als 22 rectors que acabaven de prendre possessori de les rectories:

“Después de largo tiempo en que casi todas las iglesias de esta diócesis carecían de pastores, se ha dignado S.M. la Reina nuestra Señora nombraros a propuesta mía... Los pueblos os han recibido con fiestas y contento dando muestras de su piedad, de que tributo a todos particulares gracias, y por ello me anima la esperanza de que cogereis gran copia de frutos espirituales en la dirección de los que ansiaban vuestra llegada. Con tal motivo me dice mi consciencia que recordandoos vuestros deberes os infunda celo y fortaleza en el trabajo... Podía moveros en otro tiempo el goce de bienes eclesiásticos; mas ahora la suerte futura del clero espanyol está en los destinos de la Providencia: muévaos, pues, solo vuestra propia santificación, y la de las almas confiadas a vuestro cuidado” Y, seguidamente, enumeraba sus deberes: Misa bien celebrada, predicación, conferencias de moral, estudio, visita a las escuelas, preparación de los niños de primera Comuión, los enfermos, dignificación del culto, cuidado del archivo, alejamiento de la política y unión a su obispo”^[10].

Però aquesta preocupació per la dignificació de l'estament eclesiàstic no era sols del bisbe Salvà, la trobam per tota l'Església, començant per la mateixa Santa Seu, aposta en el BOBM de 1862 trobam la publicació d'un article, sense firma, que sens dubte era agafat d'alguna de les publicacions que es feien i es repartien per Espanya, que té per títol: “Altísima importancia del ministerio parroquial y de las personas que lo ejercen”, on en sis apartats parla dels seus deures com a conservador del dogma; els seus deures com a moralista; els seus deures com a administrador parroquial; de les seves relacions amb el Govern; de les seves relacions amb l'autoritat municipal i dels seus deures com a persona.^[11]

LLISTAT DE 43 PREVERES INQUERS ORDENATS EN EL SEGLE XX

1. **Aguiló i Pomar, Josep.** *Inca 10.08.1889. Fou ordenat sotsdiaca dia 22.06.1913, diaca dia 10.08.1913 i prevere dia 20.12.1913. Començà l'exercici del ministeri quedant al Seminari i essent-hi professor de Música, tenint cura dels minyons cantaires de la Seu, i organista de la parròquia de la Santíssima Trinitat fins a 1918, en què passà com a rector a l'antic convent de Sant Domingo d'Inca. Gran animador cultural i musical, director del quinzenari *Nostra Juventut*. Fundà la Milícia Angèlica de Sant Tomàs per a joves i estudiants, l'Associació del Rosari Perpetu, la Congregació del Pilar per a cavallers i senyores; a la parròquia tenia l'ofici de primatxer i d'organista suplent; vicedirector de la Congregació Mariana i gran impulsor de la seva Biblioteca.. Compositor musical, deixà escrites: *Quid retribuam Domino; Himne a Sant Domingo...* Morí a Inca dia 04.06.1946 BOBM 1946, pàg. 157. GEM. Volum I, pàg. 46 BOBM 1909, 168; 1911, 210, 211; 1913, 215; 1914, 15; 1918, 51; 1936, 73.
2. **Aguiló i Valls, Rafel.** *Inca 16.02.1896. Prevere 15.10.1922; vicari de Mancor de la Vall, 1922-1928; de Santa Maria del Camí, 1928-1935; capellà del monestir de Sant Bartomeu fins a sa mort, que li arribà dia 29.08.1940. BOBM 1940, pàg. 384. BOBM 1920, 10, 11; 1921, 410, 412; 1922, 430; 1935, 45.
3. **Amengual i Saurina, Miquel.** *Inca 26.04.1941. Prevere 18.06.1967. Començà a exercir el ministeri a Pollença i d'allà passà a Sencelles. Passà uns quants anys a la Fraternitat Missionera del Verbum Dei i aconseguí la llicenciatura en Teologia Espiritual a la Universitat de Salamanca. Treballà pastoralment per terres americanes del Nord i del Sud. Retornat a la Diòcesi el 1985, fou nomenat rector de la parròquia de Mancor de la

Vall i Biniamar, càrrecs que exercí fins a l'any 1988, en què passà com a rector solidari d'Andratx i s'Arracó, des d'on l'any 1990 sortí per treballar a les missions diocesanes del Perú. Retornat a Mallorca (1997) fou nomenat rector solidari d'Algaida, Montuiri i Porreres. El 1999, rector solidari de Sant Joan i Vilafranca. L'any 2003 fou rector solidari de Selva i Caimari. Se secularitzà en el mes de juny de 2006. *Fiol*, núm. 47.

4. **Amer i Quetgles, Miquel.** *Inca 07.07.1909. Ordenat prevere el 26.05.1934. Havia participat en el Certamen núm. 90, "Inventario artístico-arqueológico de la iglesia y convento de San Jerónimo de Palma". Començà a exercir el ministeri a Cas Català, parròquia de Sant Agustí, fins que l'any 1935 passà al Seminari com a prefecte de disciplina. Exercí en càrrec fins a l'any 1943, en què el deixà per seguir com a professor d'Humanitats. De 1956 a 1960 fou director espiritual del Seminari Major. Aquest any començà a ser el capellà del monestir de les Religioses Carmelites, on romangué fins que li arribà la mort dia 28.03.1998. *BOBM* 1998, pàg. 248-250. *BOBM* 1931, 322; 1932, 137, 203, 271, 274; 1933, 506; 1934, 215, 240; 1935, 326, 369; 1937, 141; 1949, 108; 1950, 14; 1956, 229,411, 438, 440; 1959, 235.
5. **Bal·le i Duran, Vicenç** *Inca 10.10.1904. Prevere 14.06.1930. Participà amb els treballs de Certamen amb les composicions poètiques número 106 "Cantor i poeta" (1926) i 107 "Franciscana. La meva vestició" (1927). Començà l'exercici del seu ministeri com a vicari de Deià 1930-1932; d'Establiments, 1932-1933. Passà a Inca aquest any al servei de la parròquia. Fou director de la Congregació Mariana, consiliari dels homes d'Acció Catòlica, dels aspirants d'A. C. Director de l'Escola Parroquial, professor dels col·legis de La Puresa i La Salle. Rector del convent de Sant Domingo des de 1944 fins que l'any 1962 esdevingué parròquia. Fou un exquisit poeta. Morí a Inca dia 18.12.1988. *BOBM* 1989, pàg. 64-65; *BOBM* 1926, 449, 452; 1927, 267, 270, 307, 308, 310; 1929, 133, 293; 1930, 369, 570; 1932, 289; 1936, 73; 1948, 259.
6. **Beltran i Alzina, Antoni.** *Inca 13.08.1908 Prevere 26.05.1934. El primer nomenament que tengué fou el de vicari de sa Pobla de 1934 a 1941, en què passà com a vicari *in capite* del Port d'Alcúdia. El 1945 fou nomenat rector d'Alcúdia, fins que l'any 1972 fou nomenat beneficiat a la Seu. Morí a Palma dia 06.04.1990. *BOBM* 1990, pàg. 223-224. *BOBM* 1931, 322; 1932, 138, 203, 274; 1933, 234, 506; 1934, 215, 240; 1941, 337; 1945, 13, 207.
7. **Bisellach i Llopart, Joan Baptista.** *Inca 03.07.1912. Ingressà al Seminari de Mallorca i abandonà els estudis eclesiàstics per entrar al cos tècnic de Correus. Recomençà els estudis eclesiàstics en el Seminari de Barcelona. Fou ordenat prevere dia 25.10.1942 a la capella del Palau Episcopal de Mallorca per l'arquebisbe-bisbe Miralles, que l'havia admès al Seminari barceloní, i passà a ocupar el càrrec de vicari substitut de la parròquia de Sant Miquel. De 1949 a 1956 fou vicari de Sant Nicolau. De 1956 a 1970, ho va ser de Santa Catalina Tomàs. De 1970 a 1973, de Sant Sebastià. De 1973 a 1982, vicari *in capite* de s'Esgleieteta, que esdevingué parròquia l'any 1974 i ell en fou el primer rector. L'any 1982 es jubilà. Morí dia 30.05.1989. Fou marmessor de la manda pia de dona Maria de la Concepció Rubí i Mateu (1963) i destinà els diners a pagar el viacrucis de la nova capella del Seminari Nou, a la imatge de la Mare de Déu de la Unió del puig d'Inca i a l'estàtua de Sant Martí de Porres de la parròquia de Santa Catalina Tomàs (Palma). *BOBM* 1942, 381; 1949, 319; 1951, 180; 1956, 371; 1989, 297-299.

8. **Buades i Riusech, Gabriel** va néixer a Inca dia 17.11.1905. Fou ordenat prevere dia 14.06.1930. Participà en el Certamen presentant els números 233 “Descripción geográfica de la parroquia de Inca” (1929) i 234 “Inventario artístico-arqueológico de les iglesias parroquial y de Jerónimas de Inca” (1928). Començà l'exercici de son ministeri a la parròquia de Consell 1931-1933, per passar a la Vicaria *in capite* de Son Rapinya dia 05.03.1933. L'any 1939 passà com majordom al Seminari, fins que l'any 1944 fou nomenat vicari d'Inca, on romangué fins que dia 01.04.1948 passà com a rector a Campos. Hi restà fins dia 27.02.1953, en què fou nomenat rector arxipreste d'Inca. Bé treballà en la restauració del temple parroquial, reordenant la capella del Sant Crist i acomodant-la com a espai de pregària eucarística i de comunió. Comprà l'antic Hotel Domingo, per convertir-lo en centre parroquial i habitatge per a dos vicaris i locals on s'establí l'Escola Parroquial de nines, que completava la de nins, que funcionava als baixos de la Rectoria. Celebrà el Congrés Eucarístic Comarcal que tengué lloc a la ciutat l'any 1960. Sotadament morí a Inca dia 26.02.1962. BOBM 1962, pàg. 162-163. Reus I, 152-154.
9. **Caimari i Noguera, Andreu.** *Inca 10.02.1893. Essent patge del Sr. Bisbe fou ordenat prevere el 22.12.1917, i quedà com a catedràtic d'Humanitats al Seminari. Presentà els certàmens núm. 246 “Análisis y traducción de los diez últimos versículos (22-31) del salmo 22 de David” (1911), 247 “Repte d'amor”, poesia (1911), i 248 “Análisis gramatical y traducción de los cinco primeros versículos del capítulo 53 de Isaías sobre la Pasión de Cristo” (1910). El 1926 començà a ser oficial a la Secretaria de Cambra i Govern de la Cúria Diocesana, i obtingué un benefici (1928) a la Seu. Es doctorà en Teologia en el Col·legi Teològic de la Universitat Romana d'Estudis. El 1934 l'arquebisbe Miralles el nomenà canceller secretari i li concedí una canongia de gràcia, que l'any 1948 canvià amb la de canonge arxipreste. Morí el 14.02.1978. Hi ha publicades les seves obres: *In hoc signo vinces*, poesia (1913); *Els fogarons de santa Maria la Major* (1917); *L'Incendi de ca Na Vaquera*, poesia que fou Englantina d'Or en els Jocs Florals d'aquell any (1918); *Pressentiments* (1919); *Sermó de la Conquesta de Mallorca* (1920); *El Rt. P. Fr. Rafel Serra. Biografia* (1921); *L'aplega de les ovelles*, poesia que fou Englatina d'Or d'aquell any (1922); *Panegíric de la Beata Catalina Thomàs* (1924); *Instaurare. Viñetas de una Misión* (1927), prosa; *Biografia del Ilmo. Sr. Obispo de Mallorca, Dr. D. Gabriel Llompарт, Hijo Ilustre de Inca* (1928); *A Santa Teresita del Niño Jesús*, poesia (1929, Barcelona); *La Trobada de la Mare de Déu de Pollença. Drama en vers* (1929); *Perfils de la Ciutat* (1932), prosa; *Dª Concepción López de la Vega* (1935); *Edificant la Ciutat* (1935); *Sant Agustí. Confessions: el peregrí de la Ciutat de Déu* (1971), poema; *Tres englatines i un homenatge* (1973); *Estampes culturals Vic i Mallorca* (1974). GEM II, 355. BOBM 1948, 155.
10. **Cantallops i Llinàs, Bartomeu** *Inca 30.06.1890. Fou ordenat prevere dia 21.09.1918 i passà a Campanet per gaudir d'una capellania que pagava l'Ajuntament d'aquella vila. L'any 1920 era el vicari de Mancor de la Vall, i l'any 1923 començà a ser adscrit a la parròquia de Santa Eulàlia, fins poc abans de la seva mort, que li sobrevingué dia 14.01.1960. BOBM pàg. 57.
11. **Cifre i Llompарт, Jeroni.** *Inca 28.06.1917. Pvre. el 18.05.1940. Havia presentat els certàmens núm. 321 “El cisma de Oriente: notas históricas y actividades de la Iglesia para la unión según la encíclica Rerum Orientalium” (1937), 322 “Colección de textos del Antiguo Testamento griego que ofrecen alguna particularidad filológica o arqueológica”

[Lc. 10,25-37] (1938), 323 “Estudio de las aves en orden a su vuelo” (1936) i 324 “El Llibre de Contemplació en Déu del Beat Ramon Llull: estudio sobre las cuestiones filosóficas y teológicas contenidas en las distinciones XXIII a XXXII” (libro tercero) (1940). Començà l'exercici ministerial a la parròquia inquera fins que l'any 1944 passà com a ecònom al Pla de na Tesa. L'any 1955 era nomenat primer regent i després ecònom de Consell, i donà forta representació als seglars en la gestió parroquial. Hi restà fins a l'any 1967, en què es retirà per raons de salut. De 1970 a 1986 fou l'ecònom de Banyalbufar. Dugué a terme diferents millores al temple parroquial, sobretot féu restaurar l'antic orgue a G. Greenzing. Es jubilà el 1986 + Palma 18.10.1993. BOBM 1993, pàg. 420-421.

12. **Coli i Llobera, Joan.** *Inca 28.07.1893. Fent els estudis eclesiàstics al nostre seminari, rebé la clerical tonsura dia 19.12.1919, per rebre els ordes d'ostiari i lector dia 17.12.1920, i exorcista i acòlit dia 18.12.1921. L'any 1923 fou ordenat sotsdiaca a la Seu, diaca a la parròquia de Santa Eulàlia dia 07.10.1923 i vuit dies després (14), prevere a la capella del Palau Episcopal. Havia participat en el Certamen, on presentà l'any 1921 “Monografia històrica de la iglesia y exconvento de sant Domingo de Inca” i l'any 1923 “La participación activa del pueblo en la liturgia, como medio para acrecentar la vitalidad espiritual en las parroquias”. Dia 30.11.1923 rebia el nomenament de vicari per a la parròquia de Vilafranca, on romangué fins a l'any 1927, en què passà com a acollit a la parròquia d'Inca. De 1927 a 1937 fou el *custos* de l'oratori que hi ha a la colònia estiuenca del Mal Pas. L'any 1937 començà a ser el *custos* de l'oratori de Santa Magdalena, al puig d'Inca, i l'any 1940, el capellà del monestir de Sant Bartomeu, càrrec que ocupà fins a la jubilació l'any 1969. Tota la vida fou el cronista oficial de la ciutat d'Inca. Publicà nombrosos estudis històrics en els programes de festes de la ciutat. L'any 1970 edità *Historia del puig de Santa Magdalena d'Inca* i el 1982, *Culto y Patronato de los mártires de Christo Santos Abdón y Senén en la villa de Inca*. Finà a Inca dia 18.11.1985. BOBM 1986, pàg. 24.
13. **Cortès i Forteza, Santiago.** *Inca 12.04.1948. Fou ordenat prevere a Inca dia 25.07.1973 i passà com a vicari a la parròquia de Muro. 1974-1976, vicari a Sant Josep Obrer (Palma). 1976-1981, rector de Biniamar. 1981-1988, rector d'Andratx. 1988-1997, rector de Lloret. 1993-1995, arxipreste de Sencelles. 1998-2001, rector solidari de Mancor, Biniamar, Campanet, Moscarí i Selva. 2001, auxiliar de l'Arxiu Diocesà. 2002, capellà del monestir de Sant Bartomeu, compartint-lo com a rector de la parròquia de Sant Pere de Búger fins a l'any 2015. El 1978 començà a impulsar l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca dirigint-la fins a l'any 1984, al temps que era assessor del president del Govern balear per a la premsa forana. L'any 1984 començà a treballar a l'Oficina de Mitjans de Comunicació del Bisbat. Fou membre de la redacció de la revista *Km. 5* (1965). Ha treballat a les revistes *Nova Joventut* (1970) i *N'Alí* (Andratx, 1984). Ha publicat *Somni trenca* (1971); *Rai, poemes* (1975); 1979 *Maria, Mare corredemptora* (1979); *Petita història de cent anys de premsa a Inca* (1983); i *Inventari de l'Arxiu Municipal de Lloret* (1993). Ha fet diferents aportacions per a la coneixença del fet musical a Inca, juntament amb Mn. Joan Parets, com també nombrosos articles en els programes de festes d'Inca. És l'impulsor i el propietari de la col·lecció “Ximbellí”, dedicada a publicar estudis sobre la història d'Inca.
14. **Daviu i Romaguera, Jaume.** *Palma 14.09.1924. L'any 1933 començà els estudis eclesiàstics al nostre Seminari. L'any 1935 cantà la Sibil·la a la Seu. A causa del treball del seu pare vivia a Inca, i aquí estant fou ordenat prevere dia 31.05.1947. Havia presentat els certàmens núm. 359 “Estudio sobre las modulaciones en las melodías gregorianas de los

modos primero y segundo” (1946), 360 “Estudio sobre las modulaciones en las melodías gregorianas de los modos segundo y tercero” (1947), 361 “Parroquia de Santa Maria la Mayor de Inca (1944)” i 362 “Transcripción de una colección de documentos inéditos de alguno de los archivos de la diócesis: con notas o comentarios sobre los más interesantes” (1942). Començà l’ exercici ministerial com a vicari de Valldemossa i als pocs mesos fou nomenat vicari de la parròquia de Santa Catalina Tomàs, ja que fou militaritzat. L’any 1950 fou nomenat vicari *in capite* de s’Esgleieta. De 1953 a 1955 fou *custos* de la sagristia de la Seu i el 1955 passà a Ciudad Real amb el bisbe Hervàs, com a secretari particular i majordom del Palau, tot gaudint d’un benefici en aquella catedral i tenint cura del culte diví. El 1968 fou nomenat canonge prefecte de cerimònies d’aquella seu i professor de Litúrgia d’aquell Seminari. Era el secretari general del Secretariat Nacional dels Cursets de Cristiandat, residí a Madrid de dimarts a divendres fins a l’any 1986, en què retornà a Mallorca. Hervàs hi havia tornat l’any 1977. Residia a la parròquia de Sant Miquel, on ajudava i de la qual fou nomenat vicari parroquial. + Palma 01.06.1997. BOBM 1997, pàg. 259-359.

15. Dolç i Morro, Pere. *Inca 27.08.1946. Prevere el 10.06.1972. Començà a exercir el ministeri com a vicari a la parròquia ciutadana de Sant Pius X. El 1979 passà com a rector a Santa Margalida fins al 1984, en què es traslladà a Sant Francesc de Paula fins al 1986, any en què passà a Son Sardina per retornar l’any 1990 com a rector a la parròquia de Sant Pius X.

16. Fiol i Tornila, Pere. *Inca 27.09.1940. Pvre. 19.06.1966. Participà en el Certamen presentant els núm. 36 “La institució de los seminarios, obra importantísima del Concilio de Trento” (1964), 427 “Ejemplaridad sacerdotal del Rdo. D. Juan Mas Vallespir, bienhechor insigne del Seminario” (1966), 428 “Estudio documentado del período 1891-1948 de la historia del Seminario de Mallorca” (1965), 429 “El movimiento de los llamados espirituales en el siglo XIII y el Beato Ramon Llull” (1963), 430 “Guia ilustrada del Museo Bíblico del Seminario” (1966) i 431 “San Pablo en la historia, culto y arte de Mallorca” (1964), en col·laboració. Començà l’exercici ministerial com a vicari de Santa Maria i rector de l’antic Convent de Mínims, secretari de l’Arxiprestat i del Col·legi d’Arxiprestes que llavors es creà. El 1973 fou nomenat regent de la parròquia de Sant Josep Obrer, el 1975 rector i arxipreste de Petra. De 1979 a 1982 fou delegat diocesà de Pregària i Celebració de la Fe. De 1982 a 1988 treballà al Perú, parròquia de Sant Joan Maria Vianney, i delegat de l’OCSHA al Perú. Va ser rector de Muro de 1988 a 2015, en què es jubilà i passà a viure a Inca. El 1993, president de la Comissió d’Historiadors per a les Causes dels Sants. 2002, cronista diocesà. El 1978 es llicencià en Filosofia i Lletres a la UIB. Ha redactat la *Positio històrica per a la causa de canonització de sor Clara Andreu*, després d’haver transcrit els manuscrits: “Informació feta per les Religioses del Monestir de sant Bartomeu sobre Sor Clara Andreu” (1627), “Biografia de Sor Clara escrita pel Dr. Gabriel Benet Mir i Bertran” (1650), “Cotejo de la Vida y Virtudes, escrita pel P- Llorenç Reynés” (1777) i “La Biografia escrita per Mn. Josep Fàbregues” (1778). Ha publicat, a més de nombrosos articles i col·laboracions en temes històrics: *Història de Mallorca* (1980), dos volums en col·laboració; *Parròquia de Sant Domingo* (1982); *San Juan Me Vianney* (1986); *Puig de Santa Magdalena* (1991); *Història de Muro vol. IV* (1992), en col·laboració; *L’Església Mallorquina a Amèrica* (1992); *Muro i les seves platges* (1993), de la qual hi ha traducció a l’anglès, l’alemany, el francès i el castellà; *Sor Clara Andreu. Biografia* (1994); *Orgues i música a Muro* (1994); *750 anys d’Església a Muro* (1998), en col·laboració; *Muro. Guia dels pobles de*

Mallorca (1999); *Miquel Tortell i Simó. Sacerdot i organista* (2002); *Parròquia Sant Domingo, Inca* (2012); *Pere Joan Campins Barceló. Bisbe de Mallorca, 1898-1915* (2010); i *Rafael Stern, judío, converso y apóstol* (2013). GEM, V, 330. Fiol, 350.

17. **Fuster i Cortès, Miquel.** *Artà 28.12.1887. La família s'establí a Inca, on aixecaren una indústria de pasta de sopa. Fou ordenat prevere el 20.12.1913 i començà a exercir el ministeri a Búger, com a vicari fins a l'any 1926, en què es traslladà a Inca com a vicari. Llargues temporades fou el capellà castrense de la ciutat, tot desenvolupant una bona tasca catequètica a la barriada que sorgia després del tren, en els locals que el rector Rayó anava aixecant. Es jubilà de la vicaria inquera l'any 1967 i passà a viure a Palma, on ajudà en la nova parròquia de Sant Alonso Rodríguez, fins que li arribà la mort dia 28.04.1970. BOBM 1970, 301.
18. **Garau i Fiol, Sebastià.** *Inca 14.06.1908. Pvre. 31.08.1930. Començà exercint el ministeri com a vicari de Campanet fins a l'any 1932, en què passà a la ciutat d'Inca, com a adscrit a la parròquia i professor al Col·legi Beat Ramon Llull. Amplià estudis i es llicencià en Filosofia i Lletres l'any 195?. Féu oposicions a professor d'institut per a Filologia Clàssica. El 1959 era el director de l'Institut de Cartagena. Morí a Palma dia 21.03.1974.
19. **Garau i Pasqual, Francesc.** *Inca 19.09.1892. L'any 1903 inicià els estudis al Seminari i l'any 1907 passà a la Sapiència. Fou ordenat prevere dia 08.04.1916. Dia 15 passà l'examen al nostre Seminari i esdevingué batxiller en Dret Canònic. Començà l'exercici ministerial com a adscrit a la parròquia inquera i tenint cura de la preceptoria de l'Escola Parroquial. Dia 31.08.1922 era nomenat capellà del monestir de Sant Bartomeu. De 1926 a 1936 fou rector de Santa Margalida. De 1936 a 1943, rector de Santanyí, on tengué cura d'aixecar una capella a la coneguda i molt emprada Cala de Santanyí. De 1943 a 1953 fou rector d'Inca, on mirà d'aixecar una casa d'exercicis espirituals a l'ermita de Santa Magdalena i edificar locals per atendre la feligresia de més enllà del tren, en els solars que havia comprat el rector Rayó i que posteriorment (1959) serien el bressol de la novella parròquia de Jesucrist Rei. Als baixos de la rectoria hi establí l'Escola Parroquial per a nins que fornava i formava l'escolania. Poc abans de partir cap a Palma posà els escalons de pedra que encara ara hi ha al presbiteri. De 1953 a 1961 va ser rector de la parròquia ciutadana de Sant Miquel, on morí dia 29.10.1961. BOBM 1961, pàg. 324. Sunyer, 311-314.
20. **Garau i Planes, Antoni.** *Inca 19.10.1902. Pvre. 18.12.1926. Participà en el Certamen amb els treballs 460 "Anàlisis rítmico y melódico de los Communion de carácter descriptivo, desde la Dominica I de Adviento hasta la Dominica in Septuagesima (Graduale Romanum, edición vaticana)" (1924), 461 "Anàlisis rítmico y melódico de los Communion de carácter descriptivo desde la Dominica de Septuagesima a la de Resurrección" (1925), 462 "Anàlisis rítmico-melódico de las misas Fons bonitatis, Cum jubilo, Alme Pater, Orbis Factor; In feriis per annum" (1923), 463 "Doctrina Católica sobre el salario de los obreros" (1923), 464 "Estudio rítmico melódico de los Communion más importantes del Proprium y Commune Sanctorum" (1926) i 465 "Estudio sobre el segon llibre de Blanquerna" (1926). Havia estat blauet (1914). L'any 1916 entrà al Seminari i el 1925, a la Sapiència. L'any 1927 exercí uns mesos com a vicari de Gènova, per passar, el mateix any, a la vicaria *in capite* del Molinar, on restà fins a l'any 1932. El 1929 obtingué el Doctorat en Sagrada Escriptura. De 1932 a 1935 fou l'ecònom de Puigpunyent. De 1935 a 1942, vicari de Santa Eulàlia, i treballà a la presó (Estacions) i

tengué cura de les “Flechas Navales”. De 1942 a 1947 fou ecònom de Santa Creu. Dia 02.07.1947 guanyà la canongia magistral a la Seu de Madrid, on restà fins a l’any 1976, en què li arribà la jubilació canònica. Al Seminari de Madrid fou professor d’Oratòria i de Pedagogia Catequística. Va ser vocal de la Junta de Censura Eclesiàstica. El 1985 retornà definitivament a Mallorca, on finà dia 26.06.1999. BOBM 1999, pàg. 602-604. Rebé el títol, concedit pel rei Balduí de Bèlgica, de Comanador de l’Orde de Leopold II.

21. **Garau i Planes, Sebastià.** *Inca 14.12.1896. Pvre. 19.10.1919. Començà l’exercici ministerial com a vicari de la parròquia de la Soledat fins a l’any 1925, en què fou nomenat vicari *in capite* de s’Arenal. L’any 1931 fou nomenat rector de s’Arracó fins a l’any 1939. De 1939 a 1958 fou vicari a la parròquia de Sant Miquel i el 1958 fou nomenat capellà del monestir de les Caputxines fins que l’any 1969 es retirà, i celebrava cada dia a la novella parròquia de Sant Alonso Rodríguez. Morí a Palma dia 18.08.1988, als 92 anys, gaudí del títol de capellà de més edat del presbiterat mallorquí. BOBM 1988, pàg.421-22
22. **Garcies i Palou, Sebastià.** *Inca 20.11.1908. Havent fet els primers estudis amb les Religioses Franciscanes i a l’escola pública de Biniamar, i ajudat pel seu oncle Mn. Antoni Palou i Matheu (1869-1944), qui havia retornat d’Amèrica l’any 1912, passà a Palma, on aconseguí el títol de batxiller a l’Institut General i Tècnic de segon ensenyament. L’any 1925 entra al Seminari per cursar els estudis eclesiàstics. Féu oposicions i entrà al Col·legi de la Sapiència l’any 1927; aquest any participà en el Certamen i presentà el treball núm. 472 “De origine priorum hominis elementorum deque eorum unione secundum Concilium Viennense”, i l’any 1928, amb el núm. 473, “Vitae ortus ac notio secundum scientiarum experimentalium ac philosophiae placita”. El 1929 es traslladà a Comillas, on es llicencià i doctorà en Filosofia (1930). Becat per la Diòcesi, passà a la Universitat Gregoriana, on estudià Teologia i es doctorà (1935). A Roma fou ordenat prevere el 16.03.1935. Emprant les biblioteques Apostòlica Vaticana i la del Pontifici Institut d’Estudis Orientals escriví, sota la direcció de l’eximi orientalista P. Mauricio Gordillo S. J., la tesi doctoral vers *El Beato Ramon Llull y las controversias teológicas en el Oriente cristiano*, amb la qual aconseguí la nota de *magna cum laude*. Retornat a Mallorca fou nomenat ecònom de Sant Jordi, complint també com a capellà de l’Armada (1936-1940). El 1940 fou nomenat rector de Campos, on fundà una escola parroquial, que l’any 1943 amplià creant el Col·legi Fra Joan Balleter, perquè el jovent de la vila pogués cursar estudis de secundària; també hi fundà el Cine Albor per poder donar un sa esbarjo als feligresos. El 1948 fou nomenat rector de Sant Nicolau i aquest mateix any va fer oposicions a canonge arxiver i entrà al Capítol de la Seu mallorquina. Les repetí l’any 1962 per obtenir la canongia magistral. El 1954 fou nomenat delegat episcopal en el *Diario de Mallorca*, president de la Comissió Diocesana per a la construcció del nou Seminari, consiliari diocesà de la Unió d’Intel·lectuals Catòlics, consiliari del Consell Diocesà dels Homes d’Acció Catòlica i consiliari de la Germandat de Sant Cosme i Sant Damià (metges i apotecaris); el 1959, professor d’Eclesiologia al Seminari. El 1956 fou nomenat rector de la Maioricensis Schola Lul·listica, per succeir el fundador Mn. Francesc Sureda i Blanes (1888-1955), si bé el 1955 n’havia estat nomenat vicerector. L’any 1987 cessà com a rector. L’any 1960 fou el president del Comitè Executiu del I Congrés Internacional de Lul·lisme, celebrat a Formentor, com també del segon, que tengué lloc a Miramar l’any 1976. Ha donat a la impremta, a més, innumerable articles sobre teologia i medievalisme a les revistes especialitzades: *Analecta Sacra Tarraconensia*, *Hispania Sacra*, *Miscelánea Comillas*, *Estudios Franciscanos*, *Revista Española de Teología*, *San Jorge*, *Verdad y Vida*, *Communio*, i principalment a la revista *Estudios Lulianos*, que fundà

l'any 1957. Publicacions: *El Miramar de Ramon Llull* (1977), *Ramon Llull: Proverbis de Ramon* (1978), *Ramon Llull y el Islam* (1981). *Ramon Llull, en la historia del ecumenismo* (1986), *La formación científica de Ramon Llull* (1989), *Ramon Llull, Beato: El libro de los Proverbios: Liber Proverbiorum* (1989) i *Raíces mallorquinas de Ramon Llull* (1992). Participà en l'edició de les *Obres essencials (1957-1960)*. Ha fet múltiples cursos i conferències sobre temes lul·lians: al Consell Superior d'Investigacions Científiques, a l'Associació Espanyola per a l'Estudi de la Filosofia Medieval, a la Biblioteca Balmes de Barcelona, a les universitats de Friburg, Munic i Navarra. Ha definit la cronologia de les obres de Llull i la seva identificació històrica. Ha publicat un milenar d'articles d'apologètica cristiana a diferents periòdics, sobretot balears. Ha obtingut diferents premis: "Encomienda de Isabel la Católica" donada pel Govern espanyol (1960); Medalla de Plata de la Província, donada per la Diputació Provincial de Balears (1976); Medalla d'Or de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (1984); "Encomienda de número de la Orden de Isabel la Católica", concedida per S. M. el Rei (1986). El 1984 es publicà la *Bibliografia* de Sebastià Garcias Palou, rector de la Maioricensis Schola Lullistica, feta sota els auspicis del patronat de l'homenatge a l'autor i pagada per l'Ajuntament d'Inca. El 1989 la Maioricensis Schola Lullistica promogué la *Miscellania in honorem Sebastiani Garcias Palou*, en què col·laboraren 14 autors de diferents nacionalitats, com també 35 adhesions de prestigiosos *magistri* d'universitats d'arreu del món; també fou sufragada per l'Ajuntament d'Inca. L'any 2016 dit Ajuntament va iniciar el procés per nomenar-lo Fill Il·lustre de la ciutat. Morí a Inca dia 24.04.1993. BOBM 1948, 454; 1993, 318-322. Reus I, 148-152 GEM VI, 173.

23. **Genestra i Martorell, Bartomeu.** *Inca 21.02.1933. Pvre. 22.12.1956. Començà a exercir el ministeri com a vicari de Pollença fins a l'any 1973, en què passà de vicari *in capite* de Biniamar. De 1976 a 1981 fou el cinquè rector de la parròquia de Caimari. El 1981 s'incorporà al clergat d'Inca. L'any 1984 tengué cura de la parròquia de Jesucrist Rei i fou nomenat oficial de Caixa Diocesana. Vicari de Sta. Maria la Major, tenint cura de la Residència Miquel Mir. Arribada la jubilació l'any 2008 seguí ajudant les parròquies d'Inca fins que li arribà la mort el 25.07.2015. BOBM 2015, pàg. 559-560.
24. **Genestra i Truiol, Antoni.** *Inca 20.02.1897. Pvre. 15.10.1922. Començà l'exercici del ministeri com a vicari a la parròquia de Sant Llorenç des Cardassar fins que el 1938 passà de vicari a Alaró, on romangué uns mesos per anar a Santa Maria del Camí. Restà en aquella parròquia fins a l'any 1944, en què passà als Hostalets. El 1949 fou nomenat vicari de Sta. Eulàlia, on romangué tota la vida. Morí a Palma dia 06.04.1982. BOBM 1983, pàg. 235.
25. **Juan i Ripoll, Antoni.** *Inca 07.03.1881. Va néixer en el carrer de la Glòria i era fill d'un forner calvianer, Pau Juan i Moragues, i de Rosa Ripoll i Ripoll, al·lota de Deià. Començà els estudis eclesiàstics al nostre Seminari i després de les preceptives oposicions entrà a la Sapiència el 1898. L'any 1900 participà en el Certamen presentant el treball "Dinàmica terrestre interna: su principio y sus manifestaciones más notables y características". Ordenat prevere dia 23.09.1905, fou enviat com a vicari *in capite* a Establiments, però una cruel malaltia a la vista, que tira-tira el deixarà cec, aconsellà deixar la creixent feligresia i anar com a adscrit a la parròquia ciutadana de Santa Creu, on romangué fins que li arribà la mort dia 13.03.1928. BOBM 1928, pàg. 288.
26. **Llabrés i Martorell, Pere Joan.** *Inca 19.10.1938. La tardor de 1949 entrà al Seminari

per començar els estudis eclesiàstics. Participà en el Certamen presentant els treballs núm. 567 “Composición dramàtica en que se divulgue la doctrina catòlica referente a los principales problemas sociales de la actualidad” (1958), 568 “Las Decretales de Gregorio IX en el actual Código de Derecho Canónico” (1960), 569 “Doctrina i pensament jurídic de Ramon Llull: ambient jurídic de l'època. Les ensenyances lul·lianes del dret” (1959), 570 “L'ideal del martiri en la vida i en l'obra del Beat Ramon Llull” (1961), 571 “El P. Mariano Payeras, celoso misionero y continuador de la obra apostólica del P. Junípero Serra en California” (1961), 572 “Al pontífice San Pío X”, poesia (1955), 573 “En honor de la Virgen de Cura”, poesia (1956), i 574 “Versión literal y estudio morfológico, sintáctico, de los números 12, 14 y 15 de la Apología de san Justino” (1956). Acabats els quatre cursos de Teologia a Mallorca, passà a Roma (curs 1961/62), a la Universitat Gregoriana, on es llicencià en Teologia; rebé l'ordenació presbiteral a la capella del Col·legi Espanyol de mans de Mons. Giovanni Canestri, dia 19.03.1963. Acabada la llicència en Teologia passà, per indicació del Sr. Bisbe Enciso (1955-1964), a l'Ateneu Sant Anselm, on va rebre la Diplomatura en Sagrada Litúrgia el mes de juny de 1965, encara no existia la Llicenciatura en Sagrada Litúrgia. Eren els anys 1962-1965 del Concili II del Vaticà, que de manera ben marcada foren ben significatius en la vida del novell prevere. Arribat a Mallorca dia 31.08.1965, començava l'exercici ministerial com a vicari a la parròquia de Sant Nicolau (Palma) i el nomenament de vicepresident de la Comissió Diocesana de Litúrgia. Dia 12.04. 1975, rector de la parròquia de Santa Catalina Tomàs; 1980, president de la Comissió Diocesana de Litúrgia. 1981, membre del Consell de Direcció del CETEM; 1984, postulador de la causa de canonització de sor Clara Andreu; 1984, director del CETEM; 1986, canonge de la Seu; 1987-1990, delegat diocesà de Reflexió Teològica; 1995-1999, secretari general del Sínode; 1999, delegat diocesà de Patrimoni Cultural; 2003, representant del Bisbat en la Ponència Tècnica del Patrimoni Històric del Consell de Mallorca; 2005, vocal representant dels museus de titularitat eclesiàstica de la Comissió Tècnica Insular de Museus. També hi podem afegir director de la revista *Comunicació*, membre de l'Obra Cultural Balear, cap de redacció i posteriorment director de la revista *Lluc*, professor a l'Institut Superior de Litúrgia de Barcelona, membre del consell de redacció de la revista *PHASE* i col·laborador habitual de missa dominical, membre fundador de l'Associació Espanyola de Professors de Litúrgia, membre i portaveu de la Fundació Art a la Seu, Magister de la Maioricensis Schola Lullistica, director de les IX Jornades Gaudinistes celebrades a Palma el mes de juny de 2002, membre fundador del Grup Blanquerna. Tenim consignats més de cent articles sobre teologia, litúrgia, història, art i nació a múltiples revistes i publicacions col·lectives. Per ara també tenim consignats 74 “Goigs” a diferents advocacions del nostre devocionari popular. Ha donat a la impremta: *Els Gremis d'Inca* (1957), amb col·laboració amb Mn. Bartomeu Quetgles i Gaià); *El bautismo de vuestro hijo* (1970); *Pregó de Pasqua* (1974); *Sant Domingo d'Inca. El convent, l'església, la parròquia* (1987); *Ja vénc, Senyor: La vida de sant Alonso Rodríguez; Vida de Santa Catalina Tomàs* (1988); 1989 *La Beata Francinaina de Sencelles* (1989); *Les Germanes de la Caritat a Inca* (1993); *Dos hermanos para dar misericordia* (1994); *Gabriel Marià Ribas de Pina (1814-1873)* (1997), amb col·laboració amb Pere Fullana; *Inca en la història 1229-1349* (1998), amb col·laboració amb Ramon Rosselló); *Celebrar Nadal a Mallorca. Història, teologia, pastoral, el cant de la Sibil·la i altres tradicions mallorquines* (1999); *Cent anys de Caritat a Inca* (2000); *El retaule de la Puríssima Concepció, de Sant Bartomeu i de Sant Jeroni, del Monestir de Sant Bartomeu d'Inca* (2001); *La iconografia de l'església de Pina (Mallorca). El programa de Mn. Gabriel-Marià Ribas de Pina* (2006); *Dos-cents anys de Caritat Història de*

les Germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül (2007), dos volums. Molt significativa ha estat la tasca que realitzà en el camp de la restauració del nostre patrimoni religiós, tant a Inca, fent restaurar multitud de quadres i de retaules, com a tota la Diòcesi quan en fou el delegat. Organitzà i fou el comissari de les exposicions, acompanyades de preuades publicacions: *Santa Maria a Inca, L'art marià inquer* (1992); *Jesucrist a l'art inquer* (1996); *Els sants a l'art d'Inca* (2001). Tengué cura de la publicació en català, castellà i anglès de *Catedral de Mallorca. Memòria. Cursos 1999-2000; 2000/01; 2001/02; 2002/03; 2003/04*. Per tal de poder reformar el Museu Diocesà tengué cura de traslladar-lo a la casa de l'Església, disposant-lo a la capella i altres sales, i instal·lar-lo de bell nou a l'espai del Palau Episcopal, que fou beneït pel Sr. Nunci dia 16.04.2007. Cal consignar també la reforma de la capella de la Comunió de la Seu, que encarregà a l'artista Miquel Barceló i que, superades múltiples dificultats, fou inaugurada dia 02.02.2007. Morí de forma sobtada dia 07.07.2006, fou enterrat en la tomba familiar del cementiri d'Inca. L'any 1983 rebé el premi Jaume I d'actuació catalana que li atorgà la Generalitat de Catalunya; el 2001, el Premi Josep Maria Llompart de l'Obra Cultural Balear i el II Premi Fra Miquel Colom per part de l'OCB d'Inca. No foren pocs els articles laudatoris que es publicaren després de la seva mort tant a Mallorca com en els Països Catalans; n'excel·leix l'homenatge organitzat pel Grup Blanquerna i l'Obra Cultural Balear al monestir inquer, on es presentà el llibre *La fidelitat obstinada. Homenatge a Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell*. BOBM 2006, 477-479. *Comunicació*, núm. 1, 115/116, pàg. 51-61. GEM VII, 292-293; XIX, 71; XXIII, 212; XXIV, 202.

27. **Llinàs i Matheu, Miquel.** *Inca 18.09.1876. Pvre. 20.09.1902. Quedà com a adscrit a la parròquia d'Inca, però aviat passà com a vicari *in capite* de Moscari. El 1905 retornà a Inca com a vicari cooperador. Quan el rector Font es posà malalt (1913) fou nomenat regent fins que prengué possessori el rector Rayó (1920), i treballà com a vicari tot el temps del seu rectorat. Morí a Inca dia 04.08.1947. BOBM 1947, 273-274.
28. **Martorell i Mir, Joan.** *Inca 21.03.1925. Acomplerts els estudis eclesiàstics en el nostre Seminari, fou ordenat prevere a Barcelona, dia 31.05.1952, en l'avinentsa de la celebració del Congrés Eucarístic Internacional. De 1952 a 1954 fou vicari de Santanyí. De 1954 a 1958 tengué el mateix càrrec a la parròquia de Binissalem, on tenia cura de l'església dels antics germans Agustins. El 1958 fou nomenat ecònom d'Algaida, on restà fins al 1974, en què fou nomenat rector de Vilafranca. Allà residí fins a l'any 1979, en què anà a la parròquia ciutadana de Santa Catalina Tomàs com a vicari i on ha esmerçat la resta de la seva vida ministerial. Sunyer, 382-383.
29. **Martorell i Reus, Gabriel.** *Inca 03.02.1915. Començats els estudis eclesiàstics al Seminari, l'any 1937 entrava al Col·legi de la Sapiència. Participà en el Certamen, en el qual presentà el núm. 608 "El cisma de Oriente: notas históricas y actividades de la Iglesia para la unión, según la encíclica Rerum Orientalium" (1937), 609 "Enseñanzas pontificias sobre la educación cristiana de la juventud contenidas en la encíclica de Pío XI Rappresentanti in terra de 31 de diciembre de 1929" (1935) i 610 "Los Padres orientales y el primado de san Pedro: doctrina de S. Juan Crisóstomo" (1939). Ordenat prevere dia 03.06.1939, fou enviat com a vicari a Pollença, on restà fins a l'any 1944, en què retornà a Inca a causa d'una flebitis, que el martiritzà tota la vida. L'any 1954 fou nomenat vicari de Santa Maria la Major i treballà ardidament en el camp de l'Acció Catòlica femenina. Participà a les oposicions a rectoria que el bisbe Enciso convocà, i aconseguí

(1962) la rectoria de Santa Maria la Major, que regentà fins a l'any 1969. Remodelà la capella del Sant Crist per acomodar-la a les exigències litúrgiques conciliars i tengué cura de comprar diferents solars en vistes a possibles locals catequètics i parroquials de la creixent puixança urbanística de la ciutat. Promogué una gran recollida de firmes per poder arribar a la coronació pontifícia de la venerada imatge de Santa Maria la Major, fet que es dugué a terme dia 28 de maig de 1967 en el nou camp de futbol del Constància. Diferents circumstàncies que s'anaren agreujant aconsellaren que renunciàs la rectoria, cosa que féu el 1969. Establí el domicili a Madrid, on tengué temps per llicenciar-se en Teologia i en altres branques de ciències religioses. Morí a Guadalajara dia 11.12.2004. BOBM 2005, 49.

30. **Mateu i Coll, Bartomeu.** *Inca 24.05.1933. Pvre. 20.12.1958. Havia participat en el Certamen presentant el núm. 647 "Estudio sucinto de los antibióticos modernos" (1955) i 708 "Desde la ebonita y el celuloide hasta los plásticos modernos" (1956). Començà a exercir el ministeri a la parròquia de Sta. Margalida com a vicari fins que l'any 1963 fou nomenat vicari de Consell, on residí un parell de mesos, atès que el mateix 1963 fou nomenat ecònom de Mancor de la Vall; allà treballà fort ferm en les activitats apostòliques que anava fent la naixent Fraternitat Missionera del Verbum Dei. De 1967 a 1971 fou el rector de la recentment creada parròquia de Verge de Lluc, als habitatges de protecció oficial que duen aquest nom, al llinar del terme de Palma i Marratxí. Aixecà el temple parroquial i establí, mitjançant el futbol, forts vincles de la feligresia amb la parròquia. De 1971 a 1978 fou rector de Sineu, anys en què prengué molta força el moviment de les confraries de la Setmana Santa. El 1978 passà a Muro i el 1988, a Muro estant, el nomenaren rector de la novella parròquia que s'havia d'erigir a la Platja de Muro, Sant Albert el Gran. Aixecà el nou temple, que fou beneït pel bisbe Teodor Úbeda dia 07.07.1991, tot començant una gran activitat pastoral i litúrgica celebrativa entre els pocs estadants d'aquell indret i entre els nombrosos visitants de la temporada estiuenca. Una aturada cardíaca li ocasionà la mort, que li arribà a Muro el 21.02.2000. BOBM 2000, 225-226.
31. **Mora i Cànaves, Tomàs.** *Inca 10.07.1879. Anà fent els estudis eclesiàstics al nostre Seminari i dia 21.09.1900 rebé la clerical tonsura. Dia 26.04.1902 va fer títol de Patrimoni per poder accedir als ordes majors, que li foren donats: sotsdiaconat 19.09.1902, diaconat dia 12.03.1903 i presbiterat el 19.09.1903. Els seus anys de seminari van ser els anys en què Mn. Antoni M. Alcover treballava en la confecció del DICCIONARI, tasca amb la qual col·laborà don Tomàs, tenint cura de cercar les paraules de la Secció 511 "Capelleria" i "Barreteria". Aleshores vivia a la casa núm. 23 del carrer Major i figura en el llistat del col·laboradors que Alcover publicava en el *Bolletí del Diccionari* núm. 1, pàg. 25. Ordenat prevere aconseguí (1903) el benefici d'organista de la parròquia, càrrec que regentà tota la vida. Malgrat això, les circumstàncies socials i polítiques feren que l'any 1915 hagués de renunciar al benefici; no deixà el servei que realitzava a l'església, servei que alternà amb altres ministeris que li encarregaren, com el de capellà de les Religioses de la Puresa i el de la Secció d'Exploradors Catòlics d'Inca (1916). Dia 27.09.1953 celebrà amb molt de goig de tota la feligresia inquera les seves noces d'or sacerdotals, mentre seguia acompanyant amb l'orgue totes les funcions litúrgiques de la parròquia. Morí a Inca, on vivia al carrer del Jardí, núm. 20, dia 20.06.1974, als 94 anys.
32. **Moragues i d'Olesa, Jaume.** *Inca 27.10.1921. Malgrat que nasqués a Inca, ja no fou

batiat aquí, ja que la seva família no hi tenia arrels. Començà els estudis eclesiàstics en el Seminari de Mallorca, però acabà la Teologia amb els pares blancs, tan fort era el desig missioner que tenia. En aquell institut religiós fou ordenat prevere, al Burundi (Àfrica), el 28.06.1950, i dedicà la seva vida a les tasques missioneres que la institució li encomanava. Quan els mallorquins arribaren al Burundi l'any 1961 compartí amb ells tasques i projectes pastorals, i s'enrolà amb l'acció que anaven desenvolupant els capellans de Mallorca Missionera en aquelles terres, primer com a pare blanc, després de 1967 a 1988 com a sacerdot secular de la Diòcesi de Gitega. El 1988 fou incardinat a la diòcesi mallorquina treballant amb els mallorquins a Burundi fins al 1993, en què retornà a Mallorca. Dia 01.07.1993 fou nomenat vicari de la parròquia de la Vileta. En el mes de setembre de 1994 començà una jubilació activa i quedà adscrit a la parròquia del Vivero, i sempre a punt per substituir els capellans, sobretot la família missionera africana i a les parròquies de la perifèria palmesana. Morí a Palma el 26.11.2010. BOBM 2010, 735.

33. Noguera i Arrom, Josep. *Inca 20.06.1938. De petit, amb la família passà a viure a Palma; s'hi establí a l'Eixample, on regentaven un negoci d'alimentació. Freqüentà la parròquia de Santa Catalina Tomàs i l'aspirantat d'Acció Catòlica d'aquella parròquia. Entrà al Seminari per fer els estudis eclesiàstics. Essent estudiant de Teologia passà a la Universitat de Salamanca per ampliar estudis i allà rebé l'ordenació sacerdotal dia 14.04.1963. Reintegrat a Mallorca, fou nomenat vicari de la parròquia de Muro i hi romangué fins que l'any 1966 fou enviat de vicari al Terreno. De 1971 a 1982 fou rector de la parròquia turística de Santa Brígida (Cala Major), on conegué de manera molt directa la problemàtica del món del treball hotel·ler. Dia primer de juliol del 1982 fou nomenat rector de la parròquia de l'Encarnació i va ser elegit arxipreste d'aquella zona l'any següent; cessà en el càrrec dia 15.11.1993. Eren anys d'una forta empena i treball, juntament amb diferents feligresos, en el camp de la marginació i de l'emigració, i dels refugiats. De 1999 a 2006 fou el delegat diocesà d'Acció Social, i cessà també com a vocal del Patronat de la Fundació Deixalles, com a vicepresident del Patronat de la Fundació Canònica Joana Barceló i vocal del Patronat de la Fundació Social la Sapiència. Dia 01.07.2005 fou nomenat rector d'Alaró i l'any següent s'hi afegí el càrrec d'administrador parroquial d'Orient. Dia 28.07.2013 cessà, per jubilació, de rector d'Alaró i d'Orient, i morí, després d'una ràpida malaltia, dia 30.03.2016. BOBM 2016.

34. Payeras i Mulet, Francisc. *Inca 02.07.1903. Obtingué una beca com a cantadoret de la Seu, on cantà la Sibil·la l'any 1912 i 1913. Pvre. 19.12.1925. Participà en el Certamen presentant els núm. 813 "Anàlisis gramatical y traducción del salmo 2" (1917), 814 "Doctrina católica sobre el derecho de propiedad" (1924), 815 "Estudio del Libro de Sancta Maria: Resumen preciso de la teología mariana en él contenida; selección de los textos más notables por uno u otro concepto, que podrían utilizarse en la predicación del pueblo y en los ejercicios piadosos de su devoción a la Santísima Virgen" (1923), 816 "Estudio razonado de las proposiciones 5ª, 6ª 7ª y 8ª del documento de la Sagrada Congregación de Estudios de 27 de julio de 1914" (1921), 817 "Explicación razonada de las cuatro primeras tesis contenidas en la respuesta de la Sagrada Congregación de Estudios de día 27 de julio" i 818 "Selección y comentario de texto de la Doctrina Pueril del B. Ramón Lull" (1924). Començà l'exercici ministerial com a vicari de Biniamar fins que el 1928 passà al Seminari com a professor de Perfecció de Llatí. El 1929 fou nomenat capellà de les Religioses Reparadores. Professor de Religió de l'Escola de Comerç. Al

Seminari fou professor de Filosofia, Pedagogia Catequètica. Rector del Seminari del 1956 al 1960. Vicari general de 1960 a 1966, fou elegit vicari capitular a la mort del bisbe Enciso (1964). El 1962 féu oposicions a una canongia i les guanyà. Traduí una sèrie d'obres catequètiques de l'alemany al castellà, d'entre les quals excel·leixen els sis volums del *Handbuch zum Katholischen Katechismus*, publicats per l'editorial Herder de Barcelona entre 1959 i 1964 amb el títol de *Manual de catecismo católico*. Li han publicat diferents sermons i el 1944 edità *Siempre tuya*, biografia de Catalina Valens Nicolau. Dirigí la revista *Vida* i molts anys fou el director diocesà del Secretariat Catequètic. Col·laborà a *Correo de Mallorca* i *Diario de Mallorca*. Morí a Palma dia 08.06.1966. BOBM 1966, 158-160. GEM XIII, 24-25.

35. **Pesquero i Ramon, Saturní.** Fill de guàrdia civil, oriünd de Zamora i de mare llosetina, nasqué a Inca dia 17.11.1936, si bé l'any 1937 ja vivia al Port de Pollença, on fou confirmat dia 03.04.1937. Féu els estudis al Seminari de Mallorca, i essent estudiant de Teologia passà al Seminario Hispano-Americano de Madrid. Fou ordenat prevere a la capella del Seminari Nou dia 25.06.1961, i restà com a vicari del Vivero fins al 1962, en què passà al Brasil per exercir-hi el ministeri. Allà féu estudis de Filosofia i Lletres, i es diplomà en Psicologia Clínica, fundà (1971) una família i exercí la professió de professor de Psicologia de la Comunicació a la Universitat Federal de l'Estat de Goiás (Brasil), que quan es jubilà el declarà Doctor Honoris Causa. Ha donat a la impremta: *Nutrición y aprendizaje* (1985), *Enseñanza Básica: Casos y dificultades* (1985), *El Guernica arte-pasión* (1993), *El Genius loci de Joan Miró* (1994). Amb col·laboració ha publicat: *Arte hoy* (1985) i *Artes plásticas. Brasil 90* (1990). GEM, XIII, 85-86; Fiol 814. Mm. XXVI, 33-36.
36. **Quetgles i Prats, Joan.** *Inca 18.08.1877. Pvre. 21.09.1901. De 1904 a 1915 fou el vicesecretari de Cambra i Govern del Bisbat. El 1906 es llicencià a València en Sagrada Teologia. De 1903 a 1905 fou secretari de la Visita Pastoral. Canonge el 1912, prefecte de Litúrgia i professor de Litúrgia del Seminari. Fou el promotor de la construcció de l'església de Can Pastilla; en deixà una memòria escrita, que l'any 1993 Mn. Josep Cabrinetti donà a la impremta. Ha publicat: *Devocionari litúrgic i missal de les festes de la diòcesi de Mallorca* (diverses edicions). *Misal de bolsillo para la Misa dialogada; La piedad y la Liturgia* (1916); *El Ilmo. y Rvdo. P.Fr. Mateo Colom Canals, Obispo de Huesca; hijo ilustre de Mallorca* (1928), *Breve explicación dogmática, histórico litúrgica de la Santa Misa* (1938); *Lugares y Viajes de Cristo en el Evangelio* (1939); i *El Rdo. D. Francisco Rayó Brunet, arcipreste, hijo ilustre de Inca* (1944). A la sagristia de Santa Maria la Major hi ha el seu retrat pintat per Federico Molina el 1961. Morí a Palma dia 14.01.1962. BOBM 1962, 126-128; GEM XIV.
37. **Ramis i Ramon, Bernat.** *Inca 05.08.1896. Començats els estudis eclesiàstics l'any 1916 entrà a la Sapiència. Va presentar al Certamen núm. 899 "Análisis gramatical y traducción del salmo 118" (1916). Fou ordenat prevere dia 15.10.1922. Començà l'exercici ministerial com a vicari de Santa Maria del Camí fins al 1926. De 1926 a 1928 fou vicari de Moscarí. El 1928 passà com a vicari a la parròquia de Santa Creu. El 1939 fou nomenat prior de la Sang, on restà fins a la jubilació, que li arribà el 1966. Morí a Palma dia 27.01.1975. BOBM 1975, 150.
38. **Riusech i Pujades, Pere Josep.** *Inca 26.02.1903. Pvre. 19.12.1925. Presentà els certàmens núm. 929 "Análisis gramatical del texto del salmo 11, In Domino confido" (1920), 930 "Colección de pasajes oscuros del Salterio críticamente ilustrados, según el hebreo y

versiones autorizadas: ensayo de la crítica textual y versión del salmo 28 (Hebr.29) de la Vulgata, Afferte Domino, íntegro y del 140, Domine, clamavi ad te, en su versículo 5” (1923) i 931 “Doctrina y acción misionera del Beato Ramon Llull” (1922). Començà l'exercici ministerial com a vicari de Llubí, Selva. El 1935 ja exercia el ministeri a Buenos Aires. Retornà a Mallorca el 1961, on fou nomenat rector de la parròquia de Can Pastilla, però no s'hi aclimatà, i en el mes de novembre retornà a Califòrnia (Amèrica), on morí dia 05.05.1962. BOBM 1962, 352-353. Fiol 933.

- 39. Rovira i Ramis, Jaume.** *Inca 25.07.1941. Pvre. 21.06.1969. Participà en el certamen amb el núm. 950 “Índice catálogo de las obras musicales de autores mallorquines, existentes en los archivos de la diócesis anteriores al siglo XX” en col·laboració (1965). De 1969 a 1972 fou vicari de Campanet. De 1973 a 1982, rector de ses Salines i professor de Religió a l'Institut de Felanitx. Després d'uns mesos com a rector d'Alcúdia, passà (1983) a Barcelona a estudiar Teologia a la facultat catalana. Retornat el 1985, exercí el ministeri a la barriada de Son Gotleu, parròquia de la Mare de Déu de Montserrat, capellà de les Religioses Dominiques. De 1987 a 1992 fou delegat de Família. El 1993, vicari de Sant Domingo (Inca). Entre 1995-2002, rector al Pont d'Inca. De 2002 al 2014, prior de la Sang; començà aquest any a gaudir de la jubilació a la ciutat nadiua. Sunyer, 422-423.
- 40. Rubert i Perelló, Pere Miquel.** *Inca 21.09.1914. Pvre. 26.09.1937. Havia participat en el certamen amb els núm. 951 “Acción Católica: estudio bibliográfico sobre la misma” (1935), 952 “Análisis rítmico melódico de las partes variables de la Misa de la 1ª Dominica de Adviento” (1935), 953 “Análisis rítmico melódico de las partes variables de a Misa de la 2ª Dominica de Adviento” (1936), 954 “Colección de textos del Nuevo Testamento griego que ofrecen alguna particularidad filológica o arqueológica” [Lc. 1,8-13; 5, 18-20; Mc 2, 3-6] (1931), 955 “Estudio anatómico-fisiológico del cuerpo humano en orden a la Apologética” (1934), 956 “Estudio sobre el lithóstrotos de Juan, pretorio de Pilatos” (1936), 957 “Mapas históricos para el estudio de las profecías de Isaías sobre el Emmanuel” (1938) i 958 “La profecía de Isaías sobre el Siervo de Yavé” (1937). De 1937 a 1940 restà al Seminari com a capellà militaritzat. Passà a Biniamar com a vicari *in capite* fins a l'any 1942. De 1942 a 1948, vicari de Santa Maria la Major. De 1948 a 1951, rector de Pòrtol. De 1951 a 1976, rector de Caimari, on aixecà una nova rectoria. Retornà a Inca com a vicari l'any 1976, on restà fins a la mort, que li sobrevingué dia 08.04.1997. BOBM 1997, 252-253. Al despatx de la Secretaria de Pastoral de Santa Maria la Major podem contemplar dos dibuixos, fets a tinta xinesa, un sobre *Término parroquial de Inca. Septiembre 1938* i l'altre, *Plano de Inca. 1938*.
- 41. Sampol i Antich, Jaume.** *Inca 02.09.1895. Estudià el batxillerat entrà al Seminari. Participà en el Certamen presentant els núm. 981 “Análisis y versión del salmo 44, Eructavit cor meum verbum bonum (del texto griego de los LXX)” (1913), 982 “Influencia de la liturgia en la formación ascética del cristiano” (1917) i 983 “Ornamentos sacerdotales: su origen, simbolismo, forma más conveniente” (1916). Fou ordenat prevere el 16.03.1918, havent ja començat a ser prefecte de disciplina i professor d'Humanitats del Seminari el 1917. L'any 1923 fou nomenat secretari d'estudis del Seminari, càrrec que desenvolupà fins a l'any 1948, quan per raons de salut ho deixà. Morí a Palma dia 18.10.1961. BOBM 1961, 283.
- 42. Saurina i Corró, Bartomeu.** *Inca 03.08.1911. Pvre. 15.06.1935. De 1935 a 1938 fou el

vicari *in capite* de Biniamar. De 1938 a 1945, vicari de Lloseta. El 1945 fou nomenat vicari de Selva, on restà fins que fou nomenat vicari de la parròquia de Santa Maria la Major, en què morí dia 26.07.1983. BOBM 1983, 437.

43. **Soler i Serra, Baltasar.** *Sa Pobla 18.05.1927. Essent infant la família s'establí a Inca, on obrí una indústria càrnia i son respectiu comerç. Fou ordenat prevere en el Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona dia 31.05.1952 i començà l'exercici ministerial com a vicari de la parròquia de Lloseta, fins que l'any 1956 fou nomenat vicari *in capite* de Biniamar. El 1957 va ser nomenat professor i prefecte de disciplina del Seminari, on restà fins a l'any 1969, any en què fou nomenat vicari de la parròquia de Santa Maria la Major (Inca). Dia 29.06.1989 fou nomenat capellà del monestir de Sant Bartomeu, càrrec que tengué fins a l'any 1997, en què li arribà la jubilació. Morí a Inca dia 06.01.2011. BOBM 2011, 43.

NOTES

- [1] APSMM Llibre 170, Baptismes 1816-1827, foli 5.
- [2] Arxiu del Seminari, Llibre II de Matrícula, foli 263.
- [3] BOBM 1887, pàg. 230. APSMM Llibre 202 Defuncions 1887-1894, foli 9g.
- [4] ADM APS núm. 192 s/f.
- [5] A la sagristia de Santa Maria la Major hi ha una pintura seva amb aquesta llegenda: "Vera efigies Simonis Alzina Archidiaconus Sta. Ecclesiae Cathedralis Majoricensis. Obiit anno 1880" (verídic retrat de Simó Alzina ardiaca de la Santa Església Catedral de Mallorca. Morí l'any 1880).
- [6] BOBM 1865/66 foli 272. No sé per quines raons Llabrés Bernal (volum IV, pàg. 319) ens parla de la mort d'aquest prevere dient-nos que exercia el ministeri a la parròquia de Sant Nicolau.
- [7] Mn. Pau Ferrer i Seguí va néixer a Inca dia 13.05.1844. Dia 03.03.1861 rebia la clerical tonsura de mans del bisbe Miquel Salvà a la capella del Palau. Dia 15.09.1861 rebia els quatre ordes menors. El 15.05.1886 era ordenat sotsdiaca, per aquesta raó dia 22.10.1864 havia fet títol de Patrimoni; el 21.05.1867, diaca i el 11.05.1868 era ordenat prevere, aquest mateix any aconsegueix el grau de Batxiller en Teologia en el Seminari de Mallorca. Dia 25.08.1869 demanava permís per passar a residir a Palma per motius familiars. De 1871 a 1874 exercí el càrrec de vicari de Selva i de 1889 a 1904, el de notari de l'Arxiprestat d'Inca. De 1888 a 1903 fou el rector de Sant Domingo i finà a Inca dia 17.04.1904.
- [8] Mn. Gabriel Ferrer i Seguí, germà de Mn. Pau, havia nascut a Inca dia 20.01.1847. Dia 21.04.1866 demanava la clerical tonsura; dia 03.04.1872 feia títol de Patrimoni per poder passar als ordes majors, ja que dia 22.08.1874 demanava ser admès als quatre ordes menors i al Sotsdiaconat; dia 17.11.1874, al Diaconat i dia 04.02.1875, al Presbiterat. La seva vida ministerial fou curta, malgrat que tengués el càrrec de vicari de la parròquia, ja que als 32 anys, dia 30.08.1879, vivint al carrer de la Creu, moria d'una pneumònia crònica.
- [9] D. A. *Història de Mallorca* volum II. Mallorca Editorial Moll 1982 pàg. 381.
- [10] Pérez Ramos A. *El obispo Salvà. Un capítulo de la historia de Mallorca del s. XIX*. Palma de Mallorca, 1968, pàg.143.
- [11] BOBM 1862 pàg. 323-329.

SIGLES I ABREVIATURES

ADM: Arxiu Diocesà de Mallorca.

APSM: Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major.

BOBM: Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca.

DA: *Els Certàmens del Seminari Conciliar de Sant Pere*. Consell de Mallorca, 2005.

Fiol, P: *L'Església mallorquina a Amèrica*. Palma, 1992.

GEM: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

Mm: revista *Modèlics modelicons*.

Reus I: *Els rectors i els vicaris de Campos*. Campos, 1994.

Sunyer: *Els clergues de Santanyí i la comarca*. Santanyí, 2015.

Estadística escolar curs 1924-25. El cas concret de les escoles d'Inca

Antoni Aulí Ginard,¹ Joan Cánovas Salvá² i Joan Pons Julià³
i Jaume Soler Capó⁴

1 Mestre de Primària i d'Educació Física. toniag10@hotmail.com

2 Mestre de Primària i de Pedagogia Terapèutica. joan.canovas@hotmail.com

3 Mestre de Primària i d'Audició i Llenguatge. joanponsjulia@gmail.com

4 Mestre de Primària. solerubio1@gmail.com

Paraules clau: Inca, estadística, mestres, educació.

Resum. *Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), era necessari dins del món de l'educació que convergissin els interessos eclesiàstics i la construcció d'un estat fort i obert a adoptar trets d'altres estats europeu més moderns.*

Durant el curs 1924-25 es va dur a terme l'elaboració d'una estadística de les escoles nacionals de l'Ensenyament Primari que permetés un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic a Espanya. Avui presentem les dades recopilades pels mestres i les mestres de la ciutat d'Inca amb una petita ressenya sobre els docents i sobre la situació de les controvèrsies pedagògiques de l'època.

Keywords: Inca, Statistics, Teachers, Education.

Abstract. *During the dictatorship of Primo de Rivera (1923-1930), it was necessary in the world of education, ecclesiastical converging interests and building a strong state and open to take shots of other European states more modern.*

During the year 1924-25 was conducted statistics of the national school of Primary Education that allowed an exact knowledge of the state of public education in Spain. Today we present the data collected by the teachers of Inca city with a small review of the situation of teachers and educational controversies of the time.

1. INTRODUCCIÓ

L'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears té com un dels principals objectius de recollir, catalogar, restaurar i conservar els documents relacionats amb l'educació. El pas del temps és inexorable, i dades com les que oferim en aquesta comunicació no resten ni en el record. És per això que alguns dels documents que custodiem a l'Arxiu són autèntics tresors del passat, com ara un recull de fulls estadístics elaborats pels mestres i les mestres de les Escoles Unitàries de Primer Ensenyament durant el curs escolar 1924-1925. Aquests fulls, escrits a mà i amb tinta xinesa, amb una cal·ligrafia encisadora, ens van motivar a presentar el present estudi sobre les quatre escoles públiques que hi havia a Inca, a les quals molts avantpassats inquers aprenueren a llegir i escriure. Al mateix temps hem investigat qui i què s'ensenyava en aquells centres educatius. El resultat ha estat trobar-nos davant una època summament controvertida per les condicions tant precàries de l'ensenyament en contraposició a l'efervescència de corrents pedagògics innovadors que fins i tot avui en dia poden ser qualificats d'avantguardistes.

2. CONTEXT HISTÒRIC

Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) es va donar una època de gran interès pel món de l'ensenyament. L'Església catòlica tendia al control dels centres educatius per poder exercir un influx social a través de l'educació, però era necessari que convergissin, d'una part, els interessos eclesiàstics i, de l'altra, la construcció d'un estat fort i obert a adoptar alguns trets d'altres estats europeus més moderns com propiciaven els sectors més laics d'Espanya.

Un decret de febrer de 1924 ordenava destituir qualsevol mestre que ensenyés als seus alumnes doctrines oposades a la unitat de la pàtria o ofensives per a la religió. La figura del docent resultava d'extrema importància.

Una de les majors crítiques contra la dictadura era l'abandonament de les tasques culturals i l'enfrontament amb els homes de ciència. Des de fora de les nostres fronteres es taxava el govern de Primo de Rivera de reaccionari i obscurantista. Unamuno l'havia qualificat de: "Gobierno de pretorianos, de espadotas, de analfabetos enemigos de la enseñanza y del progreso".

Per contrarestar tals crítiques, algunes persones proposaren un ambiciós projecte d'atenció a l'escola primària; establir una línia política amb la qual modernitzar i donar una empenta estatal a l'ensenyament primari¹ mantenint la confluència del nacionalisme espanyol i la religió. Es donava una gran importància a la formació dels ciutadans i l'escola tenia una tasca fonamental en aquest sentit.

L'any 1925 la Direcció General de l'Ensenyament Primari que pertanyia al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts va publicar al Bolletí Oficial de l'Estat una real ordre sobre l'elaboració d'una estadística d'edificis, mobiliari i material de les escoles nacionals de l'ensenyament primari que comprenia la part economicoadministrativa: nombre d'escoles, matrícula i assistència escolar, amb el propòsit d'aconseguir un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic a Espanya. Aleshores, el subsecretari García de Leaniz era l'encarregat de la Direcció General de l'Ensenyament Primari.

¹ Ensenyament que proporciona els coneixements que es consideren bàsics en l'alfabetització.

El curs 1924-1925 fou un curs especial, ja que des de l'Administració varen remetre als mestres uns documents per tal de poder recollir dades estadístiques dels edificis escolars i del funcionament de les diverses escoles. La impremta d'*El Magisterio Español* va elaborar unes fitxes en què els mestres posaven els trets d'identitat de l'escola i després contestaven unes preguntes referents a: edificació, dependències, sala de classe i mobiliari escolar.

L'estadística es va fer a les escoles públiques nacionals "...que tienen sus haberes consignados todo o en parte en las nóminas del Estado..."² i s'utilitzaren tots els mitjans legals per advertir els mestres de la necessitat i l'obligació que en aquestes instruccions els foren imposades.

Els mestres havien d'omplir uns fulls estadístics oficials que s'havien de confeccionar o adquirir amb càrrec al material escolar. Després d'emplenar-los, els fulls s'havien de remetre signats i tancats al cap de la Secció Provincial de Primer Ensenyament en un termini de 23 dies (surt l'ordre dia 23 de gener, i s'han d'entregar abans del 15 de febrer). Els mestres, propietaris, interins o substituïts, eren responsables de la falta de compliment d'aquesta obligació.

Els caps de les seccions provincials d'Ensenyament Primari, a mesura que rebien els fulls emplenats, ordenaven el seu examen i rectificació si era necessària. Un pic revisats es feia un buidatge de les estadístiques en el termini d'un mes (el 15 de març).

Els estats i resums de cada província es remetien directament a la Direcció General (Secció de Publicacions i Estadístiques) del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts. En el cas que les escoles estiguessin tancades, eren els inspectors d'ensenyament primari els qui estaven obligats a recopilar i emplenar les dades. La secció de Publicacions i Estadístiques feia posteriorment el resum general de les dades recollides i les preparava per a la seva publicació oficial.

Les estadístiques eren diferents en les seves qüestions si anaven dirigides a escoles unitàries³ o graduades.⁴ Era una estadística molt completa referent a: nombre d'alumnes, edificació, dependències, mides i condicions de les aules, mobiliari i serveis. En el cas de les escoles graduades demanaven també sobre aparells tipus projector, cinematògraf, instruments i altres "menages".

3. LES ESCOLES D'INCA

El curs 1924-1925, a Inca, existien dues escoles unitàries públiques de nins, amb 183 (112 + 71) alumnes matriculats, i dues de nines, amb 167 (64+103) alumnes matriculades; és a dir, un total de 350 alumnes. La mitjana d'assistència era de 82 nins a la primera escola i de 59 a la segona, que representen el 73 % i el 83 % respectivament, mentre que a les escoles de nines la mitjana d'assistència registrada era de 38 nines a la primera i de 81 a la segona, un 59 % i un 76 % respectivament.

2 "Publicaciones, Estadística e Informaciones de Enseñanza", *Boletín Oficial del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*, 7, gener de 1925, 81-83.

3 Són aquelles formades per una sola unitat en la qual tots els alumnes de diferents nivells i edats es troben dins la mateixa aula.

4 Són les formades per diverses unitats amb alumnes de dos o més cursos.

De les quatre escoles tan sols una, la primera de nins, era propietat de l'Ajuntament, mentre que les altres tres eren propietat de particulars, per les quals es pagava un lloguer que oscil·lava entre les 150 i les 420 pessetes anuals.

Cap de les quatre escoles tenia pati, i totes tenien un excusat, però només una d'elles, la segona de nines, tenia aigua corrent.

Les dues escoles de nines estaven regentades per dones i les dues de nins, per homes; les quatre disposaven d'habitatge pel mestre o la mestra.

Les aules es ventilaven obrint les finestres i la il·luminació era bona pel nombre de finestres per aula i la seva dimensió.

Cap aula tenia sistema de calefacció i tan sols dues tenien electricitat (la segona de nins i la segona de nines). Els bancs i les taules eren del tot insuficients. A la primera escola de nins hi havia bancs per a 70 alumnes, mentre que la mitjana d'assistència era de 82 nins. A la segona de nins hi cabien 55 nins per a una mitjana d'assistència de 59. A la primera escola de nines hi cabien 30 nines per a una mitjana d'assistència de 38 i a la segona de nines, 58 nines per a una mitjana d'assistència de 81. De cap manera hi haurien cabut els alumnes matriculats en cas d'acudir-hi tots de cop.

Respecte a les observacions, només es detallen a les dues escoles de nins. S'observa que a la primera el mestre es queixa que l'aula no reuneix les condicions i que part dels mobles s'hauria de canviar. A la segona escola de nins, el mestre informa que la sala resulta molt petita malgrat que els mobles es troben en bon estat.

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Inca
2. Escuela de Inca
3. Matrícula en el curso 1923-24 112 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 82 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de el Ayuntamiento
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él No se alquilaba pesetas.
7. Fecha de construcción Se ignora, pero es muy antigua

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? No tiene
9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? No tiene más que uno
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin ella y en una cisterna
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? No la tiene.
14. Otras dependencias anejas No tiene
15. Observaciones respecto al edificio Es bastante regular.

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) Calle Duato 3.
2. Superficie 1625 metros \times 247 metros = 401375 metros cuadrados.
3. Volumen 1625 metros \times 247 metros \times 4,30 metros = 180395 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 360 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 1294 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos iluminación poca y ventanas
7. Ídem superficie total 524 metros cuadrados.
8. Orientación al Nordeste
9. Medio o sistema de ventilación empleado Abriendo las ventanas con frecuencia.
10. Ídem id. de calefacción _____
11. Ídem id. de alumbrado _____

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 2 hipersonales y 2 antiguas
13. Cabida de alumnos en ellas 60 alumnos
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario La sala reúne condiciones y mobiliario de escuela de enseñanza.

Imprenta de El Magisterio Español. Inca 15 febrero de 1925.
El Maestro,
Arnaldo Milla

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Jaca
2. Escuela de varios nr 2
3. Matrícula en el curso 1923-24 71 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 59 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de D. Suberchasa Florbés
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 300 pesetas.
7. Fecha de construcción antigua

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? No
9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? uno
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin agua corriente
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? No
14. Otras dependencias anejas _____
15. Observaciones respecto al edificio Es bastante regular.

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) planta baja
2. Superficie 11 metros \times 44 metros = 484 metros cuadrados.
3. Volumen 11 metros \times 44 metros \times 3,80 metros = 1874,80 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 275 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 278 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 7
7. Ídem superficie total 6 metros cuadrados.
8. Orientación de Sur a Norte
9. Medio o sistema de ventilación empleado Ventanas verticales
10. Ídem id. de calefacción ninguna
11. Ídem id. de alumbrado lámparas eléctricas

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 10 de hipersonales y 7 de mesa sientos
13. Cabida de alumnos en ellas 55
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario La sala reúne muy buenas condiciones y mobiliario de escuela de enseñanza.

Imprenta de El Magisterio Español. Jaca 15 de febrero de 1925.
El Maestro,
José Ferrer Pirella

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Jaca
2. Escuela de Inca
3. Matrícula en el curso 1923-24 64 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 38 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de D. Gabriel Arcega
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 420 pesetas.
7. Fecha de construcción _____

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? no
9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? uno
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin ella
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? antigua
14. Otras dependencias anejas _____
15. Observaciones respecto al edificio _____

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) primero
2. Superficie 10 metros \times 4 metros = 40 metros cuadrados.
3. Volumen 10 metros \times 4 metros \times 3,10 metros = 124,00 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 105 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 326 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 2
7. Ídem superficie total 3,00 metros cuadrados.
8. Orientación al Sur
9. Medio o sistema de ventilación empleado Natural
10. Ídem id. de calefacción _____
11. Ídem id. de alumbrado _____

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 2 hipersonales y tres antiguas
13. Cabida de alumnos en ellas 40
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario _____

Imprenta de El Magisterio Español. Jaca 15 febrero 1925
El Maestro,
Andreu Juan Verdier

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Jaca
2. Escuela de varios nr 2
3. Matrícula en el curso 1923-24 103 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 81 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de La Causa Agraria de Enseñanza del Principado de Aragón
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 150 pesetas.
7. Fecha de construcción 1914

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? No
9. Superficie total de éste 124 metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media 125 metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? No
12. ¿Con agua corriente o sin ella? corriente
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? No
14. Otras dependencias anejas _____
15. Observaciones respecto al edificio _____

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) primero
2. Superficie _____ metros \times _____ metros = 124 metros cuadrados.
3. Volumen _____ metros \times _____ metros \times _____ metros = 321,68 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 155 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 618 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 10
7. Ídem superficie total 124,0 metros cuadrados.
8. Orientación al Norte
9. Medio o sistema de ventilación empleado abrir
10. Ídem id. de calefacción _____
11. Ídem id. de alumbrado electricidad

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 2 hipersonales y 9 de silla con pupa y banca
13. Cabida de alumnos en ellas 65
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario _____

Imprenta de El Magisterio Español. Jaca 15 febrero 1925
El Maestro,
Andreu Juan Verdier

Figura 1. Fulls estadístics de les escoles d'Inca durant el curs 1924-1925 conservats a l'AMEIB

INCA	NINS 1	NINS 2	NINES 1	NINES 2
Matrícula	112	71	64	103
Mitjana d'assistència	82	59	38	81
Percentatge	73 %	83 %	59 %	78 %
Capacitat	60	55	30	65
Propietat	Ajuntament C/ de Dureta, 3	Sebastià Llabrés	Gabriel Armengol	Congregació de Sant Francesc
Lloguer anual	--	300 pessetes	420 pessetes	150 pessetes
Pati	No	No	No	No
Excusat	Sí	Sí	Sí	Sí
Aigua corrent	No (cisterna)	No	No	Sí
Habitatge per al mestre/a	Sí	Sí	Sí	Sí
Sala de classes	?	Planta baixa	Primer pis	Primer pis
Superfície	137,63 m ²	44 m ²	40 m ²	126 m ²
Alçada (sòtil)	7,30 m	3,80 m	3,10 m	--
Il·luminació (finestres)	4	3	2	10
Superfície total de les finestres	5,24 m ²	6 m ²	3 m ²	12,6 m ²
Orientació	O	de S a O	SE	E
Calefacció	No	No	No	No
Llum artificial	--	Elèctrica	--	Elèctrica

Taula 1. Comparativa de les estadístiques realitzades a les Escoles Unitàries d'Inca 1924-1925

4. ELS MESTRES I LES MESTRES

Arnau Mir Martorell.⁵ Va néixer a Mancor de la Vall el 22 de gener de 1863. Obtingué el títol de Mestre de Primer Ensenyament (01-10-1884) i va ser mestre interí a les escoles de Maó i Felanitx. Després d'aprovar les oposicions l'any 1889, va exercir a les escoles de Sant Joan, Cas Concos, Búger i Binissalem. Dia 1 de setembre de 1921 prengué possessió de la plaça de mestre a l'Escola de Nins núm. 1 d'Inca.

Li atorgaren el Diploma d'Honor per la Memòria Tècnica presentada a la Junta Escolar dia 28 de juny 1909 essent mestre de l'Escola de Búger. Uns anys després, va rebre el reconeixement de l'Ajuntament de Binissalem per la tasca desenvolupada (1912) i, més endavant, de l'inspector provincial de 1r Ensenyament per l'eficàcia durant tota la seva carrera professional (1920). L'any 1921 obtingué la felicitació de l'Ajuntament d'Inca per la seva tasca i, un any més tard, per l'èxit del Festival Escolar que havia organitzat.

5 Expedient personal (Arnau Mir Martorell). AMEIB. Secció Arxiu: 53, E4-3.

Estant a Inca fou sancionat amb la suspensió de mig sou durant un mes per estar indegudament absent de l'Escola durant nou dies (1923). Dia 1-10-1926 va morir als 63 anys.

Pedro José Fornés Perelló.⁶ Va néixer a Inca el 7 de setembre de 1885. Mestre de Primer Ensenyament (15-12-1905) i mestre de Primer Ensenyament Superior⁷ (1918).

Va ser mestre interí a les escoles de Fornalutx i Binissalem. Després d'aprovar les oposicions (1910) va exercir a les escoles d'Alaior, Búger i Pollença. Dia 1 de desembre de 1920 prengué possessió, mitjançant una "permuta", de la plaça de mestre a l'Escola de Nins núm. 2 d'Inca. Durant la seva etapa com a mestre tenia també una acadèmia on preparava els futurs batxillers. Es va jubilar dia 3 de juliol de 1957 a l'edat de 72 anys.

Andrea Juan Verdera.⁸ Va néixer a Manacor dia 7 de desembre de 1872. Mestra de Primer Ensenyament Superior (05-09-1894). Va exercir com a mestra interina a l'Escola de Sant Llorenç des Cardassar. Com a mestra propietària va estar a les escoles de Viladonja (Girona), Fornells (en dues etapes) i ses Salines.

Dia 1 de setembre de 1919 prengué possessió de l'Escola de Nines núm. 1 d'Inca, on va exercir fins al dia 31 de març de 1930. Dia 1 d'abril de 1930 passà a l'Escola de Nines núm. 1 de Manacor. La Junta Local de Sant Llorenç des Cardassar li va atorgar un premi per la tasca realitzada amb les nines de l'Escola (1901). Es va jubilar l'any 1942 a l'edat de 70 anys.

Antònia Mesquida Jaume.⁹ Nascuda a Campos el 15 d'octubre de 1857. Mestra de Primer Ensenyament Superior (21-12-1887). Va començar com a mestra interina a l'Escola de Nines d'Inca, on va obtenir plaça el dia 2 de gener de 1891. Durant tota la seva trajectòria com a mestra no es va moure de l'Escola d'Inca. El curs escolar 1924-1925 signà l'informe d'estadística com a mestra de l'Escola de Nines núm. 2 d'Inca. Es va jubilar dia 15 d'octubre de 1929 a l'edat de 72 anys. Per tant, va exercir més de 38 anys al mateix centre.

5. LA QÜESTIÓ PEDAGÒGICA DURANT ELS ANYS 20

L'escola pública a Espanya al voltant de 1925 presentava un panorama desolador. Una escola pobra en material: espais, instal·lacions i recursos; amb un professorat mal retribuït i amb poca formació; amb unes taxes d'escolarització que no arribaven al 50 % de la població entre els 6 i els 12 anys; amb desequilibris notables en la matrícula entre ambdós sexes; un absentisme escolar important; unes ràtios per professor elevades; un ensenyament amb mètodes rutinaris i programes limitats a l'ensenyament de la lectura, l'escriptura, el càlcul i la doctrina cristiana.

L'ensenyament primari estava dividit en elemental i superior. L'elemental comprenia: doctrina cristiana i nocions d'història sagrada, lectura, escriptura, principis de gramàtica castellana amb exercicis d'ortografia, principis d'aritmètica amb el sistema legal de mesures, pes i moneda; breus nocions d'agricultura, indústria i comerç. El superior comprenia endemés: principis de geometria, dibuix lineal, agrimensura, rudiments d'història i geografia (especialment d'Espanya), nocions

⁶ Antoni Aulí Ginard *et alii*: "Pedro J. Fornés Perelló, mestre d'Inca 1920-1941 i 1948-1957", *XV JEL Inca* (2014).

⁷ Aquests titulats havien aprofundit en els seus estudis de magisteri i estaven capacitats per impartir més matèries que els titulats en Primer Ensenyament Elemental.

⁸ Expedient personal (Andrea Juan Verdera). AMEIB. Secció Arxiu: 54, D3-6.

⁹ Expedient personal (Antònia Mesquida Jaume). AMEIB. Secció Arxiu: 54, A3-6.

generals de física i d'història natural. Aquesta normativa variava substancialment en el cas de les nines, ja que a la Llei, concretament al paràgraf sisè de l'article segon i al primer i tercer de l'article quart, substituïen les matèries que havien d'aprendre els nins per: "labores propias del sexo, elementos de dibujo aplicado a las mismas labores y ligeras nociones de higiene doméstica".¹⁰

Aleshores, la llei manava exposar a cada professor la didàctica especial de cada assignatura utilitzant una metodologia particular, que en ocasions es criticava per, malgrat estar molt ben feta, solia ser insuficient per orientar els alumnes de l'època des del primer moment cap a l'escola, fi darrer de la seva tasca que no s'havia de perdre de vista. Les consignes per als mestres i les mestres eren que cada lliçó havia de respondre a les preguntes:

1. L'assumpte de què es tracti; ha de figurar en el programa de l'escola?
2. En cas que sigui així, en quin grau s'ha de introduir?
3. A quin lloc?
4. Amb quina extensió?
5. Com s'ha d'ensenyar?

A l'ensenyament es presentaven freqüentment al mestre situacions imprevistes, preguntes inesperades, observacions enginyoses, problemes que només la inspiració del mestre i la seva cultura podrien resoldre en un moment determinat, cosa que feia que guanyés autoritat entre els seus alumnes.

"Para enseñar bien se precisan y son suficientes – creo yo– dos condiciones: 1ª un dominio absoluto de la materia que se trate de enseñar 2ª ser maestro, es decir, saber acomodarse a la capacidad del discípulo y poseer un gran poder de sugestión, y aquellas dotes – luz en la inteligencia, calor en el corazón – sin las cuales puede afirmarse que es cosa muerta la enseñanza".¹¹

Moltes vegades aquestes consignes no se seguien i s'introduïen sobretot definicions que s'aprenien de memòria, sense comprendre's en absolut, o aprenentatges molt elevats per a alumnes que just sabien fer les quatre operacions fonamentals. Mentrestant alguns i algunes mestres anaven a allò pràctic, com es feia a les escoles de nines, on feien un repàs de les quatre operacions fonamentals i els posaven problemes que discorrien en aquells moments, els demanaven amb quina operació es resolien aquells problemes i premiaven a sortir a la pissarra a les que ho fessin bé. D'aquesta manera descobrien que totes frisaven de contestar perquè a les nines els agrada fer-ho!

Oficialment aleshores no hi havia llibres de text (els universitaris es queixaven que a ells se'ls imposava l'adquisició d'obres generalment dolentes, cares i mal impreses, en paper que es rompia fàcilment i amb una enquadernació tant deficient com la impressió). Hi havia un corrent de mestres que estaven convençuts que als centres era necessari que hi hagués un llibre de text, amb el preu fixat. Ordinàriament es pensava que el que s'havia d'ensenyar a l'escola era: Gramàtica de la Llengua Espanyola, Geografia, Història i Aritmètica, però sembla que majoritàriament amb una indiferència absoluta quant a la utilització d'aquests coneixements a

10 "Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano de Enseñanza Primaria 1857)".

11 Pedro Lópiz Llópiz. "¿Una lección de Literatura?". *Revista de Escuelas Normales de Guadalajara*, 3, març de 1923, 69.

la vida quotidiana, sense tenir present el medi social en el qual havien de viure. Si perjudicial era fer sectari l'ensenyament, cosa que es feia sens dubte a les escoles religioses, no ho era menys l'ensenyament indiferent;

“Si perjudicial es hacer sectaria la enseñanza, no lo es menos la enseñanza indiferente; tanto daña la partidita sin respeto a la conciencia del alumno o educando, como dejarlo completamente indefenso ante los problemas que desde niño se le plantean constantemente en la sociedad”.¹²

Aquesta orientació de l'ensenyament havia de derivar-se d'una cosa en la qual aleshores encara no s'havia pensat a Espanya: havia de venir del programa de l'escola. Però no de tal nombre d'assignatures, que aquest ja hi era, sinó d'un programa de continguts i finalitats en el seu ensenyament.

Enfront es trobava l'educació dels progenitors que es dedicaven a preparar els seus fills per a la vida que a ells els havia semblat millor. Els conradors i jornalers transmetien dia a dia als seus fills les tradicions dels cultius, el coneixement del temps, el tracte amb els senyors... o baldats pel treball i cansats del camp, intentaven dirigir el seu futur cap a la ciutat. Aquesta elecció es fonamentava en un ideal de vida; la idea de la millor vida possible que els pares concebien per als seus fills.

“Según el destino para el cual se prepare a un niño, se le educará con arreglo a principios morales diferentes; mas, para alcanzar el fin, se precisará educarle, y esta operación será sometida a los principios universales de la educación” i també “La educación es la intervención inteligente y voluntaria de los padres en la evolución de las tendencias psicológicas del niño en vista de la adaptación al medio ambiente que juzgan mejor. O dicho de otra manera: la educación es la preparación del niño al destino que sus padres estiman mejor para él”.¹³

Freqüentment se sentien queixes que s'enviaven materials a les escoles perfectament inservibles en gran part. Normal, es deia. Què sabien les cases constructors de la formació de gabinets de ciències naturals, per exemple, adequats a les necessitats de les escoles de primària? Venien dels corrents pedagògics que preconitzaven que els treballs manuals a l'escola serveixen per fer els al·lots hàbils; per formar el gust, per educar la vista i per convertir la mà en un instrument fàcil, destre, ràpid del pensament humà. Havien de procurar el cultiu adequat de la intel·ligència, però les idees tenen el seu complement en l'acció i, per tant, no s'han de sacrificar ni l'una ni l'altra.

Després de les eleccions de la primavera de 1923, els i les mestres del país demanaven al govern que, responent a un criteri definit, orientés successivament els seus esforços a les diferents branques de l'ensenyament per ordre de necessitat; destacaven en primer terme i en grans lletres la manca de bons mestres i d'estudiants de magisteri i, en conseqüència, la dificultat d'extingir l'analfabetisme que affigia el país i que feia empegueir la comunitat educativa.

12 Rafael Altamira: “La formación profesional del maestro y la finalidad de la enseñanza”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 83.

13 Pedro Blanco Suárez: “Extractos de la obra Bosquejo de una Ciencia Pedagógica; los hechos y las leyes de la educación”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 91.

“Es imprescindible exigir responsabilidades en el orden académico, por el enorme atraso en que se encuentra el país, no obstante los gastos que se hacen en materia de instrucción pública, En efecto, de un modo notable se han aumentado los centros de instrucción, las escuelas, las subvenciones para enseñanza, los comisarios regios, los inspectores de todas clases y, sin embargo, la incultura sigue en aumento, el número de españoles que no saben leer ni escribir es aterrador” així com també “Deberían sonrojarse de vergüenza los políticos que, sin coto en sus pretensiones para distribuir fondos, son culpables de que España figure en última línea entre los pueblos europeos, por el número de sus analfabetos”.¹⁴

Mentrestant, els ideals de perfeccionament humà impregnaven la vida de les modernes institucions educatives; un món d'activitats que l'escola ideal intentava desenvolupar envers l'educació dels nins; progressos pedagògics que aportaven les escoles noves, les escoles de treball, les escoles Montessori, les repúbliques d'infants, els jardins d'infància, les escoles del mar, les escoles bosc i altres centres d'ampla base pedagògica i amb un pla complet i integral, que avui en dia en ple segle XXI encara intentem engegar. Però això no es podia dur a la pràctica a la majoria d'escoles, moltes d'elles unitàries.

“Existen hoy día en Madrid, Barcelona, Bilbao y otras ciudades y pueblos de España escuelas modelo donde se hace una labor fuertemente educadora y que constituyen nuestro legítimo orgullo profesional, pero hay que convenir que son muy pocas si se las compara con el gran número de escuelas españolas sucias, anquilosadas, rutinarias y memorísticas, verdaderas cárceles de la infancia por el aspecto y por la vida interior. Constituyen estas escuelas un verdadero atraso y un lamentable abandono”.¹⁵

6. CONCLUSIONS

Durant el curs 1924-1925 es va fer un estudi general a nivell estatal per poder conèixer l'estat de l'educació de primer ensenyament a Espanya. Segons les estadístiques elaborades pels mestres i les mestres d'Inca, es poden extreure les conclusions següents:

1. Les quatre escoles públiques d'Inca eren unitàries.
2. Hi havia més nins matriculats que nines. Les ràtios per mestre/a eren elevades.
3. L'absentisme escolar era molt elevat.
4. La majoria d'edificis escolars eren de propietat particular, i es pagava un lloguer anual.
5. Cap de les escoles tenia pati per a l'esbarjo de l'alumnat.
6. La capacitat de les aules era inferior a la mitjana d'assistència.
7. La majoria de mobiliari escolar era antic, insuficient i estava en males condicions.
8. Molts dels programes educatius eren molt limitats amb una metodologia rutinària.
9. A la vegada hi ha una gran efervescència de moviments pedagògics alternatius.
10. Els professionals estaven mal retribuïts.

¹⁴ Gabriel María Vergara: “Las responsabilidades académicas”, *Revista de Escuelas...*, 5, maig de 1923, 142.

¹⁵ Mariano Sáez Morilla: “Cursillos de orientación”, *Revista de Escuelas...*, 6, juny de 1923, 170.

7. REFERÈNCIES

- 1 “Publicaciones, Estadística e Informaciones de Enseñanza”, *Boletín Oficial del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*, 7, gener de 1925, 81-83.
- 2 Aulí Ginard, A. et al.: “Pedro J. Fornés Perelló, mestre d’Inca 1920-1941 i 1948-1957”, *XV JEL Inca*, 2014.
- 3 “Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano de Enseñanza Primaria 1857)”.
- 4 Lópiz Llópis, P. “¿Una lección de Literatura?”, *Revista de Escuelas Normales de Guadalajara*, 3, març de 1923, 69.
- 5 Altamira, R.: “La formación profesional del maestro y la finalidad de la enseñanza”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 83.
- 6 Blanco Suárez, P.: “Extractos de la obra Bosquejo de una Ciencia Pedagógica; los hechos y las leyes de la educación”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 91.
- 7 María Vergara, G.: “Las responsabilidades académicas”, *Revista de Escuelas...*, 5, maig de 1923, 142.
- 8 Sáez Morilla, M.: “Cursillos de orientación”, *Revista de Escuelas...*, 6, juny de 1923, 170.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

El Colegio de Inca. 1884-1900

Gabriel Pieras Salom

Cronista oficial de la ciutat d'Inca

Paraules clau: col·legi, ensenyament, alumne, professor, assignatura, direcció.

Resum. És un intent de donar a conèixer els inicis del primer col·legi privat de 1r i 2n Ensenyament a Inca sota el nom, primerament, de “Colegio de Inca” i, anys després “Colegio de Santo Tomás de Aquino”. Malgrat que la seva vida no fou gaire llarga, així mateix tengué una bona qualitat pedagògica. Alguns dels homes de carrera d'Inca i comarca feren els seus estudis primaris i secundaris en aquest centre.

Keywords: school, education, student, teacher, subject, location.

Abstract. *It's an attempt to present the beginnings of the first private school in Inca. First of all it was called “Colegio de Inca” and later “Colegio de Santo Tomás de Aquino.” Although this school didn't last more than 30 years, it had a good quality in education. Some famous people in Inca studied there.*

1. INTRODUCCIÓ

La documentació del Colegio de Inca prové de l'Arxiu Gabriel i Miquel Pieras. Inca. Mallorca, dels papers que ens varen regalar a l'hora de vendre la casa pairal de Ca n'Amer. Hi ha un poc de tot: les tres publicacions informatives, datades de 1884, 1885 i 1886; tres “subvencions” per valor de 500 pessetes cada una i a nom de Bartolomé Amer Danús. També comptam amb un inventari dels objectes que hi ha en el Col·legi en data 1 de setembre de 1886; una llibreta de comptes que va des de l'any 1899 fins a 1900, que conté a la vegada un llistat dels alumnes i un dels professors. Igualment aquest fons compta amb la compra d'un estendard i on ha d'anar quan desaparegui el citat Colegio de Inca. Hi ha una gran quantitat de qualificacions i factures dels alumnes Antoni i Pere Amer Sastre, fills de don Bartomeu, dels anys 1883-1888. No hi manquen les cartes, avisos, apunts, etc. He de fer notar que he traduït del castellà al català tota la informació.

2. PRIMERA PUBLICITAT. ANY 1884

“INSTITUCIÓ D'ENSENYAMENT TITULADA ‘COLEGIO DE INCA’

Establert a la indicada vila de l'illa de Mallorca, a càrrec dels senyors Llicenciats D. Joan Font i D. Ildefons Rullan, Prevere, sota la inspecció de l'empresari D. Joan Ripoll i Trobat.

Aquest Establiment, no acabat encara, tot i ser el seu cost actual de més de seixanta mil pessetes, reuneix condicions higièniques molt fàcils d'apreciar per aquell que el visiti; està aïllat en un lloc relativament alt i envoltat d'una gran i densa zona agrícola, circumstàncies que forçosament han de dotar-lo d'aire i llum en abundància, condicions altament importants per a la nostra vida. La proximitat a l'estació del ferrocarril, centre de la nostra línia, permet una fàcil, ràpida i còmoda comunicació entre les famílies i els alumnes, la qual cosa va procurar tenir molt en compte la Junta Directiva de l'esmentat Col·legi, en tractar de la seva instal·lació. L'edifici està separat de la població, prou perquè el moviment que produeix el seu caràcter mercantil no influeixi sensiblement en l'ordenada marxa necessària a tot centre d'ensenyament i educació, i prou a prop perquè l'administració del mateix tingui a mà el que necessita per al bon acompliment de la seva tasca.

Igual que en la instal·lació, ens vàrem mirar amb el deteniment que el cas requeria, en la distribució de les seves múltiples dependències, i en particular en els dormitoris, dotant-los d'un volum d'aire no inferior a cinquanta mil litres, cosa que l'higienista més escrupolós reprovaria, a no estar el Col·legi establert en un país meridional.

No podem ni volem amagar, d'altra banda, que precedia la idea de reunir un nombre no molt considerable d'alumnes, si bé amb el deliberat propòsit, d'exigir una pensió més en harmonia amb les necessitats de la moderna ensenyança, a fi de poder portar una vida no tan lànguida com desgraciadament porten entre nosaltres els col·legis, i complir degudament amb els fins que ens proposem per més que no desconeguem la població de l'illa i la seva falta de costum de gastar en la instrucció dels seus fills durant el període de la primera i segona ensenyança.

Els fins, doncs, que ens proposam propis de tota institució d'aquesta índole, poden resumir-se en tres: Educació, Ensenyament i Alimentació, no essent en el nostre concepte cap d'ells inferior als altres.

Essent l'educació, un dels mitjans més eficaços per al perfeccionament de la vida humana, dit està que procurarem sigui la més acurada possible baix el seu triple aspecte físic, intel·lectual i moral.

Com no desconeixem, a més, que la instrucció ocupa avui dia un lloc preferent en la societat, ens esforçarem perquè sigui la més completa i sòlida possible, prenent l'infant des dels seus més tendres anys per inculcar les primeres nocions, ampliar després amb l'ensenyança elemental i superior, i seguint fins a haver completat la segona, tal com la exigeixin les lleis vigents.

Atendrem, finalment, al fet que l'alimentació dels nostres alumnes sigui tot lo més sana, abundant i variada que es pugui.

Ensenyament:

Perquè aquest sigui més progressiu, el dividim en tres classes: de Pàrvuls, Primera i Segon ensenyament fins al grau de Batxiller.

Pàrvuls:

Comprendrà les matèries següents:

- Lectura: fins a llegir amb seguretat paraules soltes.
- Aritmètica: coneixement dels guarismes i la seva ocupació per formar i llegir quantitats.
- Escriptura: des dels primers traços fins a la formació de majúscules i minúscules en paper pautat núm. 1.
- Catecisme:
- Vocabulari: Mallorquí-castellà.
- Nocions orals de Geografia local.

Elemental i Superior:

- Lectura: continuació de la mateixa fins a la de manuscrits.
- Aritmètica: des de les quatre operacions fonamentals, fins a la regla d'al·ligació, inclús el coneixement del sistema mètric decimal.
- Escriptura: la seva continuació fins a obtenir un bon caràcter cursiu en paper pautat núm. 7
- Gramàtica: coneixement de les seves quatre parts i exercicis pràctics de les mateixes.
- Geografia i Història de les Balears i nocions geogràfiques d'Espanya.
- Catecisme i Història Sagrada.
- Urbanitat.
- Solfeig.

Segon Ensenyament:

Comprendrà totes les assignatures que exigeixin les lleis vigents per aspirar al grau de Batxiller. Els alumnes del primer any tendran a més de les classes corresponents, una diària d'escriptura al dictat.

Pensam també, si les circumstàncies afavoreixen els nostres propòsits, ampliar el quadre d'assignatures per a aquells que no necessitin la instrucció que es requereix per a estudis universitaris, i sí d'immediata aplicació als usos comuns de la vida.

Equip:

L'equip que han de portar els alumnes interns ha de ser el següent:

- Un llit de ferro, amb la seva màrrega, matalàs i coixí, o un catre amb el seu matalàs i coixí.
- Un cobrellits, un cobrellit gruixat per a l'hivern, cadira, penjador, un rentador amb el seu trípod i una escopidora.
- Quatre llençols, tres fundes de coixí, tres tovalloles, tres tovallons, 4 bruses, segons model i tot allò necessari per a la neteja.
- Un cobert de plata o metall blanc i ganivet amb mànec de metall.
- Un *secretaire*, segons model, per a la roba i altres estris.

Alimentació:

Serà la següent:

- Berenar del matí.- Xocolata amb ensaïmada o panet.
- Dinar.- Sopa variada, cuinat, principi, vi i postres.
- Berenar del capvespre.- Pa amb fruita o un altre equivalent.
- Sopar.- Sopes de pa, principi, vi i postres.

Preus:

Els alumnes interns pagaran per la manutenció i classes, cinquanta-dues pessetes amb cinquanta cèntims mensuals, pagadores per trimestres avançats.

No indicam la retribució dels alumnes mig pensionistes i externs, suposat que la major part residiran a la població i podran fàcilment assabentar-se a la secretaria del propi Col·legi.

Observacions:

Després del que s'ha exposat tot lo relatiu a l'ordre econòmic, creiem del cas advertir, que estam molt lluny de suposar, que un col·legi, hagi de revestir caràcter marcat de mercantilisme, i menys en una època en què tant es necessita propagar al país la instrucció i educació; però com que no és possible constituir una administració i direcció serioses sense cobrir les atencions necessàries amb cert alleujament i suma puntualitat, creiem convenient que els alumnes satisfacin la meitat de la seva pensió durant les vacances que es prenguin a l'estiu; doncs el caràcter permanent que revesteixen els serveis d'aquesta índole no permet suspensió alguna. Recomanem als pares o encarregats dels alumnes procurin que aquests no interrompin per tant molt de temps, com de costum, la seva estada a l'establiment, com que així podran aconseguir no es debiliti l'hàbit de l'estudi que hagin contret, els professors veuran coronats els seus esforços i els deixebles recolliran tot el fruit que esperar-se pugui de la seva anterior aplicació.

Les classes d'ornament, que de moment oferim, són les de Dibuix i Música. Podran estudiar els alumnes amb el beneplàcit dels seus pares o encarregats i amb el de la Direcció, abonant 4 pessetes per cada una d'elles.

Els llibres i útils d'estudi, matrícules, drets i despeses d'exàmens oficials seran de compte de l'alumne, com també el rentat de la roba, l'assistència mèdica i el cost de les medicines.

El reglament interior del Col·legi es llegirà als alumnes el dia del seu ingrés en tot allò que fa referència als seus deures i drets, i els seus pares podran assabentar-se del mateix en la seva totalitat, per la qual cosa tendrem ocasió propícia de repetir que siguin molt moderats hora de permetre als seus fills que s'absentint del Col·legi sense necessitat reconeguda.

Quadre de professors:

D. Joan Ripoll, Llicenciat en Ciències.

D. Joan Font, Llicenciat en Filosofia i Lletres.

D. Ildelfons Rullan, prevere i Llicenciat en Filosofia i Lletres.

D. Josep Riera, Professor de primer ensenyament.

D. Joan Torrandell, Professor de Música.

D. Lluís Terrassa, Professor de Dibuix.

Direcció:

Director, D. Joan Font.

Vice-director i Rector-regent, D. Ildefons Rullan.

Inspector, D. Joan Juan.

Inca 1^r de Setembre de 1884”

3. SEGON DOCUMENT INFORMATIU. ANY 1885

COL·LEGI D'INCA

Establert a la vila d'aquest nom, a l'illa de Mallorca, baix l'advocació de Sant Tomàs d'Aquino i dirigit per D. Joan Font i Molas, Llicenciat en Filosofia i Lletres i antic Professor i Ex-director del Col·legi de Sant Lluís Gonzaga de Santa Maria.

Aquest establiment, si bé no conclòs encara, com aixecat aposta, reuneix condicions higièniques d'excel·lent importància en èpoques com la que travessam, i molt recomanables i fàcils de ser sempre apreciades per qui es digni visitar-lo, ja que a la molta capacitat de les seves cambres dormitoris i altres dependències, s'hi ha d'afegir la de trobar-se aïllat en un lloc relativament alt, clar i envoltat d'extens, i frondós camp, per la qual cosa gaudís de llum abundant i aires puríssims, elements necessaris de vida i robustesa

La seva proximitat a l'estació del ferrocarril, d'altra banda, permet una fàcil i ràpida comunicació entre les famílies i els alumnes. Està a més, l'edifici, prou separat de la població, ja que el moviment mercantil hagués pogut influir desfavorablement en l'ordenada i tranquil·la marxa de l'establiment; i prou proper perquè l'Administració de la mateixa tengui còmodament a mà allò que necessita per al bon acompliment de les seves finalitats.

Indicades, doncs, a grans trets les condicions topogràfiques de l'Edifici-Col·legi, tan sols ens resta parlar de l'objecte primordial i únic al què es troba destinat, i que no és altre que facilitar als joves estudiosos mitjans adequats de ser un dia útils a si mateixos, a la seva família i a la seva pàtria. Heus aquí el nostre ideal; i aspirem a realitzar-ho per l'Educació i Ensenyament, i vet aquí i els mitjans de què pensam valer-nos.

I per no pecar de prolixos, condensarem tot allò que fa a l'Educació en aquella importantíssima màxima de *mens sana in corpore sano* que, interpretada amb criteri sincerament catòlic, ha de donar-nos peu per consignar aquí, encara que sigui de passada, que si hem de procurar per als nostres alumnes una alimentació sana, variada i abundant, ens esforçarem molt i molt perquè l'ensenyament que en el Col·legi rebin sigui tot lo educatiu possible des del punt de vista estètic, intel·lectual i moral, i es distingeixin més pels seus fins modals.

Tocant a l'ensenyament pròpiament dita, a fi que conservi el caràcter educatiu que li deixem assignat i serveixi al mateix temps de preparació per a una carrera o per als usos més comuns de la vida, la dividirem en *ensenyament primari i segon ensenyament*, i aquell es subdividirà en tres graus, que seran com altres tants cercles concèntrics.

Pel que fa a la segona ensenyança, no podem per ara desviar-nos del camí que ens ha marcat el vigent pla d'estudis.

L'ensenyament primari, per tant, ha de comprendre:

Pàrvuls:

- Lectura.- Distinció de les lletres majúscules i minúscules, i coneixement de les seves vàries combinacions fins a llegir amb seguretat paraules soltes.
- Escriptura.- Des dels primers traços fins a la formació de minúscules i majúscules en paper pautat número 1.
- Aritmètica.- Coneixement i formació de guarismes i la seva ocupació per escriure i llegir quantitats.
- Catecisme.- Decoració verbal de les oracions més usuals i interessants al cristià.
- Vocabulari Mallorquí-Castellà
- Nocions orals de Geografia Local.

Ensenyament Elemental:

- Lectura.- Continuació de la de pàrvuls fins a la de vers.
- Escriptura.- La seva continuació fins a obtenir un bon caràcter cursiu en paper pautat N° 7.
- Gramàtica.-Coneixement teòric i pràctic de les seves quatre parts.
- Aritmètica.- Des de les quatre operacions fonamentals de nombres enters incomplexos fins als complexos, amb inclusió del sistema mètric-decimal.
- Geografia i Història de les Illes Balears.
- Catecisme i Història Sagrada.
- Urbanitat.

Ensenyament Superior:

- Lectura.- La seva continuació fins a la de manuscrits.
- Escriptura.- La seva continuació en paper blanc ratllat, sense ratllar amb falcilla i sense.
- Gramàtica.- Redacció dels documents més usuals i senzills.
- Aritmètica.- Raons i proporcions fins a la regla d'al·ligació.
- Geometria.- Lleugeres nocions de Geometria Plana

Segon Ensenyament:

Comprèn les assignatures que exigeixen les lleis vigents per aspirar al títol de Batxiller, amb excepció de la Història Natural, Física i Química i Agricultura.

Els alumnes del primer any tindran, a més de les classes corresponents, una d'escriptura al dictat, i els del segon any una altra d'Aritmètica pràctica.

Equip:

L'equip dels alumnes interns ha de ser el següent

- Un llit de ferro amb la seva màrfega, matalàs i coixí, o bé un catre amb el seu matalàs i coixí, sense perjudici d'uniformar-lo al seu degut temps.
- Un cobertor, un cobertor d'abric per a l'hivern; cadira, penjador, lavabo amb el seu trípede, quatre llençols, tres fundes de coixí, tres tovallols, tres tovallons, quatre bruses, segons model, i el necessari per a la neteja personal i de vestir. Un cobert de plata o metall blanc i un ganivet amb mànec de metall i un *secrétaire*, segons model.

Alimentació:

Creiem ja arribat el cas d'anunciar que anam a introduir en aquest apartat una lleugera variant que confiam sabran apreciar en el que val, molts de pares de família, i que consisteix en rebaixar dues pessetes amb cinquanta cèntims als de 2on ensenyament, i set pessetes amb cinquanta cèntims als d'Instrucció Primària. Malgrat aquestes rebaixes, farem, segons en un altre lloc deixem ja explicat, que l'alimentació sigui sana, abundant i variada.

Preus:

Els alumnes interns de segon ensenyament abonaran, per tant i per trimestres anticipats, 50 pessetes mensuals.

Els alumnes interns d'instrucció primària han de pagar per trimestres avançats, 45 pessetes mensuals.

Pel que fa als migpensionistes i externs, tant d'instrucció primària com de segon ensenyament, els preus no han variat i es trobaran de manifest en la Secretaria de l'establiment.

Observacions:

Per simplificar tot lo possible l'administració, es computarà el temps de permanència de cada alumne en el Col·legi des del dia 1 del mes d'entrada, si ingressà la primera quinzena, i des del 15 del mateix mes, si a la segona. De la mateixa manera es procedirà amb els externs.

I tota vegada que no ens guien mires de lucre l'escometre semblant empresa, no podem per altra banda deixar a l'atzar la sort de l'Establiment, ni l'educació i instrucció dels nostres alumnes que podrien quedar ressentides notablement, si no tractéssim d'abreujar tot lo possible el llarg espai de temps que solen durar les vacances d'estiu. Així que, si s'ha de constituir una Direcció i Administració serioses, i han de cobrir-se les atencions necessàries amb cert alleujament, i suma puntualitat; i si, d'altra banda, s'ha de procurar conservin els escolars l'hàbit de l'estudi, disciplina i ordre que amb el temps haguessin après, jutgem necessari recomanar als pares i encarregats dels alumnes que s'absentin aquests del Col·legi tot el menys possible durant l'època d'estiu, abonant en tot cas la meitat d'aquestes vacances, o més de la meitat, si per més temps romanguessin a l'establiment, ja sigui per repassar el que s'ha estudiat, ja per preparar-se en les assignatures que haguessin d'estudiar en el curs que ve i conservar per tal manera els hàbits de la vida col·legiada. Les classes d'ornament que de moment oferim són Dibuix i Música. Podran estudiar els alumnes amb el beneplàcit dels seus pares o encarregats i el de la Direcció, i abonaran per la primera 3 pessetes mensuals i 4 per la segona.

Els llibres i útils d'estudi, matrícules, drets i despeses de exàmens oficials seran de compte de l'alumne, com igualment el rentat de la roba, l'assistència mèdica i el cost dels medicaments.

El Reglament interior del Col·legi, que contindrà entre altres disposicions les condicions d'admissió dels alumnes, els serà llegit el dia del seu ingrés pel que fa als seus deures i drets, i els pares podran assabentar-se del mateix en la seva totalitat, per la qual cosa tendrem ocasió propícia de repetir que siguin molt parcs en permetre als seus fills que s'absentin del Col·legi sense reconeguda necessitat.

Quadre de Professors:

- D. Joan Font i Molas, Llicenciat en Filosofia i Lletres.
- D. Pau Ferrer, Prevere, antic Professor de Llatí.
- D. Maties Bosch, Professor elemental, superior i Batxiller.
- D. Josep Riera, Professor Elemental.
- D. Lluís Terrasa, antic Professor de Dibuix.
- D. Joan Torrandell, Professor de cant i piano.

Inca agost 31 de 1885. El Director, Joan Font”

4. TERCER DOCUMENT INFORMATIU. ANY 1886

“Col·legi d’Inca

De 1r i 2n d’Ensenyament establert a la vila d’Inca, a l’illa de Mallorca, baix l’advocació de Sant Tomàs d’Aquino i dirigit per D. Joan Font i Molas, Llicenciat en Filosofia i Lletres i antic professor i ex-director del Col·legi de Sant Lluís Gonzaga a Santa Maria.

Com més grans van essent els perills que una dolorosa experiència ens mostra volten de continu en les grans poblacions a la inexperta joventut, tant més dignes de lloança són els generosos esforços dels qui, al través de no poques dificultats, han contribuït a dotar la important vila d’Inca d’un respectable centre d’ensenyament amb edifici propi, summament capaç, aïllat en un lloc relativament alt, clar, circuit d’extens i frondós camp, i per tant molt apropiat al fi a que se’l destina.

La seva proximitat a l’estació del ferrocarril, d’altra banda, permet una fàcil i ràpida comunicació entre els alumnes i les seves famílies. Està a més separat prou de la població, a fi que el moviment mercantil pogués influir desfavorablement en l’ordenada i tranquil·la marxa de l’establiment; i prou proper perquè l’Administració de la mateixa tingui còmodament a mà el que necessita per al bon acompliment de la seva comesa.

Indicades com ja queden, i a grans trets les condicions topogràfiques o higièniques de l’edifici COL·LEGI, tan sols ens queda assenyalar l’objecte primordial i únic a què es troba destinat, com és facilitar als joves estudiosos dels mitjans d’èsser un dia útils a si mateixos, a les seves famílies i a la seva pàtria. Heus aquí el nostre ideal; i aspirem a realitzar-ho per l’educació i ensenyament, i aquí som, i els mitjans de què pensem valer-nos.

En quant a l’educació condensarem tot el que a la mateixa concerneix a la tan sabuda fórmula de *mens sana in corpore sano*, procurant en la seva conseqüència que es desenvolupi sa i robust el cos dels nostres alumnes mitjançant l’observança dels preceptes de la Higiene; despertar i guiar els seus generosos sentiments cap allò bell; ensinistrar la seva intel·ligència per a l’assoliment fàcil i segur de la veritat; i com a complement necessari i digne coronament de l’obra, fortificar, finalment, la seva voluntat per a la pràctica de tot allò bo i aversió al dolent, de conformitat sempre amb la moral cristiana. Tal va voler donar-ho a entendre amb la seva inimitable gràcia nostre immortal Cervantes, quan va dir: ‘Lletres sense virtut són perles al femer’.

Pel que fa a l’ensenyament o instrucció pròpiament dita, considerem ociosos repetir que hem d’esforçar-nos perquè conservi en totes les seves fases el caràcter educatiu que li assigna la moderna Pedagogia i serveixi al mateix temps de preparació per a una carrera o per als usos comuns de la

vida, a la qual finalitat la dividirem en ensenyament primari, segon ensenyament, estudis d'aplicació i d'adornament, subdividint després aquella en tres graus denominats de pàrvuls, elemental i superior, que vindran a ésser com altres tantes zones concèntriques.

ENSENYAMENT PRIMARI

Pàrvuls. 1r grau

Estarà confiat aquest ensenyament a una jove professora de la família del Director i sota la seva immediata inspecció, utilitzant aquells mitjans i procediments considerats avui més en harmonia amb la naturalesa dels tendres alumnes (de tres a sis anys) que han de ser objecte d'ella .

Elemental. 2n grau

Serà continuació del de pàrvuls i comprendrà:

- Lectura, en prosa i vers.
- Escriptura, fins a obtenir un bon caràcter cursiu espanyol.
- Gramàtica, és a dir coneixement teòric pràctic de les seves quatre parts.
- Aritmètica, o sigui coneixement de les quatre operacions fonamentals amb nombres incomplexos, complexos, enters i fraccionaris, comprenent igualment el sistema decimal.
- Catecisme i Història Sagrada
- Urbanitat, Vocabulari mallorquí-castellà

Superior. 3r grau

Serà continuació de l'elemental, i comprendrà:

- Lectura, de manuscrits.
- Escriptura en paper blanc ratllat, sense ratllar, amb falcilla i sense.
- Gramàtica, és a dir redacció dels documents més usuals i senzills.
- Aritmètica, és a dir coneixement de raons i proporcions fins a la regla d'al·ligació.
- Geometria o lleugeres nocions de Geometria plana.

SEGON ENSENYAMENT

Abarca totes les assignatures que exigeixen les lleis vigents per aspirar al grau de Batxiller.

Els alumnes del primer any, a més de les classes corresponents, tindran gratis la d'Escriptura al dictat; els del segon la d'Aritmètica Pràctica, com a preparació per al curs d'Aritmètica i d'Àlgebra; i tots els alumnes de segon ensenyament podran, finalment, concórrer a la de **Religió i Moral**.

ESTUDIS D'APLICACIÓ

Consideram l'ensenyament del Llatí per als aspirants al sacerdoci, la del Dibuix per els Artesans la Secció Comercial dividida en tres grups, que comprendran:

- Primer grup.- Cal·ligrafia, Aritmètica Mercantil i Francès 1er curs.
- Segon grup.- Geografia Comercial i el 2n curs de Tenidoria de llibres.
- Tercer grup.- Pràctica de Comptabilitat i lleugeres nocions de dret Mercantil i Economia Política. Començarà l'ensenyament d'aquestes matèries en el COL·LEGI, quan hi hagi per a això suficient nombre d'alumnes inscrits, establint oportunament l'ordre en què han de ser estudiades, previ examen d'ensenyament primari.

ESTUDIS D'ORNAMENT

En concepte de tals, es donaran per el present a l'Establiment la classe general de Dibuix i la de Solfeig i Piano, sense perjudici d'augmentar-les en endavant, quan es cregui convenient.

DIFERENTS CLASSES D'ALUMNES

Els alumnes d'aquest COL·LEGI, segons la seva major o menor permanència en el mateix, es dividiran en interns o pensionistes, migpensionistes, permanents i externs.

Els interns, que són els que, a més de rebre tota la seva instrucció i educació en el COL·LEGI, viuen en ell com en família, aportaran al seu ingrés com a equip el següent:

Un llit de ferro o fusta amb la seva màrrega, matalàs i coixí, o bé un catre amb matalàs i coixí. Un cobertor, un cobertor d'abric, una manta més lleugera, tres cadires, una tauleta, un penjador amb cortineta, un gibrell amb el seu trípod, quatre llençols, tres fundes de coixí, tres tovallols, tres torcaboques, un cobert de plata o metall blanc, un ganivet amb mànec del mateix metall del cobert, quatre bruses, un saquet per a la roba bruta i el necessari per a la neteja personal i de roba, que hauran de portar les inicials del alumne.

Els migpensionistes que només mengen i berenen a l'establiment, tendran en el mateix per al seu ús particular un tovalló, un cobert i ganivet com els interns i una brusa.

Els permanents, així anomenats perquè romandran al COL·LEGI per estudiar amb els interns i migpensionistes des de la primera hora d'estudi després del berenar del matí fins a la de dinar, el que han de fer en les seves cases, i des de la primera hora després del dinar fins al vespre, només tendran una brusa com a equip.

Hi haurà, finalment, els externs que són els que estan en el COL·LEGI tan sols el temps necessari per a la seva assistència a les classes.

Quan á l'alimentació dels interns i migpensionistes, seguirà essent com fins aquí sa, abundant i variada.

PREUS GENERALS

Els alumnes interns de 2n ensenyament abonaran per mesos o trimestres avançats, 50 pessetes mensuals.

Els alumnes interns de 1r ensenyament, abonaran per mesos o trimestres avançats, 45 pessetes mensuals.

Els migpensionistes abonaran per mesos o trimestres avançats, 17'50 pessetes mensuals, més la quota corresponent, segons els seus estudis. Els alumnes permanents, a més de les seves quotes generals, segons els seus estudis, abonaran com a tals alumnes, 2'50 pessetes mensuals i per avançat.

Els pàrvuls abonaran per mesos avançats, 3'50 pessetes mensuals.

Els d'ensenyament elemental o superior abonaran per mesos avançats, 6 pessetes mensuals.

Els alumnes d'Instrucció Primària presentats per subvencionista del COL·LEGI, tenen dret a una rebaixa del 20 % de les seves quotes respectives.

Els alumnes de 2a ensenyança, no presentats per subvencionista del COL·LEGI, abonaran per

mesos avançats des del 1r de Setembre al 30 de Juny:

Per una assignatura, pessetes mensuals, 8.

Per dues idem, idem, idem, 12.

Per tres idem, idem, idem, 15.

Per quatre o més idem, idem, idem, 18.

Els alumnes de 2on ensenyament, presentats per subvencionista del COL·LEGI, abonaran les quotes per a ells assenyalades en les bases o estatuts de l'Establiment.

Els alumnes de Llatí aspirants al sacerdoci abonaran les quotes corresponents als de 2on ensenyament, segons classe.

Els alumnes de la secció comercial abonaran:

Per una assignatura del 1r o 2n grup, ptes. mensuals, 5.

Per dues assignatures del 1r o 2n grup, ptes. mensuals, 7'50.

Per tres Ídem Ídem, ídem, ídem, 10.

Per una de les del 3r grup, pessetes mensuals 7'50.

Per dos d'ídem ídem ídem ídem, 12.

Per tres d'ídem ídem ídem ídem, 15.

Els alumnes de Dibuix abonaran ídem idem, 3.

Els idem de Música idem idem idem, 4.

Per dues assignatures del 1r i 2n grup, ptes. mensuals, 7'50.

Per tres idem, idem, idem, 10.

Per una de les del 3r grup, pessetes mensuals, 7'50.

Per dues de idem, idem, idem, 12.

Per tres d'idem, idem, idem, 15.

OBSERVACIONS

- 1^a. En les seves diverses necessitats i especialment en casos de malaltia, seran considerats els alumnes interns com de la família per la del director que resideix en el propi establiment.
- 2^a. Per simplificar tot el possible l'administració, es computarà per a les diverses classes d'alumnes el temps de la seva permanència o assistència al Col·legi des del dia 1 del mes d'entrada, si ingressessin en la 1a quinzena, o des del 15 del propi mes, si a la 2a; i no es farà cap descompte per temps d'absència que aïlladament no excedeixi d'un mes, i previ avís de la família o encarregat de l'alumne, si no fos amb motiu de vacances.
- 3^a. Els llibres i útils d'estudi, matrícules, drets i despeses d'exàmens oficials seran de compte de l'alumne, igual que el rentat de la roba, assistència mèdica i medicines. L'Administració de l'Establiment, però, té cura de subministrar-ho, si així ho desitja la família o encarregat de l'educand.
- 4^a. Les vacances d'estiu per als alumnes de 2a ensenyança començaran des del dia següent al que acabin els exàmens oficials ordinaris fins el 15 de juliol en cas d'haver estat suspesos o de no haver-se presentat a exàmens d'alguna assignatura de les matriculades; o fins al 31 d'agost, si haguessin obtingut l'aprovació de totes elles. Per als alumnes d'instrucció primària duraran aquestes vacances des del 29 de juliol al 31 d'agost. I els alumnes d'estudis d'aplicació i d'ornament tendran les que oportunament els senyalés el director.
- 5^a. Per millor assolir l'objecte que ens proposarem en establir la classe d'alumnes permanents, i que no és altre que fer més fecunds els sacrificis dels pares amb l'eficàcia dels estudis dels seus fills, començarà el nou curs des del 1r de Setembre proper amb

la qual cosa i continuant els seus treballs fins a finals del mes de juny, vindran a tenir aproximadament, els nostres alumnes dos mesos més per dedicar-se a les seves respectives assignatures que els altres establiments similars i que els d'ensenyament oficial.

- 6^a. L'ensenyament de les diverses matèries, objecte d'estudi per als alumnes d'aquest Col·legi, estarà confiada a persones de reconeguda aptitud i adornades del corresponent títol acadèmic, més els professors auxiliars que es considerin necessaris, advertint de passada que viuran en el mateix establiment, a més del director amb la seva família, el Professor de Ciències, el d'Instrucció primària i l'Inspector.
- 7^a i darrera. A part del Director, hi haurà un Vice-director que el supleixi en casos d'absència o malaltia, un director espiritual i un o més inspectors, segons fos el número d'alumnes interns, considerant per tal manera assegurada una marxa ordenada i tranquil·la que sempre ha d'imprimir als establiments d'aquesta naturalesa, reflex exacte d'una ben organitzada societat."

5. DOCUMENT INFORMATIU SOBRE L'ESTENDARD DEL COLEGIO DE INCA. 1888

Tenim un interessant document que parla de l'estendard que tindrà el Colegio de Inca. Porta data de 1888. El signa Josep Camps i Tàpies, llicenciat en Ciències. El document que transcriuré íntegrament és una còpia que va fer el rector don Bernadí Font i Ferriol, i que estava en mans de la família Amer Sastre.

"D. Josep Camps i Tàpies, llicenciat a la facultat de ciències i els altres que amb ell subscriuen el present document declaren:

1r. Que per iniciativa del Sr. Camps es va obrir una subscripció amb l'objecte de reunir fons i amb ells adquirir, com es va adquirir, un estendard per a ús del col·legi de primera i segona ensenyança d'aquesta vila sota la invocació de Sant Tomàs d'Aquino que serveixi d'insígnia i estímul als escolars. Porta brodats, a l'anvers un sol, una corona comtal, una ploma i un llibre, amb la inscripció *Summe Santi Preses* i al voltant d'aquests atributs la inscripció '*Al Ángel de las escuelas- El Colegio de Inca - 1888*' i a l'advers l'escut d'Inca i una corona reial.

2n. Que si bé l'ús del referit estendard pertany exclusivament al Col·legi d'Inca i no a cap persona determinada, és la voluntat dels que subscriuen que sigui dipositada aquesta joia en poder del Reverend Sr. Rector d'aquesta vila en el cas de fallida, dissolució o alienació de l'escola o en el cas de deixar de fer classe en el mateix ensenyaments catòlics.

3r. Que la propietat de l'estendard no quedi transmesa a l'escola ni a cap persona; es la reserven els qui subscriuen i autoritzen a l'indicat rector perquè en qualsevol dels referits casos en disposi, trametent-la a la Parroquial Església d'aquesta vila o al col·legi d'ensenyament que s'establís de bell nou en la mateixa, baix la invocació de Sant Tomàs d'Aquino.

Inca, 15 de juny de 1888. Hi ha una multitud de signatures. En aquest 15 de juny de

1888, Don Josep Camps i Tàpies va lliurar l'anterior document al Sr. Rafel Togores i Palou, notari, perquè ho protocol·litzés. Obra l'anterior document en el protocol del Notari d'Inca, Rafael Togores Palou. Bernadí Font, Rector.”

6. INVENTARI DELS OBJECTES EN DATA D'1 DE SETEMBRE DE 1886 EXISTENTS AL EDIFICI COLEGI DE INCA, PROPIS DE LA SOCIETAT DE DIT ESTABLIMENT, FORMAT I SUBSCRIT PER DUPLICAT PER LA JUNTA DIRECTIVA I D. JOAN FONT I MOLAS COM A DIRECTOR I LLOGATER DEL CITAT EDIFICI I LES SEVES PARTENCES, A SABER:

“Secretaria. Una taula de caoba molt usada, amb tres calaixos i els seus panys. Una escrivania negra amb un tinter i un arener. Dues regles planes, una de banús i l'altra usada. Un quinqué de taula. Sis cadires blanques amb seient de bova en molt mal estat.

Classe núm. 1. Un planisferi mural. Un mapa regular d'Europa. Un mapa regular d'Àsia. Un mapa regular d'Àfrica. Dos mapes regulars d'Amèrica. Un mapa regular d'Espanya i un altre més petit de Mallorca. Tres esferes i un planetari. Dues raconeres. Dos bancs amb respatller. Una taula de pi amb el seu calaix i pany. Un cobretaula verd i una cadira blanca molt usats.

Classe núm. 2. Una taula de pi amb calaix, pany, cobretaula verd molt usats. Dos bancs amb respatller i una cadira blanca amb seient de bova en molt mal estat.”

7. PLAGUETA DE COMPTES DEL COL·LEGI DE L'ANY 1899-1900

Es tracta d'una comptabilitat bastant mal feta, amb correccions, taques de tinta, retxes i amb una lletra molt difícil. Té cara de ser un esborrany. Hi ha els noms dels alumnes i professors del curs 1899-1900 com també les entrades i sortides dineràries. La primera data és de dia 1 d'octubre de 1899 i la darrera, de juny de 1900.

“Dia 1 d'octubre de 1899. Alumnes del Col·legi i allò que cada un paga, que va al fons del Col·legi:

Interns: Martí Vila i Cerdà, 25 ptes. Sebastià Ferrer i Puigserver, 30 ptes. Bosch, 25 ptes. Jacinto Llobera, 25 ptes. Capó, 25 ptes. Vicens, 30 ptes. Pere Cerdà i Aloy, 20 ptes. Joan Fiol i Aleñar, 23 ptes. Suma total.- 198'00 ptes.

Externs: Sebastià Aguiló, 22'50 ptes. Joan Truyol, 20'50 ptes. Domingo Ramis, 20'50 ptes. Joan Vallori i Llabrés 20 ptes. Jaume Garau, 18 pts. Martí Pastor, 15 ptes. Josep Sbert, no paga. Gaietà Aguiló, 20'50 ptes. Bernat Beltran, 18 ptes. Josep Vidal, 22'50 ptes. Pere Alcover, 15 ptes. Jaume Pons, 15 ptes. Gabriel Bernat, 20'50 ptes. Bartomeu Serra, 22'50 ptes. Antoni Real, 22'50 ptes. Fernando Martín, 22'50 ptes. Gabriel Armengol, 22'50 ptes. Suma total.- 300 ptes.

Instrucció primària: Antoni Capó, 3 ptes. Manuel Beltran, 3 ptes. Jaume Rosselló, 4 ptes. Bernat Puigròs, 3 ptes. Sebastià Serra, 2'50 ptes. Miquel Abrines, 2'50 ptes. Joan Prohens, 1'50 ptes. Domingo Domènech, 10 ptes. Andreu Pericàs, 1'50 ptes. Pere Munar, 1'50 ptes. Pere Amer, 2 ptes. Pau Bestard, 3 ptes. Leandro Pérez, 3 ptes. Antoni Beltran, 1'50 ptes. Miquel Cantallops, 1'50 pts. Josep Aguiló Valls, 2 ptes. Laureano Sampol, 2 ptes. Joan Sampol, 3 ptes. 3 alumnes de gimnàstica, 4 ptes. Juanito Vives, 2'50 ptes. Manuel Vives, 2'50 ptes. Vives, 2'50 ptes. Vidal, 3 ptes. Vidal, 3 ptes. Suma total.- 69'50 ptes.

Interns: 198 ptes.
Externs: 300 ptes.
Primera Ensenyança i Gimnàstica: 66 ptes.
Dibuix: 6 ptes.
Total entrades dels alumnes: 570 ptes.

Honoraris dels professors del mes d'octubre de 1889

D. Joan Font, 4 assignatures, 76 ptes.
D. Pau Ferrer, 3 assignatures, 57 ptes.
D. Pere Ferrà, 3 assignatures, 57 ptes.
D. Sebastià Gelabert, 2 assignatures, 38 ptes.
D. Antoni Alcover, 2 assignatures, 38 ptes.
D. Joan Burguera, 1 assignatura, 19 ptes.
D. Antoni Palou de 1ª Ensenyança, 50 ptes.
D. Antoni Rotger, 40 ptes.
D. Cristòfol Riusech, 18 ptes.
Renda que paga el Col·legi, 100 ptes.
Suma, 493 ptes.

Despeses del mes d'octubre:

Per 9 jornals de neteja i materials, 13 ptes.
300 exemplars dels prospecte, 35 ptes.
72 diplomes, 34'70 ptes.
Fill i segells per a les invitacions, 1 pta.
100 sobres per a les invitacions, 1 pta.
20 puros, 2 ptes.
2 capsos de cigars de 40, 4 de 25 i 2 capsos de mixtos, 1'90 ptes.
12 lliures de petroli, 3'60 ptes.
1 caixa de petroli, 24'75 ptes.
Dolços, 5 ptes.
Cintes, cordes i fil, 2'70 ptes.
Licor i mandritxos pels músics, 7'50 ptes.
Fuster i lloguer de les fanales, 2 ptes.
Rom, anissat i jerez, 6 ptes.
Impressió de diplomes, 5 ptes.
Llibre de comptabilitat, 1'75 ptes.
3 mans de paper de colors, 2'10 ptes.
6 graneres de Pollença, 2'25 ptes.
Banda de Música, 20 ptes.
Suma total: 165'25 ptes.

Fins ara han entrades 570 ptes. i n'han sortides 658'25 ptes.

Estudiem ara tot allò que fa referència al curs escolar 1900-1901 en quant a alumnes i professors:

Alumnes interns i els seus pagaments sense comptar les despeses de cuina.
Martí Vila i Cerdà, 25 ptes. Sebastià Ferrer i Puigserver, 30 ptes. Bartomeu Bosch,

35 ptes. Jacinto Llobera, 25 ptes. Pere Cerdà i Aloy, 25 ptes. Llorenç Vicens, 30 ptes. Antoni Torres, 20 ptes. Llorenç Torres, 20 ptes. Gabriel Bennàssar, 27'5 ptes. Tomàs Capó, 20 ptes. Joan Fiol, 23 ptes. Joaquim Gelabert, 00'00 ptes. Domingo Ramis, 15'50 ptes. Pere Alcover, 15'50 ptes. Bernat Beltran, 20'50 ptes. Joan Truyol, 20'50 ptes. Martí Pastor, 15 ptes. Gaietà Aguiló, 20'50 ptes. Gabriel Bernat, 20'50 ptes. Josep Vidal, 25 ptes. Bartomeu Serra, 25 ptes. Antoni Real, 25 ptes. Fernando Martín, 25 ptes. Gabriel Armengol, 25 ptes. Manuel Beltran, 25 ptes. Pere Ripoll, 25 ptes.

1ª Ensenyança:

Miquel Abrinas, 2'50 ptes. Pere Amer, 2 ptes. Joan Sampol, 3 ptes. Miquel Llinàs, 2'50 ptes. Lauleriano Sampol, 2 ptes. Joan Ruberts, 1'50 ptes. Josep Aguiló, 2 ptes. Cantalops, 1'50 ptes. Miquel Beltran, 1'50 ptes. Antoni Massanet, 1'50 ptes. Leandro Pérez, 3 ptes. Miquel Gual, 1'25 ptes. Josep Lafuente, 1'50 ptes. Antoni Barceló, 2 ptes. Gregori Rosselló, 2 ptes. Domingo Domènech, 10 ptes. Joaquim Gelabert, 7 ptes. Mateu Gelabert, 3 ptes. Joan Ripoll, 2 ptes. Joan Coll, 2 ptes. Guillem Ferrer, 2 ptes. Macià Moll, 2 ptes. Rafel Moll, 2 ptes.

Resum pessetes ingressades i pagades: 280 dels interns, 302'50 dels externs i 52'25 dels de 1ª Ensenyança. Total, 638'75 ptes. Pagaments normals de cada mes, 526 ptes. Hi ha una diferència de 112'75 ptes.

Pagaments al Professorat el citat curs 1900-1901.

Lloguer del Col·legi, 100 ptes. D. Joan Font, 70 ptes. D. Pau Ferrer, 60 ptes. D. Rafel Ferriol, prevere, 60 ptes. D. Pere Ferrà, 30 ptes. D. Sebastià Gelabert, 40 ptes. D. Joan Burguera, 20 ptes. D. Rafel Torres, 20 ptes. Cristòfol, criat, 20 ptes. Pérez Sixto, 26 ptes. D. Antoni Palou, 50 ptes. Total, 526 ptes.”

8. PAGAMENTS DELS ACCIONISTES

El president i el secretari de la Junta Directiva envien a cada un dels accionistes aquesta nota, en aquest cas al Sr. Bartomeu Amer Danús:

“Sr. D. Bartomeu Amer: La Junta Directiva per organitzar un establiment d'ensenyament a Inca, acordà en sessió de 22 d'abril de 1883, exigir als accionistes el pagament del primer dividend del 30 % del valor de cada obligació així com indica allò previngut a l'article 6è de les bases de subscripció convingudes per tal efecte. El Secretari i Dipositari, Sr. D. Mateu Garau, Prevere, que viu a Inca, carrer de l'Aigua, núm. 1, és l'encarregat de la recaptació. Espera la Junta que durant els primers 15 dies, previ avís, farà efectiva la quantitat corresponent. Inca, 25 d'abril de 1883. El President, Joan Ripoll. El Secretari, Mateu Garau, Prevere.”

9. PROPOSTA DE PART DEL COL·LEGI A L'AJUNTAMENT D'INCA DE CREAR DUES BEQUES. 1890

“Magnífic Senyor:

El que subscriu, major d'edat, veí d'aquesta vila i Director del Col·legi de St. Tomàs d'Aquino d'Inca, en nom dels seus companys d'empresa i propi a V. S. tenen l'honor d'exposar:

Que reconeguda per tots la necessitat de la Instrucció i amb l'objecte de difondre entre les classes més mancades d'economia, proposen al Magnífic Ajuntament: 1r. Ensenyarà el Col·legi de Sant Tomàs d'Aquino, fins el grau de Batxiller a dos alumnes de famílies mancades de recursos que serien elegits mitjançant oposició d'entre aquells que se considerin mereixedors de tal gràcia, pagant-los, a més, el pagament y de matrícules, llibres de texta i drets acadèmics. 2n. El Magnífic Ajuntament consignarà en el seu pressupost ordinari i pagarà oportunament a l'empresa del Col·legi de St. Tomàs d'Aquino per el concepte citat anteriorment, 350 pessetes cada any, seguint amb això l'exemple de l'Excel·lentíssima Diputació hora de pensionar als fills de la Província.

Tals són, Magnífic Senyor, els extrems als quals se proposa la present exposició que, no dubta serà acceptada degut a la seva lloable finalitat i al zel i il·lustració d'aquest Magnífic Ajuntament. Inca, 13 d'agost de 1890. Joan Font.”

10. CREACIÓ DE QUATRE PLACES GRATUÏTES PER A ALUMNES POBRES. 1891

“Magnífic Sr.

La Junta de Govern del ‘Colegio de Sto. Tomás de Aquino de 1ª y 2ª ensenyança’ d'aquesta vila, atentament diu: Que l'obra més important que se pot emprendre, tant en la vida individual com en la col·lectiva és l'educació física, moral i intel·lectual de l'home. La cultura d'un poble, dins el grau de prosperitat i grandesa se troba en relació directa de l'educació de l'individu que forma part del mateix poble. Quan més il·lustrats i més cults siguin els individus d'una societat, més pròspera i potent se desenvoluparà aquesta.

Per tant l'Estat, la Província i el Municipi han de mirar sempre amb una singular preferència totes les institucions d'ensenyament que estan basades en els principis de la moral segons Déu, que per la iniciativa de l'individu s'estableixin perquè vénen a constituir una cooperació poderosa pel compliment d'una dels més sagrats i nobles deures: l'educació.

La nostra societat ‘Colegio de Sto. Tomás de Aquino’ segueix coadjuvant, ja en fa alguns anys, en aquesta gran tasca, sense mirar sacrificis i sempre atenta tan sols a la immensa riquesa que posa en mans de tots aquells que hi acudeixen demanant instrucció.

Però, si bé és veritat que aquesta se facilita en el nostre establiment amb tota l'economia possible, no és manco cert que encara així o se troba a l'abast de tots els individus. N'hi ha alguns que viuen dins una molt modesta esfera que no poden entrar dins els reduïts drets de l'ensenyança. Mes, si l'home se deu, en primer lloc, a la mare Pàtria, aquesta no pot tampoc, sense faltar als més sagrats deures, deixar de proveir a les necessitats d'aquelles intel·ligències escollides per la Divina Providència

per donar-li dies de glòria i esplendor.

Així, doncs, el nostre Col·legi, mitjançant una molt reduïda subvenció de la Vostra Magnificència, crearà i, així té acordat aquesta Junta de Govern, quatre places gratuïtes per a alumnes pobres, baix les següents condicions:

- 1^a. Tendran opció a aquestes places els naturals i veïns d'aquest poble que, a judici de l'Ajuntament i de la Junta d'Instrucció Primària del mateix, els manquin els recursos necessaris per pagar l'ensenyament i mostrin una especial afecció i aptitud a l'estudi de les lletres o bé de les ciències.
- 2^a. A l'obtenir cada una d'aquestes places tendran dret a ensenyament gratuït pels professors del Col·legi i en el mateix establiment, de totes les assignatures del Segon Ensenyament fins al grau de Batxiller.
- 3^a. Perdrà els seus drets l'alumne que en els exàmens ordinaris de proves del curs no tenguí en cada una de les assignatures la qualificació de Notable o Excel·lent, o aquell que tengués un mal comportament durant el curs a judici del Director i Professors del Col·legi. En qualsevol d'aquests casos, la Junta de Govern ho posarà al coneixement de l'Ajuntament a fi de que aquest, previs els informes que cregui oportuns, acordi i comuniqui a l'alumne l'extinció del seu dret i doni la vacant a un altre.
- 4^a. Per al nomenament d'alumnes amb dret a ensenyament gratuït podrà, l'Ajuntament, adequar les regles que siguin més oportunes.
- 5^a. Per a totes les subvencions, l'Ajuntament se subscriu per deu accions de 250 pessetes cada una, les quals farà efectives en la forma que determini l'article 7è dels Estatuts del Col·legi; renunciant, però, a tots els altres drets que són inherents a les accions, segons els referits estatuts. Com a Accionista, l'Ajuntament no tindrà més drets que els de presentar quatre alumnes i exigir l'ensenyament gratuït amb les precedents condicions. Com se pot veure, el sacrifici que se demana de la Vostra Magnificència, és insignificant en relació al que s'imposa aquest Col·legi de tenir perpètuament, mentre hi sigui, quatre alumnes pobres amb dret d'ensenyament, durant un curt nombre d'anys, important més que tot el capital de les deu accions, a part del benefici moral i intel·lectual, que és inapreciable.

Per tot allò exposat, aquesta Junta de Govern, SUPLICA a la Vostra Magnificència se serveixi acceptar la proposició que està exposada i amb tan lloable acord afegirà un mèrit més als molts que té ja contrets en la gestió dels interessos d'aquest Municipi. Inca, 25 de maig del 1901. Signat: Bernardino Font, Rector. Jaime Armengol. Rafael Togores Palou. Juan Rebassa.”

11. CONTINUACIÓ DE LA NOTA ANTERIOR

“Colegio Sto. Tomás de Aquino de 1^a y 2ª Enseñanza. Inca. Junta de Gobierno. Esta Junta s'ha assabentat de la comunicació de V. Data del 12 de juny, mitjançant

la qual participa allò que l'Ajuntament de la seva digna presidència ha vengut a bé acordar la subvenció interessada amb instància del 25 de maig darrer, a condició però, que l'Ajuntament en tots temps haurà de conservar els drets de propietat de les deu accions per les quals se subscriu, igual que els altres accionistes i, per aquesta causa, tindrà tan sols dret a l'ensenyament de tres places gratuïtes d'alumnes pobres, en lloc de quatre que proposava al Junta, quedant subsistents els altres punts de la pròpia instància i, en la seva vista, en sessió del dia d'ahir, acordà per unanimitat, acceptar el referit acord en els termes que expressa la citada comunicació, que són els mateixos que va proposar aquesta Junta en la seva instància de dia 25 de maig passat, excepte en quant fa referència al nombre de places d'ensenyament, el qual limita a tres, ja que allò que fa referència a la propietat de les accions, no hi ha cap dubte que l'Ajuntament els ha de conservar sempre, sense poder-les transmetre i, així se dedueix de la indicada instància. Lo que tenc el gust de participar a V. pel seu coneixement, el de l'Ajuntament de la seva digna presidència i altres efectes. Déu guardi a V. molts anys.

Inca, 23 de juny de 1891.

Bernardino Font, Párroco i Presidente.”

12. SOBRE PAGAMENTS I ACCIONS

Dia 3 d'agost de l'any 1883, encara no funciona el Col·legi, el secretari de la Junta Directiva envia una carta al subvencionista Sr. Bartomeu Amer i Danús, que diu així:

“En la sessió celebrada ahir la Junta Directiva encarregada d'aixecar a Inca un establiment d'ensenyament acordà que, ja que s'ha acabat el termini senyalat per realitzar el pagament del segon dividend passiu del 20 % del valor nominal de les accions, se li donarà un segon termini de vuit dies, a comptar des de la data de fer-ho i, en cas de no fer-ho, s'atengui a la base 7ª, que copiada a la lletra diu: La manca de pagament durant el temps oportú d'algun dividend d'una o més accions, caducarà el dret de l'interessat, o interessats, al qual nom estiguin expedits sense cap opció ni cap dret de reclamació ni indemnització de cap casta de tot allò que abans s'haguera pagat per les mateixes, i tenc l'honor de comunicar-li pel seu coneixement i efectes conseqüents. Déu que a V. M. As. Inca, 3 d'agost de 1883. El secretari, Mateu Garau, Prevere. Nota.- Hores de cobrament: els dies no festius de 8 a 11 hores del matí.”

El mateix dia el Sr. Bartomeu Amer i Danús escriu una nota de resposta al Sr. Secretari de la Junta Encarregada d'aixecar a Inca un establiment d'ensenyament. Diu així:

“Respectant com es mereix l'acord d'aquesta Junta Directiva que fa referència la comunicació que V. m'ha dirigit amb data del dia 3 del present, l'hi he de fer present que no me sent integrat en dit acord que V. en termes generals me fa saber; ja que la tal resolució segurament va dirigida solament a aquelles persones que formen part de la Societat que la Junta representa i no a persones particulars que no coneixen el caràcter que ells ocupen davant la mateixa Junta i que no tenen cap títol, o document, que els acrediti com a part de la Societat que dirigeix la Junta de la qual V. es diu Secretari; i en vista d'això és indubtable que no ve al

cas ni pot aplicar-se a la meua humil persona allò que disposa la base 7ª que V. me transcriu. Aprofitant aquesta ocasió me permetré suplicar a V. que quan doni coneixement d'aquesta comunicació a la Junta Directiva, també se serveixi d'allò que jo vaig manifestar a V. hora del primer pagament i d'allò que jo li vaig dir quan me va exigir el segon, i estic convençut que assabentada de tot la mateixa Junta, convindrà amb mi que no procedeix en el present cas l'aplicació de la base 7^a i que tampoc pot ésser per a mi l'acord del dia 2 del present. Inca 9 d'agost de 1883.”

Entre les dues notes anteriors, els dies 3 i 9 d'agost de 1883, hi ha una altra nota, segurament còpia de l'original que va remetre al Sr. Secretari de la Junta Directiva del Colegio de Inca, de don Bartomeu Amer i Danús, datada de dia 6 del mateix mes i any, que diu:

“Des del moment que ha anat agafant notorietat pública la il·legimitat d'aquesta entitat que, sense dret s'ha apropiat el títol de Junta Directiva encarregada d'aixecar a Inca un establiment d'ensenyament, el que subscriu no pot reconèixer amb un segon pagament la capacitat jurídica per cobrar aquesta tal Junta; fins que no es legalitzi aquesta situació i arribi, mitjançant aquests medis, a ésser vertaderament la representant d'una societat que avui, encara, no existeix. I, per consegüent, no tenint la mal anotada i coneguda amb el nom de Junta Directiva, la capacitat per concedir o negar cap dret algun al qui subscriu; això fa present mitjançant aquesta comunicació i contestant a la de V. de data 3 del corrent i protesta per tots els perjudicis procedents de la intitulada Junta Directiva m'hagi ocasionat, o ocasioni en el futur, i se reservaran tots quants drets li concedeix la llei com a Accionista, esperant V. se servirà fer-me a saber que ho ha rebut. Déu, a V., el guardi molts anys. Inca 6 d'agost de 1883.”

13. LES SUBVENCIONS PER CREAR EL COLEGIO DE INCA

Després dels problemes ocasionats pels accionistes i la Junta Directiva, l'any 1884 les coses es van aclarint. La Institución de Enseñanza denominada COLEGIO DE INCA crea unes subvencions que indiquen que cada títol serà de 500 pessetes. Queda clar que la citada Institución de Enseñanza, sota el nom de Colegio de Inca, és una associació establerta a la vila d'Inca, província de les Balears, autoritzada pel notari Sr. Josep Castelló i Palou, mitjançant escriptura pública del 1883, però les subvencions no es posaran a la venda fins a l'any 1884. Bartomeu Amer i Danús en compra tres en data 10 de desembre de 1884 per valor de 500 pessetes cada una, i en resulta una quantitat de 1.500 ptes. Les subvencions del Sr. Amer porten els números 8, 9 i 10.

14. CONCLUSIONS

Hem conegut el funcionament general del Colegio de Inca mitjançant les publicitats i ofertes que fa imprimir i repartir la Junta Directiva de l'Associació els anys 1884, 1885 i 1886. Segurament i fins ben entrat el segle XX, sortiren altres publicitats amb unes altres condicions i uns altres professors. També hem comprovat que el nombre d'alumnes no és gaire gran i que és minoritari dins una població com Inca i els pobles que l'envolten.

Igualment hem vist factures d'alguns alumnes i la comptabilitat del centre en uns anys i que ens

han donat a conèixer el poc guany que podien tenir els subvencionistes i accionistes de l'entitat educativa. Hem pogut veure les dificultats dels primers moments quant a pagar les subvencions en terminis concrets.

Mitjançant els documents anteriors coneixem noms d'alumnes i de professors. A la vegada sabem les assignatures que estudien, que paguen i que cobren els professors.

Queda molt per esbrinar i sabem que aquesta és tan sols una primera passa per conèixer un col·legi privat de 1r i 2n ensenyament a Inca. Ens resta interpretar si la decadència del citat col·legi ve a causa de l'obertura d'altres centres privats, en especial l'Academia Técnica i els centres que obren els Germans de les Escoles Cristianes de La Salle i els Franciscans, a partir de principi del segle XX.

NOTA. La fotografia de l'orla del Col·legi, curs 1891-1892, és una gentilesa de l'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears.

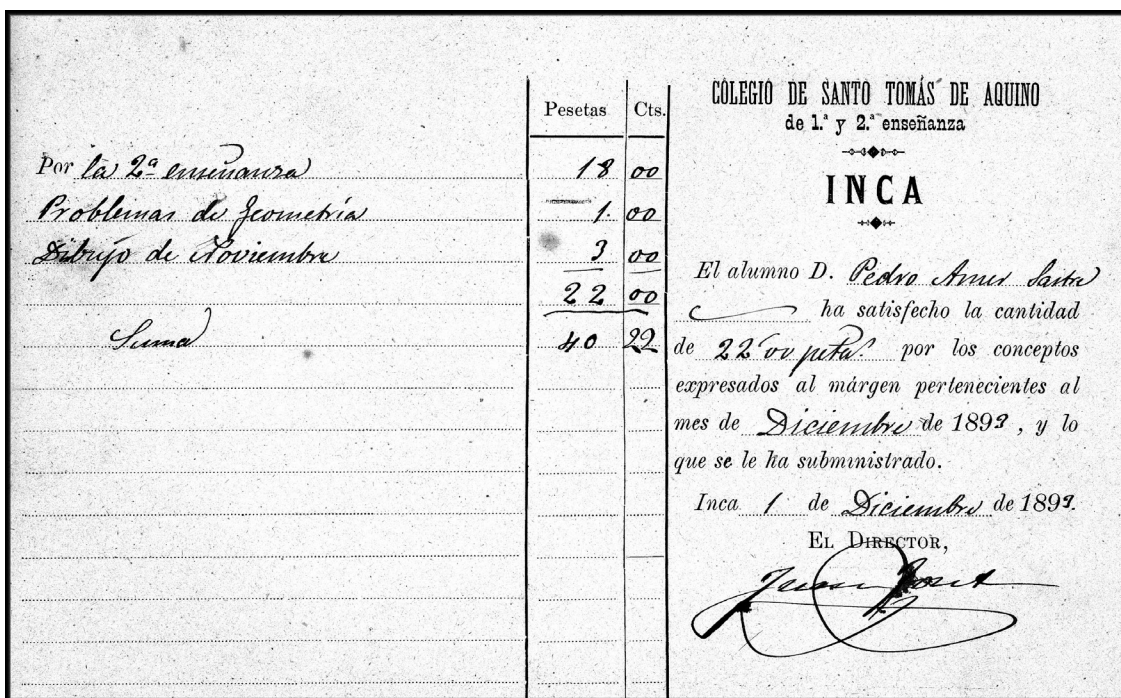

Figura 1. Factura

Figura 2. Orla 1891-1892

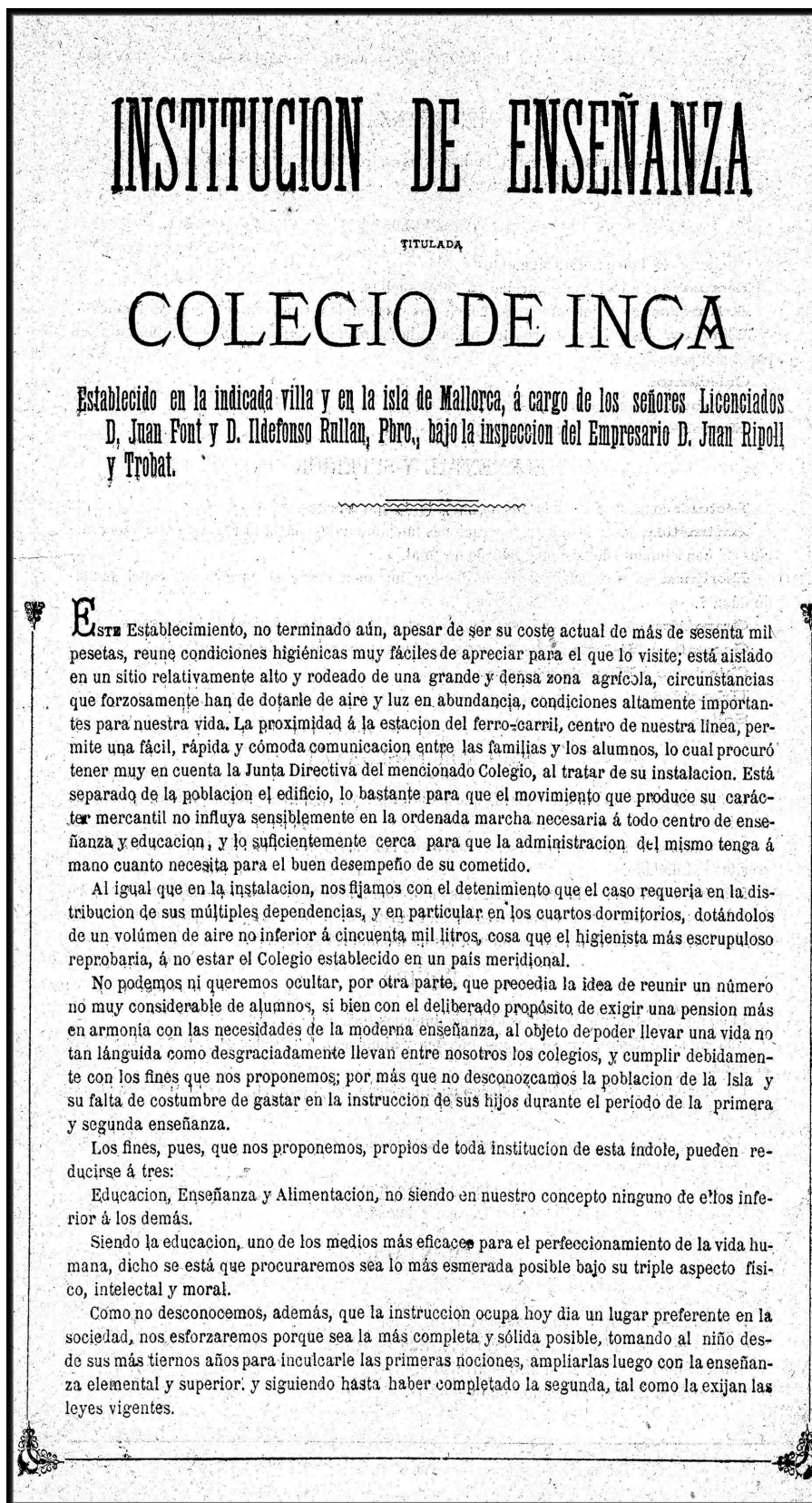

Figura 3. Portada 1884

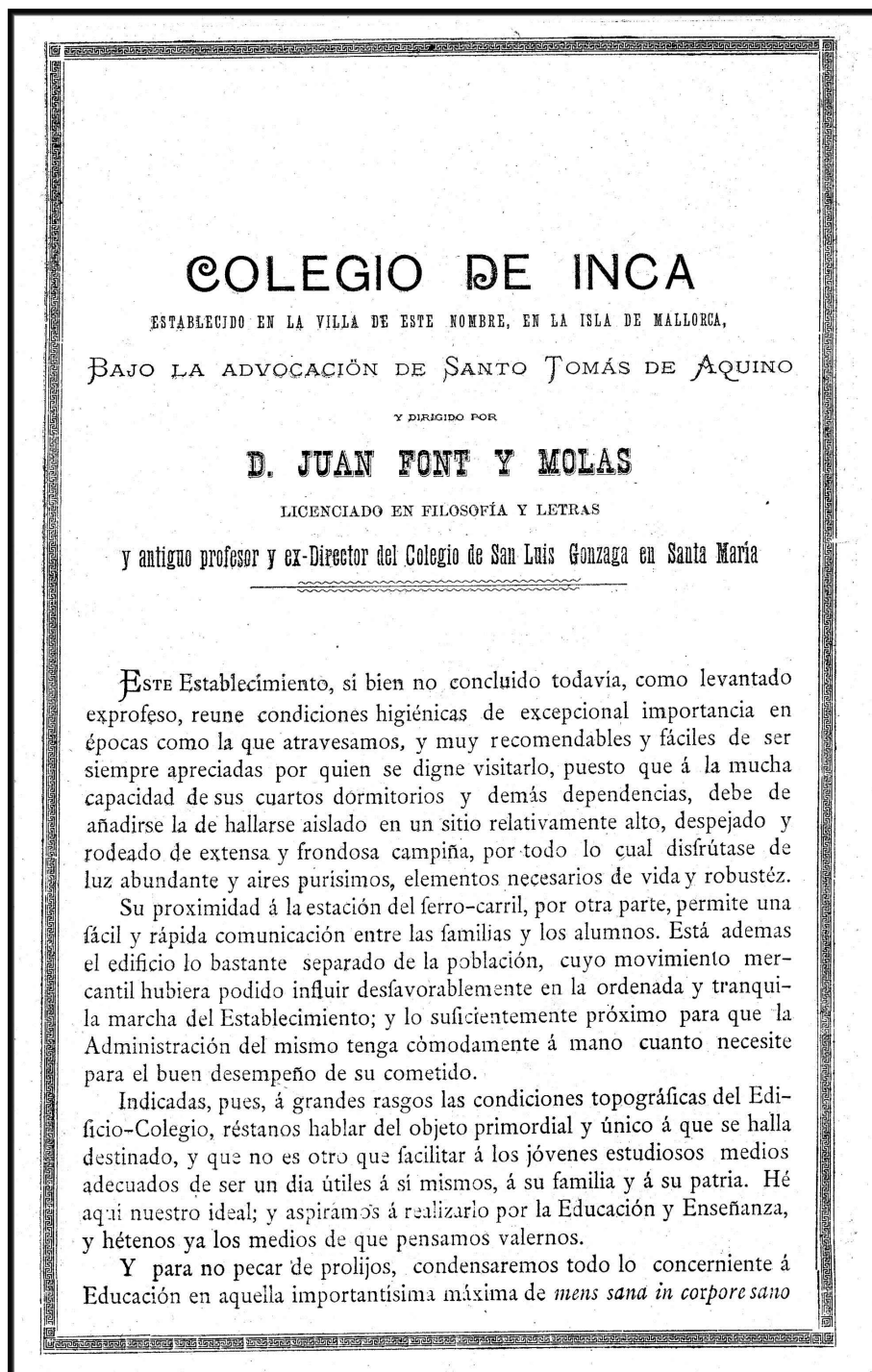

Figura 4. Portada 1885

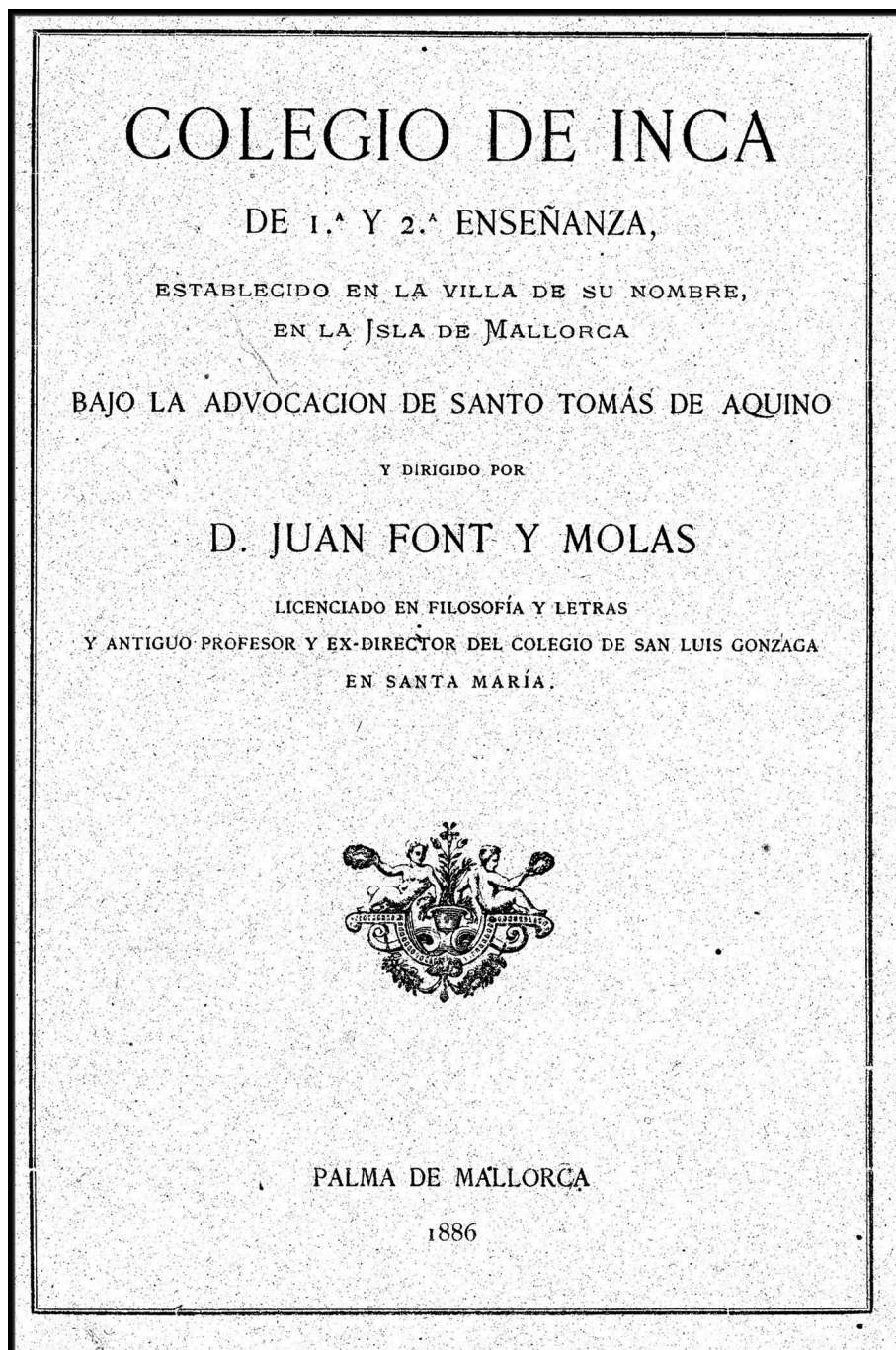

Figura 5. Portada 1886

COLEGIO DE INCA.

PARTE del resultado obtenido por el alumno D. Pedro Anco en el mes de Abril de 1887.

Asignatura.	Calificaciones.	Aplicación.	Comportamiento.	Faltas de asistencia.	OBSERVACIONES.
<i>Latín</i>	<i>Subsistente</i>	<i>Aplicado</i>	<i>Bueno</i>	11	11
<i>Gramática</i>	<i>Subsistente</i>				
<i>Ortografía</i>	<i>Notable</i>				
<i>Aritmética</i>	<i>Subsistente</i>				
<i>Geometría</i>	<i>Subsistente</i>				
<i>Historia</i>	<i>Subsistente</i>				
<i>Geografía</i>	<i>Subsistente</i>				
<i>Urbanidad</i>	<i>Notable</i>				
<i>Gramática?</i>	<i>Bueno</i>				

Inca / de Mayo de 1887.

EL DIRECTOR,
Juan José

Figura 6. Qualificacions 1

COLEGIO DE SANTO TOMÁS DE AQUINO

DE 1.ª Y 2.ª ENSEÑANZA

I N C A

—*—

De los partes mensuales dados por los Sres. Profesores de este Colegio y que obran en la Secretaría del mismo, resulta que el alumno D. Pedro Anco Sastre durante el mes de Diciembre de 1897. ha obtenido el siguiente resultado:

ASIGNATURAS.	Comportamiento.	Aplicación.	Aprovechamiento.	Faltas de asistencia.
<i>Latín Universal</i>	<i>Bueno</i>	<i>Bueno</i>	<i>Notable</i>	
<i>Geometría</i>	"			
<i>Francés 2.º</i>	11	<i>Regular</i>	<i>Regular</i>	
<i>Lógica</i>	11	id	id	

Inca / de Diciembre de 1897.

EL DIRECTOR.

Figura 7. Qualificacions 2

Figura 8. Subvenció

Cançons acostumades dins la família des Molinet de Can Tiró – Inca

Joan Llabrés Estrany,¹

Professor mercantil

Paraules clau: Inca, arrels, avantpassats, cançons, folklore, tradicions.

Resum. *Mu mare, Joanaina Estrany Llabrés, així m'ho va contar i jo ho vaig escriure en els anys de 1953 a 1965. Aquest aplec de cançons i gloses cantades en el començament del segle XX fou en part el que la padrina vella, Joanaina Llabrés Alzina, i el seu espòs, Guiem Estrany Pujadas, cantaven amb les seves sis filles: Joanaina, Margalida, Paula, Aina, Maria i Francisca. El fill Jaume no cantava, era rellotger.*

Vull presentar aquest treball i dedicar-lo en record de mu mare, Joanaina, filla major des Molinet de Can Tiró, “flor petita de la pagesia gran”, com així m'agradava anomenar-la, de qui som darrer fill, en agraïment per haver-me donat la vida, amor sens límit, ensenyament, estimació pels nostres costums i creences, parlar en llenguatge formós mallorquí i haver-me recitat i cantat els més de quinze centenars de cançons que formen aquest aplec inquer, que ambdós sempre apreciàrem tant.

Keywords: Inca, roots, ancestors, songs, folklore, traditions.

Abstract. *My mother, Joanaina Estrany Llabrés, told me this, and I wrote it between 1953 and 1965. This set of songs and “gloses” sung in the beginnings of th XXth century were, partially, the songs that the grandmother Joanaina Llabrés Alzina and her husband, Guillem Estrany Pujadas, use to sing with their six daughters: Joanaina, Margalida, Paula, Aina, Maria and Francisca. Their son, Jaume, watchmaker, didn't sung.*

I want to present his work and dedicate it to the memory of my mother, Joanaina, oldest daughter of “Es Molinet de Can Tiró, place that I rather call “Little flower of the great peasantry”. I, her youngest son, would like to thank her for having given birth to me, as well as love without limits, education, love for our traditions and beliefs, the mallorcan beautiful language, and for having sung to me more that fifteen hundreds songs from this collection, that both of us always appreciated.

1. INTRODUCCIÓ

Les gloses i les cançons dels nostres avantpassats, nombrosíssimes i en tot temps apreciades, pel que sempre han suposat d'ensenyament general, de passatemp agrados, de sabers antics, d'explicació religiosa, de costums i recordança de tantes altres coses més, varen anar sorgint, des de l'antigor, donant-se a conèixer i es multiplicaren pertot arreu de les nostres Illes.

Avis, pares i mares, a diari anaven complint els seus deures: agricultors, pagesos, menestrals, obrers i totes quantes persones treballaven, a vegades de sol a sol, no disposaven quasi d'entreteniments que alleugerir poguessin l'esforç de cos i ànim que els suposaven les feixugues feines.

Segur que ja molt abans, però també en època de la Dictadura de Primo de Rivera i la del regnat de Alfons XIII, a totes les famílies solia haver-hi algun membre, mascle o femella, a qui agradàs galejar, cantant ben ufanós i amb estil les moltes cançons que els alegraven els treballs de cada dia. Cadascú, dins el seu ram i feina habitual, aprofitava moments per demostrar què n'era de bona, clara i potent la seva veu, cosa que entusiasmava els que l'escoltaven i que feia entendre a tothom la gràcia i els coneixements del jovencell, donzella o persona major que la feia sentir.

En les jornades llargues de l'estiu, carregades de sol, suor, mosques i picor, els camperols pagesos aprofitaven per collir fruits i fer ses messes a les finques particulars o a les possessions, per tots els termes de la contrada. Les vesprades eren aprofitades per resar el Sant Rosari, contar rondalles i entretenir-se recitant gloses, proposant endevinalles, cantant o ballant qualche jota, copeo, mateixa o bolero al so d'una guitarra, si n'hi havia, o al ritme de castanyetes, flabiol i tamboret i, en tot cas, rasant una cullereta de fusta o de metall damunt una botella buida i gratallosa de vidre.

A la primavera, a la tardor i a l'hivern hi havia sempre ocasió d'amenitzar, alleugerir i alegrar les feines i les festes dels patrons del poble o altres celebracions populars, mitjançant la recitació de meravelloses composicions glosades, el cant de cançons que parlaven dels quefers diaris, de les alegries, dels desitjos, de l'amor, de les penes, dels somnis i de les ventures, de la sort o de la dissort, és a dir, de tot quant era celebració festiva, preocupació o esdeveniment proper que apareixia en qualsevol moment dins la vida familiar o en la de dins els pobles.

Els padrins de nostra família pagesa habitaven al cap de cantó del carrer d'en Valella i el de Betlem. En temps antics els membres de Can Tiró feinejaven ben atrafegats dins un molinet de sang que tenien a ca seva, amb una somera o un mul que feia rodar la mola que esmicolava el gra de blat, xeixa, civada o d'ordi que qualche pagès havia portat perquè el convertissin en farina. D'aquí ve el nom familiar "des Molinet de Can Tiró", família que feia estades temporals a l'estiu a una caseta nomenada Can Sanxo i també a una altra de s'Avençar, finques rústiques heretades dels avis i que conreaven, prop d'Inca, en el camí de pujada al puig i l'ermita de Santa Magdalena.

Continuador dels Tiró per part de mare i el darrer fill de la nova família Llabrés-Estrany, de Can Llebre, jo vaig haver la sort de tenir per pares na Joanaina Estrany, casada amb Sebastià Llabrés Coll, pagès i comerciant, venedor d'arbres fruiters, que obtenia plantant-los a un petit hortet, ben proper de ca nostra, i que posava a la venda els dijous de mercat a la nostra ciutat.

En temps d'abans de la guerra del 1936, durant una bona partida d'anys, l'amo En Sebastià i madò Joanaina, així com els anomenaven, regentaren el Cafè de Can Llebre en el carrer de Sant Bartomeu, enfront del carrer de ses Coves. Anys després aquest Cafè va ser cedit i canvià de nom, i fou retolat de Can Quet. En l'actualitat ja ha desaparegut.

En aquell establiment de Can Llebre, a part dels tradicionals serveis de cafès, begudes fresques o calentes, el rom, el palo, les herbes seques o dolces, l'anís, l'aiguardent, etc., també s'hi podia berenar, dinar o sopar de pa amb oli, embotits, frit, escaldums, pastissos i ensaimades.

Mu mare em contà que quasi setmanalment s'ajuntaven colles de parroquians en el Cafè i entre ells jugaven a cartes, a dòmino i parxís, cantaven gloses i cançons. Cada any celebraven una festa de barri que anomenaven “d'en Tomeu i na Tomeva”, sempre molt participada i agradosa. Guitarra, flabiol, platets, els ossos, triangle, bombo, ferreguins, tamboret i xeremies eren els instruments que feien sonar per arrodonir la festa. Jo guard encara com una joia preuada del Cafè un pandero-tamborino gros amb platets, que sonaren moltes vegades i que mostren clarament la seva antiguitat.

Nostra mare Joanaina era una dona de baixa alçada, pagesa, mestressa de casa i vestida així com pertocava: camisa, gipó, faldetes blanques, faldes de color, mocador al cap, davantal, mantell, calces i sabates negres o espadnyes de tela amb sola d'espart.

Des de nina, na Joanaina, d'enteniment clar, amb bona voluntat i esforç, “va anar a costura” a l'escola de les Monges de la Caritat, “ses monges negres”, com així eren anomenades tradicionalment, a on va conèixer i formar la seva fe cristiana, forta i fonda, que després va saber transmetre a la seva barquera de fills. I quant estimava i agràia a les monges la seva dedicació i ensenyaments! A més, durant la seva llarga vida, va recordar sempre amb afecte dona Severa Madariaga, la mestra que més tard li mostrà nous camins i li féu despertar més aficions de lectura.

Cuidadora de ca seva, de l'establiment comercial i dels cinc fills, dues nines i tres nins, fou una persona amb inquietuds i de profunda estimació per les nostres tradicions. Va aprendre de llegir, escriure i fer comptes, i el millor de tot, “va sebre dur la casa”. Com moltes altres amigues, veïnades i madones, sabé contar rondalles, cantar i ballar les tonades i cançons que en particulars moments i ocasions s'estilava o convenia.

Tots els germans vàrem rebre de mu mare ensenyances bàsiques i bona formació cristiana. Jo encara les guard i exercisc tal condició, com així també em vaig aficionar a mantenir les antigues tradicions, llegir històries, contar rondalles, cantar gloses i cançons, tenir delit de conèixer-ne moltes més, escriure-les i servir-les amb ànim de poder gaudir millor i més anys d'aquests immensos tresors històrics, lingüístics i filològics.

Moltes cançons em va proporcionar mu mare, cantades de viva veu i posades en escriptura per goig propi, i vaig tenir, endemés, una gran satisfacció d'obsequiar-ne unes sis-centes al pare Rafel Ginard Bauçà, de qui guard gran memòria i ben apreciats escrits. En persona em va dir que “aquest regal de cançons és el segon més gran que he rebut. Sols fou major l'ajut, que el supera, de les cançons que vaig rebre del meu pare”.

Això va ser pocs anys abans de 1996, data en què l'Editorial Moll començà l'edició dels quatre toms del seu *Cançoner popular de Mallorca*, cabdal recull obrat amb paciència de frare (ell ho era, de la TOR), com a grandios homenatge als nostres avis i per guardar joiosament els grans valors, que

es mantenen avui en dia i que serveixen encara ara per a memòria, estudi, profit, gaudi i glòria de tota la comunitat balear.

Crec, i ben segur n'estic, que a mu mare n'hi restaren dins l'oblit i quedaren sense sortir a rotlo moltes altres cançons que no pogué cantar-me, bé per no haver-les recordat o per no haver sentit la paraula o el tema que sovint a ella li feia recordar.

Així i tot pens que les presents gloses i cançons que vaig poder replegar constitueixen una àmplia, variada i gustosa collita de bon humor, ironia i saviesa, un conjunt ben representatiu d'un gran, inestimable tresor lingüístic, folklòric i cultural que ens pot donar a conèixer clarament un poc millor la idiosincràsia i nombrosos valors dels nostres avantpassats inquerers.

M'és un goig i dolç plaer posar al vostre abast aquest florit ramell de sabers, jocs, coneixements, acudits, expressions, experiències, endevinalles, queixes i alegries dels nostres avis i repadrins que crec que són antics i pens que són ben valuosos.

2. APLEC DE CANÇONS I GLOSES AMOROSSES

ABSÈNCIA

Amor, des que los meus uis
se són apartats de vós
sempre he duit dos mocadors
a dins sa butxaca, remuis.

Amor, de vuit en vuit dies
tocau comparació,
que diumenge en farà quinze
que no us he vist, bon amor.

Diven que s'amor de lluny
és sa més apreciada
i sa de prop més amada
perquè la veus cada punt.

Es dia que te n'anares
no me digueres "adiós",
no me bastaren mocadors,
cara de clavell hermós,
per eixugar-me ses llàgrimes.

Es dia que te n'anares
vaig tenir la mort present,
tu te n'anares content
i a mi trista em deixares.

Frissava que fos migdia

i no era per dinar,
jo era per demanar
noves de vós, vida mia.
Quan estaré a l'ui de Déu,
qui es capellà em dirà coses,
si de tu me duien noves
s'alegraria es cor meu.

CARTES

Carta d'amor faré escriure
i la vos enviaré
i així voreu, mon bé,
tots es meus modos de viure.

Dins es quarter vaig tenir
una carta de mon pare:
sa teva al·lota sa casa,
però no deia amb a qui.

Un amic meu me va dir:
sa teva al·lota se casa.
Li vaig preguntar amb a qui
i me va dir: amb ton pare.

Ara sí que em faré frare
per no pensar en mon dolor,
que a la que tenia amor

li hagi de dir mu mare!

Jo me'n vaig a Barcelona
a dur una plometa d'or
per escriure una carteta
a la prenda des meu cor.

COMANDACIONS

Cansada estic de dir-vos
que no vull "medrianera",
un fadrí qui té quimera
no ha mester "entrecissors".

Comandacions de tu
hi ha hagut temps que en volia,
emperò de cada dia
me'n ric des qui les envia
i llavò des qui les duu.

Comandacions pes vent
molts de pics te n'he enviades
i si a tu no t'han 'ribades,
quin passatge més dolent!

Un temps sa veïnada em deia:
un tal t'acomana molt
i ara hem mudat de solc
i cadascú per ell pelea.

CONSTÀNCIA

Camí llarg i enfadós,
clares vegades vendreu,
bon amor no m'olvideu
que jo no m'olvid de vós.

Diven que en haver dit si
ja no poren tornar enrere,
perquè hi ha una barrera
que tanca fins a morir.

Forta estic, a no mudar,
com ses pinyes a un pi,
que es consenten a prodir
que no volen davallar.

Ja no hi ha temps que no torn
emperò aquest no tornarà;
jo m'és seguit festejar
de bon gust en aquest món.

Ma vida tenc un torn
qui volta i se desespera,
diràs a s'amor primera
que no hi ha temps que no
torn.

Quan sabràs que seré morta,
enterrada, i quant hi ha,
l'ànima en tu pensarà,
considera si estic forta.

Quan s'amor m'haurà menjat
sa carn, sa pell i ets ossos,
encara romandran trossos
que vos tendran voluntat.

CONSTÀNCIA

Quan me vaig enamorar
des teu cor, Joan Moragues,
vaig fer un nuu amb tres
bagues
i encara ara hi està.

Si estaves nou-cents anys
a venir, Sebastià,
encara m'has de trobar
fadrina, com abans.

DECLARACIÓ D'AMOR

Cada dia vaig i venc
pes camí de Valldemossa,
enquantr una al·lota rossa
qu'em fa perdre s'enteniment.

Clavellina, clavellina,
me vols donar un clavellet,
que aquí hi ha un jove net
que per tu plora i sospira?

Com jo era nin petit
que me n'anava a jugar,
de tu em vaig enamorar
i encara ara hi estic,
i si no t'ho havia dit
és que estava empegueït
de tan jove festejar.

Com més te mir, més te veig,
com més va, més guapa et trob,
vols que t'ho diga de prop,
al·lota, vols que et festeig?

Dolçura de mes amors,
renunciau a ses amigues,
que jo tenc ses meves sitges
que brollen de blat per vós..

Demà dematí, garrida,
a s'hora que vos 'xecareu
baix des portal trobareu
ses claus de sa meva vida.

Enamorada estic jo,
si vens, no vui que te'n vages,
estimat tu ets qui em taies
totes ses ales des cor.

En es Puig de Galatzó
s'hi fan es garbaions grossos,
Tonina, sa teva amor
m'entra dins es moll des ossos.

Jo tenc un armari
molt ben adornat,
un plat i una olla
i un test foradat,

i un coll de botella
per anar a dur vi,
i tot serà vostro
si em voleu a mi!

- Roseta d'alexandrina
dau beure an el qui té set,
que aquí hi ha un jove net
que per vós plora i sospira.

- Sa meva amor no l'he dada
ni he fet a ningú hereu,
per vós la tenc ben guardada
per quan l'hem demanareu.

-Sa meva amor no l'he dada
ni n'he fet ningú senyor,
a tu la't daré, pastor,
si lo meu servir t'agrada.

-Serà lo que vós voldreu
si m'ho deis així com és,
si lo que deis així és,
seré vostro si em voleu.

-Si lo meu servir t'agrada
i gustes de mon amor,
ja ho faràs coneixedor
i vendràs qualche vegada.

Si sa meva amor du dol
jo em posaré capa negra,
jo hi som perquè ella conega
que la vui, si ella em vol.

Tu te devies pensar
que en veure't m'amagaria,
i per rallar amb tu aniria
d'allà d'on dugué Maria
ets olis per batiar.

Una paraula poc costa
i vós no l'hem voleu dir,
jo voldria ésser es mantí,
mon bé, de s'arada vostra.

Un temps me pensava ésser
reina i emperadora

i ara veig que he de ser,
Joan, sa teva senyora.

Viuda sou i no us casau,
què duis de sabiduria!
Viudeta jo em casaria
amb vós, perquè m'agrauau!

Vós m'enviàreu a dir
que éreu a dins Barcelona
i jo vos vaig enviar a dir
si volíeu ma persona.

DESIG

Aigordent, tabac i vi
i llavò bona carn grassa,
una al·lota rossa i guapa
i un bon llit per a dormir.

A la Font del Tresorer
tenia set i vaig beure,
qui està enamorat pot creure
quina aigo havia mester.

A la mar hi sembraré blat
i a les ones civada
i en el camp de mes amors
hi vui xeixa recolada.
(escovada)

A la mar hi sembraré xeixa
i a les ones clavells,
jo he d'arribar a conèixer
s'amor des fadrins novells.

Aquest jove que ara passa
sols no m'ha dit "adiós",
si me pensàs fer-lo coix
li tiraria sa maça.

Bon Jesús, en aquest món
què ho som de desgraciada,
n'hi ha qui tan joves són
i sa ventura han trobada,
i jo que som tan granada
no'n trob i mon cor se fon!

Donat, donat em vui fer
de ses monges caputxines,
perquè hi ha moltes fadrines
que monges se volen fer.

En anar a Lluc diré:
Verge Maria sagrada,
si l'any qui ve som casada
amb s'homo que més m'agrada
a vorer-vós tornaré.

En aquesta casa honrada
hi ha florit un roser,
de ses tres roses que té
n'hi ha una qui m'agrada.

Es mirai en qui em mirava
s'altre dia se rompé,
i ara en quin me miraré
si altre mirai no m'agrada?

Jo el vui jove i galan
i sonador de guitarra,
i el vui que no tenga terra
i no hauré d'anar en es camp.

Jo estava qui m'abrasava
de s'amor d'un jovenet,
com més bevia, més set,
s'aigo no m'assaciava.

Jo voldria tornar a néixer
petita, per tornar gran,
sols per porer-te agradar
dos dits més voldria créixer.

Me vols dir quan estaràs
bona i te vendré a veure?
Si t'ho dic no ho voldràs creure
ses pregàries que a Déu fas.
Morena, la vui morena,

morena la vui per mi,
i si no la trob morena
consent a quedar fadrí.

Mu mare empenyo n'ha pres
que vol es gendre fuster,
i jo el vui picapedrer
maldament mai tenga res.

Mu mare, jo el vui peraire
que és ofici de senyor,
ni sastre ni teixidor
mai han fet castells a l'aire

Quan fa bon sol estic blana
i som bona de vinclar.
Saps a on voldria estar?
A unes cases que hi ha
veïnat de Can Malagana
i veuria Na Joana,
de l'amo'N Toni, què fa.

Santa Rita fa canyissos
i Sant Marçal fa paners.
Al·lota vols dos doblers
i me compondràs es rissos?

Saps què voldria i no més?
Contentar la teva cara
i agradar a ta mare
i ton pare que em volgués.

Si jo podria alcançar
lo que es meus uis veuen ara,
podria dir que mu mare
en drap de seda em bolcà.

Su ara he vist un soldat
qui s'espolsava sa gorra,
jo voldria esser senyora
de sa seva llibertat.

Venturosa serè estada,
bon amor si vos alcanç,
seré com aquella mare
que va tenir tretze infants,
en tengué sis capellans
i altres sis ermitans,

i es darrer volgué esser frare
i sa mare és coronada
davant Déu i tots los Sants.

Voldria ésser passaril·lo
quatre mesos en s'estiu.
Saps a on faria es niu?
A dins es teu rebosillo.

Vols que et fassa unes sabates
i llavò mos casarem?
I ella va fer "atxem",
però les m'has de fer guapes!

FINESES-PRESENTS

Aineta, ramell de flors,
jo per tu em capolaria,
es bocí més gros seria
petit com un gra d'arròs.

Al·lota de Sa Barraca
des camí de Lluçmajor,
tu m'has robada s'amor
i la duus dins sa butxaca.

Al·lota, vols una mida
de la Morena de Lluç?
Si la vols, per tu la duc,
es prior l'ha beneïda.

A Sóller, qui és lloc endins
hi voleu venir, estimada?
Allà estareu regalada
de taronges i poncins.

Baix des puig de s'Aucadena
està posat Solleric,
oh, quin cos més divertit
que és es vostro, Magdalena!

Bartomeu, acosta't-hi
i diga-li qualque cosa,
aquesta cara de rosa
se'n va demà dematí.

Bon Jesús, què sou de bo,
quina senyora m'heu dada,

guapa i agraciada,
no l'hem mereixia jo.

Es dia que vàreu néixer
va néixer un roseret blanc,
amb ses roses colorides,
color de sa vostra sang.

Es sol ja se'n va a la posta
i sa lluna en es Ponent,
fadrí qui no fa present
no té feines a ca-nostre.

Estimada, posau pesos
i ja pagaran mos diners,
la vostra cara lluu més
que quatre-cents llantoners
amb dos mil llantions encesos.

Fins dissabte no vendré
que vos sereu confessada
i si penitència us han dada
que no l'hàgiu acabada,
jo la vos aidaré a fer.

Hermosa, cara de sol,
oh, flor de passionera,
da'm un brot d'aufabeguera
de dins aquest cossiòl.

Joanaina, tu m'entroques
amb so floc en es capell,
m'has enviat un ramell
d'aufabeguera i clavell,
tot carregat de bajoques.

Jo no sé què se denota
la lluna amb tanta claror,
què deu esser resplendor
que deixa anar aquesta al·lota?

Jo no tenia consol
com es ramell m'enviades,
un floc negre hi posares
i amb això me demostrares
que en no veure'm duies dol.
Jo em passeig amb un paner
tapat amb un torcaboques,

si no em vols donar ses coques,
dona'm es present que et vaig
fer

Jo he d'anar a vermar,
vols que t'envii una uiada?
I si no en trob cap cepada
de giró, ben carregada,
des meus uis la't vui donar.

Jo m'en vaig a segar avall
i no sé quan tornaré
i des dob.bers que duré,
garrida, et faré un ball.

Jo no sé si vé de Déu,
o si són ses treves traces,
tornes vermeia quan passes,
què dec haver de ser es teu?

FINESES-PRESENTS

L'aufabeguera i tot
ha desmaià la verdor
d'ençà que vós, bon amor,
no n'hi heu coït cap brot.

No ho som petita, petita,
ni tampoc ho som molt gran,
no som blanca ni som negre,
som an es teu gust, Joan.

No puc passar per aquí
que no diga qualque cosa,
això què és, clavell o rosa
que teniu en es coixí?

Oh, Sebastià Roser,
tu la festeges polida,
com un confit dins un vidre
en es portal d'un sucrer!

Per estar en es teu costat
s'han menester tres coses:
boca de sucre esponjat,
paraules de mel rosat,
saliva d'aigo de roses!

Quan veig que me n'he d'anar
des teu portal, molinera,
es peus me tornen enrere,
més envant no puc passar.
Qui canta sos mals espanta
i qui plora los augmenta,
per això cant, bon amor,
perque pens amb vós sempre.

S'aigo va per una fibla,
per mig de dos regalons,
de lluny vos dic adió,
cara de clavell hermós,
perquè de prop no és possible.

Sa vostra fia m'agrada
perquè és guapa i sap ballar,
oh, l'amo En Sebastià,
vos podreu apreciar
com ella quinze anys tindrà
que tendreu peça encertada!

Si fos rei faria fer
un castell de paumes d'or
per posar-hi Na Tonina
i En Joanet des seu cor.

Si us casau esperaré,
amor, que tengueu infants
i en tenir fies grans,
si ho voleu, m'hi casaré
sols que el meu cor alcanç
branques d'aquest claveller.

Si vas a coïr i cuis
oliva qui està escampada,
guarda de coïr, estimada,
sa nineta des meus uis.

Sou reina i emperadora,
ja no poreu esser més,
en no ser que Déu volgués
que del cel fósseu senyora.

Tenc olives, tenc formatge,
tenc guarda de bestiar,
de tot vos puc enviar,
amor, i no trob passatge.

Tota sa meva quimera
era de comprar-te un floc,
no era vermei, ni groc:
color de carabassera.

Tota sa meva quimera
i sa meva intenció,
era de fer-te un favor
es dissabte de Sant Pere.

Tu ets maca i re-maca
i amorosa en so parlar,
si el Bon Jesús no mos mata
tu i jo mos hem de casar.

Un dia es sol s'espolsà
des seu cap sa cabeiera,
es cabeis que li caigueren
an es teu cap los posà.

Sa lluna com ho va veure
va travessar es niguls
i es pedaços que caigueren
los va posar an es teus uis.

Un ramell de flors no és bo
perque de cop se mostia,
deixa fer que colque dia
te'n faré un des meu cor.

Un ramell de flors no és bo
perque de cop se mostia,
jo te'n faré un, un dia
de ses fuies des meu cor.

Un claveller a sa finestra
de molta gent és mirat,
alça s'ui, clavell daurat,
que per tu se fa sa festa.

Voldria tornar farina
quan tu posaràs llevat,
sols per esser remolcat
de ses teves mans, Tonina.
Vós me deis roseta vera,
oh ramellet resplendent,
tal com som me represent,
estimat, no hi ha més cera.

Vostra cara és un sol
d'aquell que surt "revivendo"
el que vos mira "d'assento"
no se'n pot anar quan vol.

Vostra mare del cor, ave,
llarga vida li do Déu,
perquè ha fet an es gust meu
una fruita molt suave.

GELOSIA

Cadascú se'n va amb ses seves
i jo me n'aniria amb vós,
diven que tu estàs gelós
de coses qui no són teves.

De què estaràs gelós ara
qui sa parra no té raïms?
Que estaràs gelós des temps
o des pàmpol que cau ara?

De que t'has picat, puntós,
que tot són morros i ceies?
A sa cadira que seies
ja n'hi seven de millors!

M'han dit, perla preciosa,
que de mi gelós estau,
comanau-vós a Sant Pau
que no torneu rabiosa.

No voldria haver de veure
que altri de tu comandàs,
de ta mare no en faig cas
perquè ets seva i l'has de creure.

Sabeu per què no festeig?
Perque no som meneosa.
-Al·lota tu estàs gelosa
de s'enamorat, ja ho veig!

Si en vols de fonoi n'hi ha
en es torrent una mota,
si estàs gelós de s'al·lota
jo la't puc anar a guardar.

GUERRERS

Amigues, no vui amigues,
tota sola vui anar
que una amiga que tenia
amb traïdoria em va anar.

De guerrerres ne tenc dues,
molt remirada he d'anar,
m'arribaran a contar
de ses faldetes ses rues.

Dues peres a un brot
no són de dues pereres,
jo me'n ric de ses guerrerres
i de s'enamorat i tot.

Dues peres a un brot
solen esser vertaderes,
jo me'n ric de ses guerrerres
i de s'enamorat i tot.

Es dilluns vaig pes carrer
i es dimarts de passada,
dimecres peg esquenada
i es dijous hi trob guerrer;
es divendres no està bé
i es dissabte s'ha colgada.
Bona nit, amor amada,
demà vespre tornaré
i si hi torn trobar guerrer,
voldria que aquest carrer
per mi fos una murada.

Es fadrins que s'usen ara
són pollastres d'un dob.ber,
en haver-los dat guerrer
se'n van plorant a sa mare.

Garrida, qui carro mena,
de guerrer va 'companyat
que si el troba descuidat,
o bé el mata o l'aufega.

Guerrera meva sabràs
lo que t'enviaré a dir,
que's temps que'l voldré per mi
tu no li comandaràs.

Jo i sa meva guerrera
com es fesols mos miram,
un any perhom festejam
i enguany li toca a ella

Obriu sa porta i voreu
dos guerrers qui van plegats,
i van tan agermanats
com el Dimoni amb la Creu.

Sa guerrera m'he mirada
des cap fins an es talons
i me duia uns garrons
que hi naixerien ciurons
de catorze pams d'alçada.

Sa guerrera tenc senyora
i molt remirada he d'anar,
perquè ella se posarà
endiana i volant clar
i el jove s'enamora.

Sa meva guerrera duu
calces es dies feiners,
com no li ha d'agradar més
si jo es diumenges no en puc
dur?

Sa meva guerrera duu
cordoncillo en es ventai,
a ca-nostra ja no ve
ni sap si m'ha vista mai.

Sebastià Gomandí,
tu la m'has pegada bona,
tu m'has robat sa dona
que jo volia per mi.

RAONS

Amor, m'han dit més de sis
que amb vós no cobraré renda,
vós sou més mala d'entendre
que sa llengo d'un suís.

Antany me deies enguany,
i ara me dius l'any qui vé,
tant d'esperar me vols fer
que em passes d'any en any.

Ara és hora, cosset meu,
de plorar i fer combat,
no t'haguesses enamorat
de lo que no era teu.

Ara és hora de dir-me
per mi si hi haurà remei,
si no hi has pensat, pense-hi
que és mal s'entretenir-me.

A un pastor qui guarda euveies
en sa nit per por des sol,
jo no trob altre consol
que a qui fa morros fer-li ceies.

Bon amor, aires són aires,
així ho diuen los discrets,
val més una unça de fets
que cent quintars de paraules.

Cada dia los meus uis
estan girats devers mar
i en veure vaixell passar,
"a luego" estan remuis,
i vós, tal volta no duis
intencions de tornar.

El meu cor vé i desmaia
com el qui compra i ven,
bon amor, a mi m'emprén
com el qui bat per sa paia.

Es coneixedor, estimada,
que an es soldats voleu bé,
anau de cortar en cortar
a veure qual és qui té
sa cara més ben posada.
Estimat meu, dues eines
són males de manejar,
dues ne vols festejar
i amb una t'hi veus amb feines.

Figuerola, quant me costes
i encara no n'eres meva,
jo sempre venc a ca-teva
i tu no vens a ca-nostra.

Ja no hi ha que posar plet
en la vostra amor, estimada,
ell és com una corterada
de terra que han encantada
i ja en tenen acta fet.

Ja vendrà temps, vida mia,
que tu mateixa diràs,
més valdria hagués fet cas
des qui lleial me servia,
me dava tot quant volia,
mai sé que res me negàs.

Jo no gos donar 'ventatge
perquè sé que de mi et rius,
tan possible és lo que dius
com fer un nus a s'oratge.

M'anaves amb picardia,
Déu te pag la caritat,
es bé que t'havia posat
a ca-teva no ho sabien.

M'han privada que no rall
amb vós, mon bé vertader,
i tanmateix hi rallaré
quan passareu pes carrer
anant amunt o avall.

Mon cor va vestit de dol
i vós anau bé de gala,
jo no trob cosa més mala
que estar enamorat tot sol.

Per ses fires te'n deixares,
per a Nadal tornaràs,
però no t'esmolaràs
des nostro bescuit ses barres.
Per ventura lo Senyor
obrirà qualque portell,
una serp muda sa pell
no és res que jo mud s'amor.

Que't penses que per això
no mos haguem d'escometre?
Et se pot seguir, fieta
que tenguis una nineta
i jo per gendre sia bo.

Què m'és a mi si ho has dit,
tant me lleves com me dónes,
t'estufes i no tens plomes
i fas es rotlo petit.

Saps que hi ha d'estona que
duc
malícia de tu tapada,
ja pots pensar, estimada,
que me venjaré si puc.

Seràs causa tu, Tonina,
que el món renotciaré,
dona no me miraré,
ni casada ni fadrina.

S'estimat perquè està ric
ha mudat d'enamorada,
sa pensa haver-me enutjada
i jo contenta n'estic.

Si dius que no m'has volguda,
jo diré que no dius ver,
venies a cercar-me
i jo no n'era perduda.

Si és gaiarda, qui la guarda?
Si és rica, qui la sofreix?
Si és pobre, qui la vesteix?
Si és lletja, qui s'hi arramba?

Si he mudat, he mudat,
ventatja no te n'he dada,

si estaves enamorada,
jo també hi he estat,
i si m'has renotciada,
també t'he renotciat.
Si per pobre m'has deixada,
que no ho sabies abans?
Jo som rica de germans
i de roba, una mudada,
i de terra ben conrada
en es fossar hi tenc nou pams.

Si t'has deixat de venir
a mi no em sap gens de greu,
perquè si has d'esser es meu
tornaràs sebre es camí.

Si t'has riguda de mi,
guarda d'esser castigada,
que Déu pega corretjada
i no la se veuen venir.

Si teníem endiots
les te faria guardar,
si vens per festejar,
mon pare no va d'al·lots.

Una olla veia, cruiada,
fa renou de caragols,
tu te vanes que no em vols
i jo no t'he demanada.

Un temps en esser assuquí
no passava més envant,
i ara m'hi atur tant
com s'aigo per un molí.

MATRIMONI

Bona amor, ell som parents
i no mos porem casar,
a Roma haurem d'enviar
an el Papa, que dispens.

Bona vida té un ca
si li donen menjar d'hora,
bona vida té una dona
si la deixen comandar.

En Toni, a on és en Toni,
s'estimat de na Tonina?
Qui farà aquest matrimoni
guanyarà sa barretina.
L'amo meu me mena freda,
de fems i de formiguer,
i jo també el pagaré,
si no és enguany, l'any qui ve,
de sa mateixa moneda.

Matrimonier dolent,
enganador de bergantes,
a on són ses rendes tantes
que tu em daves entenen?

Mu mare em voleu casar
amb interès qui poc dura?
-Fia meva, què ets de pura,
qui té diners sempre sura
i tu, què no vols surar?

S'altre dia em varen dir
si me volia casar,
per una oreia em va entrar
i per s'altre me sortí.

Sa meva dona, a poc poc,
se voldrà riure de mi,
sempre m'envia a dur vi,
de passada an es molí
i llavors a dur foc.

NOVIES

Novia, no estigues trista,
menjau si voleu menjar,
que una nit heu de passar
que mai vos hi sereu vista.

Trista de mi, desdixada,
no tenc gota d'alegria,
anit passada novia
i s'homo ja m'ha 'tupada.

Trista està una novia
quan ses noceres se'n van,
emperò ella roman
amb sa millor companyia.

QUEIXES

A Llorito ja no hi ha
canyes per fer fobiols,
al·lota si tu no em vols
no t'hauré de donar pa.

A on m'has duit, Salvador,
a morir dins s'Ostorell?
Tu barca i jo vaixell,
m'emprendrà com a un vedell
que per sos peus duu sa pell
a ca s'assaonador.

Al·lota, faràs es joc
que va fer sa teva tia,
com n'hi daven, no en volia
i ara que en vol, no pot.

Al·lota, faràs es joc
que va fer s'uella d'Aubarca,
deien que estava malalta
i li havien de dur un al·lot.

QUEIXES

Cada any anau a muntanya,
jo no sé què vos hi feis,
vós allà folgau i reis
i jo em pas la vida estranya.

Cada dia dematí
tots los malalts visitau
i a mi sol em deixau,
això és senyal que trobau
que no hi ha remei per mi.

Carabassa m'han donada,
carabassa menjaré,
perquè és qui la m'ha donada
ell l'havia de mester.

Deies quan eres fadrina
un disgust no et donaré,
i ara per un dobber
tenim un mes de renyina.

Deies que no mudaries
en esser casada, no,
tu ja no tens sa color
tan blanca com la tenies.

Diven que ta mare teva
no vol que venguis aquí,
no sé si has sentit dir
que tampoc ho vol sa meva.

Dues peres a un brot
solen esser apreciades,
de ses teves fisconades
que'm tires i m'has tirades
no me'n ric, però me'n fot.

Encara que digues sempre
que tens més cabals que es
meu,
jo tenc confiança en Déu,
també en la Mare de Déu,
que un mencaba i s'altre
augmenta.

Encara que sia al·lota
i tu cavall agosarat,
no't riuràs de mi, estimat,
no'm miris per tan purota,
que un clavel dins sa bajoca
ningú del món l'ha olorat.

En Jordi de Son Catiu
ha vengut i no sap per què,
madona, sabeu què cerca?
Una fia que teniu!

En teniu i no me'n dau,
per això vos diré crica,
perquè vós, de mica en mica,
tot el món aconhortau.

En teniu per qui en voleu
de paraules un torrent,
i a mi par que en fessèu
es desmenjat amb talent.

Es dissabtes ella està
en es portal asseguda,
esperant la benvinguda
de s'estimat i no hi va.

Es meu estimat no's corca
perquè l'he passat pes forn,
si haguesses vengut de jorn
no haguesses trobada fosca.

Estimat, si heu mudat,
cadascú s'honrar mai cerca,
si vos demanen es perquè,
digau que no us he agradat.

Es vespre de Sant Abdon
ella feia bona cara,
emperò quan hi vaig ara
sempre la trob qui té son.

Haguesses vengut com jo duia
sa clenxa a tres sementers,
un guapo i s'altre més
feien enamorar qui es vuia.

Haguesses vengut com tenia
devuit anys fins a denou,
que jo brufava an es brou
i treia es vermei de s'ou
i es blanc no se'n temia.

Haguesses vengut, estimat,
quan jo tenia tres sisos,
saps que hi passaven de llisos
es tords per aquells filats!

Hi ha fadrina qui té
més cabal q'un 'potecari
si li mirau dins s'armari
trementina i tot hi té.

Hi ha fadrina que té
vint-i-quatre enamorats,
sis que van i sis que vénen,
sis que conversen amb ella
i sis que estan aturats.

Garrida, an el qui se nega
feis-li el senyal de la Creu,
que ell ja no mira què beu,
la pega, allà on la pega.

Ja li diràs que se fa
ella mateixa sa pressa,
olla petita prest vessa
i ella ja comprendrà.

Ja no em voràs, bon amor,
es davants de sa camia,
en no esser que algun dia
que passis, ella estia
estesa a s'estenedor.

QUEIXES

Ja sé què diràs, garrida,
quan d'aquí me'n seré anat,
que per un altre estimat
molt de temps t'he devertida.

Jo em passeig amb un paner
tapat amb un torcaboques,
si no em vols donar ses coques,
dona'm es present que et vaig
fer.

Jo estic enmig de la mar
i a cada part tenc una ona,
sa vostra fia me dóna
punyalades a matar.

Jo la mirava i reia
pensant que em volia bé,
però sempre pensaré
amb sos mals papers que em
feia.

Jo me pensava tornar loca
quan s'estimat me deixà
i ara si vol tornar
m'ha de prometre d'estar,
sense beure ni menjar,
set anys davall una roca.

Jo no desconfiaré
perquè cada dia en neixen
i si són petits, ja creixen,
a modo no en trobaré?

Jo no sé la causa què és
que tu cada dia mudes,
com ets alluny, me saludes
i com ets a prop no em dius
res.

Jo no tenc pare ni mare,
ni ningú que em vulga bé,
en no esser En Joan qui ve
si no m'ha renotciada.

La Mare de Déu me'n duga
allà a on ella voldrà,
molta pena puc passar,
però més no crec que puga.

La roda de la fortuna
m'ha rodat a s'enrevés,
en es teu portal mai més
no hi faré nosa ninguna.

La vostra sabiduria
encativa l'hortolà,
rega i torna a regar,
però no pot arribar
s'aigo allà on ell voldria.

Me deies tot es camí:
Saps què estic d'enamorada!
I jo que ho crec, estimada,
però no hi estàs de mi,
és que hi estàs d'un fadrí
qui amb paraules t'ha campada!

Me n'has fetes, te n'he fetes
i ara estam a lo cabal,
da'm sa mà i farem pau
que massa mos n'hem retretes!

Me vols dir perquè no cantes,
el món per tu ha finit?
Vols que't diga que no estic
tant content com estava antes!

No sabia què era amor
perquè no n'era passada,
amor, tu m'has arribada
a punt de perdició.

No sigues tan importú,
treu-te des cap sa quimera,
com tu saps que jo no hi era?
Ja devies esser-hi tu!

Passa envant i descobriràs
es mal que has fet en deixar-
me
i jo per més venjar-me,
riuré quan tu ploraràs.

Passa pena, passa pena,
passa pena, cor ingrát,
no't 'guéssis enamorat
de la jove tant morena.

Per amor de Déu no fasses,
estimat meu, de porquer,
ni tampoc d'endioter
que són ses dues arts més
baixes!

Per un puntet de no res
de venir et vares deixar
i ara qui vols tornar,
quan tu ho deixes, jo l'he pres.

Perquè no'm dones a veure
el teu cor damunt la mà?
Saps quantes coses hi ha
falses i les me fas creure!

Perquè no veniu, amor,
a missa a Sant Honorat,
qui cura de mal-de-cap
i Sant Marçal de dolor?

Pes mateix carrer me'n torn
cantant i fent la part vana,
no sé què t'he fet, Joana,
que t'has colgada de jorn.

Quan era petit sentia
fadrins plorar per amor,
i jo deia, Jesús, Senyor,
si fos jo no ploraria
i ara veig de cada dia
que es meu mal n'ha estat
pitjor.

Quan entr dins la teva casa
par qui no tenguis consols,
què serem com es fesols
qui no se miren de cara?

Quan hi vaig començar anar
la rosa n'era poncella
i ara qui es rosa bella
no la m'han volguda dar.

Quan me vaig enamorar
de sa teva galania,
era jove i no sabia
què cosa era festejar.

Quan te'n vas a confessar,
que no dius an es confés,
senyor vicari, jo engreix
de veure un fadrí penar?

Quan vaig esser casat,
l'on demà no, es primer dia
sa dona se'n penedia
i jo era s'enganat!

Què és estat amor de vós,
en tan poc temps tanta
mudança,
a on és sa confiança
que jo tenia de vós?

Què tant de temorejar!
Què vols que venga o no
venga?

Digueu clar, que és bo
d'entendre:
No torns si no vols tornar!

Qui està enamorat no hi veu
i cada hora n'hi fan una,
tota sa meva fortuna,
estimat, vós la sabeu.

Sa meva amor a l'aire va,
jo li cerc tair ses ales
que té més enamorades
que lletres no hi ha estampades
i peixos no hi ha a la mar.

Sa meva dona m'enyora,
no vol que estiga llogat,
ella jeu a llit parat
i jo damunt s'empedrat
de davall sa menjadora.

Saps que em caigueren de bé
ses paraules que em digueres,
garrida, tant de bé em feres
com sa boira a ses cireres
quan està en flor es cirerer.

Saps què és de mal de sofrir
per jo que som tan hermosa,
dir-me bruta i mocosa,
nas de bou i cap de gri!

Saps què hi he pensat de bé
sa paraula que em digueres,
garrida, tant mal me feres
com sa boira a ses cireres
quan està en flor es cirerer.

Sa ventura que tu tens:
que ets hermosa, gran i alta,
si vas a un ball fas planta,
però a sa feina no gens.

Ses casades me consolen
i diuen: es teu ja vendrà.
Val més un tord dins sa ma
que mil i cinc-cents que volen.

Si estaves enamorada
així com jo d'enamorat,
no te'n series colgada
que amb mi no haguessis rallat.

Si no'm vols, diguem ve-te'n
i mai més te faré nosa,
així ho fan, cara de rosa,
ses dones que tenen seny.

Si no t'agrada, no en menges,
que per ara heu vui així,
s'estimat té un jardí
i si en vols, vés-ne a coïr
d'herba-sana i tarongí
i moraduix i orengues.

Si no tens qui te consol,
vine i te consolaré,
què no saps que un malfener
canta com es sol se pon?

Si som morena, estimat,
ho som de naturalesa,
però de mal de riesa
cap metge mai n'ha curat.

Si t'has riguda de mi
dos pics per sa pellerenca,
una gerra qui se trenca
a colque lloc deu ferir.

Si t'has riguda de mi,
guarda d'esser castigada,
que Déu pega corretjada
i no la se veuen venir.

Si tu mudes, vui mudar,
no don ventatge a fadrins,
no seré com es camins
qui se deixen trepitjar.

Te pensaves amb arbosses,
amor, encativar-me,
dona no hauries de ser
que tu traïdora no fosses.

Te penses que si no vens
que t'envii a demanar?
Dona som per a mudar
s'amor i es pensaments.

Ton mare i ta mare són
dues bones criatures,
però si tu no mudes
ets lo més dolent del món.

Tu te devies pensar
que sense tu no viuria,
i en tenc qui me donen pa
i dos reials cada dia.

Un canari dins sa gabi
molt se cerca divertir.
Què et penses, estrofolari,
poder-te riure de mi?

Un temps me pensava esser
gendre d'En Biel de N'Aina,
no varem estar per gaire:
la jove no em va voler.

Un temps quan me veies, reies
i ara saps que ets mudat,
me vols dir sa veritat,
bon amor, de què em fas ceies?

Va't allà un banc i sèu
i fet enfora de mi,
això no és hora de venir,
ell ja han tocadés les deu!

Vés alerta en fer bugada
a no vessar es lleixiu,
fadrina qui massa riu
no té s'enteniment viu
ni modo de ser encertada.

Vida trista, vida trista,
i vida trista és per mi,
m'emprèn com lo sebel·lí
qui cova els ous amb la vista.

Voldria que te n'anasses
de Mallorca, estimat meu,
i d'allà que no tornasses,
tant com Déu seria Déu!

Vos colgau qui no és fosc
i tota sa nit dormiu,
bé porem dir que escarniu
la Mare de Déu d'Agost.

Vós me dau prunes d'En Frau
i jo les vui saragossanes,
aquestes colors tant sanes,
que teniu com a magranes,
digau, per qui les guardau?

Vós m'enviau anous buides,
no són bones per menjar,
de vós què puc esperar?
Ets uis plens i ses mans buides!

Vós sou qui l'aigo teniu
per sustentar ma persona,
però feis es joc des 'Bril,
que cada gota en val mil,
la mostra i no la mos dóna.

Vós teniu l'aigo embassada,
amor, i no regareu,
me'n feis tantes com voleu
perquè em veis enamorada.

ROBAR FADRINES

Robar i robar hi ha:
robar per necessitat,
robar dones no és pecat
ni se n'han de confessar.

Si p'el cas sentiú a dir
que dues joves han fuites,
som jo qui les me n'he duites
i en vui una per a mi.

SOFRIMENT PER AMOR

Cada dia dematí
m'en vaig a missa endolada,
de mu mare acompanyada,
ulls baixos tot es camí
i a darrera sent a dir:
la jove què deu tenir
que està tant mortificada?
Una al·lota enamorada
qui s'estimat l'ha deixada,
ho deu haver de fer així.

Diven que s'amor primera
deixa una rel en el cor,
i jo dic que és sa darrera
que la m'ha deixada a jo.

Es darrer consol que tenc
en pegar-me sa tristor,
és anar-me'n a un racó
i plorar secretament.

Mu-mareta, feis-me es llit
que estic malalta d'amor
i no me curarà doctor,
ni metge, ni Salomó
anc que venga de Madrid.

AMOR I MORT

"Adiós" volia dir,
lo meu cor no bastava,
estimat, com jo hi pensava
que vos havíeu de morir!

AMOR I MORT

A sa perera de dins s'hort
s'aigo li és medecina
i sa teva amor, Tonina,
m'ha d'arribar a la mort.

En Pere Coric va anar
a Lluc amb s'enamorada,
era sa que no estimava,
aposta la va matar.

Jo no sé això què és, Senyor,
què em dec haver de morir?
Tanta d'alegria ahir
i avui tanta de tristor!

Jo voldria, jo voldria,
lo que jo voldria ja ho sé:
el cel quan me moriria,
el cel quan me moriré.

Mala vida em feis passar,
més mala la passareu,
a mala mort morireu
si mala l'hem voleu dar.

Ses vostres paraules poren
dar-me vida i dar-me mort,
som com ses plantes d'un hort
qui en no regar-les se moren.

Si s'estimat se fa frare,
jo per monja em tanaré,
i si no, me moriré
en es costat de mu mare.

Si vols que visca, da'm vida,
si vols que muira, mata'm
si vols que de tu m'olvidi,
fé un clot i enterra'm.

Un dia me trobaran morta,
amb sos uis mirant al cel
perquè en no veure En Miquel
ningú del món me conhorta.

Un fadrí me té lligada,
sé que anit ha de venir,
Reina del cel coronada
ja em poreu sortir a camí,
i sa tomba destapada
per enterrar-m'hi a mi;
llavò, mumpare, podreu dir
que em som morta enamorada.

DE PICAT

A la flor del món estàs,
al·lota, i vas descordada,
si te veus a ser casada
bon tronxo de col seràs.

A la vorera de mar
cada dia hi surt es sol,
Catalina ja pots plorar
que es teu novio no te vol.

A Liorna qui hi va no torna
i no hi canten capellans,
Na Joanaina manlleva pans,
les se menja i no les torna.

Alto, alto, alto, alto,
alto, alto, ja estic dret,
i si te peg un rivet
tu el tendràs més i jo manco.

A poc poc, madò Mairata,
no comenceu a mentir,
que ell no s'agrada de vi
i vós ja deis per aquí
que cada dia s'engata.

Aquesta qui pretén tant,
qui en anar a l'Ofici entona,
ja la passejarà estona
a sa figa secaiona
en es cap des brot penjant.

Ara ha sortit un nigul,
quan plou sempre barreja,
Na Maria vostra perneja,
tira coces i alça es cul.

Ara passa un jovenet,
mu mare, el voleu per gendre?
Mitja cortera de cendre
no basta per fer-lo net.

Ara sí que em casaria
amb un homo qui no hi vés,
li prendria es dob.bers
i llavò li fogiria.
Sabeu quan hi tornaria?

Quan sabria que en té més!

A sa montanya hi ha alzines,
jo no ho havia reparat,
per una 'güia de cap
donen cinquanta fadrines!

A sa montanya hi ha pins,
jo no ho havia reparat,
per una 'güia de cap
donen cinquanta fadrins!

A Sa Pobla fan pastissos
enmig des cor de s'estiu,
hi ha fadrina qui diu
no m'entraràs es canyissos.

Al·lota, què hi vols venir,
menjarem figues de moro,
durem sa 'marilla d'oro
i jugarem un escambrí?

Al·lotes, molts ne teniu
d'enamorats de vetlada
i quan ve una diada,
d'una festa senyalada,
a sa plaça no lluïu.

A vorera de la mar
cada dia surt es sol,
Tonineta pots plorar
perquè En Joan no't vol.

Bet Maria, què vols pa?
No, mu mare, ja estic plena.
Vós sabeu que em voleu dar?
Un bon garrot per s'esquena!

Bon dia, cap de mussol,
tu tanmateix no ho sabràs,
perquè es qui ha fet el cas
era de nit i tot-sol.

Bona beata sou vós
si no fósseu mentidera,
si daven fadrins a espera
ja n'hauríeu comprat dos.

Bona nit, perla garrida,
bona nit, rotlo plegat,
mentida jo no en dic cap
en no ser en sa nit o de dia.

Bon dia, Joana Frau,
què dematí t'has aixecada!
Vols que t'espols sa roada
que duus en es davantal?
Calla, bruta macarró,
fé un repàs per ca-teva,
que aquesta germana teva
va a Missa sense gipó.

Cara de xorric-xorrac,
cara de pastera veia,
si te tornes posar amb mi
te trauré sa gargamella.

Catalina es nom te planc,
no n'hi ha cap de grossera
i tu ho ets de tal manera
que vas quantra la teva sang.

Com jo veig això qui és ver,
estimat, i tu m'ho negues,
jo call i mir, i cui pedres,
ja les tiraré en porer.

Damunt es carril hi ha
una guarda de monees,
si voleu al·lotes fées,
anau a Ca En Damià.

El Pare Joan Font diu
que ses dones tenen manyes,
des cabeis se fan ses banyes
i el dimoni s'en riu.

Enamorada cruel,
per mi sempre ho ets estada,
voldria veure't penjada
a un cap d'ennigulada,
a s'estel més alt del cel.

En anar a Ciutat duré
unes bones estidores
per tair un pam de llengo
a ses dones xerradores.

En anar a festejar
mira sa mare primer,
si sa mare és aixanguer,
sa fia també ho serà.

En nom de Déu i Maria
que tenc un enamorat,
li diven En Governat
i no té tros de camia,
i un bocí que en tenia
ses rates l'hi han menjat.

En parlar que es fil és prim
sa roba surt avenguda,
de més a més que ets menuda,
ets xerradora i fotim.

En tenir vint-i-un any
i ningú les ha volgudes
ja se donen per perdudes,
i llavò beates se fan.

En Toni, m'agrada En Toni,
En Toni m'agrada a mi,
val més que se muira En Toni
que si jo m'he de morir.

Es cervellet d'un pinsà
i sa sang d'una titina
i s'amor d'una fadrina,
saps quina cassola fa!

Es dia que me moriré
faran arròs en cassola,
saps què diu sa meva nora?
Que un suspir no pegaré.

Es gall de Son Puig és mort
d'anar darrera gallines,
i vós d'anar darrera fadrines
heu romàs amb so coll tort.

Es meu estimat té feines,
de dia no pot venir
i jo li he enviat a dir
que per això hi ha diumenges.

Es primer pic que vengueres
ja no'm vares agradar
per això te vaig posar
en es munt de ses porgueres.

Es salero que tu tens
el pots posar en mercancia,
si el me daven no el voldria
a preu de paia p'es fems.

Fieta meva estimada
sempre te tenc ben present,
jo et diré que ton pare
ja només té una dent,
que s'engronsa amb so vent,
perquè està tota corcada.

Ja eren les deu tocadés
i no havies comparegut,
ses costelles feien suc
i elles bones muiades.

Ja no m'espanten fantasmés,
homos grans no'm fan por a
mi,
tirau, posau pavorí,
que jo pas gust de sentir
un tro de ses vostres armes.

Jo em vaig casar a no veure,
saps que la vaig avenir,
no sap tair, ni cosir
i és afectada de beure!

Jo en conec dues o tres
qui de ser guapes pretenen,
emperò debades tenen
es vespres es llum encès.

Jo festejava a Ca'n Laro
i ara m'en he deixat,
per no tenir en es costat
una al·lota com un carro.

Jo festejava a Llobí
una al·lota i nom Teresa,
de menjar té peresa
i en tenir son de dormir.

Jo menjaria un ou,
maldament fos de gallina;
no sabeu que a na Martina
la festeja es Metge Nou?

Jo passaria la mar
per damunt una canyeta;
no sabeu que Na Parreta
a un cabo va mossegar?

Jo no sé qui t'ha 'ficat
dins sa carabassa teva,
que has de ser sa dona meva
i a mi mai m'has agradat!

Jo no sé què t'he de dir
com te veig tan encarat,
tu me semblés un mal gat,
jugador qui no té fi.

Jo no sé què t'he de dir
quan te veig tan encarada,
tu no agrades a mu mare
i menos m'agrades a mi.

Jo passaria la mar
per damunt una canyeta,
solament per encontrar
Es Cabo amb Na Parreta.

Jo p'En Joan s'altre dia
m'haguera taiat un braç
i ara si em demanàs
un cabeí que jo tiràs,
encara no le hi daria.

Jo som estat a Liorna
i no hi canten capellans,
Na Paula manllava pans,
les manllava i no les torna.

Jo som estat en batalla
a sa guerra des francès;
mu mare, sabeu com és?
Com un minyó dins es bres
qui l'engronsen i mai calla.

Jo tenc un enamorat
que li diuen "Pastonaga",
se passeja per Ciutat
amb un ase vei i magre.

Jo tenc un enamorat
que no té tros de camia,
i un bocinet que en tenia
ses rates li han menjat.

L'amo En Toni d'Aireflor,
a on teniu sa pobila?
No té filova, ni fila,
ni t'he cap de caire bo,
més que passejar es tresor
de sa somera per vila.

L'amo, sa madona balla,
i vós que no ballareu?
Si no ballau, mereixeu
que vos fassa jeure a sa paia.

Magdalena, cap d'arena,
rompedora de plats fins,
ta mare te bacculava
davant tots aquells fadrins.

Magdalena, ho has sentit
quan tiraven ses pedrades?
No les tiraven de bades,
tomaven es referit!

Mena sa carrera neta
i no t'ha de sebre greu,
val més una de can Déu
que set de can Ximarreta.

Me voldríeu baratar
sa vostra fia, sa mare,
i vos afegiré, encara,
tres o quatre al·lots que hi ha?

M'has tirat per injuria
jo si menj es pa comprat,
què no sabeu, estimat,
que es cavallers de Ciutat
la hi mengem de cada dia?

Moreta, dins un camp ras
vaig anar a cercar colissos,
enguany no és any de rovissos,
però m'han dit que tu en fas.

Na Maria nostra té
pressa i poca llevada,
són molts qui l'han festejada,
i pocs qui l'han demanada:
si alcança un viudo està bé.

Na Totassola va dir
quan tengué s'arròs dins s'olla,
al·lotets, menjau cassola,
que munpare durà carn bona
de s'ase que es morí ahir.

Mira que m'han proposat:
que vagi de dones casades,
ses taronges copejades
a mi mai m'han agradat.

No em pensava jo que tu,
quan te veia per ses places,
que amb un viudo te n'anasses,
que no l'ha volgut ningú.

Pare nostro, vós qui estau
amb so cap dins sa pastera,
Na Maria i En Pere
festegen dins es corral.

Pelaria una taronja
sense fer gens de renou,
no sabeu que Es Metge Nou
s'ha 'farrat a una monja?

Per un pic que hi som anat
a festejar a Can Marron,
i ara ja me diu tot-hom,
Marron, qui t'ha marronat?

Quan me duran nova certa
que m'han casada s'amor,
m'he de menjar un moltó
rostit a Sa Font Coberta.

Quan se moren tot són plors:
“adiós”, ma companyia
i el sendemà a migdia,
de qualsevol estat sia
van carregades de flors.

Quan te pensaràs tenir
es tord a sa bandolera,
t'empredrà com la jonquera,
que fuies ha tant que espera
i no s'en veurà a tenir.

Quantes n'hi ha de casades
que es voldrien descasar,
i de fadrines n'hi ha
que estan prou enamorades!

Quantes n'hi ha de casades
qui han de mester garrot,
per a Pasco volen xot
i no saben fer panades!

Quantes vegades una mare
no la se gosa mirar,
i un perdut la me fa anar
tota blava per sa cara!

Quina lluna fa tan clara
per anar a robar aubercocs,
en es portal de na Clara
hi canten dos endiots.

Salomó, qui és tan sabut
va dir que pel temps vendria
que ses dones cercarien
ets homos, i ja és vengut!

Sa mare de lo meu bé
diven que ja m'ha avorrida,
i jo no l'avorriré,
perquè no l'he encobeïda.

Sa mare tornarà tonta
per una fia que té,
la passeja pes carrer:
hala fadrins, qui la'm compra?

Saps a on anares, Bernat,
sense haver-la coneguda,
saps que és de mala beguda
pagar sense haver endeutat!

S'al·lota que festejava
no tenia cap cabei,
“amigos”, no hi ha remei,
tot es cap li blanquejava.

Sa volia fer beata
i sa mare no heu volgué,
sa fia, tal volta té
sa casera qui la mata.

Sa vostra fia és hermosa,
però té un accident,
que on se vuia se rent,
tant si és síquia com torrent
s'aigo roman oliosa.

Ses al·lotes diven
que el m'han de tairar,
an es pa i formatge
per jo berenar!

Ses al·lotes es diumenges,
quan no tenen res que fer,
van regant es claveller
i diven: beu, ja que no menges!

Si és Catalina voldria
es nom porer-li mudar,
perque una en vaig festejar
set anys i vint-i-un dia
i quan la vaig demanar,
per a comptes de casar,
va dir que no en coneixia.

Si t'enquantr a carreró,
garrida, t'he de matar,
no t'he de deixar parlar,
confessar ni combregar,

ni rebre s'Extremunció.

Són totes ses Catalines
que vénen d'aquella rel,
que amb una mà donen mel
i amb s'altre donen fel
i amb sa llengo metzines.

Sou corredora, llebreta,
per un camí tiranyat,
si jo era ca agosarat,
amb dos bots i un lladr
vos pegaria una estreta!

Tant m'alabaren sa peça
que a vorer-la vaig anar
i la vaig acomparar
a una olla gran qui vessa.

Te pensaves haver-lo
i per això l'emmoixaves,
d'en tant en tant li donaves
taiadetes de moló.

T'has posada joveneta
a voler bé an es fadrins,
a l'infern de més endins
serà ca-teva, fieta!

Tonina, En Pau ha vengut
de Les Indies de dur plata
i ha duita fam qui el mata,
ronya canera i grata,
quin viatge més feixuc!

Tonineta, tu em degolles,
ta mare ja ho feia així,
no sé si ho has sentit dir,
careta de xerafi,
que es tests semblen a ses olles.

Una beata és una eina
de ses mal presents que hi ha,
volta i torna-la voltar
i tot ho fa per no fer feina.

Una dona de Maria
a la cara em va dir moix,
jo li vaig dir que es seu toix
un carro no el se'n duria.

Una figa a sa figuera
no fa nosa a ningú,
a una bruteta com tu
la me'n duc amb sa granera.

Un dia anant an es pou
ses cames li vaig mirar
i les vaig acomparar
a ses camelles d'un jou.

Un ginjoler, branques altes,
carregat de ginjolons,
els fadrins petitons
cerquen ses fradines altes.

Un homo qui va pel món
n'ha de tenir bona testa,
moltes n'hi ha qui fan festa
per Les Verges i no ho són.

Un temps en esser assuquí
no passava més envant,
i ara, tresor guilant,
jo pas i m'hi atur tant
com s'aigo per un molí.

Vostra mare deu esser
de les dones qui mai menten,
de l'altra part és parenta
de les que mai diven ver.

BALLS – BALLADORS

A dins un pou molt en fondo
ha caigut un gros estel,
i na Maria Dassèl
pagà per ballar amb so bombo.

Ara balla un amic meu
qui sols sa terra no toca,
perquè balla amb una al·lota,
sa més curra de Sineu.

Bona nit i mos n'anam,
an es llevant neixen dies,
de diumenge a quinze dies
an es ball vos convidam.

Dos galls a un galliner
sempre hi ha França i Espanya,
sa petita sempre 'guanya
perquè és guapa i balla bé.

En aquesta casa honrada
ja comencen a fer fum,
ja poreu encendre es llum
per ballar una dansada.

Es novii i sa novia,
què hi ballen de generós,
també hi ballarem jo i vós,
estimat meu, colque dia.

Jo menjaria una metla,
maldament fossen dos querns,
demà vespre és Sant Llorenç
i anit ballen sa revetla.

Na Toninaina de Lluc,
llavonces sa garriguera,
varen ballar sa primera
damunt sa plaça de Lluc.

No hi ha cap capamunta
que no tenga capavalla,
una fadrina quan balla
se recala i se remunta.

Si tenia dos dob.bers
compraria una guiterra,
per fer ballar na Miquela
per davall es tarongers.

Totes ses dones casades
que van a veure ballar
les haurien de donar
confits i metles torrades.
(per ses anques bacculades).

Un l'engana caminant
i s'altre amb bona parlaria,

sobre tot, siga com sia,
jo el vaig enganar ballant.

Una fadrina quan balla
se recalca i se remunta,
no hi ha cap capavalla
que no tengui capamunta.

Vols que't fassa una musica
o un ball i ballarem
i llavonces ja sabrem
s'escolà per què repica?

CANÇONS DE BALL

A Sa Rota hi tenc un pi
que fa aubercocs i cireres,
i sindris i moloneres,
al·lota, què hi vols venir?

Com veig sa soca tan alta
i es roser tan espinós,
roses no puc coïr-vós,
per una part ni per s'altra.

Copeo, copeo,
copeo traïdor,
sa tia Antonina
i es conco En Simó.
Ai sí, ai no,
roseta encarnada
si té agraviada
alguna vegada
et deman perdó.

Diven que en anar a vermar
se'n duen ses portadores,
al·lotes, anit se fa
es ball de ses vermadores.

Hala curro, mira't-hi
a ballar aquesta mateixa,
saps quina al·lota és aqueixa
per fer penar un fadrí!

Na Maria balla bé,
Na Maria a jo m'agrada,
Déu fassa que l'any qui ve
siga nora de mu mare.

Na Maria balla i bota,
té ses cames de titiu,
i sa mare que li diu:
Maria balla sa jota!

- - -

Som un tai de vermadors.

Noltros venim de sa vinya
i no porem arribar,
mu mare té una nina
i anit l'hem de batiar.

Quan era petit guardava
una rosa a un jardí
i ara que he estat fadrí
que l'he volguda coïr
ja la m' han haguda robada.

Sa darrera i no en cant pus,
sa darrera i no en cant d'altra,
si he fet alguna falta,
amb una cançó o altra,
perdonau-l'hem, Bon Jesús.

Sa madona loca,
des puig de Sineu,
per posar sa lloca
posà s'homo seu.

Copeo, copeo,
copeo traïdor,
sa tia Antonina
i es conco en Simó,
ai si, ai no,
sa tia Antonina
i es conco en Simó.

- - -

Sa tonada des monyir
la fan dins una ribella,
l'agafen per sa mamella,

xota, xota, vina aquí.

Sa tonada de sa son
l'havien arraconada,
a Lluçmajor l'han trobada
i ara ja la fa tothom.

Ses al·lotes me diven:
Toni Moreno,
i jo else dic: al·lotes,
això és salero.

Si vens en es figueral
te convit a menjar figues,
les te donaré coïdes,
fresques i no't faran mal.

“Parado” de Valldemossa.

Ses al·lotes no em volen
perquè som pilló,
perquè les rob ses güies
des rebosillo.

Perquè som pilló i pagès
ses al·lotes no em volen,
perquè som pilló,
perquè les rob ses güies
des rebosillo.

Que tengui bossa,
no hi ha cap millonari,
que tengui bossa,
per comprar es “parado”
de Valldemossa.

Porque me paro, me llaman,
me llaman el “parado”,
porque me paro,
me llaman el “parado”,
porque me paro.

- - -

Un moscard volant
va rompre un mitjà,
l'amo de la casa
le hi va fer pagar.

Una puça botant
va rompre un mitjà,
i l'amo de la casa
le hi va fer pagar.

Una rosa en cada galta
i un clavell en cada mà,

com ella surt a ballar
senyal que no està malalta.

Va't aquí un guinavet
i fé lo que vulgues de mi,
que jo consent a morir
baix des teus peus, ramellet.

CANÇONS DE TONADA

Ara passa en Toni
qui té bona veu,
el senten d'enfora
i per tot arreu.

Toca sa corneta
i es tambor, millor,
sí senyor,
i fa crida de rajada,
gerret i mussola
i vi de velló.

Ara som es mes de Maig,
es sol pega pes torrent,
anirem a coïr floretes,
violetes i pensaments.

Desperta los qui dormiu
abraçant los angelets,
ara s'alcen i s'alcen
per la Rambla
tota casta d'aucellets.

Arre caballito,
'nirem a Son Vivot,
vorem na Joanota
qui passeja s'al·lot.

A un taller de modistes
succeí un pas xocant,
totes se posaren tristes
perquè faltava es fil blanc.

La modista furiosa,
pitjor que un guàrdia civil
les regonesqué a totes
i a ninguna trobà es fil.

Sa més petita plorava,
a mi ja no em dirà res,
calla, calla, calla noia,
que el ciri encara està encès.

Caragolet treu banya
'nirem a sa muntanya
amb una botella de vi
i el mos beurem pes camí.

Catalina, catalana,
penja es llum a sa paret
i voràs en Joanet
que el se'n duen a l'Havana.

Com sent ses cornetes
de s'artilleria,
mon cor s'eixampla,
no hi cab d'alegria.
No hi ha res més guapo
que es meu artiller, i olé,
perquè duu uniforme
que li cau molt bé.

Dematí, dematinada,
dematí, cantant, cantant,
se n'anava la pastora
tota sola en el pinar.

Cert pastor la va escometre
quan baixava el comellar,
un ramell li oferia,
de clavells vermeis i blancs.

Rossinyol, tu qui les veres
asseguts en el pinar,
me vols dir quin temps estaren
asseguts, tots dos plegats?

Ja començava a fer fosca
i sa lluna qui sortia,
ella s'aixecà de pressa
i es pastor no se movia.

Ding a l'endang
que ses figues són verdes
ding a l'endang
que no maduraran.
Si no maduren aquesta setmana
maduraran sa qui ve a davant.

Desperta los ninetes a l'auba
auba
i baixau dels vostros llits calents
sentireu uns joves qui canten
amb el so de "varios"
instruments.

Si hi voleu venir, hermoses,
també vos convidarem,
com més gros serà el "regalo",
més alegria tendreu.

Alegrau-vós agradosetes
que en el cor sempre ho
tindreu,
com més gros serà el "regalo",
més alegria tindrem.

El senyor Ramon
engana ses criades,
el senyor Ramon
engana a tot el món.

Tirurit quan plou
i es temps se refresca,
matarem un gall,
mos menjarem sa cresta.

- - -

En Pep Gonella té
un cotxo nou,
es dies que plou
no pot sortir,
perquè té sa veleta
de paperí.

- - -

Es senyors se queixen
que no hi ha criades,
perquè ses al·lotes
monges s'han tancades;
d'aquesta manera
haurem d'anar a llogar
tral·la·la·ra,
haurem d'anar a llogar
monges per anar a fer herba
i arrancar favar.

Es sereno ha mort un moix
i 'ha duit en es Socós,
comprarem un cèntim d'oli
i un panet de dos,
per dinar, per sopar,
per sa nina no n'hi ha,
Uè, uè,
sa nina ha pixat dins es cafè.

- - -

Ja la hi taien,
ja la hi cusen
en es desfressat d'enguany,
per anar a La Protectora
dissabte vespre en es ball.

Sa major va de pagesa,
sa segona, militar,
sa darrera va de monja,
no l'hi poden fer anar mai.
-Anem-hi, Catalineta,
saps què te divertiràs!
-M'estim és 'narme'n a jeure
perquè gens de gust hi pas.

Ja se n'entren totes dues
amb dos acompanyadors,
cada alè, una riaia,
cada riaia, un escaló.

I sa mare, tan bambota,
asseguda a un racó,
remugant un caramel·lo
i pareix Madò Faldó

- - -

- Jeroni, Jeronieta,
qui és es teu enamorat?
- Un carreter qui ha passat
i ha posada forqueta.
A sa font de na Banyeta,
a punt de mitja nit
ha sortit, pegant un crit
un ratolí en camieta.

3. EPÍLEG

Hem arribat en el punt en què la present pàgina ha de ser la darrera d'aquest aplec.

Les bases amb les normes que regulen les XVII Jornades d'Estudis Locals no permeten excedir de 25 fulls a una cara els treballs que s'hi presentin. Haurem de deixar la feina començada, reposar i esperar que l'any que ve tinguem l'oportunitat de prosseguir la tasca.

He pogut presentar una mostra de les cançons i gloses que cantava mu mare, amb les seves germanes i amigues, a principis del segle XX.

Pens i desig que us hagin agradat. Teniu en compte que a aquestes quasi cinc-centes, que ja han sortit en el present any 2016, encara n'hi manquen més d'un miler, que esperen poder guaitar i treure el cap en les properes Jornades.

Dins la classificació feta per ordenar un poc els temes de què tracten les joies lingüístiques que manquen, hi podrem trobar vertaders tresors:

Se'ns presentaran assumptes, nous vocables, paraules, composicions, idees, acudits, enginyosos coverbos, endevinalles, històries, exemples, vivències, explicacions i tot un ample món que podrà donar-nos a conèixer i gaudir de part de nostra saba més autèntica mallorquina.

Seran composicions que tracten de:

Arts - Béns - Mals - Beure i Menjar - Del terror - Camperoles - Camperols - Animals - Aus - Arbres - Fruits - Plantes - Cançons - Entreteniments - Grans - Petits - Classes socials - Estaments - Família - Festes - Localitats - Oficis - Relacions - Religioses.

Tots els presents grans temes se subdivideixen en més de cent-trenta apartats classificadors.

Hi ha encara molt per dir!

Toros a Inca els anys 1957 i 1958

Llorenç Payeras Capellà

Taller de la Terra. greclp@ono.com

Paraules clau: plaça de toros.

Resum. *La història de la plaça de toros d'Inca té diverses cites molt recordades aquí i a fora d'Inca. Alguns d'aquests episodis han estat estudiats a Jornades anteriors.*

Els anys 1957 i 1958, foren anys en què els toros estaven ben presents a la vida de la ciutat. Se celebraren diversos i variats actes taurins.

Una de les novilladas s'ha qualificat com una de les millors corregudes de la història de la plaça, més rellevant per la trajectòria posterior d'un dels actants.

Exposam en aquesta comunicació alguns documents relatius a les corregudes d'aquests anys, cartells, fotos, cròniques... Molt especialment les liquidacions econòmiques de dues novilladas, on es detallen tots els costos i els ingressos dels actes, i que també ens donen a conèixer una de les maneres com s'organitzaven les corregudes en aquells anys.

Keywords: bullring.

Abstract. *The history of the bullring of Inca includes several events remembered not only in Inca but also outside Mallorca. Some of these episodes have been studied in past editions of the Jornades d'Estudis Locals d'Inca.*

In 1957 and 1958 bullfighting were absolutely present in the daily life of the City. It held diverse and varied bullfighting events. One of these events, a novillada has been described as one of the best bullfights of the history of the place and very important for the career of one of the bullfighters.

In this work we present several documents related with these events: posters, photos, reports... including two documents with the description of the accountings of the novilladas detailing all the costs and revenues of the events, showing the way how the bullfights were organized in those years.

1. MOTIVACIÓ

La tinença entre els papers familiars i la voluntat de difondre diversos documents provinents del padrí Tomàs Capellà, del conco Jaume Mir, manescal titular d'Inca i assessor de la presidència de la plaça de toros durant molts d'anys, i Guillem Sbert Gual, secretari del club taurí d'Inca.

2. ANY 1957

Aquest any se celebraren a la plaça de toros d'Inca dues novellades, com ha estat tradicional, una durant les festes patronals dels sants Abdon i Senén, a finals de juliol o principis d'agost, i l'altra en alguna de les Fires, o a prop del Dijous Bo.

La primera es va celebrar dia 28 de juliol, amb sis *novillos* dels germans Valcárcel Toledo, amb els novellers José Luis Ramírez, Antonio Lizarazo i Jesús García. L'organització es va fer amb aportacions de 1.000 pessetes, concretament foren 175 accionistes.

LIQUIDACION DE LA NOVILLADA CON PICADORES DE FECHA 28 JULIO 1.957

	Entradas	Salidas
Importe total de la taquilla	153.975.-	
Carnes, 2.033 kgs. a 18'50	37.610.-	
Ayuntamiento		5.000.-
Hacienda.		1.952.-
Gobierno Civil		1.350.-
Del. gación Provincial de Sindicatos.		100.-
Tribunal Tutelar de Menores.		4.416.-
Piso Plaza de Toros.		7.500.-
Explenores.		205.-
Taquilleros.		1.500.-
Derecho de Autoras.		604.-
Veterinarios		525.-
Médicos.		600.-
Asesor		80.-
Gastos varios, jornales ydesplazamientos de Dn. Guillermo Sbert Gual	1.500.-	
Farmacia Armengol.		140.-
Coste de los seis Novillos		90.000.-
Transporte de La Carolina a Valencia		8.600.-
id de Valencia a Palma		3.000.-
id de Palma a esta		1.910.-
Alquiler Cajas		1.050.-
Gastos correspondientes a dos desplazamientos a la Peninsula de Dn. Mateo Ramis Seguí.		6.250.-
Gastos transferencia Banco Central		104.-
Id volver las cajas vacias.		1.400.-
Piense para los Novillos		1.100.-
Empresa Caballos		11.000.-
Gastos - Mayoral		1.800.-
Honorarios de los tres matadores		30.000.-
Obsequio de "entradas" a los matadores.		2.100.-
Contratos y visados.		150.-
Conferencias y telegramas.		64.-
Coche propaganda		700.-
Fra. Gráficas Colón.		631.-
Fra. Tomas Sampol		4.241.-
Radio Inca.		500.-
Diario Baleares.		622.-
Cela para pegar los carteles		72.-
Jornales de Antonio Rubio.		200.-
Consumo de gasolina del camión encargado de efectuar la propaganda por los pueblos		500.-
Bocadillos para los músicos (dos dias)		300.-
Alquiler moto.		45.-
Propinas y pinceles.		60.-
Coche riego Plaza de Toros		25.-
Refrigerio - Autoridades		75.-
Deficit	394.-	
	191.979.-	191.979.-

La póliza en caso de Feras - 2'25 por cada novilla de 1.000 - pesetas -

NOTA: los Sres. Accionistas que deseen examinar el taquillaje cobrado y las
notas, deben dirigirse a Dn. Guillermo Sbert Gual, por obrar en su poder

Figura 1. Arxiu Payeras-Capellà

“LIQUIDACIÓN DE LA NOVILLADA CON PICADORES DE FECHA 28 JULIO 1.957

	Entradas	Salidas
Importe total de la taquilla	153.975’-	
Carne, 2.033 kgs. A 18,50	37.610’-	
Ayuntamiento		5.000’-
Hacienda		1.952’-
Gobierno Civil		1.350’-
Delegación Provincial de Sindicatos		100’-
Tribunal Tutelar de Menores		4.416’-
Piso Plaza de Toros		7.500’-
Empleados		205’-
Taquilleros		1.500’-
Derecho de Autores		604’-
Veterinarios		525’-
Médicos		600’-
Asesor		80’-
Gastos varios, jornales y desplazamientos de Dn. Guillermo Sbert Gual		1.500’-
Farmacia Armengol		140’.-
Coste de los seis novillos		90.000’-
Transporte de la Carolina a Valencia		8.600’-
Transporte de Valencia a Palma		3.000’-
Transporte de Palma a ésta		1.910’-
Alquiler cajas		1.050’-
Gastos correspondientes a dos desplazamientos a la Península de D. Mateo Ramis Seguí		6.250’-
Gastos transferencia Banco Central		104’-
Devolver las cajas vacías		1.400’-
Pienso para los novillos		1.100’-

Empresa caballos	11.000'-	
Gastos Mayoral	1.808'-	
Honorarios de los tres matadores	30.000'-	
Obsequio de "entradas" a los matadores	2.100'-	
Contratos y visados	150'-	
Conferencias y telégramas	64'-	
Coche propaganda	700'-	
Fra. Gráficas Colón	631'-	
Fra. Tomás Sampol	4.241'-	
Radio Inca	500'-	
Diario Baleares	622'-	
Cola para pegar los carteles	72'-	
Jornales de Antonio Rubio	200'-	
Consumo de gasolina del camión encargado de efectuar la propaganda por los pueblos	500'-	
Bocadillos para os músicos (dos días)	300'-	
Alquiler moto	45'-	
Propinas y pinceles	60'-	
Coche riego plaza de toros	25'-	
Refrigerio autoridades	75'-	
Deficit	394'-	
	191.979'-	191.979'-

La pérdida ha sido de Ptas. 2'25 por cada acción de 1.000'- ptas.

Nota: Los Sres. Accionistas que deseen examinar el taquillaje sobrante y las facturas, deben dirigirse a Dn. Guillermo Sbert Gual, por obrar en su poder".

La segona *novillada*, un poc més modesta, va ser organitzada per l'empresari Moyà, dia 14 de novembre coincidint amb el Dijous Bo. Anunciaren sis *novillos* de Juan Sánchez per als novellers Joaquin Mompó, Ángel Ortiga i Luis Montoro.

TOROS en INCA

Jueves día 14 de Noviembre 1957
a las 4 de la tarde
(DIJOURS BO)

Grandioso

ACONTECIMIENTO TAURINO

Con permiso de la Autoridad, bajo su presidencia y si el tiempo no lo impide se lidiarán banderilleros y se estoquearán:

3 Hermosísimos y Bravos Ejemplares 3

de la acreditada ganadería de D. Juan Sánchez de Zurita (Cáceres) con divisa rosa y blanca, para los valientes novilleros triunfadores en cuantas plazas actúan:

Joaquín Mompó
Camiserito de Valencia

Angel Ortiga
DE BARCELONA

Luis Montoro
DE ALBACETE

acompañados de sus correspondientes cuadrillas de banderilleros

Organización J. MOYA obsequiará a su distinguido público con

10 Grandiosos Sorprendentes y Maravillosos REGALOS 10

Figura 2. Arxiu Payeras-Capellà

3. ANY 1958

Aquest final dels anys cinquanta era de molta activitat taurina a tot Mallorca. A la nova plaça de toros de Palma s'hi feien toros tots els diumenges des de la mitjana festa de Pasqua fins a Sant Miquel. A Inca hi havia molts de grups distribuïts pels cafès o altres centres socials que organitzaven quasi cada diumenge "becerrades" populars. En l'aspecte més professional, s'organitzaren a Inca aquest any quatre "novillades".

El 27 de juliol l'Ajuntament d'Inca, ajudat per diversos inquers, va incloure en el programa de les festes patronals una *novillada* de sis *novillos* de Félix Gómez (procedència Jijona) per a Sergio Díaz, Santiago dos Santos i Litri II.

Crònica a la *Hoja del Lunes* de dia 29 de juliol

Figura 3. Arxiu Payeras-Capellà

“Novillada de Ferias en Inca

Inca, Mallorca 27. - *Novillada* de feria. Seis *novillos* de D^a. Francisca García Villalón de Camacho. Sergio Díaz fue ovacionado y dio la vuelta al ruedo en su primero. En su segundo cortó una oreja y dió la vuelta al ruedo. Santiago dos Santos escuchó palmas en su primero, en su segundo fue ovacionado. Litri II ovacionado y dió la vuelta al ruedo en su primero, en su segundo, silencio”.

Figura 4. Arxiu Payeras-Capellà

El dia 31 agost l'empresari Moyà organitzà una *novillada de luxe* amb sis novillos de Francisca García Camacho de Villalón (procedència Curro Chica) per a Sergio Díaz, Alfonso Vázquez i Curro Romero.

dia 31 Agosto 1958
 novillos de Curro Chica

 muy buenos
 Sergio Diaz orejas y vuelta al ruedo
 Vazquez 11- dos orejas y dos hornos y tubo
 Curro Romero dos orejas y rabe y dos orejas

Figura 5. Bous de dia 21 d'agost. Foto: Tomàs Capellà. Arxiu Payeras-Capellà

Crònica a la *Hoja del Lunes* de dia 1 de setembre:

ans- Miguel Cantero escuchó dos avisos en Lainez,
 evia su primero. Y en su segundo oyó aplausos. segundo,
 Julio Ramos, silencio en su primero y «Regate»
 ovación y vuelta al ruedo en su segundo. siones en

NI-
 de SERGIO DIAZ, ALFONSO VAZ-
 QUEZ Y CURRO ROMERO, SA- ASTORC
 lieron A HOMBROS EN INCA villos de
 ro INCA, 31.—Novillos de doña Francisca Manolo
 eci- García de Camacho. ro y oreja
 Sergio Díaz cortó una oreja en su Emillo
 en primero, en su segundo fué ovacionado con y en el c
 vuelta al ruedo. César C
 pri- Alfonso Vázquez cortó dos orejas en ta; en el
 ac- cada uno de sus novillos, además del rabo tar y se

len- Curro Romero, dos orejas y rabo en su TR
 no- primero y las dos orejas en su segundo.
 DE Los tres diestros salieron a hombros. El
 a «EL CALIFA» COGIDO LEVE EN
 ado VITORIA
 Ali- VITORIA, 31.—Novillos de Dionisio Ro-
 y dríguez.

Figura 6. Arxiu Payeras-Capellà

A causa de l'èxit artístic de la *novillada* del 31 d'agost, immediatament se n'organitzà una altra repetint el mateix cartell de novellers, és a dir Sergio Díaz, Alfonso Vázquez i Curro Romero. Aquesta vegada amb sis *novillos* de don Ignacio Sánchez de Salamanca (procedència Villamarta). Aquesta *novillada* es va fer amb accionistes, concretament 250, que aportaren 1.000 pessetes cada un.

Liquidación de la Novillada celebrada en la Plaza de Toros de Inca,
 el dia 14 de Setpre. de 1.958.-

---000---

	COBROS	PAGOS
Ingreso total de la taquilla	246.570'--	
Importe de la "carne" (2.248 Kgs. a 20' - ptas)	44.960'--	
Coste de los Toros		130.000'--
Alquiler coche de Madrid a Salamanca		2.400'--
id id para ir a reseñar los toros		580'--
Portes de Salamanca a Valencia		8.268'--
id Valencia a Palma		3.500'--
id Palma a Inca a descompar los toros		1.900'--
Devolver las jaulas vacias, de Palma en Valencia.		889'80
Alquiler de las pautas		1.200'--
Gastos - Hospital		2.512'--
Empresa de Caballos		9.000'--
Devolver las jaulas de Valencia a Salamanca.		5.500'--
Factura Imprenta Vich.		1.743'20
id Gráficas Colón		571'--
Carteles murales, Fra. Tomás Sampel.		894'--
Programas de lujo		3.200'--
Radio Inca		500'--
Sumario "Ciudad"		200'--
Diario "Baleares"		1.237'50
Ultima Hora.		1.000'--
Mario Mallonca		1.000'--
Alquiler coche para la propaganda, alquiler de un altavoz y empleados propaganda.		3.000'--
Médicos		600'--
Veterinarios		600'--
Taquilleros y honorarios Pedro Alba.		1.630'--
Empleados de la Plaza.		700'--
Montepios de Toreros		1.525'--
Coche riago Plaza de Toros		100'--
Gastos transferencia a Salamanca		224'40
Impuestos Hacienda		2.988'--
id Gobierno Civil		300'--
id Ayuntamiento de Inca		2.500'--
id Tutelar de Menores		3.000'--
Sindicato Ganadería		100'--
id Espectáculos		100'--
Piso Plaza de Toros		3.000'--
Gastos de Guillermo Sbert.		1.000'--
Banda de Música		400'--
Asesor de la Presidencia		100'--
Refrigerio a la Presidencia.		50'--
Gastos efectuados en la península por Dn. Enrique Gardia, por cta. de la Empresa, a saber: conferencias, comida en San Rafael, cena en Avila, estancia en Madrid y gastos varios		3.400'--
Honorarios de los tres Matadores		90.000'--
Importe de 500 entradas de sombra para repartir entre los 250 accionistas.		30.000'--
Déficit	30.502'90	
	322.032'90	322.032'90

NOTA.- La pérdida asciende a la cantidad de Ptas.
 122 - por acción de 1.000 -ptas.-

Figura 7. Arxiu Payeras-Capellà

“LIQUIDACIÓN DE LA NOVILLADA CELEBRADA EN LA PLAZA DE TOROS DE INCA
EL DIA 14 DE SEPTIEMBRE DE 1958

	Entradas	Salidas
Ingreso total de la taquilla	246.570’-	
Importe de la carne, 2.248 kgs. A 20,00 ptas-	44.960’-	
Coste de los Toros		130.000’-
Alquiler coche de Madrid a Salamanca		2.400’-
Alquiler coche para ir a reseñar los toros		580’-
Portes de Salamanca a Valencia		8.288’-
Portes de Valencia a Palma		3.500’-
Portes de Palma a Inca a descargar los toros		1.900’-
Devolver las jaulas vacías, de Palma a Valencia		889’80
Alquiler de las jaulas		1.200’-
Gastos – Mayoral		2.512’-
Empresa de caballos		9.000’-
Devolver las jaulas de Valencia a Salamanca		5.500’-
Factura Imprenta Vich		1.743’20
Factura Gráficas Colón		571’-
Carteles murales, fra. Tomás Sampol		894’-
Programas de lujo		3.200’-
Radio Inca		500’-
Semanario “Ciudad”		200’-
Diario “Baleares”		1.237’50
Ultima Hora		1.000’-
Diario Mallorca		1.000’-
Alquiler coche para la propaganda, alquiler de un altavoz y empleados propaganda		3.000’-
Médicos		600’-
Veterinarios		600’-
Taquilleros y honorarios Pedro Alba		1.630’-
Empleados de la plaza		700’-

Montepios de toreros		1.525'-
Coche riego plaza de toros		100'-
Gastos transferencia a Salamanca		224'40
Impuestos Hacienda		2.988'-
Impuestos Gobierno Civil		300'-
Impuestos Ayuntamiento de Inca		2.500'-
Impuesto Tutelar de Menores		3.800'-
Sindicato Ganadería		100'-
Sindicato Espectáculos		100'-
Piso Plaza de Toros		3.000'-
Gastos de Guillermo Sbert		1.000'-
Banda de Música		400'-
Asesor de la Presidencia		100'-
Refrigerio a la Presidencia		50'-
Gastos efectuados en la península por Dn. Enrique Gardiola, por cta. de la empresa, a saber: conferencias, comida en San Rafael, cena en Avila, estancia en Madrid y gastos varios.		3.200'-
Honorarios de los tres matadores		90.000'-
Importe de 500 entradas de sombra para repartir entre los 250 accionistas	30.000'-	
Deficit	30.502'90	
	322.032'90	322.032'90

NOTA: La pérdida asciende a la cantidad de ptas. 122'- por acción de 1.000'- ptas.”

Crònica a la *Hoja del Lunes* de 15 de setembre:

<p>ida, en su pri- naturales, para a. En su segun- y pinchazo y 5 oreja a su pri- fué muy aplau- y muleta. Ter- saca y cuatro a.) a, en su prime- echo, redondos, solter, media y aplausos.) En el re lluvia, para abellos.</p> <p>RACIA FINO</p> <p>-Toros de Prie-</p>	<p>pronóstico reservado.</p> <p>Actuaron dos hermanos</p> <p>UTIEL, 14.—Ganado de Apollinar Soriano Heras, difícil. Bienvenido Rubio Luján, oreja en uno y palmas en otro. Salvador Rubio Luján, palmas en uno y un aviso y pitos en otro.</p> <p>En Inca</p> <p>INCA, 14. — Reses de Ignacio Sánchez, difíciles. Sergio Díaz, vuelta en uno y ovación en otro. Alfonso Vázquez, dos orejas en uno y oreja en otro. Curro Romero, aplausos en uno y vuelta en el último.</p> <p>Palmeño y Solera, orejeados</p> <p>EL ESPINAR, 14.—Novillos de José Gómez, bravos. Manuel García (Palmeño) y Jal-</p>	<p>Alfonso Vázquez Andrés Hernando Antonio de Jesús Pierre Schull ... Curro Montes ... Victoriano Valenc Martin Sánchez (P Pepe Luis Ramire Victoriano de la S Antonio Cobijano Curro Gómez ... Emilio Barrio (Civ Alfonso Ordóñez .. Adolfo Aparicio ... Manuel Segura ... Chicuelo III ... Clemente Castro (Rafael de Paula .. Pepe Alvarez ... Manuel Blázquez y Luis Alviz ... Tomás Sánchez Jir Antonio Mahillo y Luis Segura y Ra</p>
---	--	---

Figura 8. Arxiu Payeras-Capellà

El micrófono en el ruedo de Radio Mallorca va dir:

“La placita inquense ha vivido una de las tardes más brillantes de su casi cincuentenario historial. Nunca, a lo largo de muchas temporadas, habíamos visto el lleno rebotante de hoy, el colorido de sus tendidos y el ambiente fuerte que reinaba.

Lo mal es que el resultado artístico del festejo no haya corrido parejo con la animada concurrencia. Una verdadera lástima. En Inca siempre hemos podido apreciar trallazos, sustos, malos ratos. Hoy por fortuna, estos no han abundado. Y aunque en algunos momentos la galeria haya disfrutado, la función ha sido pesada, larga, con ningún detalle torero...”

Al *Diario de Mallorca*, Guillermo Sureda Molina escrigué:

“Anoten ustedes este nombre: Curro Romero. Si Dios lo permite será una figura grande del toreo. No se olviden: se llama Curro y es de Camas, pueblo junto a Sevilla.

Es alto, rubiales, tiene veintidós años y un millón de nervios controlados. Buena planta de torero. Serio. Reposado. Dominando unos escalabrinados tics nerviosos que pugnan por salir. Valiente. Ni Cagancho ni el Gallo, como le han anunciado. Es torero de otro corte. Mejor aún: es torero de corte personal”.

Per acabar aquest mogut any taurí a Inca, el dia del Dijous Bo s'organitzà una *novillada* popular.

TOROS

JUEVES 13
Noviembre de 1958
A LAS 4 TARDE

en INCA

«DIJOS
BO»

GRAN ACONTECIMIENTO TAURINO

Con permiso de la Autoridad, bajo su presidencia y si el tiempo no lo impide, se lidiarán, banderillearán y estoquearán

3 BRAVISIMOS NOVILLOS ERALES 3

de la prestigiosa ganadería de D. FRANCISCO NADAL y D. NATANIEL CERVERA, de Benasal (Castellón), con divisa blanca y verde.

— REAPARICION DEL IDOLO DE INCA —

JOSELITO

ESPEJO

con su cuadrilla compuesta por aficionados de la Peña Taurina LA AFICION Jorge Cerdá, Ramón Bogado, Juan Córdoba, José López (Rojo), Antonio Catecha Molina.

Director de lidia de la parte festiva, el valiente novillero RICARDO IZQUIERDO, de Albacete, con sus auxiliares profesionales

Sobresaliente: El fenómeno FERNANDO FRANCO (Albaceteño)

SENSACIONAL PRESENTACION en INCA del VALIENTE NOVILLERO

Rafael Colom

(CLASICO)

con su correspondiente cuadrilla de banderilleros profesionales

RAFAEL MOLINA

(LAGARTIJO)

formando cuadrilla sus compañeros de equipo del C. D. CONSTANCIA

Nadal, Morro, Franch, Romero, Ríos, Del Pozo y Zamacona.

De sobresaliente: MIGUEL GARRIGA y MIGUEL LAINEZ (EL CHARRO)

PRECIOS POPULARES

Barreras Sombra	30 ptas.
Entrada única para Caballero	18 ptas.
Especiales para Señoras	15 ptas.
Niños y Soldados sin graduación	10 ptas.

Las puertas de la Plaza se abrirán una hora antes.—Una brillante Banda de Música amenizará el espectáculo.—Se observarán con todo rigor las disposiciones dictadas por la Autoridad.—No se lidiarán más reses que las anunciadas, y si alguna se inutilizase durante la lidia, no será reemplazada por otra.

DESPACHO DE ENTRADAS EN LOS SITIOS DE COSTUMBRE

Figura 9. Arxiu Payeras-Capellà

4. CONCLUSIONS

- Els anys cinquanta foren de molta afeció als toros a Inca i també a tota l'illa.
- Hi havia diversos tipus d'organització d'espectacles.
- L'organització amb participacions era molt comuna a Inca, a diferència d'altres pobles. Ja ho vérem en anteriors comunicacions: l'escàndol del vint-i-quatre i la mort de Carratalà.
- Aquesta modalitat s'abandonà amb l'arrendament de la plaça d'Inca i de les altres places de Mallorca (manco la d'Alcúdia) per l'empresa catalana Balañá.
- A la plaça d'Inca venien per norma general els bous de les millors ramaderies de l'època.

Ajuntament d'Inca